ALEKSANDER MALÕŠKIN • KOLKARAHVAS

ALEKSANDER MALÕŠKIN

KOLKARAHVAS

Aleksander Malõškin

KOLKARAHVAS

ROMAAN

Tõlkinud O. Samma

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN
1977

V2
M13

Tõlgitud raamatust:
Александр Малышкин
Сочинения в двух томах
Том 2
(«Люди из захолустья»)
Государственное издательство художественной литературы
Москва 1956

Kaas ja ümbris: *Heino Kersna*

M $\frac{70302-280}{M901(16)-77}$ 149—77

© Tõlge eesti keelde. Kirjastus «Eesti Raamat» 1977

LAHKUMINE

Jää jumalaga, jää hüvasti, Mšansk!

Kui regi oli möödas alatisest teelahkmest, möödas vanaaegsest telliskivimajast (mille raudluukide taga kunagi koloniaalkaupmees suurte rahade pärast ära tapeti), keeras ta viljapeksuplatside poole, lumehangelisse öhe. Majas põlesid veel hilja tuled — vist peeti seal pulmi; möödakäijad jäid seisma akende taha, vaatasid ilget lõbu. Tagaõuedes, Mša kaldal, kadusid tuisku linnaveere saun ja hõbepajud.

Reel sõitsid kaks meest. Äärmise põhukuhja juures eraldus pimedusest veel üks, kes neile vastu lontsis. Ta oli seljas rippuva koti tõttu küürakil ja vahtis kartlikult ringi.

«Petjaša?» hüüdis küüdimees tasa ja aupaklikult. «Meie oleme, meie . . . Istu peale, eks sa ole oodates külma saanud! . . .»

Reel istuja tegi meelsasti ruumi ja lükkas uuele mehele pahmaka põhku istumise alla.

«Oh, Petra, õigusepoolest kuluks praegu ära tubli klaasitäis viina ja lõõtspilli lahkumislugu . . .» Aga siis takerdus: mees, kes oli reele karanud, haaras kahe käega oma läkiläkist kinni ja hakkas jubedalt tõmblema. Varem juba reès istuv mees ei pidanud samuti vastu ja õhkas pikalt.

Küüdimees ütles masendatult:

«Ei see kõlba küll kuhugi! Omaenda toanurgast välja, ja veel öösel, salamahti, nagu oleks sa mõni varas! . . .»

Ja sähvas vihaselt hobusele üle selja.

Kihutati mööda laudadega kinnilöödud magasiaitadest, jõuti piirinõo taha, kuhu kaheksateistkümnendal aastal oli maetud kontrrevolutsiooni pärast mahalastud kaks ohvitseri ja neli kaupmeest. Nõost algas maantee, mis viis raudteejaama ja edasi Pensasse; sõitjaid ümbritsesid lumised lohud, ümbritses karukolgas ja hargnesid tundmatud teed.

Sinisäras sätendas tuisk, ja kohe hakkas selle taga terendama suur õudne inimeste pesapaik, üleni tuledes. Tuul puhus pöörase jõuga, kohises kõrvus, teeveertel vingusid sandihäälel telefonipostid. Ähh, küll nüüd peaks postipoiss huilgama! . . . Külm hakkas naha vahele tükkima, oli vaja selg tuule poole keerata. Pjotr nuuskas nina, elavnes natuke ja õngitses sisemisest taskust mahorkat.

«Nooh, pole viga . . .» ütles ta, nagu oleks kellelegi midagi lubanud.

«Kas vennas on ikka veel Moskvas?» küsis küüdimees, et talle head meelt valmistada.

«Moskvas jah . . .»

«Kui me pisikesed olime, sõbrustasime temaga kangesti! Nüüd on ta vist kõik ära unustanud.»

«Ta on Moskvas kõrge koha peal,» sekkus teine sõitja, «Kalinini enesega töötab koos, lehe juures.»

«Aga miks ta siis venna kaitseks välja ei astu, ei räägi, kuidas venda siin vintsutatakse? Tal maksaks ainult üks sõna öelda . . .»

Saanis valitses sünge vaikus ja küüdimees läks kaastundest ka veidi vihaseks.

«Praegusel ajal, nagu näha, ei tunnista vennad enam oma lihaseid vendi.»

Läbi Pjotri lapitud jopi tungis lõikav tuul. Hea oli, et naaber natuke tema külge soojendas (see oli tädipoeg, kirstutegija Ivan Žurkin). Vasaku silma oli kirjuks piitsutanud maru, see oli pisara tõttu nagu päris kinni külmunud. Parem nägi ainult tuisu halastamatut viramist ja alt metsikuid, möödavoolavaid hangede harju — üksnes see oli tema ellu nüüd veel jäänud. Ja tuule toimel hakkas tema ümber põimuma justkui mingi ämblikuvõrk — polnud see õige tukastus ega uni, vaid niisama peapööritus teekonnast. Pjotr oli sellega harjunud — ta oli seda teed juba kakskümmend aastat sõitnud. Ja äkki — pole enam ähvardamas ühtegi häda, tuttavaid künkaid ja orge hällitavad soojus ja haljas kaer, nende kohal on õdus muistne loojang, rongilt sõidavad mehed põimitud kaarikuis, venivad kaubakoormad ja Mšanskis lähevad preilid õhtusele jumalateenistusele, vanaema küpsetab hommikuks lihapirukaid. Äh, kuidas siis postipoisid huilgasid ja kuljused kõlisesid! . . . Tagantpoolt, Künnapuuoru juurest kostsid tõepoolest kuljused ja keegi hõikus järele kihutades. Pjotr vajus kummargile, pani pea madalasse ree esiotsa juurde.

«Kes see seal kihutab, Vasjanja, vaata, viimati on see mele penikarjus?» ütles ta küüdimehele.

Kahehobusesaan tormas päris otse, üle hangede, kellade helinal. Või sa siis tunned, kes seal tuisu sees on pugenud saani nurka, kasukas ümber ja krae torus üleval!

Pjotril hakkas pelgamise pärast piinlik.

«Vasjanja, ma tahtsin ütelda, et oleks veel pandud mõni korralik inimene võimumeheks, aga see on ju häbemata poisike, penikarjus!»

Kirstutegija, kes oli ränkade mõtete kütkes, kehitas end.

«Muinasjutt räägib, et karjapoiss saab kuningaks, eks nemad nüüd karjapoisse võimumeesteks panegi.»

«Paljugi mis!» pahandas tagantpoolt küüdimees läbi tuisu. Ta tahtis jala mäkke sõrkida, kuid takerdus lumme ja kargas kõhuli rekke tagasi. «Eile tuli minu juurde Kuzma Fjodorõtš, kehvik, ja ütles: «Sa pead seitse ja pool rubla maksma.» — «Mis eest?» — «Selle eest, et sa oled hääleõigusest ilma jäänud.» Kuidas see siis nii välja tuleb? Tähendab, on teada, et ma tulekahju läbi kannatada sain, ainult päitsed tulest välja tõin: ma tikkusin tookord tuppa tule sisse nagu poole aruga, otsisin, millega hobust välja tuua, krahmasin päitsed kätte, aga hobune oli juba välja toodud. Ma pidin siis uuesti ehitama hakkama. Ostsin lambaid üles ja müüsin turul maha, abi paluma polnud kuhugi minna; nüüd ei anta ju põlenule punast krossigi. Noh, lammastega ajasin maja ehituse raha kuidagi kokku, nüüd annavad selle eest kord õiguse, kord võtavad ära, siis annavad jälle tagasi, — ütlevad, et ma pidada kolhoosi astuma!»

«Jah, jah,» kiitis talle kirstutegija järele (ta teadis Vasjanjal ka mõnda musta asja hinge peal olevat, peale lammaste), nõustus temaga, et maha suruda oma muret, mis kustuda ei tahtnud ja millest pisarad kurku tõusid.

Pjotr hakkas end kehitama ja viskus peaaegu et hambaid kiristades rekke siruli.

«Äh, kui võtaks lonksu viina! . . . Või ootaks veel?»

Mehed ei saanud aru, et nad piinavad teda oma jutuga ja et nende sõnad tiirlevad tema ümber nagu varesekari. Nendest sõnadest kerkis jälle tema vaimusilma ette laostumine: Mšanski turg, peremeesteta, lumine maa täis õlepuru ja hobusesõnnikut, täiesti paljas kuni kirikuni välja, pärast seda kui viimased poeputkad lammutati. Platsi peal on ainult maad nuusutavad koerad; ja peale selle poisid ning tüdrukud kursustelt, — nagu polekski nad omad,

külanoored, hädaks ja õnnetuseks sünnitatud poisid ja tüdrukud hullavad traktorite juures...

Ta tõmbas läkiläki kõvemini pähe ja proovis sõrmega silmi vägisi kinni hoida — ei, uni ei tulnud. Paar tundi libisesid nad sõmeral hangede merel. Küüdimees küsis kirstutegija käest:

«Nii et sa, Leksev, ütled, et sõidad head tööotsa otsima?»

«Jah, eks ma ole siin küll ja küll häda näinud, Vasjanja. Ma olen ära unustanud, millal keegi kirstu tellis. Nüüd püüab igaüks ise teha. Mis tisleritöösse puutub, siis kutsutakse haruharva raame kokku lööma. Ja kes see siis nüüd ehitabki? Külvasime seemne maha, nüüd jälle võetakse kolhoosi heaks ära. Mul on kodus kuus suud, ise naisega peale selle: kui igaühele suutäis anda — anna kaheksa viilakat, kui kaks — teeb välja kuusteist...»

«Jah, kulukaks läheb!» nõustus Vasjanja. «Aga lõõtspilli oled ikka kaasa võtnud?»

«Noh, igaks juhtumiseks, mine tea, mis hädapäevi võõras paigas näha tuleb.»

«Nüüd läheb rahvast ehitusele tuhandete kaupa. Üleeile vedasin Bludovkast kah nelja meest. Räägivad, et seal pidada kõvasti teenima, aga mine sa tea...»

Ja Žurkin nägi vaimusilmaga läbi tuisu mingit laagripaika: põlevad kodutud lõkked, inimesed liigutavad midagi vastikut, ise tantsivad pakase käes.

«Aga sinule, Petjaša, ütlen ma seda,» pöördus küüdimees tema poole, «astu julgemalt välja! Ära sa oma pead peida. Kui sa ise julge oled, ei kahtlusta sind keegi. Kas sul miski dokument on?»

«Tal on vana pass, alles määrimata,» ütles kirstutegija.

Pjotr kergitas end solvunult ja tõusis istukile.

«Küll mina juba oskan, ära muretse, meil on selge pea. Seal on... inimesi nagu liiva, eks katsu mind kätte saada! Peaasi, kui ma jaamast õnnelikult minema saan. Ma mõtlen, et võib-olla oleks pidanud Simanštšina kaudu ümbert sõitma!»

«Pole viga, küll me siin su peale paneme. Astu aga julgemalt välja!»

Kesköök hakkas ettenähtud paigas tuluke vilkuma, jaama aiakese künnapuud mustendama. Nähtamatult veeres mööda kaubarong, vilistas julgustavalt rataste põrinal, ta sõitis steppi, rööbaste argipäeva, valguses säravasse suurte linnade pillerkaari. Stepp aga kohises siis, kui sõideti puude alla, veelgi valjemini, veel vihasemalt, ja millelegi polnud viimast korda tagasi vaadata... Pjotr jäi ettevaatuse mõttes koos küüdimehega jaamaaeda, Žurkin jooksis piletisabasse. Piletid oli vaja võtta kaugele — Uuralisse.

Üht asja kartis Žurkin kõige rohkem, ja nii juhtuski: teadjad inimesed rääkisid, et «Maksimi»[1] peal on kohti vähe. Ja «Maksim» sõitis üks kord ööpäevas. Poolpimedas ooteruumis lõgisesid klaaside klirinal uksed, puhus tõmbetuul ja valitses lahkumise nukrus. Järelejätmatult seisis silme ees läikiv kirju plakat, mis rippus just lambi ligidal. Kuhugi mujale polnudki nagu vaadata. Ja siis veel hakkas üks lollakas naine, tohutu kasukas seljas, Žurkini kõrval külma käes puhvetiletil lahti koorima imikut; laps piiksus ja vähkres nagu tema noorim — Sanka... Ja järjekorra rahvas polnud Žurkini-taoliste seast: kõik rohkem rajoonitegelased, ametimehed, lühikesed poolkasukad akuraatselt seljas ja läkiläkid peas; niisugused kisuvad endale pileti kelle hammaste vahelt tahes välja! Žurkinil aga oli kohlus seljas vateeritud palitu, mis oli kunagi olnud soliidse väljanägemisega, krae peal veel karakulli jäänused; palitu alla oli hoolitsev naine pannud villase rätiku, jalas peale kolme paari sukkade ülepõlve-vildid paksude nahktaldadega: kogu tema varustus oli hangitud viimaste kopikate eest. Ja see riidekubu kammitses selgesti nähtavalt pisarsilmil ärasaatmist, laste vingumist, orvuks jäänud höövelpinke. Kell lõi: rong hakkas eelmisest jaamast tulema, juba ta tuligi — rauast koletis läbi tuisu, peatamatu nagu surm... Kirstutegija vaatas jälle plakatit, seda ilusat, lõbusa moega naisreisijat, kes toetus küünarnukiga autole, tuule käes lehviv loor ümber, ja tema tagant paistvaid valgeid losse ning midrilinnusinist merd. Ja tal hakkas jube teadmisest, et kuskil maailmas on olemas selline kerge elu.

Pjotri ajas kellahelin samuti ärevile. Ta võttis kotist pudeli, lõi peoga vastu põhja, neelas ja andis ülejäägi küüdimehele.

«Noh, Vasjanja, hakkame liikuma...»

Jaama kõrvalt, käimlast mööda, viisid nad pambud platvormile. Käimla juures tuli oodata, sest raudtee kohal, kogu jaamaesise lageda lumise platsi kohal põlesid later-

[1] «Maksimiks» nimetati omal ajal kaubavagunitest koosnevat reisirongi, mis liikus väga aeglaselt. *Tõlk.*

nad ja oli väga valge. Tuul oli jäänud põõsaste ja ehituste taha, ainult tuisk puistas peenikest pihu, Pjotril aga lõgisesid hambad... Jälle lõi kell. Jaamahoone uksed läksid lahti, sealt jooksid välja reisijad. Žurkinit polnud ikka veel näha. Juba hakkasid «Maksimi» tuled pimedusest pumbamaja tagant paistma. Kõlas vile ja vedur tormas kõrvulukustava mürinaga nagu sepapaja põrguleekidega inimeste poole, veduri taga kolisesid lõputult kaubavagunid, siis jõudis järele neljas klass ja jäi äkki peatuma nagu tume tara. Ja kohe tormas vagunitesse inimeste kari kohutavate pampudega. Žurkin pressis end inimeste vahelt läbi, hõlmad lahti, higine, müts kuklas; ta vehkis meeleheitlikult rusikasse pigistatud rahadega.

«Kuule, Pjotr, me oleme omadega läbi — pileteid pole! . . .»

Pjotr pilgutas vihaselt silmi ja trügis vaguni poole.

«Ära karju, ole vakka... sõidame niisama, vaata aga, et sa peale saad!...»

«Selle eest pannakse ju kinni,» oigas kirstutegija.

Ise aga trügis kõigest väest teistest eespool, püüdes jalaga trepiastet. Tema ees oli just parajasti toppamas tohutu kasukaga naine, kellel ühes käes laps ja raske kott teises, oli toppama jäänud nii ebamugavalt, et ta ise ei saanud vagunisse ronida ega lasknud ka tagant tulejaid peale. Kirstutegijal hakkas süda hüppama — viimati jääme kõik selle lolli naise pärast maha. Kuid Vasjanja tegi tembu — lükkas naise õlaga vagunist kõrvale. Pjotr lendas nagu kull esimesena vaguni koridori ja kiskus raevukalt inimeste vahelt oma pambu ja kohvrid üles. «Valmis.» Tema järel kerkis vagunisse ka Žurkin. Viimase pilguga haaras ta mingit lumist katust, jaamaaia künnapuid, mille taga võrdlemisi ligidal — ainult kahekümne kilomeetri kaugusel! — oli peidus kodune maakonnakolgas... Tahtis Vasjanjale lahkumiseks midagi hüüda, kuid see trügis naist seljaga ikka veel vagunist eemale, nüüd juba lusti pärast. Naine kisendas ja tagus teda küünarnukiga, Vasjanja aga möirgas:

«No küll ikka on rahvas, on alles metsik rahvas!...»

Vaguni hämaras ja umbses saunakuumuses ripendasid ülevalt alla jalad, loksusid uneuimast juhmid pead, kostis ränka norinat.

«Sea ennast rohkem pimedas sisse,» ajas Pjotr Žurkinit karmilt poolsosinal edasi.

Häälestki oli tunda, et nüüd hakkab ilmsiks tulema teine, tõeline Pjotr... Ta puges nagu vilunud sõitja põrandale pinkide vahele; kui oli ringi vaadanud, tõukas üht kõhna poissi, kes magas istukil, viiskudes jalad laiali.

«Korja oma koivad koomale, sinder, kus mul siin laiutamas...»

Poiss kiskus end unisest peast kohkunult kõrvale ja Pjotr toetus küljetsi pambule.

«Poe siia, siin on ruumi palju,» kutsus ta Žurkinit.

Kell nuuksatas jäätunud akna taga.

MOSKVAS

Soustin, alias Nikolai Razdol, «Tööstuslehe» töötaja, jooksis mööda toimetuse treppi üles. Ta tõttas seepärast, et oli liginemas püha, palju õiendamist nõudev vastutusrikas päev, ja ka veel seepärast, et talle meeldis hommikutundidel enne juhataja Kalabuhhi tulekut üksinda tühjas osakonnas telefoni juures istuda. Muidugi, pärast seda, mis Krimmis oli aset leidnud, ei pidanud, ei pidanud ta helistama, ja Soustin võttis oma jõu kokku — ei helistanud kolm kuud, kuid telefon peibutas, nagu oleks ta kerge, lukustamata uks, mis viib s i n n a. Ja Olga ise, arvestades tema kramplikku iseloomu, võis ükskõik millisel hommikul ilmuda toimetuse tuppa . . .

Osakonnas ootas teda tänane «Tööstuslehe» number, alles kleepuv ja tärpentinilõhnaline. Nagu alati, tegid ta sõrmed lahti kõigepealt teise külje, lehe tööstusosakonna külje, mis oli kõige tähtsam ja mida just tema, Soustin, algusest lõpuni tegi.

Külje ülaosas venis suurte tähtedega loosung: «Elagu uued sotsialistlikud töömeetodid!» See uuendus, mille oli hoolikalt sisse viinud seltsimees Zõbin, kes ajutiselt vastutavat sekretäri asendas, nimelt materjali paigutamine «buketina» (viis-kuus artiklit ühel ja samal teemal), tundus Soustinile väheõnnestununa, mis lehte vaesestas. (Vististi mõtles niiviisi ka osakonna juhataja Kalabuhh, selle mehe pea lõikas.) Jutt käis «Dünamo» tööliste algatusest, millest ajakirjandus kogu maal kära tegi, — üleskutsetest töövõistlusele, mingitest töölisbrigaadidest, kes pidid harjunud töökäiku lammutama . . .

Pealkirjades oli tunda ikka sedasama Zõbini kuivendavat kätt: nendest oli kadunud vürts, mänglevus, märkamatult oli neist välja juurituud igasugune lööv põnevus, mille poolest Soustini pealkirjad eriti kuulsad olid; Soustin oskas siin loorbereid lõigata, serveerida igasugust,

isegi kantseleilikult kuiva ainet fantaasiat ergutava sousti ga! Võtame kas või sellised: *«Hiiglaste toit»* (utiiltooraine st), *«Seltsimees Sinitsõni kingade lugu»*, *«Kuritegevus Trjohgõrkas»* (segadusest ümberadresseeritud kaubaga), *«Millest unistasid korstnad»*, *«Töölislossi ballaad»* jne. Zõbini käe all aga ilmusid hästi suured ülapealkirjad (Zõbin juhendas põhiliselt partei elu osakonda), vahel koosnesid need kahest-kolmest reast, sarnanesid rohkem väljavõtetega resolutsioonidest kui pealkirjadega, nendes kirendasid sõnad «peame», «toetame», «täidame», «loome». Jah, ajalehes avaldus seesama tusasus mis tänavalgi . . .

Telefoni lakitud karp lõi läikima, selle taga tuli sujuvalt kolme sammu kaugusel nähtavale Olga, õnnelik kiusav nägu peas.

Koridoris paugutati, korraldati lava homseks pidulikuks õhtuks. Püha lähedust oli tunda ka arvukais kokkuvõtlikes ja juubelile pühendatud artiklites, mis olid sekretariaadist paranduste tegemiseks saadetud (aga kui palju neid oli parandatud eile ja üleeile — jätkus terveks nädalaks!), ja äkilises jämeda kõie kõikumises akna taga: täna tõstetakse «Tööstuslehe» toimetuse fassaadile tohutu, värvilistest lampidest koosnev «XII».

Huvitav, kelle Zõbin saadab paraadist ülevaadet kirjutama? Kas ta seekord isiklikust vaenust Kalabuhhi vastu saadab nimme kellegi teisest osakonnast? Kelle? Kas Paška Gorjunovi, ainult sellepärast, et ta on kommunistlik noor, või Milmani või Timkini, kes tingimata kirjutavad trafaretselt: *«Hall, kuid reipaks tegev hommik . . . Punane väljak on äärest äärani täis sõjaväeosade valvele tardunud nelinurki»* ja nõnda edasi.

Ta tahtis juba ajalehe kõrvale heita, aga kuskil keset ptiikirja kummitas ärritavalt tuttav nimi. Ja-jaa, esimesel küljel ühes välismaa telegrammis keemikute kongressist mainiti muude NSV Liidu teaduse esindajate hulgas ka Bohhoni. Kahtlemata ei saanud olla teist sellise nimega keemikut peale sellesama Bohhoni, kelle seltsis ta kunagi kõndis mööda ülikooli koridori ja istus, pead koos, ühes auditooriumis. See väike püüdlik Bohhonikene oli oma õpingud lõpule viinud, vististi on nüüd dotsent ja vaadake — on isegi välismaal NSV Liitu esindamas!

See ei olnud õieti kadedus, mis teda vaevas, vaid hoolikalt mahasurutud kauge rahutus. Noh, pole viga . . . Soustin (see sündis tahtmatult, alateadlikult) haaras vöölt gra-

naadi, muidugi väljamõeldud granaadi, tõmbas sütikut ja viskas... Bohhoni asemel oli ainult suitsupilv ja must laik.

See kõik sündis mõttes... aga tegelikult võttis ta lihtsalt telefonitoru pihku ja keeras end temaga nagu lapsega nurga poole.

Kuskilt ilmus väga peenike, peaaegu lapselik häälekene ja laulis:

«Jaa-a?»

Võib-olla lõpetada enesepiinamine, hakata nüüd rääkima, pahvatada kõik välja?

Tagapool paugatas vihaselt uks. Paška Gorjunov, midagi reporteritaolist, mürtsutas kalamehesaabastega, nii et terve osakond kajas, ja keeras käigu peal sisemisest taskust välja igasugust paberirämpsu — brošüüre, katkisi paberosse.

«Kas sa saad aru, Soustin, ma kirjutasin artikli valmis!»

Soustin vehkis õõduses tõrjuvalt käega. Telefonis küsiti kannatamatult:

«Kes seal hingab torusse?»

Ta kangestus nagu kuristiku serval. Kuristikus vingus halastamatult eksinud raadioviiul. Siin aga ootasid pealetükkivalt Paška kalamehesaapad, vateeritud palitu mingite idiootlike suurte nööpidega, Paška usaldavad silmad, mis vaatasid otse suhu...

Kerge klõpsatus — telefonitoru pandi hargile.

Aknast vaatas sisse pakasene kollane päev, külmatohune. Sellest linnatohust oligi tulnud Paška, kes aasta tagasi Lennuaparatuuritehases sirkleid lihvis; tal on oma elu, praegu higistab raske ajalehetarkuse kallal, unistab kirjandusteaduskonnast. Toimetuses tolkneb ta esialgu nagu kuidagi rahutult.

Oli vaja endast võitu saada.

«Noh, kuidas lood on, Paša?»

«Tead, see artikkel piltide kohta...» Paška taris lõpuks taskuprahi hulgast välja mõned tindipliiatsiga täiskirjutatud lehed. «Sa loe läbi, sõber, peaasi — ütle, mis sa kujundite kohta arvad. Tead, ma torkasin esimest korda sinna kujundeid sisse — jube lugu!»

Soustin puudutas lehti, luges vilksamisi läbi paar-kolm lauset. Sellest jätkus, et kõike mõista...

«Sa, Paša, anna masinasse, muidu on raske aru saada. Pärast loen läbi ja kannan Kalabuhhile ette.»

Miski dikteeris talle, et ei maksa end eriti Paška asjasse segada... Jutt oli järjekordsest NKA (Nõukogude Kunstnike Assotsiatsiooni) näitusest, mida käsitledes «Tööstusleht» (kus kunsti käsitlus oli neljandajärgulisel kohal) Zõbini initsiatiivil otsustas ära märkida kunstnike kaheldamatut pööret puhttööstusliku temaatika poole ja seda ergutada. Sellesisulise artikli kirjutamise tegi Zõbin ootamatult ülesandeks Paškale, kes seni sekretariaadis käsikirjade sorteerimisega aega veetis. Uus sekretär pööras tähelepanu tööliste hulgast tõusnud töötajale järsku, peaaegu ägeda vihaga, nagu kellegi kiuste... Artikkel oli mõeldud seltsimees Kalabuhhi osakonna elavamaks tegemiseks. Selles asja tuum oligi, et Kalabuhh, kes juba paljast kahtlusest, et tema kõlje suhtes agressiivsust üles näidatakse, marru sattus, oli seekord salapäraselt vait, ja selles vaikimises tundis Soustin mingit kaugelenägelikku kahjuröömu.

«Sa, sõber, vaata hästi, tead, nende suhtes... vaata läbi! Ma võtsin rohkem vaistuga. Zõbin ju nii ütleski: «Võta vaistuga!» Noh, ma lähen tehasesse pühade kroonika asjus.»

Paška, kes sai nüüd ühe ülesande teise järel, andus mõnuga asjalikule töötuhinale. Paškat närisid juba jultunud mõtted — näiteks ajalehest üle minna ehitusele... Vaeseke ei aimanudki, et ta oli kahe veskikivi vahele sattunud... Soustin jälgis kõrvadega tema kalavinskite barbaarset mürtsumist, mis paistis samuti väljendavat usaldusväärseimaid ja uhkeid lootusi, ja tal hakkas poisist tõsiselt kahju. Oli aeg tööle asuda. Paks käsikirjade pakk, peaasjalikult pidulikud ja kokkuvõtlikud aruanded mitmesuguste tööstusettevõtete kohta, täis tihedat kärbeteta teksti, mis oli jaotatud paragrahvidesse: 1, 2, 3... See oli tihnik, millest — Soustin teadis seda oma kogemuste põhjal — jõudis välja alles õhtuks, kollaste, päeva maha matnud lampide valgel, kurnatud, pooluimase ajuga. Esimene huupi kättevõetud artikkel sisaldas midagi kokkuvõtlikku ja perspektiivset küla kohta — see ei kuulunud üldsegi osakonna pädevusse! Pühade-eelsetel päevadel pisteti kõik järjest parandamiseks ette... Noh, Soustin tundis küla olusid, ta oli lapsena kasvanud pajudega ääristatud tolmusel külatänaval, vanaisa tares. Kui kaua, vist üksteist-kaksteist aastat polnud ta Mšanskis käinud? Ta tõmbas kulmud kortsu — oli vaja töötada. Küllalt juba Mšans-

kist . . . *«Kolhooside külvipind suureneb 4,3 miljonilt hektarilt 15 miljonile hektarile.»* Õde oli ju sellest kirjutanud, ja nagu alati, oli tema kiri kaeblik, ta kurtis, et Mšanskis on nüüd kõik uut moodi ja et tõmmatakse samuti maamehi kolhoosi. Oleks aeg talle raha saata . . . *«Ülaltoodud arvud näitavad, et meie mahajäänud küla on juba astunud suurima sotsiaal-tehnilise revolutsiooni epohhi.»* Ta teadis ise ka: see kõik oli rumalus, mida ta endas hoidis: ilged katused, pääsukesed, kellatornid, soe tolm, kus kunagi jooksis tema tillukene keha. Mšansk aga kerkis kuskil teistsugusena, ta ei vajanud enam Soustini . . .

Koridori ukse tagant kostis naeru, hääli ja tüminat, kõik ühes kimbus. Oli saabunud vaheaeg; teenistujad, kes tulid toimetusse kella üheksaks, tõttasid üksteise võidu puhvetisse einet võtma. Tehnilised sekretärid tellisid külmi kotlette musta leivaga ja haput piima; käskjalad — heeringat peedisalatiga ja teed; masinakirjutajad sõid kotlette, haput piima, heeringat ja oma tujude rahuldamiseks iseseisvalt, ilma meesteta raha teenivate naistena lubasid endale juba hommikul koogiga maiustamist. Ljuba Zaitseva tõi Soustinile osakonda koduse hommikueine, võrdlemisi mahuka, eilse ajalehe sisse keeratud, — naise käest (ebamääraste korteriolude tõttu elasid nad naisega esialgu eraldi). Selle Ljuba, naise õe, oli Soustin sokutanud masinakirjutajaks «Tööstuslehe» toimetusse. Ljuba küsis, kas ta pühade ajal külla tuleb.

«Ma ei tea, mul tuleb vist kirjutada pidulikust Moskvast ja paraadist ülevaade, peab igal pool käima ja siis töötama.»

«Ah et sa siis ei tule,» ütles Ljuba. «Aga Katja tahtis sulle pelmeene teha.»

Ljuba oli harjunud pärast eine üleandmist mõneks minutiks tema juurde lauale lamakile laskuma, mõeldes millelegi, kandekott küünarnuki all. Tema järsu nurgaga lennukad kulmud olid päris ligidal; aknavalgusest tuhmunud silmad, mis tahtmatult sellesse valgusesse vaatasid; vahel, kui pluusiserv juhtumisi ihust eemaldus, paistsid väikesed rippuvad rinnad. Noh, mis seal ikka, Ljuba oli oma inimene, Soustin armastas hoolitseda tema Djunka nagu oma tütre eest. Ta silitas Ljuba kätt, kuid Ljuba lõi äkki piinatult näost lõkendama.

«Mis sul on?» imestas Soustin.

Ljuba lehvitas oma kohevil seeliku sabaga — ise oli ta

kõhnakene, kuid seelikud olid tal kohevil nagu krinoliinid, — ja puhkes naerma, lõkerdas nii peatumatult, et tal nagu halb hakkas, ta ei söandanud Soustinile silma vaadata ja jooksis toast minema. Soustin ei imestanud. Vaatamata juba seitse aastat kestnud hõimlusele uhkas Ljuba temast mööda minnes alati mingit metsikut tuult.

. . . Tulid kõige palavamad, tihked töötunnid.

Sagedamini plaksusid osakondade uksed ja kiiremini kobisesid sammud koridoris. Tulid osakondade juhatajad; viskasid kolksuga laua servale rihmadega kinniseotud kohvritaolise portfelli ja vaatasid otsekohe käekella, sest enamik neist oli ülemuseks ka veel rahvakomissariaatides või tegi ränka parteitööd.

Selline mitmekohapidamine oli säilinud hiljutisest minevikust, kui «Tööstusleht» ilmus ainult neljakümne tuhandes eksemplaris. Kuid aastatele tuli teine lõhn — tsemendi, lubja, raua hõng; silmapiir läks ehitustornide siluettidest sakiliseks. Läbi kõigi elusoppide hargnes viie aasta plaani hiiglane, selle harud ulatusid unistustesse. Ala, mida kiratsev ajaleht valgustas, tõusis kõige tähtsamaks. Ajalehe ees avanes tohutu tulv küsimusi täis aktuaalsust ja paatost, tema hääl hakkas jõudma kõigile uusehitustele. Ühe kolmekuise kampaania tulemusena tõusis «Tööstuslehe» tiraaž seitsmekümne viie tuhandeni. Oli vaja toimetuse töötajate arvu suurendada, lisandus uus osakond — kaadriosakond. Endine tööstusosakond, mida Kalabuhh juhatas, otsustati teemade rikkalikkuse ja kokkusobimatuse tõttu kaheks jaotada: sotsialistliku ehitustöö ja ekspluateeritavate ettevõtete osakonnaks.

Kell kaks tuli Kalabuhh. Teda pidasid alati kinni kas rajoonikomitee asjad või midagi seminaritaolist Punase Professuuri Instituudis. Tänagi oli tal õigus hilineda: öösel oli ta olnud valvetoimetaja trükikojas (kõige tähtsama osakonna juhatajana laskis ta välja väga vastutusrikka ajalehenumbri). Ta viskas sineli seljast nagu rännakul (pärast hiljutisi manöövreid kandis Kalabuhh ainult sõjaväeriietust), viskas selle otse toolile; portfellis oli tal midagi erakorraliselt kiiret.

«Siin on mu homne juhtkirjateemaline artikkel. Olge hea, lugege see enne masinasse andmist läbi. Võib-olla, kui vaja, ee . . . silute mõnes kohas stiili.»

Soustin võttis varmalt käsikirja enda kätte. Teda meelitas Kalabuhhi usaldus tema stilistiliste kogemuste vastu,

koguni tema mõnesuguse sellekohase üleoleku tunnustamine...

Pühadenumbri juhtkirjateemaline artikkel — see ilmub koiduaegse horisondi taustal kerkivate ehitustornide ja vabrikukorstnate võrgu all — kandis nimetust «Oktoobrirevolutsiooni XII aastapäev ja viisaastaku esimese aasta tulemused». Siin oleks loomulikult pidanud olema midagi kokkusurutumat, unistusliku punktiiriga lõpus, nagu näiteks: «Kolmeteistkümnenda künnisel...» või «Kolmeteistkümnenda piiril...» või isegi «Kolmeteistkümnes algab...» Juhataja mühatas heakskiitvalt ja valis «Kolmeteistkümnenda künnisel...»

Artikli esimeses pooles oli Kalabuhh endale eesmärgiks seadnud energiliselt ja suure vaimustusega maalida nõukogude ülesehitustöö hoogu möödunud aastal. Rostovis Selmašstrois lasti käiku esimene tsehh. Turksibil pandi maha 940 km rööpaid, mis moodustab üle 60% kogu magistraalist. Uralmašstrois ehitati valmis metallkonstruktsioonide ja ehitus-remonditsehh. Stalingradis on valmis saamas traktoritehase kõige grandioossemad tsehhid — mehaanika- ja monteerimistsehh. Ehituste tuled valgustavad Sverdlovskit, Nižni Novgorodi, Mariupolit, Tšeljabinskit, Magnitogorskit, Dneprostroid... Terve rida meie maa piirkondi on üle minemas täielikule kollektiviseerimisele. «See aasta,» öeldi artiklis edasi, «möödus linna ja maa kapitalistlikele elementidele otsustava pealetungi tähe all. («Siingi on seesama vaibumatu piksemürin...») Meie partei tugevus seisab selles, et ta oskab ette näha ja revolutsioonilist teooriat revolutsioonilise praktikaga ühendada. Me jätkame ka nüüd seda pealetungi, loomulikult nõnda, et me küla tootmisvõimalusi ei hävita (eriti nüüd, kui meie tööstuses on kolossaalsed kontrollarvud)...»

«Loomulikult... ei hävita...» Seda reservatsiooni pidas Soustin väga asjakohaseks, see oli kuidagi rahustav, meenutas riiklikku mõõdutunnet... Ta ainult juhtis Kalabuhhi tähelepanu ühele asjale:

«Teil on siin kaks korda sõna «nüüd». Sulgudes lause konstrueeriksin ma nii: «eriti kui arvestada meie tööstuse kolossaalseid kontrollarve».»

Kalabuhh jäi mõttesse.

«Tõmmake see koht päris maha.» Läks juurde, kummardus tagant artikli kohale. «Mustemalt, mustemalt! Laske

ma ise...» Ta haaras Soustini käest kärsitult sule, ei tõmmanud rida mitte lihtsalt maha, vaid lausa valas selle tindiga üle.

Soustin tähendas nagu muuseas:

«Ma saan kirju provintsist, maalt. Seal on kõik jälle pahupidi pööratud nagu kaheksateistkümnendal aastal. Nähtavasti ei talu revolutsioon pikki rahulikke hingetõmbeaegu, seltsimees Kalabuhh?»

Kalabuhh kõndis raskel sõjamehesammul üle toa ja jäi akna alla seisma. Tal oli mõtleja poos: käed selja taga, silmad hajameelselt vidukil, ta ei vaadanud väljapoole, vaid enda sisse.

«Juba vana Fichte ütles...» Ta lausus seda teatava heakskiitva irooniaga, nagu oleks ta paljutki sõbramehe poolest tublile Fichtele andestanud. «Juba vana Fichte ütles: «Mele, inimkond, seame endale ülesandeid ja lahendame neid, et nende lahendamises leida veel suuremaid ülesandeid!»»

Soustin kuulas rõhutatud tähelepanuga. Ei, selles ei olnud mingit Mšanskist pärit vanaisade aegset, maamehelikku lõmitamist: Kalabuhh veetles teda millegagi... Ta oli endine trükiladuja, põetud peaga, nõbivõitu ninaga ja sõnni sõngusega mees, ripakil kaitsevärvi püksid jalas ja sõduripluus seljas, — aga kui vähe oli sellise välimuse ja eluloogа kooskõlas tema ootamatu õpetatus, üldistuste kultuurne avarus, tsitaatide peaaegu professorlik elegantsus!

Kuid Kalabuhhi katkestas käskjalg, kes tõi masinal ümberlöödud Paška käsikirja. Soustin tuli laua tagant välja, et tuletada meelde, milles asi on. Osakonnajuhataja ei lugenud, pigem rebis, kulm kortsus, üht lehekülge teise järel. Ta viskas käsikirja ükskõikselt lauale ja viskas sinna ühtlasi ka lootuses tardunud Paška koos tema kalavinskitega.

«Andke selle kätte, kes tellis.»

«Aga seltsimees Zõbin ütles...»

«Las seltsimees Zõbin trükib, kus tahab.»

Ükskõiksus oli teeseldud; selle taga oli varjul ilmne rahuldustunne, võib-olla koguni võidurõõmu eelnauding... Soustin lehitses käigu pealt käsikirja. Muidugi oli Paškale antud üle jõu käiv ülesanne. Lisaks oli ta oma innukuses mõnes kohas üle pakkunud, sellisesse lüürikasse kaldunud, et tema pärast külmajudinad üle selja

käisid. Soustinil oli poisist kahju, kuigi ta teadis, et Paškat hellitati kui tema tulevast võistlejat.

Zõbin, kes oli oma asjadega väga ametis, võttis artikli sellele pilku heitmata vastu. Hea küll, ta räägib kohe ise Kalabuhhiga. Tema märkas üldse Soustini vähe või tegi seda kuidagi karedalt. Võib-olla isegi arvas, et toimetusele enam sellist meest vaja ei ole.

Asi ei seisnud Zõbinis. Tema tagant vaatas homne päev, mis valmistus justkui uut moodi, halastamatult inimesi ja nende tegusid revideerima.

Muide, need mõtted olid esialgu udused . . . Soustin vajus jälle rinnaga oma käsikirjadele. Ta sõi seda toitu juba ilma isuta, kuid artikkel leivatehasest huvitas teda siiski.

Leib, leib — ah siis sedaviisi teda nüüd tehakse!

Tohutu suured tõrred, kus kerkib taigen, võimsad sõtkumislabad, ja mehhaaniline jaotusmasin lõikab taigna võrdseteks, ühesuguse kaalu ja suurusega tükkideks . . . Konveier annab ahju need kõhukad, Mšanski ja nooruse lõhnaga ümmargused pätsid. Ainult et Mšanskis asus pagaritööstus poolkeldrikorrusel, kus tihedad raudkõvade kärbeste parved sumisesid ja tegid seina täis musti larakaid ja ihu kleepus mürgisest tulekuumast, nii et pagari abiline Kolka Soustin töötas aluspükste väel. Ja tema higi tilkus otse rasvastele, puudastele taignahunnikutele, mida ta kokku pätsis ning oma valusate, alles nõrkade rusikatega raginal küljelt küljele keeras. Käte külge jäänud koorikuid kraabiti pärast jälle taignaküna serva külge, et midagi kaduma ei läheks. Ja auravad, läikivalt kollakasroosad pätsid jahtusid prigisedes laudadel, riiulitel ja mustusest künklikul põrandal. «Miks nad prigisevad?» küsis ta kunagi alles lapsena. «Nendel on ju pojad nagu kassil,» naljatas asjalik tusane vanaisa.

Zõbini ootamatu hääl ütles:

«Kalabuhh, artikkel tuleb ikkagi avaldada.»

Zõbin oli tulnud sisse kuuldamatult, unistamise ajal, tundus, nagu oleks ta lennanud läbi seina. Sellest mehest oli mällu jäänud tema pikkus, tema kiirustamata, pisut vimmas kõnnak, tema juuksed, mis tõusid peas kollase salkus tutina püsti — niisugust soengut kannavad kehakultuuri üliõpilased, see väriseb joostes ja kerkib meelekohtadel sarvedena kõrgele.

Kalabuhh trummeldas sõrmedega vastu ajalehte.

«Seltsimees Zõbin, kas meil on suur ja tõsine poliitiline

ajaleht või vähese kirjaoskusega inimeste harjutuspaik? Sina annad sõnumi kunstist, mis on kul-tuu-ri tähtsamaid osi! Ja sa tahad lugejale ette pista häbiväärse, veidra mäkerduse, plära?»

«Oota, oota, Kalabuhh. Viisaastaku ajal on lehele vaja uut kaadrit, kellel on töölise haistmine . . .»

«Kuule, loe ometi!» Kalabuhh tõmbas Soustini käest käsikirja, viskas pilgu tema peale, nagu oleks teda kutsunud koos võiduröömutsema: ««Pildile on maalitud tugev, muskliline (nojah, tingimata muskliline!) tööline, kes võimsa hoobiga lööb toorikust sädemeid, mis lendavad nagu nõiduslikud, briljantsed õied.» Edasi: «Kahjuks on kõik maalitud väga sünge värviga, mis ei anna aimu proletaarse töö poeesiast . . .»»

«Noh, peaks parandama, lühendama, sellest sõnumi tõgema, poissi julgustama. Ta on võimekas poiss, tead, trotskismi vastu võitlemise ajal mobiliseeris oma tehases seinaleht — see oli alles leht! Poiss loeb raamatuid, püüab . . .»

«Niiviisi ei julgustata, Zõbin. Kas sa tead, mis asi on kultuur? Omaette nokitsemisega ega äkkrünnakuga teda kätte ei saa . . . nagu üldse palju muudki . . .»

«Mida muud siis veel äkkrünnakuga kätte ei saa?» tundis Zõbin tasasel häälel huvi.

«Ma ütlen seda, Zõbin, et sa teed kahjulikku asja.»

«Mina teen kahjulikku asja?»

«Jah, sa teed kahjulikku asja. Seda artiklit ma ei avalda.»

«Lähme toimetaja juurde.»

«Lähme toimetaja juurde.»

Zõbin pöördus lävel ümber — talle tuli midagi meelde:

«Muuseas, seltsimees Soustin, homme lähete paraadile, et ülevaadet kirjutada.»

Soustin noogutas, talle tõusis meeldivast tundest puna näkku. Ahaa, nii et teda on veel vaja! Ta kergitas end, et Zõbinit kinni pidada, üksikasjalisemalt järele pärida ülesande kohta, kuid Zõbinit tõkestas ukse vahel üks naine. Ta tormas sisse, kasukahõlmad lahti, pakaseliselt värske, naerev, ebakohane — tema naine Olga Lvovna.

«Tonja,» heitis ta naervate raugete silmade pilgu Kalabuhhile ja Soustinile, «mul on muidugi raha vaja!»

«Nooh, naisuke, kodused asjad pärast . . . mine oota sekretariaadis.»

Nad läksid vististi mõlemad Kalabuhhiga minema — Soustin kuulis pead tõstmata, kuidas uks kinni läks. Kuid naine — ta tundis — jäi tuppa. Ta tuli tasakesi Soustini laua juurde, kummardus tema pea kohale. Naise ihusoojus, segatud kannikeselõhnaõliga, haletses ja hellitas Soustini.

«Tere, Kolja,» ütles naine.

Soustin ei suutnud midagi öelda, tema silmis murdus ja ujus kõik pisaraist, nagu tookord Mishoris.

«Mispärast kõik nii juhtus?» küsis Soustin.

Naine seisis tema kõrval, olles tema võimuses, naeratas kinnise suuga, endine mittealdis Olga, ja samad kotikesed silmade all, mis muutsid silmad kuidagi tukkuvateks, haiglaselt unisteks... Just nende unisus võlus ja jälitas teda hiljem.

«Kas sa tõesti tulid raha järele?»

«Muidugi mitte.» Olga lohutas teda, silitas ta pead.

Soustin võttis tema käe ja kattis ta peoga oma silmad. Jälle on ta oma armsamaga, oma armsamaga... Oli pime ja lõpmatult hea puhkus. Naine võttis kerge liigutusega käe ära:

«Ettevaatlikumalt, Kolja... Millal me kokku saame?»

Homme on toimetuses õhtune koosviibimine; ülehomme vabaneb... Noh, kell seitse. Kõrvaltänavas, eks?

Olga küsis kavaldades uuesti, teades vastust ette:

«Missuguses tänavas, ütle!»

«Õnne tänavas.»

Olga vaatas vilksamisi ukse poole ja ulatas kähku mehele soojad, veidi tuuldunud huuled. Tema lahtiste hõlmadega kasuka sees oli kõik järeleandlik, hellitletu... Soustin istus pärast mitu minutit, ringutades mõnuga käsi.

Tuli Kalabuhh ja tõi käsikirja tagasi; tema nägu oli laiguline ja lõkendas.

«Kui palju siin on: sada viiskümmend, kakssada rida? Tehke sellest umbes neljakümnerealine sõnum.»

«Kas tõesti läheb trükki?» imestas Soustin kaastundest.

«Jah, tuleb avaldada!» katkestas Kalabuhh järsult.

Soustin jäi vait. Nähtavasti oli toimetuse vaidlus tõusnud juba teise sfääri, kus polnud enam kohta parteitu märkustel, kus vastuvaidlematult kustutati isegi Kalabuhhi enesearmastus. Soustiniga rääkis partei liige.

Muide, Kalabuhh ei suutnud maha suruda teatavat spliini, ta hakkas kohe riidesse panema ja pildus asju

portfelli, kuidas juhtus. Ta ütles, et läheb esialgu Kitaigorodi müüri äärde, vanade raamatute putkade juurde mõne raamatut vaatama ja tuleb tagasi paari tunni pärast küljele allkirja andma. Soustin õhkas kergendatult: tal oli vaja kas või kordki oma lõkendava peaga joosta külma tuule kätte, ümber Riikliku Universaalkaupluse.

Kalabuhh tõi kaasa raamatuputkadest saadud saagi: täieliku Heine, köitmata, ja mõned sõjaeelsed filosoofilised kogumikud. See hasart oli Kalabuhhi vallanud alles viimase kahe aastaga, kui ta oli end lõplikult, perekondlikult paigale seadnud. Võib-olla nakatus ta sellesse siis, kui ta käis professorite kodudes, kus õhkki oli küllastatud hardast poolhämarast raamatukogunõngust: võib-olla nõudis tema arvates seda see asi, milles ta poisikeseliku kirega praegu põles — kõrgema kultuuri omandamine; ka tema oleks väga tahtnud näha, et kõik tema Ostoženka korteri neli seina oleksid laeni raamatutest kinni müüritud, ta tahtis samasugust soliidset poolhämarust. Kahe aastaga oli ta täita suutnud ainult kaks seina. Seal olid muidugi marksismi klassikud, olid mõned filosoofia klassikud tõlkes, terve riiul kirjut «Academiat», muu hulgas aga, mis moodustas kuuskümmend protsenti tema raamatuist ja koosnes katkiste kaantega, kapsaks kulunud ja peremehe südamele millegipärast eriti armsatest teostest (kirg juhuslike, odavate leidude vastu!), võis seal näha Nietzsche raamatut, Gorbunovi kogutud teoseid «Niva» lisadena, «Koduülikooli», Leontjevi raamatut, piiblit ilma kahe esimese leheta ja vana almanahhi «Šipovnik».

Õnnestunud ost leevendas pisut isegi päevast ebameeldivust. Heine maksis kõigest kolm rubla, — Kalabuhh kiitles Soustini ees, — täielik Heine. Ja filosoofia kogumikud tõotasid rohkesti magusaid hetki: tutvuda originaalis sõjaeelsete aastate rafineeritud idealistliku mõtte esindajatega (siin suhtus instituudi publik tavaliselt paljudesse asjadesse põlgusega, rahuldudes teiste kaudu kuulduga või joonealuste märkustega), ise kriitiliselt jälgida, millisest vaatevinklist seal kootakse mürgist metafüüsilist ämblikuvõrku; kasulik oli isegi sel eesmärgil illustreerimiseks parajal juhul tsiteerida seminaris originaalist Losskit, Franki, Berdjajevit... Ja Bergsoni «Loov evolutsioon» võis juba täna kaunistada valvekorra tüütuid tunde.

Heast meeleolust soojenenud, kutsus Kalabuhh sekretäri temaga koos autoga koju sõitma: kuigi Kalabuhh ei olnud rajoonikomitee büroo liige, oli rajoonikomitee auto veel nagu inertsi põhjal tema kasutada. Osakondades suleti portfelle; toimetuse toapuurides vaibus tööpäev ajutiselt, et puhkeda tuhandeküünlase valguse käes öises trükikojas.

Täna laoti seal vastutusrikast ajalehenumbrit.

Ukse ees hämaruses pudenes maha kohevat sulamata lund, esimest sügisest lund, mis valge kirmena vajus munakividest sillutise pragudesse. Räitsakad sätendasid illuminatsiooni värvilises karamellisäras. Kivide süngelt punakas helk tuletas midagi meelde minevikust.

Kui auto liikuma hakkas, ütles Soustin:

«Mul tuli mõttesse: siin me nüüd rabeleme, õiendame, närvitseme kaks päeva, valmistame pühadenumbrit. Telefonikõned, kiirustamine, pead on pulki täis, ja nii on igal pool. Aga mitte igaüks ei mäleta, ei ela tõeliselt läbi, südamega, et täpselt kaksteist aastat tagasi oli samasugune õhtu, hämaruses sadas samuti lund ja mingid soldatid tulid kokku Talvepalee juurde . . .»

Kalabuhh sai aru, ta noogutas kortsus kulmul ja väärikalt.

«Ja-jaa, on, mida mäletada, seltsimees Soustin.»

Auto liikus aeglaselt läbi kesklinna väljakute. Suure Teatri sammastel leegitsesid lipud, mille all rahvasumm tundus sügavusse minevat. Töö lõpetanud rahvas tiirles mitmevärvilises lumes, kogunes trammi- ja bussipeatustesse, kippus sõitma ja elama. Mõnedel algas alles pärast teenistuse lõppu tõeline päev. Perekonna juurde, perekonna juurde, kus nii õdus, peaaegu päikeseline ring langeb abažuuri alt söögilauale! Vaibugu kas või õhtuks tunded, vajugu silmad natuke kinni, ja sa oled armsal üksikul saarel, sa sasid oma laste päid, sulle tuuakse teed, kui tahad, lööd lahti «Anna Karenina», räägid naisega . . . Rahva sagina, õhtuste tänavate tulede kohalt lendas mööda Kalabuhhi nöbininaline, mornilt asjalik profiil. Kalabuhh jätkas valjusti oma mõttekäiku. Jah, täpselt kaksteist aastat tagasi — see oli tõeline, rahva rüpest tõusnud pealetung! Kuid ülestõusust muundub revolutsioon sügavateks orgaanilisteks protsessideks, uuteks hüpeteks . . .

«Meie asi on tagant tõugata ja õigesti suunata neid

paratamatuid protsesse, seltsimees Soustin, ja hoopiski mitte takistada ega vägistada neid — selles seisab õige revolutsiooniline juhtimine!»

Võib-olla erutasid Kalabuhhi liialt tuled ja mälestused, päästsid ta keelepaelad valla? Aga ta oli ju üks neist vähestest, kõrgelt hinnatavaist, kellele lubati natuke rohkem kui teistele.

Siin ta siis oli, see Kalabuhh — kõikus poollamakil autos. Muidugi, ka tema keha, range parteilase keha, oli inimese oma, armastas end lõdvaks lasta, kiikuda pehmes autos. Soustin andestas, sest ta sai aru. Ja võis tunda ennast rahunenuna selle suure, kindla inimese tiiva all. Tema on elanud reeglipärast riiklikku elu, ilma murdekohtadeta, ilma häirivate kõrvalepõigeteta, ilma nende revisjonideta ja teadmatusteta, mis võivad kaela sadada julia hommu (Zõbin!) ja paisata Soustini veel kaugemale ihaldatud, raskesti kättesaadavast eesmärgist, ilma milleta ei saa elada . . . Jah, orgaanilised võidukad jõud võtavad oma!

Talle meenus:

«Muide, seltsimees Kalabuhh, ma andsin ilma teieta juhtkirjateemalise artikli laduda. Seal on üks väljend maha tõmmatud.»

Kalabuhh keeras end ja läks süngeks.

«Kuidas, mis asi maha tõmmati?»

«See koht, kus öeldakse, et . . . tungida peale kulakule, ilma et lõhutaks küla tootmisvõimalusi. Just selle «ilma et lõhutaks» tõmbas maha seltsimees Zõbin, kui otsustada rohelise pliiatsi järgi.»

Kalabuhh vaikis pisut, siis turtsus:

«T-tü-mi-kas!»

Auto sõitis sujuvalt Ostoženka poole, kus algasid puiesteed. Teenistusest tulnud rahvas jõudis siin juba koju, pudenes trammidelt tänavaisse laiali; laternatest mööda tuli räitsakalise külvina lumi. Auto lendas Ostoženka künkalt kõrvaltänavasse, kus Kalabuhh elas. Kuid ta loobus kojusõitmise mõttest ja küsis Soustini käest mornilt, kas viia ta Arbatile, koju.

Soustin otsustas siin maha minna: tal oli vaja veel tõugelda tänavate rahvasummas, et kirjutada ülevaadet pühadest. Ta sai aru, et temale praegu ei mõelda.

Auto keeras turtsudes ümber: juhile oli antud käsk — viivitamatult trükikotta. Kalabuhh noogutas vaevaltmär-

gatavalt ja istus nii, nagu hakkaks ta kohe vihaselt kärkima.

Olgu... Soustinile uhkas näkku lund ja vabaduse hõngu. Olga elas siin lähedal, ja see tänavakäänak ja väike klooster nurga peal ja trammi kiirem liikumine sulasid mälus kokku Olga tõtliku hilise sammuga, põse põgusa puudutusega lahkumisel. Kas ta mitte sellepärast siin maha ei tulnud, et viibida sellel talle tagasiantud maal?

Maa aga sinas ja punetas järjest kasvavaist, üles pürgivaist tuledest.

... Rahvas liikus tihedas massis pikkamööda ja majesteetlikult. Nagu argipäevadelgi, oli näha karakullkraesid, moekaid naisi, kelle seelikud lehvisid käigul, paljastades ümmargusi ihukarva põlvi, poisinolke, mürkruudulised sõnid peas, elatanud inimesi, kes olid tulnud tänavale tervete perepesakondadega; kuid kogu see rahvas jalutas täna teisiti, valgustatud ülalt paistvast lakkamatust kumast, jalutas fantastilise ja ühtlasi reaalse, kogu maailmale vastandatud riigi elanikkond.

Soustin silmitses temast mööda voolavaid, rõõmsalt vaatavaid nägusid. Talle meenus üks hiljutine jutuajamine Kalabuhhiga. Kord öösel näitas Soustin talle trükikoja rõdult tuledes vilkuvat Moskvat (ta mõtles siis: «Nagu evangeeliumi kiusaja-saatan seadsin ta kalju servale!») ja küsis: «Ütelge, seltsimees Kalabuhh, ainult saage aru, ma tahaksin tõelist, mittetrafaretset tõde: kas teile ei tundu, et see on hoolimata kohalikest komiteedest, avalikkusest, klubidest ikkagi veel sisemiselt väga üksildaste inimeste linn?» Vastust oodates ta juba peaaegu kahetses oma küsimust... Kalabuhh aga takerdus ainult sellepärast, et ka tema tahtis olla sügavamõtteline, mittetrafaretne, ja ta vastas: «Noh, kuidas teile nüüd ütelda... Teataval määral...» ja hakkas rääkima midagi üleminekuajastust. Aga Kalabuhh, kommunist, ei ütelnud, ei ütelnud ikkagi otseselt «ei»!

Soustini mõttekäik katkes äkki. Ta sai aru, et tema ise, üheaegselt nende mõtetega, kuulab ennast tähelepanelikult ja kuidagi kõrvalt. Ja mitte üksnes ei kuula, vaid hindab halastamatult, millised need mõtted on ja kust nad tulevad ja kas see tõde, mille üle ta Kalabuhhiga targutas, on tõesti kõige viimane ja kõige sügavam... Temas liigutas end ähmaselt aimatav ja püsimatu kohtunik...

Aga kui ma kohe endas märkan kõike vaenulikku, siis tähendab see, et ma sisemiselt tean, kus on õige — see, tõeline, siis ma järelikult ei ole vaenlane, — mõtles ta.

See lohutas teda; vähe sellest, see võimaldas teatava ülemlekutundega ringi vaadata. Tal oli teisigi põhjusi ülemlevalt ringivaatamiseks: kõik need inimesed jalutasid jõude ja kasutult, tema aga tegi jalutades tööd, seejuures, nagu ta arvas, erilist, õilsat, ja mitte mingisugust bürokraatlik-kantseleilikku tööd. Juba kujunes tal välja esimene lause: «Mida lähemale kesklinnale, seda eredamalt säravad tänavail mitmevärvilised tuled, seda tihedamad ja elavamad on töötajate hulgad. Kõikjal on näha...»

Tõepoolest läkski aina tihedamaks; väljakul, Ametiühingute Maja vastas, rahvas enam ei jalutanud, vaid seisis ölg õla kõrval, ja illumineeritud fassaadid langesid temasse nagu vette. Lapsi tõsteti peade kohale. Ja lapsed, kes olid sündinud juba nõukogude ajal ja kasvasid uue, ennenähtamatu ajastu jaoks, vahtisid tulesid, ja nende läikiläkidele ja jämedast villasest riidest rõivastele helkis nagu tulevikust sinine ja punane kuma...

Soustin võttis välja taskuraamatu.

«Viis neljaga» — see domineeris ja sätendas igalt nurgalt.

Ta kirjutas tuledes number viiest, mille iga kolme sekundi järel kustutas võidukalt süttiv number neli. Ta kirjutas maha ka loosungeid, mis laiusid valges tulede loõmas Ametiühingute Maja sammastel; tänavu polnud need enam loosungid, vaid terved artiklid arvude ja protsentidega, isegi mingid diagrammikõverad... Nii nagu Zõbini pealkirjades, kordas siin kõik kangekaelselt ühte seja... Ta kirjutas nii kaua, et möödaminejad aeglustasid tema juures sammu ja vaatasid üle ta õla.

Siis läks ta üle Punase väljaku Moskva jõe äärde, möödudes mausoleumi ümberehitust tõkestavatest plankudest. Teiselt kaldalt lõi vastu silmi Moskva elektrijaama päikeseline leegitsus. Kui toetaks käsipuule ja vaataks tulehelgist värvilisse vette nagu unenäkku... Läbikäidud, selja taha jäänud tänavad segunesid mälus üheks tulede ja rahva imeliseks lademeks. Aga nende taga on veel lõpmatu, helenday Moskva linn! Uduse Zamoskvoretšje kohal ujusid siin ja seal mitmevärvilised tornid... Oli selge, et Soustin kunagi ei suuda haarata seda, — mitte tulesid, vaid nimelt seda, mis oli need sel ööl sütitanud, mida nende

taga tuli mõista. Varem välja mõeldud read olid tühised, parasiitlikud... Ja üldse peab ütlema, et ajaleht ainult juhuslikult päästis ta töötaolust, ja kunagi polnud see amet talle südamelähedane olnud, selles seisiski peamine! Kas ta siis ei mõistnud, et varsti pole enam vaja tema osavalt kokkupõimitud sõnakangast, tema kiidetud keelt, keerukat ja oma väljamõeldut, täis verbist tuletatud nimisõnu à la Henri de Régnier, nii nagu ta tavaliselt oli kirjutanud oma ülevaateid Punase väljaku paraadidest ja Moskva Nõukogu pleenumitest... — rohkemat ta aga midagi ei osanud, ja teised lähevad temast mööda, needsamad Paškad, kes tahavad kõike näha, igale poole sõita, igal põhjusel ägedaks minna, kõigesse sekkuda... Aga tema võiks ju ka teha midagi, kui talle antaks tõeline, tema enda töö, mida ta mõtteis on noorest east hellitanud, millest on endale isegi kõiksugu muinasjutte loonud... Seesama Bohhon õppis ju temast halvemini! Kuid selleks vajalikku pingutust lükkas Soustin ikka ja jälle edasi; igal ööl uinudes tõotas ta endale, et ta homme või ülehomme tingimata kraabib endale välja võimaluse kooli lõpetada, maksku see siis mis maksab; astuda isegi meeleheitlik samm, tungida alguses kas või koristajana kuhugi keemialaboratooriumi... Kuid möödusid päevad, ja ta ei suutnud end kuidagi kokku võtta; möödusid kuud, ja uinudes ta enam ei tõotanud endale, ja järjest kurvemaks läksid need uinumised, süda saapasääres, murdes teki all lootusetult käsi; sest tema, kes pidas end ikka veel mitte õiges ametis olevaks noorukiks, oli juba kolmekümne nelja aastane!

Seitse aastat tagasi kõndis Soustin, demobiliseeritud komandör, hommikul sellelsamal Kivisillal. Tema ette kerkis üleni päikeses esmakordselt Moskva, mida oli alles vaja vallutada. Tol hommikul ta uskus, et vallutab, et ta tingimata saavutab oma eesmärgi, sest eks temagi olnud saagi saavutamisel osaline, ta võttis osa oma ihu ja eluga. Tol hommikul hakkas kõik otsast peale. Igaveseks oli ära langenud kitsi vanaisa ike, ei olnud enam vaja hariduse saamiseks rusuvaid rublasid vennalt Pjotrilt välja pigistada. Tema ainukeseks varaks oli inglise trofeesinel, mida ta seljas kandis.

Muide, tal oli veel kulduur — armee revolutsioonilise sõjanõukogu autasu. Soustin armastas vahel meenutada, et ta oli ikkagi nõukogude võimu jaoks vallutanud kolm

suurt küla. Nende kuskil Lõuna-Uuralis asuvate külade nimed olid Leštšinovka, Bijalõk ja Maimaševo. Soustin vallutas nad oma pataljoniga 1919. aastal. Siis põles veri kesrituiskudest, pakasest... Edasi tuli vallutada ka väike koikalinn, kuid nüüd niitis patkomi tema kurvastuseks maha plekiline soetõbi. Ta märatses, kuid seoti kinni ja viidi tagalasse, Verhneuralski. Pataljoni juhatamise võttis üle roodukomandör Miša Zaitsev.

Haige patkomi jaoks otsiti kõige puhtam maja — oli see siis papi või metsniku oma. Peremehe tütar Tanja oli kursuse lõpetamata jätnud Peterburi meedik. Sugulaste tigedast sisinast hoolimata pani Tanja komandöri oma voodisse, magas ise kolm nädalat tema kõrval põrandal, hoolitses tema eest ja hõõrus teda sooja veega. Ükskord, sinisel pakaselisel õhtul tuli staniitsasse sanitaarvagun. Komandör oli juba peaaegu terve. Tanjal oli hale endast ja temast ning ta lamas tema kõrval sellel viimasel ööl, lihtsalt lamas kõrval, sest Soustin oli alles nagu laps. Hiljem rongis, kõikudes rippuvas koikus, soojas, luges komandör Anatole France'i; ta oli vaevalt vabanenud oma sonimistest, ta silmad kippusid liiga teravast päevavalgusest kinni, ning Tanja ja France'i Thaïs olid üks ja seesama...

Miša Zaitseviga sai ta siis kokku, kui Koltšak oli juba Omski juurde aetud; Miša oli lähemale jäänud, ta teenis armee varustuses; ta pani ka sõbra enda juurde kohale, ringkonna sõjakomissariaati. «Tead, Kolka, ma olen muuseas abielus,» pani ta Soustini imestama. Õhtul joodi teed perekonnaisa Miša juures, kes oli asjalik majandusmees, kuigi mitte väga tark (tal jäi kommertskool lõpetamata). Kui Soustin esimest korda nägi tema naist Ljubat, kes ootamatusest paistis talle sõnulseletamatult võluv (ta ei tahtnud uskuda, et selline oli nõus Miškaga magama), hakkas tal valus, nagu oleks tema tagant varastatud... Aga Ljuba õde Katjuša meeldis Soustinile ka, — see oli aasta Ljubast vanem ja rahulikum. Mõlemad olid orvud ja ametilt õpetajad. Katjušaga istus Soustin koos kaua aega, külma tõttu ühe sineli all, ja Soustin rääkis talle endast, Mšanskist, meeletust isast, keda ulakuste ja kaklemise pärast «Kutsikaks» hüüti. Ükskord istuti niiviisi hommikuni. Siis tuli Soustinile viimast korda — uduselt, parandamatult, kaugena — silmade ette Thaïsi kuju. See juhtus sel ajal, kui Miša ja Ljuba olid Moskvasse sõitnud.

Neil õnnestus Moskvas saada korter, ja väikese toa sellest loovutasid nad ajutiselt Soustinile.

Juba esimesel õhtul pärast Moskvasse jõudmist viis Soustin Katjuša Mohhovajale ja näitas talle läbi raudaia ülikooli. Kuid enne ülikoolile mõtlemist oli vaja leida teenistust. Miša juba töötas — ta juhatas Tagankal peenrauakauplust, kõrgemat kohta ta taga ei ajanudki. Ka Soustinile kui demobiliseeritud komandörile anti koht esimeses järjekorras, tõsi küll, kaunis kõrvaline: ta sai üheks sekretäriks vangide ja põgenike asjade kolleegiumis. Selle õiendamisega möödus sügis; ülikool tuli järgmise aastani edasi lükata; Soustin oli kahekümne seitsme aastane . . . Ootamine ja oma eesmärgi taotlemine läks üha huvitavamaks. Kauplustesse ja tänavaile ilmus järjest rohkem hüvesid, mida võis soovida. Muide, Soustin jäi nende vastu ükskõikseks. Õnne jaoks piisas täiesti, kui nad neljakesi korraldasid maitsva ja mugava söömingu kolme rubla eest. Siia kuulus väike pudel kibedat, nael sinki, kurgid, väike pudel portveini Katjuša ja Ljuba jaoks. Soustin lisas omalt poolt veel natuke raha ja tõi naistele tahvli šokolaadi. Kui šokolaad õhtu lõpul välja ilmus, naeris Ljuba valjusti ja hüüdis «tere!», Katjuša naeratas pisarsilmi. Viin lõi vere kihama, tulevik tõotas midagi veel maitsvamat, läbiproovimatut, avarat . . . Ljuba laskis Soustinil laua all oma sõrmi silitada ja kõik koos unistasid valjusti, kuidas nad koguvad suveks raha ja põrutavad lõunasse, vedelevad paljalt mere ääres, mida nad olid näinud ainult piltpostkaartidel.

Kaheksa kuu pärast likvideeris vangide ja põgenike asjade kolleegium oma asjaajamise ja sulgus. Teist korda tööbörs enam ei pannud komandöre kohale väljaspool järjekorda . . . Kahest toast koosnevas poolkeldrikorruse korteris jäi vaikseks: Ljuba oli rase, Miša käis võidurõõmsa ja muretseva näoga ringi. Katjuša oli enese ka tööbörsil registreerinud, seni aga õmbles naabrite käest laenatud masinal tellimise peale mingeid kleite. Paari kuu pärast anti Soustinile jälle tööd, kuid väga tühist: koos poisikestest üliõpilastega elanikke loendada. Ja seda tööd jätkus ka ainult nädalaks. Miša asjad edenesid paremini. Talve jooksul tellis ta Ljubale kirsivärvilise kasuka jaapani rebasega ja musta villase kleidi, moodsa, värviliste aplikatsioonidega. Katjuša käis Siberist toodud inglise sineliga. Soustinil endal olid saapad katkised, nendesse

tungis jäine pori ja lirtsus ebameeldivalt sokkides. Ta kaotas kodunt juba vara hommikul. Keegi ei teadnud midagi tema lõpmatutest rännakutest ja hulkumisest Moskvas. Ta tuli tagasi hilisööl ja heitis voodi servakese peale, et mitte Katjušat häirida. Ükskord Katjuša siiski ootas ta ära: istus ja õmbles. Soustin nägi tema töö kohale kummardunud, püüdlikku, ligidasest lambist valgustatud laupa, — midagi pidulikku, ballilikku oli sellises valgustuses, läbini valgustatud noortes juustes; kuid neil Katjušaga polnud minevikus kunagi olnud tantsuõhtuid, kus armutakse, ei rõõmsat, pidulikku pulma, ja Katjuša ei teinud sellepärast etteheiteid, — üldse ei kaevanud ta kunagi millegi üle. Soustinil kiskus süda kokku. «Katjuša,» ütles ta, «sa kirjuta üles, kui sa midagi Zaitsevite oma kasutad, kõik kirjuta üles, ma saan nähtavasti varsti koha, ja me ostame neile tagasi. Aga sina oled mul ikkagi tubli, ei heida kunagi meelt!» Vististi ei oleks pidanud nii südamlikult rääkima — Katjuša kummardas pea püüdlikult väga madalale, liiga madalale õmblustöö juurde, kuid ikkagi Soustin nägi, kuidas tilkusid pisarad, tihedad-tihedad, valkseid, mis temal endal kõri pitsitasid. Ta lohutas naist, — tal oli juba valmis mõeldud palju üht-teist õiget ja kasulikku, mis võimaldab neil vastu pidada. Katjuša teab ju kui terve, osav ja iga asja peale võimekas ta on!

Järgmisel päeval tegi Soustin proovi, läks puiesteel rändava päevapiltniku juurde. Keset lumist maad sinas läbilõikavalt dekoratsioon losside ja järvedega, mis võis silmade ette kerkida ainult tüüfusehaigel. Soustin küsis viisakalt, kust niisugust aparaati osta või tellida saab. Fotograaf vaatas teda raske, vihkava pilguga, viivitas pisut ja ütles: «Mine edasi!» See oli vist esimene hundisuu, mis ilmselt hambaid paljastas . . . Soustin keeras ringi ja hulkus Arbatile, kus tal juba varem oli valmis vaadatud üks küllassepaari. Peremees vahtis kaua aega kella ja kaalus seda. «Tema väärtus on natuke väiksem, kodanik, selle tõttu, et me peame pealekirjutise maha kraapima.» Kraabi, kraabi, sunnikunahk, — mõtles Soustin endamisi; hüvasti jättes libisesid tema eest mööda lumised nõlvakud ja kolm küla — Leštšinovka, Bijalõk ja Maimaševo, mis vististi olid tema ammu unustanud ja elasid omaette; üldsegi tuli uus võlin väga hästi toime ka ilma temata . . . Kella eest anti kaksteist tšervoonetsit. Ja kuigi Katjuša oskas kulutada neid väga kasulikult — laskis oma inglise sineli ära

värvida ning tegi temast viisaka kasuka küülikunahast kotikkraega, siis ostis endale ruudulise sügispalitu, millist Ljubalgi ei olnud, ja Soustinile uued saapad, — ikkagi just nüüd, pärast kella müümist, kiskusid nad mõlemad end tuleviku ees kaitsetult kühmu.

Zaitsevitel sündis Djunka. Soustin hakkas koju tulema veel hiljem, läks kikivarvul kohe voodi; tegelikult oli see lapse suhtes barbaarsus, et neli täiskasvanud inimest elutsesid ja hingasid koos temaga kahes tillukeses toas. Aga kus siin siis veel uue toa peale sai mõelda? Miša aga tõusis üha paremale järjele: kauplusele lisati veel ladu ja suurendati tema palka üheksakümne kuuele rublale kuus. See kena mees tundis Soustinide ees piinlikkust oma heaolu pärast, püüdis neid igati aidata ja korraldas midagi oma kaupluses ümber, et vabastada Koljale kas või müüja koht.

Ühe juhusliku asjaolu tõttu pöördus kõik pea peale... See algas sellest õhtust, kui Miša otsustas rikka mehe kombel tähistada oma palgalisasaamist ja Djunka elu esimese poole aasta täitumist. Soustin tuli oma rännakuilt tagasi varem, videvikus, ja läks millegipärast kõigepealt akende juurde. Aknad ei olnud maast kuigi kõrgel ja üle eesriiete oli näha lahtitõmmatud valget lauda, Ljubat piduliku kleidiga, laps süles, Katjušat ja Mišat, ilusasti riides ja eriti traksis, kes panid nõusid lauale. Seal elati praegu läbi kõige erutavamaid, kõige õdusamaid hetki enne külaliste saabumist... Soustin taganes tasakesi akna juurest, läks jälle tänavale; poole tunni pärast ostis ta pileti Arbati kinosse. Tema ees lipsas peegli ette üks naine; naise võluv mantel kahises ja lõhnas ning sundis kõrvale astuma, ja kuigi ta paljastas hambad, et mugavam oleks huuli värvida, jäi tema nägu ikkagi peeneks nagu medaljonil, kaasaviivaks. Uksel seisis üks pealtvaataja, kommunistlik noor, nagi juures portjee; mõlemad vahetasid Soustiniga paljutähendavaid pilke selle daami suhtes.

Oo, hüvesid tekkis ümberringi nii palju, nii muinasjutulikult palju, et inimesel vististi poleks jätkunud jõudu kõike neid soovida!

Öösel sõitis ta trammiga jaama. Sillal heitis rong valgust ja mürises. Vile kostis kuskilt metsast, küladest, sügisest... Ei, tagasiminek vanale tuhaasemele, venna Pjotri juurde oli võimatu. Pjotril on armetu pisipood, ta müüb kompvekke, paelakesi, seepi, kaebab, et teda pitsitatakse,

ja miski pole nii nagu varem. Sinnasõitmine oleks mõttetu ja pärast kõiki lootusi häbiväärne... Ikkagi ostis ta tõukerd pileti, sõitis Malahhovkani, kuid metsas oli sügisesti porine; leevendada oma meeleheidet kas või kõndimisega polnud kusagil, ja möödasõitvate vedurite viled pitsitasid, kandusid sinna hallusest, kodukohast, lapsepõlvest ja kustusid samas, muinasjutulises umbuses... Kogu nii külmetas ta mingis putkas, hilinenud meelega viimasele rongile. Hommikul Soustin vankus, ta silmad valutasid unepuudusest, kui ta jaamaesisele väljakule jõudis; ta tahtis jälle tagasi minna jaama — magada, aga siin kohtas ta trammi juures elatanud prillidega meest, suure heatahtliku rasvase ninaga. Mitte kellelgi ei võinud olla sellist nina peale igavese üliõpilase Grigori Ivanõtši, tema esimese õpetaja, kes oli kunagi Mšanskisse välja saadetud.

See Grigori Ivanõtš oli küll parteitu, kuid ärkas pärast revolutsiooni kõrgete tutvustega inimesena. Ilma et Soustin oleks palunud, kirjutas ta kohe mõjuka kirja äsja asutatud «Tööstuslehe» toimetajale. Peale selle kutsus Grigori Ivanõtš, lootusetu poissmees, Soustini enese juurde ööbima, kas või nädalate kaupa. Nähtavasti langes Soustinilt tema, Grigori Ivanõtši Mšanski-noorusesse mingi vikerkaar!

Juba toimetuse osakonna sekretärina läks Soustin ühel õhtul igasuguste pakkidega koormatult oma endisesse korterisse. Katjušale jäeti tol õhtul kolmkümmend rubla, et tähistada töepoolest eriliselt koha saamist. Mida kõike, ja kõige kallimat, ilusamat ja maitsvamat küll sel õhtul lauale kuhjati! Onneliku, vaikse Katjuša põsed kuumendasid jälle nooruslikult, perekondlik Miša säras kõigi eest ja Ljuba, kes häbelikult ja arusaadamatult õhetas, lubas silaki tasapisi, omainimese kombel puusa vastu oma keha suruda... Siberi kombe järgi tehti muidugi ka pelmeene, kõigi külaliste jaoks ligikaudu kaks tuhat tükki, terve pesupaagi täis, ja hoiti neid külma käes puukuuris. Pidusõõgi ajal pakkus Soustin end pelmeene tooma. Pimedal Zamoskvoretšje õuel kohisesid suured, kogu taevast täitvad künnapuud, okstes vesistasid silmi linna tähed, puhus niiske, külm tuul. Soustin aeglustas sammu, hoides sangadest pelmeene täis paaki. Mingi võpatama panev tusk valdas teda, naelutas paigale: inimene pole vististi iialgi täiesti õnnelik! Kui jätaks praegu kõik, põgeneks kahetsemata, sulaks mõnesse suurde, mehisesse, tulisesse ettevõtmisesse, mis sarnaneb sõjaga... Ometi haaras

ta kõvemini kinni pelmeenipaagist ning läks jooma ja nautima.

Ja sai mööda kolmas sügis.

Toimetuse trepp oli tänase õhtuse koosviibimise tõttu äratundmatu: ta oli pidulikult hämar, isegi unistusi äratav, kuivõrd seda on lubatav öelda ametiasutuse trepi kohta; üleval, trepimademel, hirmutas ülesminev Soustin kedagi; seal itsitati, vilksatas mööda kergemeelne naisekleit. Uste taga mürtsus tuhmilt muusika. Soustin tõukas ust, ja kohe tormas sealt vastu paljude inimeste lärm ja valgus.

Tema juurde jooksis reporter Volodka Milman, tõmbas ta kohe endaga kaasa, tehes saladuslikke märke. Metsikult mürtsus krakovjakk; selle helide saatel kargas Soustin kunagi igiammu Mšanskis õmblejannadega tantsupõrandal. Puhvetis kõneldi valjusti ja heasoovlikult. Taimede hulgas kerkis, juhi büst, see ei lasknud hetkekski ununeda, et on ülev aeg . . . Kuigi Soustin laskis pilgul ainult hetkeks üle inimeste libiseda, tundis ta mingite tabamatute tunnuste järgi kindlalt, et Olgat siin ei ole. Veel üks öö ja päev — terve kuristik eraldas temast . . .

Sõbrad läksid kahekesi samasse tööstusosakonda, mis oli nüüd poolpime ja muudetud riidehoiuks. Puhvetis müüdi ainult õlut, kuid ettenägelik Volodka oli nagu eelmistelgi koosviibimistel toonud ka üht-teist kangemat kaasa. Oo seda salajast ja aplat neelamist! Äkki läks elu lõpmatult avaraks ja millised põletavad, seni tunnetamatud sügavused avanesid temas, ja millised kohtumised haruldaste lõpplahendustega ootasid siinsamas, koosviibimisel! Ja meeleheide taganes . . .

Sõbrad pistsid talle juba ette puhveti võileibu. Jumala eest, küll nad olid kõik tulised ja lahked poisid! Võtame või Volodka: tuulispea, ulakas, tantsumees, aga ometi oli ta Oktoobrirevolutsiooni ajal Moskva postkontorit vallutamas. Või jälle venimus, kurvameelne, nõbininaline Jaša! Praegugi lotendab tal seljas üheksateistkümnenda aasta sinel. Kallis sinel! Soustin kippus poistele jutustama, kuidas ta üheksateistkümnendal aastal kolm küla vallutas. Oh, kui seda Zõbin kuuleks . . .

Volodka lärmas:

«Kuidas see tuli, et teie, Soustin, täna terve leheküljega hakkama saite?»

Tema haales oli midagi laamendavalt pilkavat, millest ütles vahutama kippus. Soustin polnud veel lehti lugenud, tal ei tulnud leheküljed koju . . . Aga mis jama seal oli?

«Tõi ikka jama küll, ha-haa! Nüüd saab mõni mees pahe . . . ja mis peaasi — sinu Kalabuhh!»

Soustinil tekkis ebameeldiv tunne, ta hakkas ähmaselt aimama. Ega siis muidu, kui ta äsja mööda läks Zõbinist, kes malet mängis, Zõbin vaadanud teda pärani, ärganud silmadega, ja tõstnud paigalt tõusta . . . Jah, skandaal oli varjul juhtkirjateemalises artiklis, kus oli läbi lipsanud üks otsemõttelise lause. Soustin juba teadis, missugune . . . Ja veel puhadenumbris! Selge, et siin peab olema mingi trahtsimuline tagapõhi.

«Kellest sa räägid, kas Kalabuhhist või?»

Soustin ainult naeris selliste rumaluste peale.

«Kuid ta naeris tehtult. Asi puudutas ka teda: ta ju kiitis sõnumitoojat, heaks selle lause, tundis selle üle rõõmu. Mis siis sellest, et ta on ainult parteitu sekretär? . . . Kuid saatis sõnum valse, tõsine ja hällitav, kauge kõigist neist piinavatest sõnumitest. Soustin läks rahva hulka päris õndsas meeleolus.

Rahvas tantsis muidugi — needsamad teenistujad, sekretärid, agendid, kontori arvepidajad keerlesid nagu deemonid, haidas ümbert kinni masinakirjutajatel või mitte oma naisel, rahvas lõbutses täie hooga, lambid särasid hullusevalt ja mängis sobiv muusika. Ljuba keerles ka kellegagi, möödudes näitas ta Soustinile säravat nägu ja mõnitas: tal eeslik lõi tema ligidal kellukesena kohevile, tõmbe nähtavale värviliste pükstes reisi. Piinlik on, tarvis talle öelda, — mõtles Soustin, ja ta tahtis kangesti kedagi leida, mõtle küll Olgat, vaid kedagi teist, ta ei teadnud isegi, kelle.

Ühtesi oli ta veel noor. Mida tähendasid kolmkümmend neli aastat, kui jõud temas pakitses, nii et pisarad silma tulid. Ja seda jõudu polnud tal täielikult kuhugi panna, selles oli häda! Ta hulkus ringi, naljatas tüdrukutega, sõudles neli käsi. Trügis puhveti juurde, jõi veel õlut.

Ja jälle nägi ta Ljubat, kes oli üksi. Soustin rõõmustas ja võttis talt tehtsest siidsest käsivarrest kinni.

«Noh, kõnnime natuke,» ütles ta. «Kuidas te seal elate?»

Muidugi olid kõik solvunud, et Kolja ei tulnud, ja isegi pühadeks pelmeenide tegemine jäeti tema pärast ära.

Djunkagi imestab, kus onu Tolja on. (Ta pole veel õppinud «k-d» hääldama.) Katjuša läks muremeeles oma notariaalkursuste õhtusele koosviibimisele. Vaata kui võtab kätte ja leiab sealt endale austaja!

Nooh, seda Soustin ei kartnud, et tema püha Katjuša . . .

«Tõsi, ta vist magab Mišaga juba ammu,» kinnitas Ljuba lihtsameelselt.

Soustin teeskles ehmatust:

«Ku-uidas?»

Ljuba ei saanud kohe aru, tema tumehallid silmad särasid Soustinile lapselikult vastu. Äkki ta kummardus, ja naerupurse pahvatas temast välja, selline pisarateni pimestav, et Soustin vaevalt jõudis teda kinni hoida. «Sa ära aja naerma, mine sa tea?» Kuid Soustinile meeldis, et ta on niisugune, temast käisid läbi pahvatused, mille üle ta ise ka imestas. Ja Ljubale sobis väga tema hõbehall kleit, mis pidi olema tema silmade värvi.

Nad läksid informatsiooniosakonda ja istusid. Seal kedagi ei olnud, tuppa puhus läbi õhuakna lõhnav pakane tuul, all kihutasid mööda öised pidupäeva autod, ja summutatult kostis sekretariaadist muusika, nagu oleks ta juba ära elatud, eilne.

«Sa oled jälle joonud? Selleks sa leiad aega . . .»

Raske oli Ljuba ees kavaldada. Aga Katjušal võis igavust tundes kannatus katkeda ja homme õhtul võis ta ise Soustini juurde lennata. Ja Olga kõnnib üksinda õnne tänavas, peites huuli kasukakraesse . . . Soustin istus laua servale.

«Sa räägi, palun, kõik Katjušale ära, et ta ei pahandaks. Niipea kui vabanen, vist ülehomme, tulen kohe.»

«Noh, tule, Kolja, kas või ülehomme.»

Kui lihtsüdamlikud ja toredad nad kõik olid, need Zamoskvoretšje poolkeldrikorruse korteri elanikud! Soustinil polnud isegi õigust nende ees kahetseda: liiga kaugele oli ta läinud oma reetmises ja rabelemises. Muusika saatel silitas ta Ljuba õlgu. Ükskõik, ükskõik . . . Ljuba aga ei märganudki seda, olles muusika helidel võlutult mõtlema jäänud. Ja muusika mängis mingites imelistes ujuvates lossides . . .

Ljuba tahtis teda imestama panna:

«Tead, Kolja, ma hakkasin jooksva poliitika ringis käima!»

Äkki tuli osakonna tuppa Zõbin. Ta nähtavasti otsis Soustini, kuid nähes teda koos naisterahvaga, lõi kõhklema.

«Ma tahtsin teiega õieti ainult üheks minutiks . . .»

Ljuba läks näost punaseks, alistus ja läks väärikal sammul välja. Zõbin köhatas hääle puhtaks; köha tagant vaatas kaine hall hommik ja seesama tüütu häireseisund, mis ei lasknud elada.

«Ütelge, kas teie saatsite juhtkirjateemalise artikli laduda? Kas te teate, mispärast ma küsin?»

«Teen küll.»

«Ütelge, kui te saatsite, kas seal oli üks lause maha tõmmatud?»

«Oli jah. Ma isegi juhtisin sellele seltsimees Kalabuhhi tähelepanu.»

«Ah nii, te ütlesite talle?»

Soustin tundis, et see oli tal asjatult suust lipsanud.

«Ma ütlesin talle üldsegi, et . . .»

«Nii.»

Soustin vaatas küsitlejale silma. See mees ei sarnanenud sugugi karistava kohtunikuga; pigem oli Zõbinil seltsimehelikult kurvastav ilme. Ja tema ruuge juuksetutt meenutas lihtsaid ja tublisid kehakultuurlasi.

Võib-olla just see lihtsus tekitas soovi vastu vaielda:

«Aga seltsimees Kalabuhh on ju küllaldaselt . . .» (Soustin ei lõpetanud lauset: Kalabuhhi autoriteet, tema kaalukas nimi pidid olema enesestmõistetavad.) «Ja kuna ta lause alles jättis, siis tähendas see, et ta võttis vastutuse enda peale.»

Zõbin ei ärritunud sugugi.

«Teate, see lause, kuidas seda nüüd ütelda . . . (Ta vististi kavatses seletada, kuid Soustin ennetas teda, noogutades arusaamise märgiks.) Nii. Mõtelge nüüd meie tiraaži peale: kui paljude lugejateni see jõuab ja kuidas ta neid mobilisseerib? Tuleb mõelda, kas meil on õigus lubada seltsimees Kalabuhhil endale sellist vastutust võtta.»

Ta rääkis kahtlemata leebemalt, kannatlikumalt kui varem: muusika mängis, ja pealegi käis jutuajamine parteiluga. Parteiluud aga, nagu Soustinile tundus, olid teataval määral alatõõrval kõige peamisest, tõepoolest otsustavast (kõnesolev parteikoosolekud!). Vahel oli see kannatlik ülevalt alla suhtumine rusuv.

Soustin lõpsas ootamatult:

«Ma tahaksin teiega rääkida, seltsimees Zõbin, ja tõsiselt.»

Temas kerkisid üles kõik selle erutavalt-piduliku ja vastuolulise õhtu hämmeldused. Muusika saatel läksid need talumatuks, nad nõudsid viivitamatuid tegusid. Tormiline otsustavus valdas teda.

«Rääkige, rääkige!» ergutas Zõbin.

(Kuid valelik välgatus viirastus tema silmis, peaaegu hirm. Võib-olla ta teab juba ammu ja teab kõike Olgast ning ootab praegu vastikut ülestunnistust?) Soustin hakkas kiirustama:

«Asi seisab selles, seltsimees Zõbin, et elu esitab ajalehele ja meile igaühele uusi nõudmisi. Raske ja võimatu on vanaviisi töötada. Meie sõnade kõla . . .»

Ei, Henri de Régnier' moodi ei tulnud nüüd välja. Zõbin oli kummargil väga tähelepanelikus poosis, kuigi esialgu räägiti üldtuntud asju . . . Asi seisab selles, et nüüd peab töötades sukeldama toimuva põhja, tõelisusse. Meie maa on ajaloolisel pöörakul. Tema, Soustin, on pärit kolkakülast, mis on keskustest kaugel, see tähendab, varem oli see maakonnalinn, nüüd aga on ta reorganiseeritud rajoonikülaks; praegu luuakse seal kolhoosi. Soustin ise on talupoegade hulgast, tunneb talupoega hästi, ja tal on seal eakaaslasi . . . Muidugi, viimasel ajal on ta neist irdunud. Niisiis: kui teda lubataks ajutiseks sõita ajalehe poolt sellesse külasse, et saata sealt sõnumeid, materjale . . . ja aidataks tal teadlikult mõista neid protsesse . . .

Zõbin ei tõstnud pead, kuid toetas teda meelsasti:

«Suurepärane. Meil on just praegu ajalehe aastaplaan läbitöötamisel. Lehe ülesanded muidugi laienevad . . . ja me tõstame üles ringisõitvate korrespondentide võrgu küsimuse. Miks mitte, kui te avaldate soovi, proovime . . .»

Kuid jutust ei tulnud haaravat kõnelust, ei tulnud välja nii, nagu Soustinis põles. Ja paistis, et Zõbin talle järele kiites igavlevalt põrandale vahtis . . . Sinul on muud mõttes, mis on sinu meelest vististi tähtsam, torkis Soustini mõte. Või arvad sa, et ma poen? Juba üksinda sellest mõttest hakkas temas lahtumata alkohol kihama. Võib-olla kogunes siin ühte hullumeelsesse kämpu tema kujuteldava parteitu-eraldatuse kibedus, ja Olga, kes justkui pealt kuulas seda kahevõitluskõnet, ning sagedased halastamatud peksud lapsepõlves . . . Talle tuli peale midagi ängistavat ja metsikut. Sellistel hetkedel jooksis pagar Kutsikas, tema isa, keset tänavat verise näoga, rebis oma seljas olevat punast särki, haaras käte ja kogu rinnaga tellisklivi, ja siis jooksid laiali kaklevad pagarid, jooksid lapsed, jooksis kogu tänav . . . Soustin ütles saatanliku rahuga:

«Väga tähtis on veel, et meie, parteitud, ei seisaks üldse kuskil kõrval. Ja parteist me peaksime teadma rohkem . . . Räägitakse näiteks . . .»

Ja ta ladus Zõbinile välja, mõeldes, et ta talitab julgelt, salvavalt (tegelikult aga oli see segane ja mitte just väga veendunud jutt), ladus välja osa eilsest jutuajamisest Kalabuhhiga: «orgaanilistest jõududest», «retseptuurist», «kamandamisest» . . . Ja otsekohe muutus ta ebameeldivalt kaineks. Temas ei jätkunud kuigi kauaks Kutsikat, maanteeröövlit, lärmajat pätti! Kõige hirmsam oleks olnud, kui Zõbin kohe oleks ümber pöördunud ja ära läinud. Kuid ta ei läinud, vaid küsis mõtlikult:

«Kust te võtate selle väite . . . kamandamisest?»

Soustin kortsutas kulmu ja takerdus.

«Me ajame vahel juttu . . . kas või seltsimees Kalabuhhiga . . .»

«Nii.»

Zõbin võttis selle vastu täiesti rahulikult. Ja otsekohe ta elavnes, koguni ägestus, ja hakkas Soustinile seletama — asjalikult, ilma igasuguse õpetliku toonita . . . meenutas Keskkomitee viimast, aprillipleenumit, sagenevaid fraktsioonilisi väljaastumisi. Soustin muidugi teadis kõike seda — teadis üht-teist raskustest, paanilistest demobiliseerimismeeleoludest, ja ka seda, kus oli antud etapil peamine oht. Ta kuulas rusutult, mingis vastikus rahutuses . . . Ukse taga aga ikka tantsiti, räägiti muusika saatel, keerlesid värvilised kleidid; tõsi küll, rahvast oli juba hõredamalt, tubades oli enne lõppu suitsuvingu, ja kui Soustin Zõbinile toast välja järele läks (kauge maa taga, nagu võõras), ei olnud Ljubat kusagil.

«Punane väljak on udus . . .

Kuid see on ergutav hommikune udu. Kogu avaral väljakul ja sinna suunduvail tänavail on kuulda tuhandetest inimestest koosnevate massiivide sahinat. Punaarmee on tulnud laheteistkümnendale oktoobripühade paraadile. Vägi seisab nagu võimas müür. Pisut virvendab mitmevärviliste mütside meri: eriotstarbelised väeosad, piirivalvurid, julgeolekuväed.

Äkki on sillutisel kuulda heledat kabjaplaginat . . .»

Ei, siin ei meeldinud talle ükski rida. Ainult see võib-olla üsna natuke: «On kuulda tuhandetest inimestest koosnevate massiivide sahinat . . .» Ja seegi on kuivakspigistatud rauge literatuursus: sa-hi-nat! . . . Ometi elas ta läbi seda udust hommikut tõsiselt, teda koguni piinas miski. Sõjavägi vaatas välja udust nagu minevikust. Väljak oli tühi, külm ja hall. Nõlvak Vassili Blažennõi taga hakkas sarnanema tükiga Uurali metsikust legendaarsest minevikust . . . Kaltsud, pakaselised põsed, noorus! Tema, kes ta ka oli minevikus üht-teist teinud, seisis nüüd, märkmik käes, ja uhkus, nuuksumise sarnane vaimustus ja teadmine oma väiksusest vapustasid teda segunedes, ja hallid read valmistusid muusika saatel sadama nagu paduvihm. Oo, kui võimsaks oli kasvanud aeg!

Aga muidugi ei oleks ta ka nii osanud ajalehele sellest kirjutada. Pole tõsi, pole tõsi! Kui žurnalistika oleks tema tõeline kutsumus, tema ekstaas, siis ta tahaks ja oskaks mobiliseerida oma närvisüsteemi kogu teravuse, kogu peenuse, ta mõtleks näiteks välja mingi kõrvalkäigu oma referaadis, et ikkagi edasi anda teda vapustavaid tundeid, — võib-olla selle ainsa väärtusliku, mille pärast maksaks kirjutada. Kuid tema närvisüsteem oli vaikne nagu kivi, ühtegi sädet seal sütitada ei saanud. Oleks tema ees miski muu, näiteks see keemiline «surmavormel», mille kallal töötamist ta koos lootustega tuleviku peale edasi lükkas!

. . . Soustini tüüpi noormehed tiivustasid end kaheksateistkümneaastaselt enamasti kõik unistustega mingist «äkilisest», mis kättemaksvalt tõstab neid kõigist kõrgemale, nagu see Tuhkatriinuga juhtus. Ja Soustin ka, kui ta kunagi õhtuse jumalateenistuse kellade helinal jõetagusel Mšanski luhal hulkus, tardus hirmsast avastusest, et just tema on see mees ajaloos, kes lahendab keemilisel teel elu loomise saladuse, valgu saladuse.

Kainestunud aastaist ja esimesest tutvusest teadusega, ei lakanud ta siiski uskumast, et kõikvõimas saladuse avastaja tuleb, tema, Soustin, aga on kas või nende väheste hulgas, kes kergendavad tema tulekut ja seda ette valmistavad . . .

Soustin viskas pliiatsi lauale ja läks väikese nurgas seisva kapi juurde. See oli tema armas kapp, heleda tamme imitatsioon peegliklaasist riiulitega. Nagu täispuhutud

tilgad palatsid seal läbi retordid ja veel mingid kõvera kaelaga nõud, kaardusid igasuguse kaliibriga klaastorud, läikis koguni messing; rivis oli terve vägi klaasikesi, purgikesi, tumedaid pudeleid. Ja kõik see sätendas õilsalt, muutes Arbati toakese noore, alles tundmatu Fausti elamuks. See kapp sündis esimesel rikastumise perioodil, see tähendab «Tööstuslehte» koha saamisel, kui Soustin hakkas agarasti täiturult ja apteekidest kokku ostma keemiaaparaate ja preparaate. Hiljem ta jahenes. Ja kaasüürnik, Grigori Ivanõtš, suhtus kodustesse katsetesse küll leebelt, kuid siiski vööristades: «Et sind vanakurat võtaks, lased mul veel elamispinna õhku!» Ja kapp jäi kõrvale, temast sai lihtsalt mööbliese. Selliseid hetki siiski oli nagu praegu: Soustin tegi kapiukse lahti, puudutas sõrmedega üht ja teist, hingas sisse tuttavaid piinavaid lõhnu — vinu ja midagi metalselt haput, — lõhnu, mis olid juba kaotanud tuleviku või seda kaotamas.

Jälle algas seesama . . .

Ta lõi ukse kinni julmalt, peaaegu vihaga. See tähendas, et ta oli kindlalt otsustanud istuda töölaua taha. Ja töö läks, polnud nagu vigagi, alates «heledast kabjaplaginast» ja edasi; igatahes mitte halvemini, kui N. Razdol tavaliselt kirjutas. Nüüd ei olnud see enam keemia, mis lakkamatult teiseplaanilistes, kaugetes mõtetes kumas, vaid Olga — sest lähenes õhtu. Vahel tuli ta halastamatult keset tööd, vajus pähe põletava, kõrvulukustava tulvana . . .

Kella neljaks oli lõpul paraadi kirjeldus, kõigest oma kolmsada rida; ta tõusis üsna rahulolevana lauast. Nüüd võis ta puhta südametunnistusega oma kõige paremad riided selga panna, minna lõunale ja siis . . . Soustin oli laiaõlgne, võrdlemisi pikk ja ilus noormees; vististi oli tema näole jäänud midagi poisikeselikku, närtsimatut. Ainult et lipsu ei osanud ta kunagi siduda nagu kord ja kohus: kord tiris ta selle pisikeseks nööpnõelapea suuruseks sõlmeks kõri alla kokku, kord libises sõlm alla, nii et iga minut lükka seda sõrmedega üles. Ja üldse hakkas ta lipsu kandma alles hiljuti, umbes neli aastat tagasi. «Ma olen ju talumats, Olga!» rääkis ta valjusti, rõõmsas sekeldamises peegli ees.

Oma neli korda kõndis ta Ostoženka nõlva mööda Krimmi sillani, mille võlvkoridorist jõe kohal valitsevast pimedusest veeresid ühtelugu trammide tuledes toad.

Nende armastus Olgaga kestis kolmandat aastat... Ükskord oli sellessamas «Tööstuslehes» juubeliõhtu õlle ja tantsuga. Pärast salakaubana sissetoodud poolt klaasi viina kargas Soustin muusika ja umbset ruumi täitvate külaliste hulka, istus Zõbina, partei elu osakonna juhataja naise juurde ning rääkis talle midagi seosetut ja ülimal määral peadpööritavat. Naine ei vaielnud vastu, kui Soustin valsi ajal tema kätt suudles ja hiljem koguni silitas tema õlga läbi musta siidämblikuvõrgu; ta ainult naeratas raugelt ja arusaadamatult. Soustin läks julgemaks, ja kui tantsijate tihe laine nad lava ja seina vahele tõukas, surus ta Olga tugevasti enda vastu. Naine keerles endiselt tema ümber nagu unes, naeratas nagu magaja, ja Soustinil hakkas koguni jube sellisest alistuvusest... Kahe päeva pärast kohtusid nad Sretenka puiesteel ja alguses ei lubanud Olga endal isegi käe alt kinni võtta. Nii kestis see pool aastat.

Imelik, et Soustin Zõbini juuresolekul ei tundnud piinlikkust ega südametunnistuse vaeva, nagu oleks see mees olnud täiesti kõrvaline isik, kes polnud sellesse asjasse kuidagi segatud. Võimalik, et Zõbin midagi ei teadnudki, sest Soustin ei käinud kordagi nende juures, kuigi Olga toas alatiselt tolknes, teed jõi ja õhtust sõi igasugune rahvas: kunstnikud, vähetuntud, kuid juba oma keskkonnas esile tõstetud ja nii mürgiselt tagasihoidlikud uhkusest, nagu teeksid nad üsna pea midagi niisugust, et kogu maailm üllatub; alles selgumata noored luuletajad, kes kandsid endaş tont teab missugust loomingulist tormi, esialgu aga käisid toimetustes kolmerublalisi noolimas; heliloojad, kellel oli maniaki ilme ja kes mängisid oma oopuseid nagu langetõve hoos... Olgal endal kunsti alal õnne ei olnud (ta õppis üksvahe ühe kuulsa lauljatari juures), ainult üks mürgine unistus oli jäänud, õigem mälestus unistusest, kuulmata jäänud suurte saalide müra, mis on täis jumaldamist ja kuulsust... Võib-olla siit tuligi kõik. Talle sai lähedaseks see mustlaslust meenutav, hüsteeriline, pisut laibalik pillikeel, mida oli kuulda siin-seal kunstis; laual naeratas talle postuumselt vastu Jessenin; ta võis lugeda peast neid värsse, milles Gumiljov olevat kahel korral oma lõppu ennustanud. Kunstnikud maalisid tema toa seinad täis ornamente aneemilistest, raugelt kumaras taimedest ja medaljone Olga enese portreega, millel ta oli paksukeste põskede ja peenikese kaelaga nagu soolill; teed juues

nuukasid poeedid katkendeid väljahautavaist poeemidest. Nende hulgas oli oma jumalusi ja hellikuid, kuid õieti polnud siin kedagi, kelle suhtes Soustin oleks pidanud armukade olema: Olga ainult hooldas neid lollikesi ning käis nende pärast toimetustes ja muuseumides õiendamas. Zõbin läe peaaegu ei sekkunud sellesse seltskonda, ja kui ta sinna tuligi, siis väga sünge näoga; ta kavatses ikka Olgaga sellel teemal rääkida, kuid ei saanud kuidagi alustada. Olga elaski puutumatult oma toas, oma vaimses kolkas, nagu ta oli elanud enne teda, — nende abielu tekkis korterinaabrusest. Ükskord, veel enne Soustini, läks Olga tasahilju, vaevalt üle saades vastikustundest, eriala arsti juurde oma naiselikus arusaamatuses, miks ta ei rõõmusta, kui tema juurde tuleb noor, terve mees. «Hakake teda armastama,» ütles arst.

Sellel suvel, pärast õhtust koosviibimist, elas ta Soustiniga kahekesi poolteist kuud ühes toas Krimmis. See oli paradiislik nurgake, Parteniti küla, kus Olga esmakordselt sai tunda tõelist, peaaegu metsikut armurõõmu.

Selle aasta augustis ootas Olga jälle Soustini Mishoris. Oo, kui raske oli olnud üle elada märga, kollast talve, katkendlikke kohtumisi ja samasuguseid hellitusi kuskil pulesteel või tühjas kõrvaltänavas, ringi vahtides, solvava, nagu varastatud rahuldusega. Esimesel õhtul, kui Soustin oli lõunasse saabunud, nägi ta kohe loojangust fantastiliselt punaseid puid sinise mere kohal, ja süda hakkas hukatuslikult kibelema sellest uskumatusest, maailma haaramatusest, nähtamatu Olga lähedusest... Ta leidis Olga Kunstitöötajate Ametiühingu suvila lähedusest (jälle kunst!), punaste puude vahelt. Olga kõndis kruusal pika, klassisilmalise, väljaõmmeldud särgis mehega — nagu hiljem selgus, tuntud lauljaga Harkovist. Ja kohe oli tunda, et see pole kaugeltki kohtlaste killast; sellepärast viis Soustin Olga tema juurest ära kohmakalt, peaaegu tiris teda, näidates oma võimu tema üle, ja huuled virildusid haledalt, figedalt. Väljaõmmeldud särgi omanik vististi naeris hiljem ja Olga läks isekalt sündeks.

... Lõpuks nägi ta Olgat eemalt, inimeste vahel vilksatamas. Hilineja jooksukõnnak, ringivahtiv, otsiv nägu. Ahaa, nüüd ta otsib jälle! Aga tookord lõunas, kui kõik oli antud õnne jaoks, mida oli kannatades oodatud üksteist kuid — millest ta siis mõtles? Kuidas Soustin teda tookord hommikul keelitas vilistama kõigi lauljate peale maail-

mas, mitte tegema neile mõlemale valu, mitte minema kuhugi, Olga aga tahtis tingimata veel kord viibida Kunstitöötajate Ametiühingu suvilas hüvastijätuks... «Kolja, see on ju kultuurne seltskond, ma lähen ainult viisakuse pärast. Usu, ma olen nende kõigi vastu ükskõikne!» Küll Soustin keelitas teda, meenutas talve, neetud puiesteid, kuid Olga jäi enesearmastuse tõttu ikkagi endale kindlaks — läks. Olga äraolekul pakkis ta oma kohvri ja peaaegu jooksusammul, ise seda tahtmata, meeleheites, ennast vägistades läks kaatrile, mis sõitis Jaltasse — olgu nii, saagu hukka kõik!

Praegugi tahtis ta ümber pöörata ja ära minna: nii kõvasti oli löönud jälle kihama kättemaksmata kibedus, isegi hingamine katkes. Olga aga lakkus nagu meelega muretult huuli — ta vist oli äsja joonud teed maiustustega. Soustin pigistas ta sõrmi.

«Sa ise oled kõiges süüdi, hull!» ütles Olga.

Noh, kuidas ja kuhu sai Soustin tema juurest ära minna? Ta vaatas seda nägu, mida meenutades mõtted põletikuliselt valutasid, siidheledate, talle alati kuulekate jalgade kerget välkumist, vaatas, neelas teda silmadega, õndsalt tardudes. Ükskõik, mis seal maailmas ka praegu toimuks... Ja Soustin kartis teda, ta teadis nüüd, missuguse hoobi Olga võib anda, kuigi ta end kuulekalt tema vastu surub.

Nad keerasid jõe poole; pooleldi valgustatud kailt sai nähtavamaks, kuidas pidupäev suurelt ja kumavalt kõrgust valgustab.

Olga ütles:

«Muidugi, muidugi, kõiges on süüdi sinu jonnakus, ja ma olen loll, et ma esimesena sinu juurde tulin. Aga ma ei suutnud enam, Kolja... Ja kui Tonja mu juurde tuleb, tead, ma ei või, ma hakkan naerma, naerma... Mis asi see on?»

Soustinil hakkas kergem tema avasülisest, häbitust lihtsusest, usalduslikkusest. Kui ta alati niisugune oleks! Soustin küsis:

«Ütle, miks sa mind armastad, Olga? Õppimine jäi mul pooleli, ma pole mingi kuulsus ega laulja...»

«Sellepärast, et sa oled Kolja,» mängis Olga narri.

Muide, Soustin oli teadlik selles, et ta pisut teeskles: tal polnud veel kadunud lootus üht-teist elus ära teha. Sügisel pidi ta tõsiselt hakkama taotlema vastuvõtmist ülikooli,

ühele viimastest kursustest; tõsi, see oli väga raske, kuid ta oli veendunud, et selle saab korda Kalabuhhi kaudu, tänu tema kaalule ja sidemetele. Soustin on ju praegu kolmekümne nelja aastane, kolmekümne kuue aasta vanuses ta lõpetaks; teda jäetaks kahtlemata teaduslikule tööle, seda ta tunneb oma sisemise laengu järgi. Keemia! Soustini valdas köneohtruse hoog, ta tahtis rääkida, rääkida... Tal on üks seltsimees nimega Bohhon, nad õppisid koos, Soustin vahel koguni aitas teda ühes või teises asjas. Nüüd kirjutatakse Bohhonist teaduslikes ajakirjades; temal näiteks õnnestus see, mis kellelgi kunagi polnud õnnestunud — saada metüüli vabas olekus, see on tseehaa-kolm. Ja kas Soustin poleks seda samades tingimustes saavutanud? Ta mõtles töötada just süsivesikute alal.

«Aga sina tegid nii, et mul käed rüppe langesid. Tõsijutt, mingit energiat ei olnud enam korraldada ega õiendada. Ma lasksin aja ja võimaluse mööda. Oh, Olga!»

Selline kibedus katkestas tema häält, et naine vastu ei valelnud, ainult surus end süüdlaslikult tema vastu. Kalda all läikles sügisene surnud vesi, peegeldades laternatulesid.

«Vaata, eks ole nagu meri?» muigas Olga.

Möödakäijad, kes alati uudishimutsevad, vahtisid käsipuu vastu toetuvat peavarjuta paari. Näe siis, kuidas neil tuli jälle kohtuda...

«Noh, ütle, ütle tõtt kas või nüüdki, mis sul temaga oli?»

«Ma kordan, et mitte kellegagi mitte midagi. Ma ootasin sinu tulekut, tundsin igavust, oli ju vaja kellegagi aega surnuks lüüa.»

Olga kõneles väga kindlalt ja kuivalt, sellist häält pidi uskuma. Jah, vististi oli Soustinil endal tookord väärkujutlus.

«Aga mis see mulle maksma läks, Olga!...»

Soustin oli erutatud, sest oli tulnud lõpuks aeg jutustada talle kõik, alates sellest hetkest, kui ta tookord põgenes ja kaatrisse istus. Karistada teda selle jutuga... Alguses oli Jalta, kus ta kõndis üksinda viis päeva ärevas meeltesegaduses. Paljad kehad vedelesid kõikjal päikese käes, tõredad ööd langesid siis parkidele ja kaldale, ta nägi mõtteis Olgat, tema viibimist kellegagi sellisel kaldal, ja jäi üle ainult oiata. Siis otsustas Soustin lõunakaldalt põgeneda. Ta valis Jevpatoria. Teel veetis ta öö veel Sevastoopolis, kuulis puiestee operetimuusika katkendeid. Ühe

tütarlapsega jutles ta mere ääres, siis — muusika mängis ikka veel, tema aga kägardus üksinda võõrastemaja sängis. Jevpatoria näitas end hommikul talle end oma trammidega, tänavasiltidega, kõrbenud, lohutu tasapinnnaga, ja süda peksles sellepärast, et ta oli Olga juurest sõitnud sellisesse arutusse kaugusesse, eemale pidulikest mägedest . . .

«Hull!» ütles Olga ja seadis talle ette oma huuled.

Nad olid juba keeranud oma õnnetänava pimedusse, kus ainult vabriku plank venis ja raudaia taga vaikis väljasurnud kirik. Nad ei mäletanud, kui palju samme nad olid tihedalt teineteise külge liibununa astunud.

. . . Samal õhtul sõitis ta rongiga Jevpatoriast tagasi Simferoopolisse. Ühe poole sellest õudsest ööst vaevles ta rahvast tuubil vagunis, olles juba niigi ära vaevatud, ja teise poole vedeles maas jaama tiibhoone ääres nagu üheksateistkümnendal aastal, sest alles koidu ajal tulid autod, mis Jaltasse viisid. Ja jälle sõitis ta kaatriga Mishorist mööda, kus teda nädal aega tagasi olid vastu võtnud punased, õnnest valgustatud puud. Kas Olga saab aru, milline kolgata see oli?

«Asjata sa ei tulnud tagasi! See mees oli juba ära sõitnud, ta sõitis varsti, kahe päeva pärast.»

«Ja sa ei kirjutanud talle pärast, te ei näinud teineteist?»

Soustin nägi selgesti, et Olga takerdus. Soustinile alles tundmatu kuristiku tühjus avanes Olgas . . . Jah, laulja võttis teda vastu Harkovis, kui rong seisis; ta palus, ja Olga oli telegrafeerinudki talle oma väljasõidust.

«Räägi, räägi, räägi . . .»

Olga vajus norgu, rusutud mehe pilgust.

«Kui rong liikuma hakkas, ma ei jõudnud . . . ta suudles mind.»

Soustin tõmbas värisedes hinge ja tõukas Olga vastu planku.

«Lojus!» ütles ta.

Milleks oli see kolgata ja rabelemine? Tal hakkas sarnades kipitama. Ja Olga nuttis. Soustin lõi tema kasuka hõlmad lahti, klammerdus kleidisse; ei, seda oli vähe, veel — ta surus Olga hingetuseni enese vastu, et ta enam iialgi lahti ei saaks . . . Olga keeras tema poole oma märja näo, naeratades ekstaasis.

Hommik pärast pühi oli sombune, välja magamata. Toimetuse seintel rippusid alles koristamata loosungid, okaspuuvanikud, halvasti tuulutatud osakondades oli unistuslik lõhnaõli aroom . . . Kalabuhh toimetusse ei ilmunud. Nähtavasti pidasid teda jälle kinni õppeülesanded, ja eriliset tarvidust tulekuks ei olnud: number pandi täielikult kokku pidulike materjalide varust.

Soustin, kes oli nüüd ilma ülemuseta, pidi ise viima oma ülevaate Zõbinile läbivaatamiseks. Pealetükkiva sünguseega terendas tema ees halb ootamatus. Vististi oli ülesilsest õhtusest koosviibimisest seiskunud pohmeluse süümeplin . . . Zõbini kabinetis võeti talt ükskõikselt käsikiri, kästi istuda. Akna taga polnud silmadel millelegi peatuma jääda: üks kõdunenud kaupluse katus ja sellel sulav lumi, samuti eilne, peojärgne. Zõbin mühatas pilkavalt ja torkas pliiatsiga käsikirjale. Soustin läks näost punaseks ja kiskus kühma nagu enne hoopi. Ei, sekretär ainult märkis punkti selgemalt ära . . . Mühatas ta nähtavasti nohu pärast, pliiatsiots toksis, juuksetukk kõikus. Olga oli hommikul neid juukseid näinud, nendel ta otsekui kandus siia oma sooja pilguga . . .

Zõbin lõpetas ja kirjutas resolutsiooni käsikirja nurgale.

«Noh, mis seal ikka, hästi, kõik on korras. Andke kiiresti . . . teisele küljele korpuskirjas.»

Soustin tervenes jalamaid ja kargas püsti. Jälle olid saabunud asjalikud argipäevad. Nüüd — töötada tuliselt, teha rohkem, ja tingimata teha hästi, et alati niiviisi heaks kiidetaks. Ja veel — öelda Zõbinile midagi tugevat, ausat, nagu vannet.

Kuid Zõbin hakkas ise rääkima:

«Teie vist olite see, kes Gorjunovi sõnumit näitusest parandas? Ütelge avameelselt . . . oli vist tõepoolest varavõitu, me andsime talle üle jõu käiva ülesande?»

«Jah, ma arvan, seltsimees Zõbin, et see käis tal üle jõu.»

Soustin oli range ja tõsine ning Zõbin muigas häbelikult ja heasoovlikult.

«Pole viga, küll poiss varsti ära poleeritakse. Teie kui vanem seltsimees aidake teda. Ja hiljem kavatseme teda rändama saata nagu teidki!»

«See on hea.» Soustin rõõmustas Paška pärast, ta rõõmustas praegu üldse kõige pärast. «Muide, mis minusse puutub, seltsimees Zõbin, siis ma sõidan tingimata, nagu

ma palusin... kuid põhiliselt tahaksin ma siiski jääda oma osakonda.»

«Küll me selle korraldame,» noogutas Zõbin nõusolevalt.

Ehk küll Soustin mõnedel hetkedel mõtles nii ja naa, oli ta muidugi õnneseen! Ohoo, kui palju on temas veel külakolkalikku, jonnakat, kulutamata jõudu! Rõõmsast erutusest kiskus teda tingimata õhtul keldrisõprade ja naise Katjuša juurde. Kuid õhtul oli ta jälle kinni — öine valvekord trükikojas. Hea küll, ta läheb Katjuša juurde homme ja tingimata ostab talle midagi ootamatut, rõõmustavat!

Öistel valvekordadel käis ta alati meelsasti: midagi ergutavat oli selles unetus töös, nendes reipais, pimestavalt valgustavais lampides, öistes telegrammides, mis tulid kogu maailmast, isegi lõõpivates küljendajates, kellega, nagu üldse enamikuga temaga kokkupuutuvaist meestest, Soustin sõbrustas, süvenedes kaasatundvalt nende eluolusse. Seda meelsamini tuli ta täna: ta sai vaadata oma ülevaate esimest äratõmmet, hinnata, kuidas see trükitult välja näeb, parandada üht-teist.

Ja ongi õhtu; tema loomingust on sõbrad teinud äratõmbe, väljaspool järjekorda, ja ta viib veerud tühja korrektorite tuppa, et üksinda mõnuleda oma töö kallal. Ja tõsi, see oli enesearmastust tõstev ja magus erutus — haarata silmadega trükitud ridu, milles oli äratundmatut ja päheõpitut, tema omad sõnad... Tube mööda hulkus peavarjuta Paška, ja Soustin kartis, et ta tuleb tema juurde, segab mõnu. Lugemise ajal helises telefon. See oli Olga, kes teda taga oli otsinud ja lõpuks kätte sai. «Igav on, Kolja,» oiati torusse, oli tunda, et inimene on nii ära vaevatud, et ta silmad vaatavad tühja pilguga. Sellised hood olid juba mitu korda Olgal peal käinud ja need tekitasid Soustinis ärevalt armukadeda rahutuse. Ta kartis siis, et Olga käest ära libiseb ja tundmatud hingevapustused haaravad teda taltsutamatult, sügavamalt kui tunded tema, Soustini vastu. Talle meenus laulja, suudlus... «Kallim, ma olen ju alati sinuga,» saatis ta torusse vappuva sosina, «ka minul on raske, aga homme me näeme teineteist tingimata, tingimata, eks ole?» Kuid juba lahutati kõne, traatides kahises tühjus. Ja nii talitas alati see naine, hoogne ja tuhm, kes valdas teda peaaegu nagu haigus. Praegu oli tahtmine jätta kõik ja põgeneda tema juurde. Soustin muidugi ei põgenenud, jäi, kuid töö oli

mõrgitatud. Ja tema ülevaates kirjeldati vesiste sõnadega mingit elu, nagu see pidi olema, sugugi aga mitte tõelist, aktuaalset elu.

Paška nuuskis ta siiski välja, vaatas korrektorite toa ukseset sisse. Teretas kuidagi külgepidi, kibedalt.

«Miks sa, Soustin, mu artikli ära määrisid? Oleks kas või ühe kujundi võinud naljaviluks alles jätta...»

«Oli ju vaja, Paša: Kalabuhh käskis lühendada.»

«Noojah, lühendada. Ei tea, mis sel Kalabuhhil minu vastu on.»

Kui Paška vihastaski, siis väga vaguralt.

«Tead, ma sõidan varsti brigaadiga välja, kirjutan tee peale sõnumeid. Saadan Zõbinile endale, nii ta mulle ütles.»

Paša võidutses vaikides, tasasel meelel.

«Aga Kalabuhhile öeldi täna ühes kohas artikli kohta kõvad sõnad. Ta ei tulnudki toimetusse!»

«Ega siis sellepärast!» võpatas Soustin.

«Miks siis? Endine rajoonikomitee büroo liige, aga missuguseid ideid läbi poetab! Täitsa huvitav. Homme räägitakse meil rakukese bürool temaga veel!»

«Jälle juhtkirjast?»

«Ei, ainult et sa, sõber, ära lobise kellelegi. Ta rääkis ühele parteitule, tead, niisuguse asja parteist ära, et meil organisatsioonis lämmatatakse kriitikat ja muud sihukest. Ühesõnaga, suur seltsimees läks liiga kaugele...»

«Ah parteitule?...» Ähmaselt ja peatumatult valdas Soustini kohkumus. «Missugusele parteitule?»

Paška ei teadnud ütelda, kellele, oli ise teiste kaudu ainult kuulnud... Kuid Soustin teadis juba ilma temata kõike: jutuajamine Zõbiniga tuli talle viimse sõnani meelde: Loll! — jahmus ta, haaras häbi pärast vöölt grangadi, mõttelise muidugi, ja virutas selle täie jõuga oma jalgade ette — aa-aa-aa! — et kõik koos tema endaga põrgusse lendaks. Ei aidanud... Teha sellist ebameeldivust, teha sigadust mitte millegi eest — ja kellele? Inimesele, kes suhtus temasse kõige südamlikumalt. Ja vähe sellest, et reetis: asi kandus karmile territooriumile, mida nimetatakse parteiks, pole teada, kuidas seal vaadatakse parteitule, kes lobiseb õhtusel koosviibimisel poliitiliselt halbu asju...

Paška oli suu tühjaks rääkinud ja läks ära, enesega rahul: sekretäril oli uudisest pilk metsikuks läinud. Jah,

pahasti tuli välja, oh kui pahasti! Soustin istus masendatult unustatud veergude juures. Ta oli toona uskunud Zõbini heasüdamlikku juuksetukka . . . Ta mõtles, kuidas ta ilmub homme toimetusse, oma osakonda, vaatab Kalabuhhile silma, — paljast mõttest põletas mingi alatu häbi. Aga homme sellest mööda ei pääse . . . Ta kargas korrektorite toast välja ja hulkus rusutult trükikojas ringi.

Talle meenus Katjuša. Ta tuli alati meelde, kui juhtus mingi õnnetus, ainult tema üksi, Katjuša, oskas oma tiiva alla võtta ja rahustada, soe, omane naine . . . Muidugi ainult teda armastas Soustin tõeliselt, armastas oma hingesügavuses . . .

Kuidagi ootas ta ära, kuni murti viimast külge. Kell oli kolme peal . . . Voorimees viis ta Zamoskvoretšjesse üle sildade, mis enam midagi ei meenutanud, läbi viltu sadava märja lume. Jah, linna oli saabunud talv . . . Ukse avas Katjuša ise, kalossid palja jala otsas, särgiväel. Ta oli lihtne, see Katjuša, ta ei märatsenud õnnest, vaid küsis, nagu võib küsida ainult oma inimene: kas panen tee üles? Ei, Soustin ei tahtnud teed. Aga pirukaid? Ka pirukaid pole tarvis, tal oli hirmus igatsus ja ta on väsinud, tal on vaja kohe magama jääda.

Katjuša naeratas, pilk maha löödud, ja kustutas tule. Läbi kahekordsete akende ja läbi une kostsid kuskilt viled, vaevalt aistitavad nagu suits: öösel, viltu sadava märja lume käes liikusid rongid suurel kodumaal. Soustin polnud Katjušat juba ammu enam tunda saanud, tema, kes ta ka praegu veel on tugev, võimeline kõigeks, oli läinud kaduma mitte millegi pärast oma viletsas magusas elus, — elukeses. Ja kuhugi vilede taha kadus Tanja, Thaïs, ainus, tõepoolest ainus, keda ta veel polnud üles otsinud, ainult lubas endale otsida, nagu ta oli lubanud paljut, kuid aastad läksid aastate järel, ja — jälle uinus ta. Talle oli vastik mõtlemine ka selle peale, mis ootas ees homme. Ta hambad krigisesid.

ÕNN

Lapsepõlves magasin ma koos vendadega pimedas ubrikus neljakohalises puuvoodis ühe katkise vatiteki all. Üksnord kisti mind teki alt välja ja viidi suurde maailma, Pensasse, gümnaasiumi õppima.

Pensas panid mind imestama kõrged valged majad, mis asetsesid mäenõlvadel, aedades; laial valgel tänaval kihutas traavli seljas politseimeister Kandaurov, tuulest kahte lehte löönud ulja habemega, ja mina ning isa ajasime end nagu teisedki möödakäijad seda habet nähes sirgu, käed püksiõmblustel. Kosti peale pandi mind kolme rubla eest kuus tislerist onu juurde, kes pidas kirstutöökoda. See asus madalas; ma mäletan viltusi sügavaid aknalaudu seinas ja väikesi trellitatud aknaid, mis vaatasid välja kõnniteest allpool. Kõike seda rõõmutut elamist pilrasid kirstud, mis olid värvitud ühe ja samasuguse koreda sinakashalli värviga: onu meisterdas neid koos poja Vanjaga hulgi «asutuse» jaoks, nagu Pensas linnahaiglat nimetati.

Alguses oli mul, maalt tulnud poisikesel, kes oli kasvanud jõe ääres ja haljaste aedade keskel, kole tunne öösel ärgates keset kirste, mille odav värv nii vastikult ja kibedalt lehkas, et kurgu võttis kipitama. Aga mis seal rääkida kirstudest! Nendega harjusin ma ruttu ja aitasin pärast tunde suure innuga tädil lüüa nende serva külge rõõsi ja kaanele plekist keerubeid. Kui mu klassivennad kord läbi akna nägid mu kalmistulikku korterit, hakkasid nad mind vaatama õuduse ja austusega, iseäranis üks neist, örn ja paljulugenud siidkäsi Vitja Kaljan. Ja mulle see meeldis. Kui oli vaja mõõta lapse kirstu, mis oli silma järgi minuvanusele tehtud, siis ronisin ma ilma pikemata selle sisse ja sirutasin end uljalt torkivatel ja kõditavatel laastudel.

Palju hirmsam — nii hirmus, et elutahtmine kadus —,

kõige hirmsam oli meenutada sellise öise ärkamise ajal seda, et maailmas on olemas Pjotr Emilijevitš Sljussarjov . . .

Onu oli tegelikult peen tislermeister. Kirste, pealegi veel lihtsaid, värvitud kroonukirste hakkas ta tegema häda pärast: tol ajal oli Pensasse liiga palju tislereid ja kirstutegijaid siginenud, kõik võistlesid töö pärast, haarasid üksteise nina alt tööd ära, peaaegu kaklesid töö nimel. Alguses ei jäänud ka onu maha, võistles kõigest väest konkurentidega. Kui ta sai haisu ninasse, et rikkas majas surnu oli, jooksis ta sinna oma kokkukäiva arssinapuuga, lõi teiste hinda alla, lipitses igati surnu sugulaste ja teenijate ees. Aga peaaegu iga kord olid teenijad juba ette ära ostetud, konkurentidel olid omad ärid, kus oli täielik valik matusetalitusega seotud asju, kaasa arvatud pärjad ja hauasambad, uhked surnuvankrid paaris hobustega; onul aga ei olnud midagi peale kahe kätepaari ja tööriistade — sellega oli raske soliidset tellijat hankida. Ja onu rabeles ilma tulemusteta oma arssinaga, toitis end taburettidega, mida ta valmistas täituru jaoks, ja käis päris alla. Hea, et ta õigel ajal sai haigla tellimuse; ja ka tüüfus hulkus sel sügisel Pensas ringi. Tema ja perekond said ikka kuidagi peatoidust.

Onu oli õiglane mees, habemik, perekonnahoidja, ta armastas jõudehetkedel istuda kasti peal, kõdistades kurgu alt hellitatud kassi, ja väärikalt tädiga nõu pidada, kuidas oma asju ja kodust elamist edaspidi korraldada. Tal oli mõttes siinne jama igaveseks maha jätta ja põrutada Sõzrani ning seal uuesti õnne katsuda. Tädi aga kui elukaaslane lakkas nõus olemast, tädi kaagutas; hommikust hilisõhtuni mürgitas ta onu ihaldust. Ta rääkis krigisevate etteheitvate sõnadega ikka ühte ja sama: teised ikka midagi saavad, oskavad igalt poolt kopika korjata, meie viletsad hankijad aga ainult istuvad ja ootavad, millal neile ise midagi tagumiku alla koguneb! Sõnad ei mõjunud; ta sukeldus siis sirmi taha ja nuuskas seal läbilõikavalt, ja tuli siis välja paistes näoga, et olla onule elavaks etteheiteks. Onu oli malbe inimene, ta vaikis. Ta vaikis päeva või paar. Kolmandal päeval vaatas ta vaikivalt piineldes tädi surmlikku nägu, äkki aga sülitas ja ütles lühidalt vänge vandesõna. Siis jäi meie keldris haudvaikseks: mina süvenesin hinge kinni pidades raamatusse, tädi kiskus end löödult kössi. Ja tingimata valmistati meile sel päeval

midagi maitsvat, pidulikku, otse üle majanduslike võimete, ja lõunalauas, kus onu istus nagu kõueilm, tädi hellitas ja hasrutas mind lakkamatult, aeg-ajalt orjaliku pilguga onu poole vaadates.

Ja onu andis järele, leebus varsti. Aga see ei olnud tädi, vaid tema vuntsidega lemmik, kellele ta rääkis, lükates ta selili ja kõditades teda polituurist kollaste sõrmedega:

«Sõzrani peab sõitma, Sõzrani, seal on inimestel alles elu, kurat ja põrgu!»

Millegipärast tundus Sõzran talle imelise paigana, koidiku linnana. Onu oli ligi viiekümneaastane, kuid peamist, kõige peamist, milleks inimene üldse elab ja hingab, polnud tal seniajani juhtunud. Mis see oli? Palju näinud inimesed rääkisid näiteks, et rikkas suurejooneliste kaupmeeste linnas Sõzranis ei jätkuvat meistreid . . . Ja onu unistas, kuidas ta läheb sinna oma kuldsete kätega. Talle terendus oma äri peatänaval, nurgapealse kabeli kõrval, kiriku varjus, ja oma surnuvanker sametist baldahhiiniga ja tupsudega, ja paar hobuseid glasseekangast tekkidega ja valgete silindritega tõrvikukandjad; ja palju rahvast on kõnkal vaatamas, — kogu Sõzran on väljas, ja laulavad kõigi kirikute lauljad: tema, onu, matab Sõzrani linnapead ennast! Ja midagi veel helgemat ja rõõmsamat kui surnuvanker viirastus Sõzrani kohal. Mis? Äh, kui inimesed õigust räägiksid ja asi ainult meisterlikkuse taga seisaks, küll siis onu oskaks näidata, mis meisterlikkus on!

Elutoas kapi otsas seisis meil üks asi. See oli massiivne tammepuust surnukirst ilusatel lõvijalgadel, kaunistatud hõbeplekist ristide ja keerubitega, ja see kirst oli onu imelise kunsti musternäidis. Seda tehti tükkhaaval, tüütust kroonutööst vabadel hetkedel; tüdinud ja saatusest rõhutud meister juubeldas selle kallal ja võib-olla nuttiski. Ja mina, kui ma öösiti lämmatavast lõhnast ärkasin, imetlesin oma kasti pealt seda ilusat kirstu. Öölambi valgel kumas ta hämaras lae all nagu pidulik laev. Üllalt painutatud külgede ja kaane kumerused tähistasid seda kohta, kus asub rind ja ristatud käed; kirstu kuus kanti aheneesid harmooniliselt jalgade suunas. Ja temasse pidi heitma keegi, kes kunagi ei kaevanud, uhke inimene, kes oli täiesti rahul oma elatud eluga.

Seda onu teost hoiti hullemini kui inimest, selle üle olid uhke, seda näidati esimesena tellijatele, kes vahel harva töökotta sisse astusid, ja äratati neis auahneid soove.

Kuid tahtjaid ei leidunud, sest kirstu hind oli pöörane: üheksakümmend rubla. Onu ei kaotanud siiski lootust, ainult oma mõtteid ei väljendanud ta kellelegi, neist teadsid ainult tema habe ja kass, ja ma arvan, et tädi palvetas sellesama pärast valjusti igal õhtul enne magamajäämist. Sest selle kirstu taga läikis Sõzran sinise Volga veega; kui kirstu hinna oleks saanud lisada varasematele säästudele, oleks võinud lõpuks kogu perega asuda parema elu otsingutele.

Ükskord öösel tuli mulle pähe muinasjutuline mõte: kui sureks Pjotr Emilijevitš ja juhtuks nõnda, et talle onu juurest kirst ostetaks, just seesama kirst, küll meil kõigil oleks siis tore!

Pjotr Emilijevitšist, matemaatikaõpetajast, olin ma kuulnud juba enne õppima-asumist. Gümnaasiumi käimlas oli seinale kraabitud värsid:

«Kiskjaist kõige hirmsam loom —
Pjotr Emilitš Sljussarjov!»

Ühel sügishommikul nägin ma teda oma silmaga. Ta tuli klassi, kummardas ja silmitses samal ajal kõiki kannatavate värvitute silmadega, ta oli pisike, ohvitseri sirge hoiakuga trotslik mees. Pjotr Emilijevitš pani päevaraamatu puldile, köhatas, nagu oleks käskluse andnud, — siis ma ei saanud aru, et see oli tiisikusest, mis tema rinda sõi. Ta mõõtis klassi raevukate sammudega, ja seletamise ajal paugutas kriit tema käes nagu püss.

«Üks! Pluss! Üks!»

Ma olin andekas ja vastuvõtlik õpilane, kuid nüüd istusin ma tühjana nagu õhk, nagu oleks kõik mu mõtted korraga välja voolanud, ma kuulsin ainult tema vägisi rinnast pigistatavat, kärisevat alti, olin kangestunud ja ei saanud millestki aru. Aga see köha! See tabas õpetajat käigu peal. Pjotr Emilijevitš vappus üleni, silmad pungis ja näost sinine, tema kõrist tulid südantlõhestavad pasunahelid, mis mind võbisema panid: ma kartsin, et pärast sellist piina saab õpetaja meie peale veel vihasemaks!

Meie vastu oli ta nõudlik ja ausalt halastamatu nagu sõdurite vastu. Ja ükskord jõudis järjekord ka minu kätte. Pärast talumatut vaikust nimetas ta minu nime. Ma mäletan, kui meeleheitlikult raske oli mul välja ujuda, ma nimelt nagu ujusin jõe keskpaika, tühjusesse klassi ees, mäletan selle hommiku hauatagust maiku . . .

«Kirju-tage!» kamandas Pjotr Emilijevitš. «Kaks rongi väljusid . . .»

Ma toksisin kuulekalt kriidiga ega saanud millestki muust aru kui sellest, et minu peale karjutakse ja pursatakse tuld . . . Ma kujutasin ette lahkuvat rongi, mis viib mind kodujäämast Pensasse. Mu vennad ja õed olid jäänud koju, kes ahju peale, kes pimedasse ubrikusse, sooja teki alla. «Tele elate seal ja ei teagi, aga mina saan hukka . . .» Mu valmusilma ette tõusis isa õhuke, pikk rahakott, mis sarnanes kitsehabemega. «Kelle heaks isa viimast jõudu pingutab?» oigas ema. Me olime vaesed; me olime pärit häbiväärilisest, häbelikust lihtrahvast, ja mina olin esimene mele suguseltsist, keda isa oli julgenud gümnaasiumi saata, härradega ühte pinki istuma. Ma pidin õppima hästi, ja ma õppisin tõepoolest hästi, kõigis tundides vastasin haledal häälel, soravalt; päevaraamatus olid minu nime vastas tihedalt koos hiilgavad viied. Aga ma olin poolsurnud, kui Pjotr Emilijevitš ütles osavõtmatult pärast seda, kui ta oli dikteerimise lõpetanud: «Noh, lahendage!» ja ootas puldile toetudes ja uurivalt vaadates, mida ma edasi teen. Ootajaks ei olnud üksi tema, ootas kogu minu suguselts, kes oli nähtamatult mu õlgade taha kogunenud, ootasid isa ja ema . . . Ma püüdsin siiski Pjotr Emilijevitšiga heidelda: rabelesin tahvli juures, toksisin mõttetult kriidiga . . . Pjotr Emilijevitš kissitas vastikustundes silmi ja lõpuks ei suutnud end enam pidada:

«Pähh, mis-sugune rumalus! Istuge. Kaks.»

Tal tuli see välja kuidagi venivalt, häbistavalt: ka-aks!

Ja ma istusin. Esimesel veerandil sain ma aritmeetikas kahe. Selle vahe sees toimus meil, onu perekonnas, üks sündmus. Onu käis Sõzranis luurel, tuli sealt heas meeleolus tagasi ja tõi meile külakostiks valgeid hapukaid krõngleid, millel oli pakase, teise linna ja sadamate lõhn . . . Tõesti häid meistreid Sõzranis ei olnud, seal oli ainult kaks viletsat kirstuäri. Tädi läks ärevaks, vahtis ringi kõndides nutuselt ikoonide poole. Onu sosistas midagi viieteistkümneaastase Vanjaga; jõudehetkel läksid nad koos hööveldpingi juurde, hööveldasid, painutasid ja kuivatasid midagi salapärase näoga. Varsti sain ma teada, et nad tulevikku ette nähes juba meisterdavad tasapisi surnuvankrit.

Samal talvel kutsus mind kord enda juurde koju minu klassivend Vitja Kaljan, — ta oli haige ja tahtis teada, milsuguseid ülesandeid meile tema äraolekul oli antud.

Mulle tuli järele toatüdruk, kõrk preili, kellel oli seljas plüüšmantel; vastikustundega ja halemeelselt vaatas ta, kuidas ma end kammides kirstude tagant välja poen... Vitja luges Anderseni muinasjutte, salliga kaetud; ta sarnanes rohkem kui kunagi varem hellitatud, haiglase tüdrukuga. Vitja viis mu kohe suure, pooleldi baldahhiiniga kaetud akna juurde, mille taga päikese käes toredasti põlesid lumehanged, ja küsis minu ümbert kinni võttes unistavalt:

«Ütle, kas sa oled kunagi mingi kuninganna seljas niisugust kleiti näinud?»

Ma raputasin süngelt pead: ei, ma polnud näinud. Ma polnud kunagi näinud ka selliseid losse nagu see, milles elas Vitja Kaljan, advokaadi poeg. Kullatud raamidest, mida oli arvukalt seintele riputatud, säras tubades kõik kullast, nagu kirikus. Toolidest, diivanitest ja suurtest, laeni ulatuvatest lilledest — igal pool põimusid muinasjutulised väädid, — küll siin alles oleks tore olnud röövlit mängida! Põrandad hiilgasid nii, nagu oleks ma vee peal kõndinud. Kõigisse tubadesse jäi peale selle veel mingi nägemata jäänud nõiduslik sügavus... Mina, kirstuäri poiss, ronisin nii aplalt igale poole, vahtisin kõike nii, et Vitja tähendas mulle argsi:

«Kuule, ära astu saabastega kanapee peale.»

Me sõbrunesime Vitjaga, ja tänutäheks kõigi mulle näidatud imede eest õpetasin ma talle ära selle lühikese sõna, millega onu pani tädi jahmatama. Aga parem oleks olnud, kui ma poleks tema juures käinud ega midagi näinud...

Matemaatikaga läksid mul asjad aina halvemini. Ma püüdsin õppida, pühendasin talle kogu oma aja, ma klammerdusin tema külge poolkerjuse seisundis oleva poisi kogu raevuga, tundes, et minu käest pala ära kistakse. Vitja Kaljani juures olles ei tahtnud ma sugugi, mitte sugugi jälle tagasi minna oma määrdunud vatiteki alla! Kuid ma saavutasin siiski oma tahtmise, õppisin matemaatika eeskujulikult ära. Aga niipea kui kostis ukse tagant köhimist ja tuli nähtavale kurjakuulutavalt sirge munder, niipea kui jõudsid minuni andeksandmatud, kõike läbi nägevad silmad, ma kivinesin, ma unustasin kõik, mind valdas meeleheite ükskõiksus.

Enne talvevaheaega pani Pjotr Emilijevitš mulle teise kahe.

Ma sõitsin koju. Kõige hirmsam kättemaks ootas mind

ees — isa petetud silmades. Tol ajal teenis isa sellina kaupmehe ja narodnikust kirjaniku Vladimir Porfirjevitš Bõstrenini koloniaalkaupluses. Üksikasjaliselt mu numbrid uurides — igaühe eest ta ju maksis oma turjaga — vaatas isa mind läbi vaskraamiga prillide, ise häbenes seda pöialikku, südantlõhestavat hetke. «Kuidas siis nii?» küsis ta ainult. Esimesel jõulupühal peksis ta mu nii raevukalt läbi, et ise südameatakist kokku varises; ta peksis mind nõiti nagu mu enesearmastuse pärast, sest ma keeldusin minemast peremehe Bõstrenini juurde pühadeõnne soovima. Kuid ma sain aru, et ta maksis kätte kahe eest. Ma nõtasin hullemat: et mind enam Pensasse ei viida. Seda ei juhtunud. Vastupidi, enne ärasõitu muutus isa haruldaselt lahkeks ja leplikuks minu vastu ning andis mulle teele kaasa kaks pakki — kompvekid ja pähklid, mis pitsitasid mind tuhat korda rohkem kui peks: omaksed otsekui ammesteerisid mind, nad ei tahtnud jätta lootust, et ikkagi üks nende seast õpib advokaadiks, inseneriks või arstiks, kuldab nad üle ja viib suguvõsa välja teenijaseisusest... Aga mida võisin mina neile lubada, kui Pjotr Emilijevitš nagu pime öö mind vältimatult ees ootas? Isa sõitis minuga kaasa, ta oli otsustanud onuga kui kogenud linnainimesega kõige üle nõu pidada.

Nõu peeti kaua; ma istusin nende jutuajamise juures nagu täiskasvanud inimene.

«Nähtavasti peab andma,» ütles isa pärast järelemõtlemist.

Ta võttis sisemisest taskust välja pika rahakoti. Seal kõikusid põhjas kaks pähklikarva kahelist — õnne heaks, raha juurdesiginemiseks. Isa tuhlas rahakotis, võttis kahe sõrme vahele kuldviierublalise ja vaatas küsivalt onu otsa.

Onu vaatas viltu mündi poole ja takerdus.

«Anda jah küll, aga kuidas?»

Ma vastandasin mõttes seda viletsat münti ja Pjotr Emilijevitši ning mul hakkas piinlik narri isa pärast. Missugune häbi sellest võis tulla!

«Ei maksa anda,» sekkusin ma, «ta vist sureb ise varsti ära...»

Ma rääkisin neile, mida ma olin jõudnud juba oma koolivendadelt teada saada: et Pjotr Emilijevitšil oli koolivaheajal hakanud kopsupõletik, mis on tiisikuse korral väga ohtlik, ja ta on praegugi veel voodis maas. Mõle-

mad — isa ja eriti onu — vaatasid mind tähelepanelikult ja vaikides, ja ma haarasin kinni onu äkilisest mõttest, see polnud õieti tema oma, see oli minu mõte... Rääkida ei tulnud enam midagi. Isa sõitis samal õhtul ära, otsustades edasist asjade käiku ära oodata.

Kui ma hommikul gümnaasiumi läksin, pani onu end kariide ja tuli koos minuga. See pisike ja höövelpingi taga töötamisest vimmas mees oli millestki haisu ninna saanud ja kartis nüüd, et ta hiljaks jääb.

«Sa kutsu Dalmatõtš siia, õue,» palus ta, kui me olime koolimaja juurde jõudnud.

Dalmatõtš oli meie gümnaasiumi šveitser, vana soldat, hirmuäratava näo, jämedate prillide ja põskhabemega nagu kirjanik Gontšarovil. Tähtsuse pärast viivitades läks ta onu juurde, ja millest nad rääkisid, seda ma ei tea, — sel päeval sulasin ma esimest korda kerge südamega jookseva poiste hulka.

Haigeks jäänud Pjotr Emilijevitši asemel hakkas meid ajutiselt õpetama direktori poeg, üliõpilane, pungissilmne, vedelalt paks ja hea mees. Juba esimese vastamise puhul pani ta mulle nelja. Klassi akendest paistis nüüd sisse hoopis teistsugune valgus, maailm tervenes. Üha sagedamini vaatas tädi kokkupigistatud huulil paluvalt tammepuust kirstu poole. Ja minagi silmitsesin seda: see paistis mulle pisut suur; minus tärkas imelik kartus, et just seetõttu, et ta on natuke suur, ei juhtu seda imet, mida ma ootasin. Iga päev küsiti mult kodus, kuidas on Pjotr Emilijevitši tervis, kuid temast polnud midagi kuulda, ta lamas unustatult oma korteris, kivimajas, mis valendas gümnaasiumi aia taga. Kirjaliku töö puhul, mille ma jõudsin lõpetada kõige varem, juhtus pimestav lugu: ma sain matemaatikas viie! Kodus loeti mu kirja kogu perekonnaga, viidi Bõstreninile endale näha...

Dalmatõtš kutsus mind kord sõrmega enda juurde ja pomises kuidagi kõrvalt, kummardumata, läbi põskhabeme:

«Ütle onule, et Kleimenovi kirstuärist käidi ka minu juures.»

Järgmisel hommikul viisin ma labakinda sees onult kolmerublalise ja sõnades tervituse. Onu käskis ka küsida, kas varsti tuleb asja puhul teade. Dalmatõtš vihastas äkki ja vastas karmilt:

«Kuidas jumal...»

Tol päeval oli meil esimene tund aritmeetika ja ma taitusin oma vihke hunnikusse muretult nagu rikas mees. Sel ajal kostis ukse tagant käskivat köha, ja nagu alati tuli sisse Pjotr Emilijevitš, pisut kummargil ja vaatas kõiki oma tarkade, halastamatute silmadega.

Jah, ta ilmus uuesti, Pjotr Emilijevitš, ta kissitas silmi, küsis, mida me oleme ilma temata läbi võtnud. Ta tahtis kontrollida, missuguseid edusamme me olime teinud, ja avas täiesti hullumeelses vaikuses päevaraamatu.

Keda ta küsib?

Ma ei tundnud kohe oma nime ära, see oli minust eraldi, kõrjakuulutav, — see sisisev heli keskel, see «in» lõpus... Ma loivasin tahvli juurde. Suurest aknast tulvav valgus pimestas mu silmi.

«Kaks rända-jat!» dikteeris Pjotr Emilijevitš valjusti.

Ma seisin liikumatult. Pingutusest tuli õpetajale köhahoog. Pjotr Emilijevitš haaras rinnust kinni, vappus, ajas põsed pungi, läks näost siniseks, tema silmist veeresid pisarad. See kestis piinavalt kaua. Lõpuks sai ta hinge lahti ja ajas end minu ees väetina sirgu.

«Kaks rändajat, noh!»

Ma ei liigutanud, ma ei saanud end liigutada, ma vaatasin talle otsa haledalt ja tühja pilguga. Mind hakkas vaevama kramplik luksumine.

«Mis teil viga on?» kummardus Pjotr Emilijevitš minu poole.

Ma nägin päris ligidalt kortse tema silmade ümber, mis naersid või haletsesid mind. Ta sai vististi kõigest aru...

Numbrit ta mulle ei pannud... Järgmisel päeval puudus ta jälle gümnaasiumist.

Saabus märtsikuu; ühe meie kuuenda klassi õpilase vend tulistas Katedraali väljakul politseimeister Kandaurovit; veovoorimehed said üliõpilase kätte ja peksid teda. Teravalt oli tunda sulava, higise lume ja — vististi sagedate jutuajamiste tõttu ühest ja samast — võllaste lõhna; ja Pensast vaadates läksid silmapiiril, peadpööritavas kauguses metsad lumest paljaks. Märtsis, kord suurel vahetunnil, ilmus meie ülemisse koridori Dalmatõtš — seda polnud kunagi varem juhtunud. Ma juba taipasin, milles asi, ja sööstsin ülepeakaela talle vastu. Dalmatõtš vaatas mind hukkamõistvalt ja sisises:

«Jookse ruttu onu juurde, ütle, et ta on suremas.»

Kui ma tagasi tulin, polnud vahetund veel lõppenud;

erilist liikumist ega sagimist polnud kuskil märgata. Aknast nägin ma onu, kelle ma olin kaasa toonud: oodates istus ta esialgu aias pingi peal, habe ees, ja oli oma lambanahast skuufiaga munga sarnane. Taskust paistis tal kokkupandav arssinapuu.

Õhtul võeti tammepuust kirst kapi otsast maha ja viidi gümnaasiumi. Jah, ta oli pisut suur, kuid onu ütles, et tuleb osata kaupa müüa. Pjotr Emilijevitši omaksed vaevalt märkasid seda oma leinasabinas.

Me matsime Pjotr Emilijevitši ojadest vuliseval, läikival ja märjal päeval; läksime kõik ilma paslikuteta, palja peaga, ja külm ei olnud. Laulis kaks koori — kiriku ja meie, gümnaasiumi oma, tõstes tänavate kohale vägevat leinakurbust, mis meid, poisikesi, kuidagi üldse ei puudutanud. Ma olin nii õnnelik, et mu ihu oli lindkerge, kõditüseni kerge, ma tundsin endal läbi sineli päikese emalikku soojust, ja nii ustavalt, peaaegu pisarateni armastasin ma kõiki sel päeval!

Me olime jõudnud teada saada, et õpetajaks jääb meile seesama direktori poeg. Oli lähenemas kevadine koolivaheaeg, ja nüüd kippusin ma mõtteis koju, oma tänavaisse, mina, säravate nööpidega võitja, tulevikus kahtlemata perekonna muinasjutuline tuluhankija.

Ees, surnuvankril, torkivate raudlillede kuhja all kõikus mu tuttav kirst. Mul oli natuke kahju temast, minu öiste erutuste ja ärevuste tunnistajast! . . . Kannatamatult kuulasin ma ära kõne, mida direktor haual pidas — ta rääkis, kuidas kadunu, kes oli pärit vaesest perekonnast, rikkus oma tervist juba õppimise ajal, juba lapsest saadik iseseisvalt pürgides valguse poole, kuidas ta raskest haigusest hoolimata gümnaasiumis ikka teaduse alal töötas, valmistudes kõrgeks kutseks — eradotsendiks, ja sellega võib-olla lähendaski enneaegselt oma saatuslikku lõppu . . . Mina tõttasin ruttu koju, onu ja tädi juurde, kus mind üldises pidumeeleolus oodati kui peamist heategijat.

Onu ja Vanja polnud sel päeval hommikust saadik töötanud. Haigla kirstud olid kõrvale tõmmatud, osalt kuhjatud vabanenud kapi otsa ja seal mängles nende peal päike. Puhtakspühitud elutoas seisis uhkelt kaetud laud, kus kõik road olid isuäratavalt pruunid ja kollased, veigeldes nõiduslikes värvides, — siin olid veinipudelid ja sink, juust ja vorst ja sardiinid, peale selle auras suures tirinas borš, kaetud lillaka rasvakorraga. Onu istus laua

taha, kaas süles, enesega rahul, puhanud, — toitja, kes on oma töö teinud. Tema kõrval võttis aset Dalmatõtš, rind medaleid täis, vaadates pungissilmil ennenägematuid roogi. Tädi kammis ära võltspatsi, pani helmepaelaga pallistatud musta kleidi selga, — ta polnud veel toibunud; jooksis kogu aeg mõttetult köögist laua juurde ja tagasi ning naeratas kõigile anuvalt, nutma hakkamas. Esimene klaas joodi kadunukese auks, olgu tema päralt taevariik. Ka minule anti klaas veini, magusat kaoori. Alguses ma kõlbusin viisakuse pärast nagu suur inimene, siis võtsin vastu, ja õndsalt kadusid kuhugi päikesest valgustatud kirstud.

Dalmatõtš oli samuti helges meeleolus ja silitas leebelt peaga mu täitanud pead.

«Õpi, härra gümnasist,» ütles ta, «õpi hästi.»

Siis kästi Vanjat tuua lõõtspill ja mängida.

Kevadel, kui maa tahenes, sõitis onu kogu perekonnaga Šegrani ja mind anti kostile teise onu, kingsepa juurde.

SÕIDUL

Vagun raputas kõvasti. Žurkin seisis ja seisis ning muudkui piilus lõõtspillikasti poole. Lühike küünlajupp ukse kohal oli vajunud laiali; sähvatas korraks ja kustus päriselt. Pimeduses hakkasid rattad kõvemini kolisema, talumatu norskamine ja nohin tõusid üksteise võidu ülesmäge. Pjotr oli vist ka magama jäänud. Üksinda hakkas kõhe, polnud kuhugi pääsu iseenda eest, ja nagu nimme tulid kodunt meelde ainult ärritavad asjad: kuidas ta eile asja ees, teist taga oli solvanud oma naist Poljat ja too, tööinimene, kes oli nii palju lapsi kandnud ja temaga, mehega kõrvuti rühmanud, läks näost mustaks; oleks pidanud talle äramineku puhul midagi lahket ütlema, üks kordki elus . . . Ja lapsed meenusid kuskilt kaugelt-kaugelt pimeduse tagant: kuidas nad magavad toas ilma isata, viletsad ja kaitsetud. Žurkin puges habemega palitu sisse, oigas kergelt, oigas nii, nagu oleks kogu maailm tema ees jäädavalt loojunud. Jäälilledes aknast vilkusid mööda rohelised tuled, lähenes suur jaam Pensa. Žurkin kobas pingi all lamavat Pjotrit ja raputas teda:

«Kuule, Petja, mine osta piletid, muidu ma lähen maha, jumala eest lähen maha!»

Ülemistel riiulitel ärgati, pimedas prantsatati umbropsu alla, otse inimeste kehadele, sinna tiriti kolinal ka oma kastid. Põrandal torkis külm nagu noaga. Pjotr kargas püsti ja sügas ennast. Kõrval vabanes alumine pink, ja kohe hüpati sellele kõige oma koliga — Pjotr keskele, Žurkin servale; nurgas põõnas ennistine viiskudega poiss.

Pjotril polnud ilmselt tahtmist piletite järele minna. Miks ei võiks edasi proovida tasuta sõita? Niikuinii polnud eespool midagi muud ette näha kui kodutu hundielu, noh, tõstetakse rongilt maha — võib minna teise peale, antakse võmm kuklasse — olgu nii . . . Kuid Žurkin, kes oli end

teele seadnud korralikult nagu sõtta, ei olnud mingi hinna eest nõus. Pjotr kadus tervelt pooleks tunniks ja sai ikkagi piletid kätte. Vihaselt pistis ta need Vanjale pihku.

«Ära kurat,» vihastas ta justkui rongi peale, «aina seisab ja seisab, raisk!»

Rong seisis tõepoolest kaua, võib-olla paar tundi. Jaama taiern kõikus tüütult jäätunud aknas ja sätendas. Žurkinile ei tulnud meeldegi, et selles linnas möödus kunagi lõma. Vanja lapsepõlv, magus sai hambus; mäeküngastel, maade vahel kerkisid tollal kõrged valged majad; siis läni isa ta höövelpingi taha kirste tegema, siis osteti talle lõõtspill, hakati laskma õhtustele kirmastele ja kodus, leinalauas, õrritati: «Noh, kuidas see musta peaga tüdruk ka on? . . .» Ta ei meenutanud seda praegu, vaid ainult kuulas, kuidas vaguni teisel, pimedal poolel rudiseb lumi kellegi, vist õlitaja jalgade all. Ja talle tundus: pimedus langeb sealt nagu sügavik otse üle teede ja väljade igale poole kuni Planskaja tänavani, kaugele-kaugele, sinna, kuhu jäi kodu koos lastega; see on juba Planskajal, kus mingeid ronge ei ole, kus rudisevad küla kombel hilised sammud ja naine vististi vähkreb voodis, ei saa und . . . Lõpuks tõmbas vedur rongi liikuma, kadus koos tuledega võõrane kodune koht Pensa. Pjotr tõmbas suitsu, puges oma kohale, keskele, ja vajus kohe peaga poisi õlale.

Pensa järel algas kauge ja võõras pilkane pimedus.

Hommikuks valgenes jäätunud aken, millel oli risti moodi raamid nagu talutares. Sõideti kuskil Sõzrani lähedal. Inimeste higi lõhn oli öö jooksul paksuks läinud ja hakkas südamele. Žurkin kraapis jääkorra ruudunurgast ära sealt, võõrastelt väljadelt pimestas silmi hommikune hiilgav-valge lumi nii, nagu oleks täna pidupäev.

Poiss, kes nurgas magas ja kellele Pjotr oli päris peale vajunud, ärkas ja kõverdas kartlikult huuli.

«Onu, kuulge, onu . . .»

Pjotr sirutas vastu tahtmist keha, kiskus unisena läkitaki peast ja kraapis ennast.

«Mis «onu», no mis «onu»?»

Äiti vaatas ka läbi akna väljale. Tema vastas magasid istudes kaks maavillase kuuega inimest: üks oli habemik, teine umbes viieteistkümneaastane poiss. Ääre peal tukkus lai vanaeit, pakkult riideid seljas.

«Justkui meie Agrafena Ivanovna,» sosistas Pjotr. «Kui põrutame talle külla, küll ehmatab ära!»

«Mis ehmatus see siis on, omad inimesed ju!» vaidles Žurkin karmil häälel vastu.

Aga tal endalgi oli vähe usku sellesse, et see sohk oli Agrafena Ivanovna neid, hulguseid, lahkelt vastu võtab. Pärast Mšanskit varjas ta end juba kolmandas kohas, Uuralis, ühes väikeses alevis. Sugulaste käest saadi suure vaevaga tema aadress, aga pole teada, kas see õige on. Mingit teist peatuspaika polnud võõras maanurgas oodata.

Ülalt rippusid alla jalad, pükstes ja nii uhkete kingadega, milliseid Žurkin polnud enam ammu näinud; siis laskis end väärikalt alla üks kodanik, pealtnäha mitte lihtne mees, vaid jõukas, kes turkases pimedas vaguni sõitva räbaldunud rahva hulgas oma väärtust tundis. Ta võttis taskust peegli ja hakkas oma musti, halliseguseid juukseid harjama; kamm ja hari olid mõlemad kallid, valgest luust. Siis pani kodanik selga vesti, seejärel ühe-realise, hästiistuva pintsaku — see, nagu püksidki, oli ömmeldud välismaisest ruudulisest riidest. Siis järgnes ümmargune karakullmüts ja karakullkraega — aga mis-sugusest nahast! — krässus, lakkläikivast — paks palitu, millelt kodanik mingeid tolmukübemeid kerge sörmenipsutusega minema lõi. Isegi Pjotr tundis tema vastu austust, ajas end ilusti sirgu ja küsis kurguhäälel, nagu ta tavaliselt nimekate ostjatega oli rääkinud:

«Vabandage, kas teie kui meie teekaaslane kaugele sõidate?»

«M-mm?» küsis kodanik suud avamata, näitas kellegi üleval lamaja poole oma riiulit — et see valvaku seda — ja väljus sõna lausumata.

«Hah, vähe nagu isevärki, seda on näha!» Pjotr koputas salvava näoga endale vastu pead.

Vastas, teisel riiulil, rõõmustas üks ähmaselt unisenäoline traksidega mees, kummardudes rinnuni üle serva:

«Oota, küll ta veel teid imestama paneb!»

Mees painutas pea oma riiuli alla, ja nähes seal magavat maavillase kuuega taati, hakkas teda õlast raputama:

«Vanaisa, kuule vanaisa! Mis sa magad, vanaisa?»

Mees avas vastu tahtmist nagu kass oma ükskõiksed silmad, ülemine aga sekeldas rahutult tema kohal:

«Vanaisa, kas tahad õuna? Võta õun!»

Mees tõmbas ninaga, võttis õuna ja lõi loiult risti ette. Nüüd hakkas traksidega mees halastamatult raputama poissi, kes oli külma pärast näo ninani mütsi pistnud.

«Hei, väikemees, kas tahad õuna? Säh!»

Poiss vaatas juhmi näoga ringi, pilgutades valgeid lambaripsmeid. Ta ei tundnud vagunit ära. «Aknaid . . .» pomises ta. Ta hoidis õuna enda ees sirutatud käes ega teadnud aru, kust see tuli ja kelle jaoks see on . . . Riiulil lebav mees sirutas end mõnu pärast: ta nähtavasti tahtis, et tema ümber oleksid head, seltsivad inimesed ja rohkem kära. Tabanud enesel Žurkini pilgu, ei lasknud ta seda enam lahti, klammerdus sellesse ja hakkas enda kohta seletusi andma. Tema nimi on Juri Nikolajevitš, perekonnanimi Fialektov, ja ta sõidab pikaajalisse komanderingusse uude paika, Uuralisse, vanemaks raamatupidajaks.

«Kõik viilisid kõrvale, ütlesid ära, saboteerisid! Mina ise aga, tead, olen sotsiaalse päritolu poolest talupoeg, ema ümmitas mind lõikuse ajal välja peal, jumala eest, vanaisa! Sõu nimi on täitsa talupoegade oma — Blinkov, hüütakse Kusmaks . . .»

Kus ikka hüppab! — mõtles Žurkin temast vaenulikult ja otsustas raamatupidaja poole mitte enam vaadata, mitte temaga tegemist teha: ta kartis pahandust nendest kargtsvaist, muretuist mehikestest — praegu ta on lõbus, aga äkki hakkab kisama, et temalt raha ära varastatud . . . Ja kahest nimest läks pea segi: võta kinni, kas mees lopsas sealt välja lollist peast või oli sel mõte sees. Ajutine laudadest elamu vappus ja värises, igas jaamas trügisid läbikaiku maa- ja väikelinna-inimesed, vahel nuttis haledalt vedur kuskil lumeväljadel ja tavatul põllul . . . Raamatupidaja märkas nurgas Pjotri kõrval poissi ja hakkas temale kõige:

«Kuhu sina sõidad, väikemees, tööle või?»

«Tööle jah.» Poiss kiskus häbelikult kössi nagu mingi lammake.

«Mis su nimi on?»

«Tiška.»

«Säh, võta õun, Tiška. Kas isa jäi koju või?»

«Ema jäi . . .»

Raamatupidaja vaatas veel aknast välja, ütles: «Mitte ühtgi pole loodust näha!», jäi siis kuidagi lotsi ja vedelaks, olles nõntavasti liiga palju rabelnud, keeras end seina poole ja hakkas norskama.

Pinkide vahele ilmus jälle karakullkraega rikas mees, kes kuivatas end valge narmalise käterätikuga. Kui ta oli

end kuivaks hõõrunud, see karakullimees, ütles ta kuskilt sealt ülevalt:

«Tunni aja pärast on Sõzran.»

«Juba Sõzran?» imestas Pjotr teeseldult; ta jälgis iga karakullimehe liigutust jumaldava ja kadeda pilguga.

Karakullimees ei vastanud jälle midagi. Ta surus huuled kõvasti kokku, istus Pjotri vastu vanaeide ja maavillaste vahele, võttis taskust lakitud köites märkmiku ja hakkas kulmu kortsutades selles midagi arvestama — viis midagi rahalist ja tähtsat. Pjotr köhatas ja ütles väärikalt:

«Kui varsti Sõzran on, siis anna teekann, Vanja, lähme teevee järele.»

Žurkin võttis kuulekalt pambust kannu. Sõzran, valusate mälestustega Sõzran. Kakskümmend viis aastat tagasi viisid samuti relsid tema poole ja ta mürises elule vastu. Siis elas Vanja veel soojalt ja kindlalt isa selja taga, isa mõtete taga. Ja tõsi ta on, et Sõzran ei petnud. Ühe aastaga hakkasid nad elama nii hästi, et nad Pensas poleks kümne aastaga sinnamaani jõudnud: kõik oli olemas — oma töökoda nurga peal, suur valik kirste ja pärgi, ja surnuvankrning paar uhket halli hobust, ja Vanjal oli preilidega jalutama minekuks ristpistes väljaõmmeldud särk ja üherealine püstkraega kuub. Siin, Sõzranis, kasvasid Vanjale mustad vurrud, siin astus ta, nagu paljud teised noored keigarid, vabatahtlikku pritsimeeste seltsi, et mõnikord kullakarva kiivriga preilidest mööda kihutada... Ükskord kuival juunikuu päeval süttis Sõzran korraga kahest otsast. Mustast suitsust, mis tuprus küngastel, tuhmus päike. Kogu linnas vuhisesid ja lendasid rajuna punased tulekeeled, mis õgisid elamuid, inimesi ja loomi ning Žurkinite töökojast, surnuvankrist ja laost jäi hommikuks järele paljas karmukibe ahervare. Isa maeti kolm päeva pärast tulekahju — tulest ja üleüldisest hukatusest jäi tal seisma süda. Vanja ise lõi talle laudadest kokku lihtsa värvimata kirstu, ja pärast matuseid läksid nad ema ja lõõtspilliga, kuhu jalad viisid.

Kui saaks peatumatult mööda sõita, mitte näha teda, hauatagust, kunagi uhket koidusärast Sõzrani... Nüüd käis Žurkin viiendat aastakümmet, ta oli juba isast vanem, habe oli tal tihedam kui isal, aga ta polnudki elult saanud rahulikku ja magusat pala. Ja viiendal aastakümnel — seda poleks ta iialgi arvanud — tuli jälle katkestada laostunud elamine ja uuesti, juba kulunud jõuga, minna rän-

dama... Sõzran lähenes, vagunis seoti pambusõlmi lahti, lõigati pealisriideid kinni, kolisesid teekannud.

Pjotr küsis naaberpoisi käest kortsus kulmul:

«Ära ütlesid, et su nimi on Tiška?»

«Tiška jah...»

«Ühh, võta teekann. Sõzranis jooksed kuuma vett toomas.»

Tiška võttis nõutult vastu talle sõrmede vahele pistetud plekksanga. Minna vagunist välja kes teab missugusesse tagasilükku ja võib-olla rongist maha jääda...

«Onu, ma ei tea, kuhu minna, ma eksin ära.»

«Ära noh, eksid! Kui vana sa oled?»

Tiška oli kaheksateistkümneaastane. Pjotr küsis karmi pisidekutundega nagu peremees, kes ta on ja kuhu sõidab. Tiška vastas areldi teekannu hoides, et nad emaga on pärit Tumini rajoonist, ja et ta oli karjuseks ja hiljem sulaseks Kassetänoi külas taluperemehe Ignat Konovalovi juures. «Tumini rajoon pole kuigi kaugel meie Mšanski rajoonist, nii et me oleme ühe kandi mehed.» Nüüd aga, kui onu Ignatiit kõik ära võeti ja ta ise teadmata kuhu küüditati, ei olnud kuskilt peatoidust saada, ja inimesed soovitasid, et raasukeste korjamise asemel tuleks ehitusele sõita. Ja ta sõittiski.

«Missugusele ehitusele?» küsis Žurkin.

Tiška nimetas: Krasnogorskisse. See oli sama koht, kuhu sõitsid Žurkin ja Pjotr, kõige suurem ehitus Uuralis, selleks olid kõik lehed juttu täis. Üldisest osavõtlikkusest taha Tiška soojaks ja julges juba ise Pjotrilt küsida, kas on kõik tõsi, mis inimesed sellest ehitusest räägivad.

«Kui me juba kord koos sõidame, hoia siis meie juurde,» vastas Pjotr tähtsalt ja pilgutas samas vandeseltslaslikult silma ükskõiksele karakullkraega kodanikule. «Meiega koos sa hukka ei saa, poisinolk.»

Tiška tahtis ise ka tee peal kellegi juurde hoida, kes on kogenum ja vanem; hirm oli üksinda sõita; aga mis seisab veel ees, tuhande külma versta taga? Tiška uskus, et koos sellistega nagu Pjotr hukka ei saa, ta on teadja ja vilunud mees, jultunud võõraste vastu, oma inimest aga ära ei anna ja aitab välja. Tuleks temale meelt mööda olla... Vagun loksus ja keeras ühelt teelt teisele. Nüüd oli ümberringi Volgamaa oma silmapiiri, hangede ja majadega; edasi tuli Samaara, ja veel edasi ennenägematud kurjad mäed — Uural. Tiška sättis igaks juhuks endale selga koti, kuhu

ainult hele lumevalgus ja silm hakkas sellest kohe külme-
tama. Maavillane mees seadis enese ette poisikese ja käskis:
«Noh!» Poiss pingutas ja kisendas äkki midagi nii valjusti,
et Tiškal kõditas kõrvus. «No-noh!» käskis mees ergutavalt
ja kannatamatult. Poiss tõmbas jälle pea õlgade vahele,
silmad jõllis, näost punane, ja karjatas nii, et kuskil plekk-
nõu värises... Tiška jäi kogu sellest arusaamatusest nõr-
gaks. Kui heidaks pikali... Kuid heita polnud kuhugi, ta
lonkis vagunisse.

Pjotr hoidis kruusi käes ja vestles rätsepaga praegustest
hädadest; mõlemad tundsid teineteises sugulashinge.

«Ja mingisugust seadust enam ei ole: sina maksad neile
maksu, aga nemad panevad uue jälle peale.»

«Ja nemad panevad uue jälle peale,» nõustus rätsep
kurvalt, lüües lusikaga veel ühe muna koore katki.

«Nendel on nüüd niisugune eesmärk — ära kägistada.»

«Ühesõnaga — ära kägistada,» ütles rätsep. «Noh, nad
talitavad päris jultunud moel. Ma lasin meistrid minna
kus kurat, ütlesin, et laske kullakesed jalga ametiühin-
gusse, vaatame, kuidas ta teid toidab. Ühesõnaga, müüsin
kõik kraami maha ja mõtlesin: mina üksi olin kogu lin-
nas, kes teile raiskadele kultuursed ülikonnad õmbles,
võtku teid, mõtlesin ma...»

«Kas nüüd on kaugele sõit?»

«Esialgu mõtlen Samaarasse minna, seal on onupojal
oma äri. Peaasi, linn on suur, pole kellegi silma all. Oma
staažiga võin ma veel hakata laia lehte mängima.»

Pjotril oli kahju sellest rikkast, kuid arutust rätsepast;
ta otsustas Mšanski järgi, et läbi kogu maa tõmmatakse
raudkammiga, mis sa seal veel laia lehte mängid... Paari
kuu pärast saab karakullkraega mees viimase raputuse.

«Paha tunne on ikkagi.»

«Paha jah! Ma võiksin neile veel viis korda rohkem
maksta. Kas mul ei jätkuks jõudu? Ühesõnaga paha.»

Žurkin kadestas jälle: inimene löödi küll pesast välja,
aga tal on sõrmed sõrmuseid täis, ta viib enesega kapitali
varuks kaasa, ja kohvrites on vist palju kalleid kangaid.
Niisugusele on isegi õnnetuses tuul tagant.

«Aga mis asjus teie sõidate?» küsis rätsep, pannes oma
uhked asjad tagasi kohvrisse.

«Töö asjus,» vastas Pjotr napilt, ja et rätsep aru saaks
ning ei solvuks usaldamatuse pärast, heitis pilgu Tiškale.
Ka rätsep vaatas teda ja köhatas ärevalt.

[illegible] vaata, missugune vaenelaps seal istub ja silmi pil-
gutab,» tüngis Pjotr äkki karmilt Tiškale peale. «Aga oota
ta paari aasta pärast... Sihukesed silmapilgutajad istu-
vad sulle kõige tõgedamalt turjale! Kuidas siis! Astub kom-
mi moli, et talle krantsile võim kätte antaks!»

Tiška kangestus alandlikult, tõmmates kõhna pesemata
näo köverasse: see oli ikka seesama emalt õpitud kava-
lus ja vastuse leidis ta lepliku, mida oligi vaja:

«Need komsomoli poisid jätsid minu ja ema ilma suu-
tsista, kui onu Ignat ära küüditati.»

«Sõnul peab alati südametunnistus olema,» ütles Pjotr lee-
bistes õpetlikult.

Ta valas kruusitäie teed, võttis siis Žurkini kotist kaku
ja tõi suhkrut ning pistis need Tiškale pihku:

«Võtah, söö.»

Žurkin läks sellise omavoli tõttu koguni näost punaseks.
Rakkusid oli kuus tükki; neli sõid nad Pjotriga ära, kahte
pannud kirstutegija nimme puutunud, hoidis homseks. Ja
suhkru ka... Polja ei andnud seda lastele, säilitas ikka
pimeonaks, nüüd aga anti terve tükk mingile täikraele.
Parem oleksid omad vaeslapsed närinud... Ta kuulis
ühtaga, kuidas suhkur Tiška suus ragises.

Pjotr keeras pläru, nagu poleks midagi juhtunud, ja
pani uhkelt suitsu. Ta nägi rätsepa taskus ajalehte.

«Mis leht teil on? «Izvestija»? Ma mõtlesin, et see, kus
mu vennas kirjutab. Ma andsin oma vennale kõrgema
haridluse, ta töötab praegu lehe juures Moskvas.»

Ta ütles seda hoolimatult, nagu poleks see ütlemist vää-
rinud. Üldse oli Pjotr juba rätsepa suhtes kõrk: rätsep oli
lihtsameelne, tuli kõigega lagedale, Pjotr aga hoidis midagi
salajas, jättis ütlemata: eks mõistata, kes ma olen!...
Kaks külameest tulid koridorist tagasi ja pugesid sõnatult
oma nurka. Vanaeit palus talle kruusi teed valada. Aja-
tõiseks uuriti haigutades ka eidelt, kes ta on ja kuhu sõi-
dab. Eidel oli tütar Samaaras, läks sinna kaheksa aastat
tagasi teenijaks, nüüd aga kirjutas, et ema tema juurde
elama tuleks. Tõsi ta on, et külas on elamine kitsas, raha
eest ei saa leibagi osta.

«Ühesugune on igal pool,» ütles Pjotr ajalehe tagant.
«Pannakse sind Samaaras näljakaardi peale, ja sa, mammi,
satud vihma käest räästa alla. Mis on nüüdsel ajal teenija-
inimene? Ja mis härrad need nüüd on?»

«Mis härrad nüüd ka on!» kordas rätsep kibedalt.

Vanaeit tahtis midagi öelda, kuid talle ei antud sõna. Nüüd küsitleti maavillase kuuega meest. Mees lausus midagi kartlikult, hakkas koguni leiba närima, et vähem rääkida. Tuli välja, et ta sõidab esialgu klaassepa tööotsima... Pjotr vaatas talle üle ajalehe läbitungiva pilguga otsa.

«Kolhoosi eest läksid minema või?»

Mees hakkas hämmelduses veel hoolsamalt närima.

«Inimesed ei talita nii nagu vaja... Mis neile kolhoos annab? Las igaüks elab nii nagu tahab. Poisile aga peab ametit õpetama: jumal teab, mis ajad veel tulevad. Noh?» noogutas mees peaga poisi poole.

«Aknaid klaasida!» hüüdis poiss.

Pjotril vajus leht põlvile.

Mees seletas, et nad hakkavad esialgu Tšeljabinskis ühelt õuelt teisele käima klaasimise asjus. Ja oma tööd pakkudes tuleb karjuda võimalikult kõvasti, et kõrvu torkaks, poisil aga ei tule see kuidagi välja. Nüüd pani mees leivakoorukese kõrvale, silus oma rinda, ütles: «Vaat nii,» — pingutas ja röögatas:

«Akkknaiid kllaasidaa!»

Tiškal vajus suu lahti. Ülalt tuli nähtavale raamatupidaja jahmunud nägu, lips ja juuksed olid tal turris. Rätsep ohkas: «No on alles hääl!», pistis kohe käe kohvrisse ja ulatas osavõtlikult mõlemale klaassepale tükk heeringat. Naaberkupeedest hiilis lähemale igasugu rahvast...

«Kogu Venemaa on juurtest lahti,» leidis Pjotr, midagi ütelda, «aga küsitakse, kuhu ta läheb?»

Ajaleht käes, osates iga asja üle arutada, tundis ta end oma kupees peamehena. Ainult oli teadmata, kas temast ei tõuse kõrgemale raamatupidaja, kes on seni lahkamata ja kes korraks silmi pilgutas, riiulile kadus ja norskama hakkas.

«See nagu pole täie aruga,» nooksas Pjotr tema poole.

«Ega ei ole jah,» nõustus rätsep. «Eile kaanis viina ja magab. Ajalehe kaudu vahetas nime, nüüd peab ennast näitlejaks.»

Klaasseppadele anti teejäägiga kann, need rüüpasid vedelikku vilinal ja luristades. Pjotr süvenes ajalehte.

Rätsep küsis, kas «Izvestijas» midagi sõjast ei ole. Pjotr otsis ise teateid sõja kohta, kuid lehes kirjeldati ainult üksikasjaliselt Punaarmee võidukat operatsiooni Hiina

territooriumil ning loetleti vangide ja trofeede arvu. Igaühest tundes pani ta lehe kõrvale.

Söödeti ja sõideti. Inimesed olid juba kodunenud, olid unustanud, et nad on rongis, tundus, nagu oleks neid alguses peale elus niiviisi loksutatud. Aknasse lõi õrn helendus — enne hämarust. Inimesed olid vaikseks jäänud ja vaatasid sinnapoole, nagu oleksid nad lahtiste silmadega uinunud. Tundetult vaatas Pjotr, vaatas silmi pilgutamata Žurkin, mahajäetult kühmas, mõeldes tont teab millele; klaassepa poiss toetus nagu loomakene vastu isa ja vahtis uinuvalt sinna. Rätsep oli keset kupeed püsti, toetus küünarnukkidega riiulitele ja vahtis valgust nagu laps.

Väljas aga — rongi ja hallihabemelise Volga-äärse metsa kohal — udutas taeva asemel tühjus. Ainult läänes võis praidada kumades tupruvaid pilvi, mis helendasid liiga hõlises valguses — see oli nagu homsest võetud. Kõigis vagunites pöördusid sajad inimeste näod akende poole. Sõitis igasugu rahvast: vanu ja noori, perekonnainimesi ja kodutuid — miski oli nad lahti raputanud, pannud nad liikuma põlistest, isadest asustatud paikadest — kuhu? Sõitjaiks ei olnud meeleheitele viidud seiklejad, sõitis enamikus nimetu, vaikiv rahvas. Vagunites viirastusid udused ehituste kontuurid, tööotsi tõotavad linnad, lootus ja teadmatus. Taga oli Moskva nagu tulelõke; sädemed ei lennanud vedurist, vaid Moskvast, need lendasid ja keerlesid kutsuvalt külade ja rajoonide kohal... Hilisest aknast vaatas sisse homne päev.

Kuna Samaaras paljud maha läksid, vallutasid rongi jäänud inimesed mugavamad kohad, et magada. Pjotr võttis endale parima koha, rätsepa oma teisel riiulil. Žurkin oli tema vastas, kolmandal riiulil, päris lae all. Tiškale anti ka kolmas riiul — Pjotri kohal. Tiška rõõmustas, et teekaaslased tema eest hoolitsevad — järelikult peavad teda päris omainimeseks.

Hämarusest ilmusid välja Samaara agulituled, mürisesid siilad.

Rätsep ohkas, pühkis higi — vaatamata õilsatele, peeglina läikivate lukkudega kohvritele, vaatamata oma jõukusele ja soliidsusele lõi ka tema nähtavasti araks selle öise haaramatu võõra paiga ees, kus ta pidi uut elu alustama. Vanaeit ähkis heasüdamlikult torisedes oma kohmaka pambu juures, millest aina vildid välja kukkusid nagu jõetud.

«Mammil veab, läheb nüüd kööki, päris kuuma,» ütles Pjotr suusoojaks. «Nii et pererahvas muretseb tütre pärast, kui sind sinna elama laseb.»

«Ta ei ole pererahvas juures, poja, ta... Pererahvas on parteilased, need saatsid ta õppima. Tema ametit ei oska ma välja ütelda, näe, siin on kirjas...»

Kirja oli pandud amet — «aspirant». Nüüd sai eit Pjotrile seletada, et see on nagu professori amet.

«Mi-is?»

Rätsep imestas aupaklikult:

«Ohoo, temast saab professor!»

Ka Žurkin vaatas nüüd eide poole, kes oli siiamaani nagu märkamata jäänud... Pjotr mühatas siiski salvavalt, — ei, ta ei saanud kellegi üleolekut tunnustada.

«Kas tütar õppis kõrgemas koolis?» küsis ta.

Eit kummardus vihaselt pambu kohale, nagu poleks kuulnudki.

«Nojah,» ütles Pjotr, «varem öeldi ülikool ja seal õppisid üliõpilased. Nüüd on nende asemel kõrgemad koolid, ja nende õpilasi nimetatakse kursantideks. Ja professorid on samasugused... See on nagu nõukogude teekann: nimetatakse teekannuks, aga kui sinna korra keeva vett valad, ongi nokk küljest ära!»

«Õigus,» toetas rätsep, «toodang, mis ümberringi on, ei kõlba enam kuhugi.»

Kuid Žurkin laskis Pjotri pilked kõrvust mööda, ta ei uskunud enam neid. Jah, teistele, uutele inimestele on tulnud aeg, ja nad vilksavad selles ringi nagu kalad vees, haaravad oma õnne. Siin aga pole mahti õnnele mõelda — ta on elus seda taga ajades küllalt ringi hulkunud; kui ainult hukka ei saaks, vireleks kuidagi läbi need rasked aastad...

Ja jälle — umbse vaguni hämarus. Konduktor küünlaid ei süüdanud, selge — hoidis kokku oma tasku huvides. Pagasiga rahvas lärmas koridoris, valmis sisse tungima. Raamatupidaja ärkas, tõstis hämaras nagu paisunud pea üle riiuli serva.

«Taat, kas Samaara või?»

«Samaara jah,» vastas klaassepp elavnedes.

«Tule siia.»

Ja hakkas tasakesi pomisema. Rätsep seletas Pjotrile juba mineku peal, tõugates enda ees kohvreid:

«Jälle tahab viina järele saata.»

Pjotr torkas läkiläki pähe, liikus reisijate järel ukse poole ja ütles, et läheb värsket õhku hingama. Julgemaks tõusid Tiška viskas koti üle õla ja kadus samuti mingi kavatsusega, paludes Žurkinit tema kohta valvata. Vaguniesi viskas kohe külma õhku, oli kuulda, kuidas perrooni trepi juures hunnikusse kogunenud rahvas nuriseb, kastide all küürus, valmis kohe sisse tungima... Žurkin nihutas end pimedasse nurka ja tegi kotisuu lahti — tal oli juba ammu kõht tühi, ta ainult ootas hetke, millal Pjotr välja läheb. Egas iga kord pea temaga jagama! Ta võttis välja ammuse kaku, siis tüki liha, mille hoolikas Polja oli koduselt lapi sisse keeranud. Lihale oleks pidanud natuke soola peale panema, kuid soola polnud näha ja Žurkin kiirustas, — viimati tuleb Pjotr tagasi. Varjates end kotiga, hakkas ta hammastega rebima soolamata liha, haukas kakku juurde, rebis kiirustades, näris ja imes. Sissetunginud reisijad müristasid ja kaklesid riiulitel nagu saatanad.

Tiška lippas kohe piki pimedat, lumetormist pekstud rongi jaamahoone poole. Perroonil valitses pakasetohu, mitles sulasid päratud tulepliinid; valguses ja pimeduses vankusid inimeste varjud. Vedurid tulistasid auruga mööda maad, vilistasid koledalt ööhõlmas. Tiška kõndis nagu põrgus, hädakuristiku äärel. Aga kui äkki rong nõkatab ja läheb ilma temata ära?... Ta jooksis järele ühele kohnale varjule, mis vehkis väikese kohvriga.

«Onu, pileti jaoks on raha puudu, jumala eest, külman siin ära, hommikust saadik olen söömata, anna viis kopikat!»

Ta rääkis haledalt, anudes, nagu seda ema oli teinud. Vari soris käigu peal taskus, pistis talle mündi pihku. Tiška jooksis kohe minema. Seda magusat jahti säratas laterna hajevil valgus.

Ta ajas mitut korraga taga, kuid mõni harv inimene pöördus ümber. Üks naine andis kümme kopikat.

Tiška sai julgust ja läks veel ahnemaks. Ühe prillidega vanamehe järel — vanamees paistis olema väeti ja lahke — mangus ta järelejätmatult kuni jaamahooneni välja. Valguse käes keeras vanamees äkki ümber, välgutas valgeid tulisilmi ja haaras rõõmustades Tiškal varrukast kinni.

«Lähme gepeuusse, lurjus, nüüd lähme, lähme, lurjus!» lärutas vanamees hingeldades, ise rõõmus.

«Lase lahti, vanaisa!» palus Tiška, rebis, kuid ei saanud varrukat kõvast haardest lahti. Veel paar-kolm inimest jäi seisma. Ma jään maha, rong, rong, — mõtles Tiška. Ta nuuksus, rebis nagu kala õnge otsas, veel kord — ja lippaski kuhugi rahva hulgast läbi, surus end vastu seina, ei peidus hinge tõmmata. Ei, võtku saatan seda raha!... Jaamahoonesse sisseminejate hulgas vilksatas päästvalt Pjotr. Tiška vahtis ringi ja läks talle mõninga vahemaa taga järele.

Koridoris näitas Pjotr piletit ja vajus ühest uksest sisse koos teiste sinna voolavate reisijatega. Ka Tiška võttis pileti välja. Ukse taga helendas kuni vastasseinani kole suur, lampide ja roheliste põõsaste pärast paraadliku väljanägemisega puhvetiruum. Hoovas soojust ja igasuguse praetud toidu lõhna. Vahariidega kaetud laudade taga tiheda lt koos istudes sõid inimesed palavikuliselt, rüüpasid, torkisid kahvlitega toitu. Pjotr peatus Tiškale nägematult ühe laua juures ja luges vahetpidamata lehte.

Seina taga lõi häirivalt kell, punase peaga raudteelane hüüdis venival häälel, kiirustades istumajäänuid rongile. Tiška tahtis minema karata, kuid jäi paigale. Pjotr istus juba lauas. Tiška nägi tema ees ühe reisija poolt ärasöömata pudruga ja kotletisoustiga taldrikut. Ka leiba oli alles... Ikka endiselt lehte lugedes noolis Pjotr taldrikult leivatükiga sooja sousti, ja asus siis pudru kallale. Vasakul vabanes veel pool taldrikut kapsasuppi; Pjotr nihutas ka selle endale lähemale.

Ahaa, niiviisi võib siis teha, — taipas Tiška. Ta heitis pilgu ümberringi. Siin istusid ja sõid kapsasuppi mitu punaväelast, turjad kõigil kondised, selge — nendelt pole midagi oodata. Kõrval liigutas taldrikus lusikat tüse naiskodanik, kübar peas ja näpitsprillid ninal. Tiška jäi seda naist vahtima. Ta neelas sülge ja ootas... Kuid naine ammutas lusikaga hoolikalt kogu supi ära, isegi kapsad korjas koorukesega kokku, siis asus kotlettide ja pudru kallale, ja Tiška vahtis nukralt suuril silmil iga suutäit: näha oli, et see naine ise lakub viimse tilgani kõik tühjaks. Nüüd kolistasid punaarmeelased toolidega ja — oh mis ime! — lauale jäi neist maha taldrik pudruga ja peaaegu terve kotletiga... Tiška lükkas toolid laiali, lipsas sinna, unustas kõik ja asus suud hellitava toidu kallale, — tema suu polnud enam ammu rooga maitsta saanud.

Ühelt poolt pisteti talle kaastundlikult ette veel pool

taldrikutäit suppi. Tiška sõi selle ära. Tema vastas jäeti lõpuks leiba ja jälle tükk kotletti pudruga. Ka selle pistis ta kiirni.

Suusti lakkus ta ära täpselt nagu Pjotr leivasisu tükiga, ja suust oli tundmatu õrna maiguga. Tiškal läks sisemus kuidagi meeldivalt raskeks: üldine roidumus tuli peale, silmad kippusid kinni vajuma nagu joobnud peast, tema aga tõstis enda poole taldrikuid ja pistis leivatükke kotti. Ettekandjad ei näinud midagi, nad õiendasid teises toaotsas — ajasid minema kaltsudes kodutuid lapsi. Ah siis tõesuguine oli see onu Pjotr! Tiška lonkis talle tänulikult läbi pakase järele, mõistatades endamisi, kui palju on veel ka selliseid muinasjutulisi vaksaleid.

Pjotr kobas riiulil Žurkinit ja pistis talle kätte sooja sialihapaberis pakikese.

«Vanja... säh võta kotletti.»

Žurkin keeras paki lahti, proovis ja sõigi niiviisi proovides kõik ära.

«Aitäh, Petjaša,» ütles ta vaikselt, katkeval häälel: tal oli heasüdamliku Pjotri ees piinlik.

Rong hakkas kriginal liikuma, nagu oleks mööda hangesid sõitnud. Klaasseppade nurgast tuli viinalehka, seal käises pudel. Rabeda häälega raamatupidaja suutis vaevalt rääkida kellestki Nikolai Semjonõtšist. Pjotr oleks ka juuslaasti lonksu võtnud, kui muidu saab, ja andis köhamisega endast märku. Ukse kohal vilkuv küünlajupp valgustas hämarat vagunidžunglit, nässakaid mütsiservi, pusti silmakoopaid. Klaassepp küsis äratundmatult karmi häälega:

«Nii et sa lõid tema naisega litsi?»

«Oh ei, meie seda Nikolai Semjonõtši eest ei varjanud, Nikolai Semjonõtšil, saad aru, oli endal mutter lõdvaks läinud, nii et tema naine oli minu naine, tema oma ainult registreerimise järgi. Nii kui ma ametist läksin, kohe nende juurde: istusime neljakesi — tal on veel ka tütar —, joime teed. Siis jäin mina nende juurde ööseks või naine läks minu juurde...»

«Ta oleks võinud lahutada.»

«Tütre pärast ei tahtnud perekonda lõhkuda. Aga sellel Nikolai Semjonõtšil polnud meie vahekorra vastu midagi. Tal kuradil oli minu selja taga hea: iga päev pärast tööd, kui ma nende juurde läksin, lõhkusin puid, panin samovari üles, tema, raiskaga tegi suitsu ja luges lehte. Tema,

kuradi ekspluataatori pärast ma ehitusele sõidangi: mõtlesin, et käigu nad kõik parajasse paika, leidsid endale sulase! Aga praegu jälle muudkui mõtlen selle naise peale... Noh, kuni hüsteerikani välja!»

Raamatupidaja kahmas kurva ja hooletu haardega pudeli, kuid see oli tühi.

Klaassepp ütles hukkamõistvalt:

«Me pole enam inimesed, vaid soerdid. Kogu ilm vaatab põlastusega meie peale.»

Jälle tulid mingid kahtlased naabrid, liikusid poolpimedas; kohtunik klaassepp luges nagu mingist süngest pühast raamatust:

«Niisugune seadus on häbiasi! Kirjutatud on: niikaua valitseb saatan, kuni lähevad täide jumala sõnad...»

Viinast innustunud klaassepp istus tikksirgelt ja nägi välja nagu karistaja. Söekarva pimeduse tõttu olid tema sarnad ja silmakoopad sisse langenud. Poiss magas nagu ingel, pea tema õlal.

«Andke mulle vastus: mis jõu hulka teie kuulute?»

Raamatupidaja kergitas pihkude vahelt oma uimast pead.

«Meie?»

«Jah!»

«Meie...»

«Kõlvatuse paha jõu hulka. Sest seadust tegemas ei ole õiged inimesed. Seadust tegema peavad minema tööinimesed — spetsialistid. Ja kui võim hea on, siis andku ta dekreet: kes tahab tööd teha ja kes tööd teeb, selle käes olgu võim.»

Maamehed pomisesid midagi seosetult — nähtavasti olid tulnud kaugelt, ümberistumistest ja ükskõik kus ööbimisest juba ogarad. Klaassepp õpetas järjest karmimalt.

«Aga meie ehitus, papi, kuidas sellega on?» hüüdis äkki toibunud raamatupidaja.

«Mis?»

«Ehee, papi, nüüd jäid vahele... Sinus räägib sõge vaenlane, ja mitte töömees. Vabandage, kuidas teie nimi on?» patsutas raamatupidaja Pjotrit vastu põlve.

«Pjotr.»

«Petja...» läks raamatupidaja malbeks ja kurvaks. «Petja, kas ma võin oma särgi lõhki käristada?»

«Miks?»

«Ma olen väga rõõmus, et me niisuguse vägeva ehituse [illegible] ajasime... ma ei suuda enam!»

Pjotr jäi nukraks: viina ei pakutud, jutust pole asja, [illegible] tühjade sõnade tegemine... Tiška ja Žurkin norsasid kõigest väest oma kõrgetel riiulitel. Ta lonkis enne magamaheitmist vaguni koridori. Klaassepa kiriklikest [illegible] kippus meelde tulema midagi ammust, matusekõlu, kuid ei meenunud. Süngelt löövad öised kirikukellad. Väljakul levitavad lukus, raudustega poed halba [illegible]... Ja vagunite ümber, vaatamata rataste metsikule [illegible]misele, tormab järele seesama kalmistulik, ammune, [illegible] aknasilmadega öö, katab üleni kogu rongi.

Pjotr lõi meeletult ukse lahti. Tema ees tuprus ja vilistas miski, peksis pisaraini põletav tolm... Läbitungimatusse pimedusse vahtides tõmbus ta orvuna kössi. Mida sa [illegible] mõtled, Pjotr? Kas sa tõesti panid välja oma viimase vahvuse, kui edvistasid kogu päeva Žurkini ees, vaguni-rahva ees? Aga eks ole saatus su vintsket keha, sind kõigi su sulikommetega tont teab kuhu pildunud, keegi ei tea, [illegible] sa oled päris Hiina piiri taga ära käinud... See oli varajasel noorusehommikul; ei sa teadnud arvata, et hilisel [illegible] tuleb paljana uuesti teele asuda... Ei, alla anda oli [illegible] vara. Annad alla — saad hukka... Ta toetus kätega [illegible]pakäsipuule, kummardus tuisu sisse, rind kaugel kummis, ja möirgas: «Ho-ho-hoo!» — nagu omal ajal, — et rong paneks auru juurde, et tuul peksaks veel meeletumalt. Aga nagu kiuste jäi rataste kolksumine harvemaks, rong hakkas tasa venima, pimedusest kargas välja tulega [illegible], mustendas jaama kuur. Talle vajus peale rusuv, [illegible]väärne raskus.

Hommikul, kui Ufaast oli läbi sõidetud, ärgati hoopis [illegible] paikkonnas. Aknale jää sisse hõõrutud august paistsid sagedamini möödavilksatavad männid, kerkisid järsud [illegible]seinad, mida Mšanski kandis polnud nähtud. Öeldi, et sihtkohani on jäänud veel poolteist ööpäeva. Vaguni rahvas sõitis praegu kõik ühte sihti, kes Tšeljabinskisse, kes Krasnogorski. Žurkin päris küll ühelt, küll teiselt, kuidas [illegible] tööotstega on, kuid enamik sõitis esimest korda, lootuses kuuldustele. Pärast Ufaad ilmusid vagunisse kaks asjatuku noormeest, sõjaväepluusid seljas ja rihmad üle õla, [illegible] välitaskud puusal. Nad kõndisid vagunis ringi

pluusiväel ja rääkisid valjusti nagu kodus. «Komsomol, sosistas Pjotr . . . Tiška aeti jaamas teekannuga kuuma vett tooma, kuid suhkrut Žurkin seekord välja ei võtnud, valkis, ja kuuma vett joodi palja musta leivaga, millele oli ohtralt soola peale raputatud. Lumest lõi jälle valgeks, nagu oleks jõutud kõrgele-kõrgele mäele ja ümberringi on ainult taevas. Ja jube oli mõelda, kui palju maad oli kodunt eemale sõidetud; taga virvendas ääretu kuristik.

Ühes väikeses jaamas vajus vagunisse terve külaperekond kottide, püttide ja igasuguste kolipampudega, alus-kottidega, isegi ahjuharkidega. Nutetud näoga vihane naine löristas nina ja surus ühe käega enda vastu töinavat tüdrukut, teise otsas vedas samuti nina löristavat — rohkem suurtele järeleaimamiseks — vilavate silmadega poissi, kelle sõjaväemütsi peale oli nagu naisel rätik seotud. Koli hakati Žurkini jalgade alla toppima. Pjotr kirus: «Kuhu te kuradi oinad trügite, niigi pole siin hingamisruumi!» — küid ärapiinatud, hingpakki jooksnud peremees rahustas teda kähku süüdlase moel: «Kuidagi mahume ära . . .» — ja jooksis jälle, tassis asju ja toppis neid pingi alla. Niipea kui rong liikuma hakkas, sööstis naine akna juurde, hakkas valjusti itkema, kiskudes küünitega meeleheitlikult klaasi küljest jääd; veel kiljuvamalt puhkes nutma tüdruk, ja poiss, kes uudishimulikult teiste reisijate poole piilus, ulus paha häälega. Peremees seisis nõutult ja pühkis higi. Kui jaama viimased hooned silmist kadusid, vajus naine kisades pampudele nagu langetõbine.

Riiulitelt ja vahekäigust vaatas rahvas, — eemalt, ettevaatlikult, et mitte teisi inimesi häda sees solvata. Paar korda tulid lähemale need kaks rihmadega kommunistlikku noort. Üks, mürtsuvate veesaabastega, tammus hoolitsevalt naise ligidal, tahtis nähtavasti rääkima hakata.

Pjotr alustas juttu: ta teadis, millest . . .

«Kas kolhoosist või?» küsis ta rahulikult.

«Kolhoosist jah,» vastas vuntsidega mees rusutult, aina higi pühkides.

«Sõida, kui palju tahad, ikka üks ja sama: kogu Venemaa on juurtest lahti kistud.»

Naine jäi vakka. Pinkidel tõmbuti koomale, tehti kaastundest perekonnale istumise ruumi. Mees rääkis: ise töötab ta «Tšeljabugolis» kaevurina, naine elas lastega külas, kus ta veel isadelt päritud talu pidas. Nüüd lõi maja lau-

[illegible] kinni, võtab kogu perekonna enda juurde Tšeljabinski kaevandusse; külas on kaupadest puudus . . .

«Mis elu see on ilma petrooleumita? Kõrval on sovhoos, [illegible] on kooperatiivis petrooleumi küllalt. Meie naised [illegible] seda piima vastu.»

«Piima pahandas Pjotr.

Äkilisega poiss tuli ligemale ja kuulas pealt.

«Kas sa oled tööline?»

Kaevur pööras vastu tahtmist pilgu tema poole.

«Tööline jah, mis siis?»

«Mis mõga sa siis ajad? Kui sa tööline oled, pead sa [illegible] teadlikult võtma, instinktiga! Praegu on külas käimas kollektiviseerimine, seal peetakse kulakuga klassivõitlust . . .»

Poisil oli kõlav hääl, sõnad tulid tal ilma igasuguse jõupingutuseta, nagu temast endast mööda. Kuid ta elas neid läbi, neid sõnu, ja süttis nendest endaunustamiseni.

«Heh, sa käisid nüüd maal, sina, tööline, kas sa seletasid talupoegadele, missugused raskused ja saavutused on meil [illegible] ajalõigus? Või tegid seal ainult paanikat?»

«Ütleme kuulnud,» vastas kaevur loiult. «Kes sa ise niisugune oled?»

«Meie oleme Moskva «Tööstuslehe» kommunistlike [illegible] väljasõidubrigaad.»

Kui Pjotr tuttavat lehenimetust kuulis, pidi ta algupäe suuhnusest küsima, kas nad tunnevad seal ajalehes [illegible] venda Nikolai Soustini, kuid sai õigel ajal sõnasabast kinni ja puges kaugemale teiste taha, et mitte eriti silma paista.

Kommunistlik noor läks veel rohkem hoogu:

«Kas sa näiteks rääkisid neile oma tööstus-finantsplaanist, kui palju te kaevandustes toodate, kuidas areneb lööklöök ja sotsialistlik võistlus? Kui palju sütt te meie maale annate? Kas teil on tööstus-finantsplaan igal töölisel teada? Kas sa oma arvusid tead?»

«Ütleme kuulnud, on teisedki sedasi kallale karanud . . . Sina peaksid mõne aja maal elama.»

«Ah, teil Tšeljabinskis nähtavasti lonkab kultuuritöö mõlema jalaga! Sa anna meile igaks juhuks aadress, küll [illegible] selle asja teil läbi tuulutame. Küsimus on niisugune,» pöördus saabastega poiss imestanult oma teekaaslase poole, «nagu siis, kus on industriaalse ettevõtte side kollektiviseerimise protsessiga!»

«Hea küll, kirjuta, kirjuta, me ei karda!» ütles kaevur tusaselt.

Naine vaatas ärevalt kommunistlikke noori. Tiškal, kes oli end oma riiulile peitnud, tardus süda kaevuri pärast. Just niisugused, noored ja kurjad, rihmad ümber, tulid ja võtsid Ignati pikema jututa kinni . . .

Kommunistlik noor ütles:

«Mul pole sinu nime vaja teada, aga kuidas küla nimi on? Kooperatiivi on teil vist soe seltskond kokku kogunenud! Ilmselt on nende kursiks parteijoont nurja ajada.»

Kaevur elavnes.

«Mis seltskonnasse puutub — see on tõsi, ma räägin, ära kirjuta üles.»

«Aga sina ise . . . oleksid pidanud instinktiga võtma.»

«Kas ma's poleks võtnud? Igavene jant, kahe päevaga oli vaja lapsed ja koli kokku kraamida, töö ei oota . . .»

Pjotr jälgis teraselt. Poeb nüüd, kui hirm nahka aeti, — mõtles ta.

Kui kommunistlikud noored ära läksid, tahtis ta kaevurile meeldida ja ütles:

«Tõsi jah, nad peaksid meie asemel maale minema. Ennist ma läksin mööda, neil oli vorst laual.»

Kaevur vaikis, ainult heitis Pjotrile uuriva ja otsekui vaenuliku pilgu. Pjotr ehmatas, — viimati oli ta üle pakkunud? — ja et asja siluda, avaldas kaastundmust, et kaevur pidi laste ja pagasiga sellist vaeva nägema, ja veel sihukese käreda külmaga. Pärast oma talus elamist oli perekonnaga raske barakis virelda . . .

Ja jälle laskis märgist mööda. Barakke on seal, «Tšeljabugolis» vähe, nemad, eriti perekonnainimesed, elavad standardsetes pisikestes korterites, ütles kaevur; perekonnale jookseb pajuk, lapsed saavad koolis tasuta sooja einet. Rääkis veel sellest, kui palju saab normi ületamisel raha, kõneles riidetalongidest. Ta oleks juba ammu perekonna enda juurde võtnud, nii on kasulikum, ja endale ligemal, ja lapsed näevad ilma . . . aga naine hoidis ikka omastest kinni.

Riiulitel ja läbikäigus sahistati, kuulati nagu muinasjuttu.

«Töölisele jah, temale tehakse igal pool soodustusi . . .»

«Mina õpetasin ühe välja, andsin talle hariduse,» ühmas Pjotr solvunult, «aga tühja ma temalt olen näinud!»

Žurkin ootas kärsitult, et saaks kaevuri käest sõnakese

[illegible] uurida, kuidas seal, ehitusel, töö asjus lood on. [illegible] kinnitas, et lehtedes kirjutatakse õigesti: tööd on [illegible] tahvast tuleb sinna iga päev üks rongitäis teise [illegible], aga töökäsi ei jätku. Kuid paljud tulevad sealt ka [illegible] jutud on mitmesugused, rohkem kaevatakse toidu [illegible] ja öeldakse, et on raske.

[illegible] kuulas, kõrvad hoolega kikkis, noogutades nõustuvalt oma salkus pead. Millegipärast uskus ta kaevurit, [illegible] ärratas usaldust ja lugupidamist. Noh, kui ainult [illegible] oleks, toidu ja raskuse peale ta ei vaataks, pressiks [illegible] jõust!

Raamatupidaja, kes hetkeks ärkas, hüüdis akna juurest: «Vaadanikud, vaadake, missugune originaalne loodus — [illegible] mäed ja mäed!»

Turmati aknasilmade juurde.

Ja tõepoolest — kõrgel rongi kohal tõusis taeva poole [illegible] lumeliin. Valgesse tühjusse olid torgatud [illegible] sulgjad männid. Allpool, jäätunud maas, kuristikus, väljadel väänles järskude mustade kallastega jõgi. [illegible] söitis metsistunud mäekurus, Uuralis.

Tiška ärkas nagu teises maailmas. Ja mida kõrgemale [illegible] tõusid, — mäed aina kerkisid ja metsistusid oma sünges ja tihedate röövlilaantega, — seda tugevamini pitsitas teda ammune hirm. Tiška ei tundnud eilseid leivatükke [illegible] nende maiku, ta sõi ainult selleks, et unustada [illegible].

Hämaruses jäi vaguni rahvas vaikseks, ta oli ära loksutud ja nõrgenenud. Tundmatud ja oodatud paigad aina [illegible]. Hämaruses hakkasid närima kahtlused: see, mis [illegible] oli selge ja otsustatud, paistis nüüd habras ja ebakindel. Mõni vajus kokku ja uinus; halvast toidust tihenes [illegible] lehk; raamatupidaja hankis jälle kuskilt kibedat, [illegible] vaieldumisi vaimustuses ja nuttis. Vastu ööd hakkas [illegible] karjuma laps. Öösel oli veel nukram ja halvem mõelda kuhugi kaugele jäänud omastele.

Tiška avas rongi aeglast liikumist kasutades välisukse — [illegible] viimast korda enne ööd vaba ilma vaadata. Ja lõi tusas [illegible] jälle kinni. Must mägi seisis nagu müür, selle peal oli [illegible] taevast sakiline mets, taevas ise aga kumas enneolematult punases tulekahjus. Ja varsti lõpeb sõit, kõik visatakse [illegible] väljale külma kätte, võõrale väljale — mine, otsi peavarju . . .

«[illegible], ongi Zlatoust,» öeldi vagunis.

Puhtakskraabitud aknas ujusid punaste tähtedega mööda ligidased võõraste inimeste kodukollete tuled. Ühe val nende kohal paistis pimeduses kuma. Rong sõitis mööda tehaste kõrgahjudest. Tiška kiskus kössi, vaatas seda valgust, tahtis sellest kõrvale pöörata, end ära peita, kuid ei saanud: õudust tundes ootas ta, mis edasi saab. Ja äkki tungis all ähmaselt valgustatud paikkondadesse tulisuna, õnnetusena aur, õhus sulas tulevalgus laiali . . . Plaksusid uksed, pakane pahvatas läbi vaguni, kommunistid kud noored hakkasid valjusti rääkima, minnes kartmatult märatsevasse tuleöösse: nad olid kohal. Klaassepa poiss karjus metsikult unes: «Akkknaid kllaasidaa!» Tiška sirutas väriseva käe Pjotri poole: «Onu-u! . . .» Pjotr magas.

MÄGEDE JA ORGUDE TAGA

Õues stepis hulgub koos tuisuga ebaselge, vaevalt tuulehõhinast eraldatav matusekella helin. Et teekäija ei hälbiks, helistatakse Kazatšja alevist (seda nimetatakse ka Kazahaika) vanast telliskivitornist, mis seisab siin äratuvamata hulk aastaid ja kust omal ajal pugatšovlased hõõgusid taaariametnikke surnuks viskasid.

Idast, Siberist aina tuleb ja tuleb lumetorm. Läbi tema lõdava pimeduse kord kustub, kord valgustab tervet taevaranda alevi taga ähmaselt sinirohekas, siinsetes paikades erakordne kuma: ehitus . . .

Kiriku vastast, tummade, ammu puhkama läinud majakeste reast kargavad välja tulukesed kolmest kõrvuti olevast — need tulevad saianaise Agrafena Ivanovna juurest. Elutoas, pika laua ääres, mis meenutab trahteri oma, istub Agrafena Ivanovna ise samovari juures, pea kätele langenud. Kaks habemikku on tal külas, joovad teed, kasutad seljas nagu trahteris.

«Tele Siberi tuultega ma ei harju kuidagi ära,» kurdab Agrafena Ivanovna. «Võib-olla hulgub stepis ringi mõni lõõslapse hing.»

Kellahelin kostab tema kõrvu sügavikust, iidsetest, hingehaaravatest aegadest. Nagu oleks õhtu pärast laupäevast turgu. Kaubad on kaubeldud. Mšanskis helistatakse mõtusele jumalateenistusele; tüllkardinatega poolhämaras elutoas põleb õlilambike, põrandad on puhtaks pestud. Kuskil tähtede all, külma käes traavivad Mišenka ja noorim munk, nüüd sulane, kellel samuti kaubad kaubeldud, ree peal turult, Julovist. Kui kohale jõuavad, jätkub pahalugemist terveks õhtuks. Homme küpsetatakse pirukaid.

Aga võib-olla tõepoolest eksleb välja peal sõnumitooja, kellele on aeg kätte jõudnud ilmuda, ta rabeleb ja hüüab tuisus, tundmata, et päris ligidal on oma peavari?

Agrafena Ivanovna pole enam see, kes ta oli varem: [illegible] välja langenud naerukil hambad, kohmakaks on muu[illegible] tunud lõtvunud vanaeidekeha. Tema äri on pisike: [illegible] müüb turul korvi seest omaküpsetatud saiakesi. Aga k[illegible] tumisjoon on endine: kui tahab, võib metsikult pe[illegible] käratada.

«Käisin kaardimoori juures. Ta tuli esikusse, kopp k[illegible] palvetas ja ütles mulle: «Palu.» Vaatas midagi raamatu[illegible] «Varsti tuleb sulle sõnum,» ütles ta, «oota ainult, [illegible] nurise.»»

Ta silmitseb kasukais mehi, kes mõtlikult teed rüüp[illegible] vad, ja solvub:

«Miks te vait olete nagu öökullid?»

«Mis seal ikka ütelda, Agrafena Ivanovna? Kõik me ehi[illegible] tame ümberringi. Näe, räägitakse, et raudteeliinil [illegible] kolme kilomeetri pikkuselt aina vagunid. Rongid on rau[illegible] täis, on toodud igasugu sisseseadeid.»

Teine, noorem mees:

«Toodi jah küll, aga välja laadida ei saa! Vaata, mis[illegible] sugune tuisk... ja palk on töölistele poolteise kuu e[illegible] maksmata.»

Mõlemale kasukakandjale on omased turud, tuisud, sissesõiduhoovid. Nende kaudu ajab Agrafena Ivanovna mingeid erilisi asju. Vanem mees on ikoonipühaku moo[illegible] majesteetlik, rahulik; habemest paljastel kohtadel on näg[illegible] kurdudest üles küntud; sellised mehed on kodus, teiste[illegible] nägemata hirmus tigedad, maja on neil viie aknaga, katu[illegible] plekist. Teisel on lokkis juuksed suliseitlisse kammitud, [illegible] põsed on õunpunased, ta armastab laulda.

«Millal sa jahu järele lähed?» küsib Agrafena Ivanovna.

«Homme.»

«Kotid panin ma esikusse.»

«Jah aga, perenaine, hirm on hakanud. Sealt, külast, [illegible] võib, ütleme, öösel vaikselt tulema tulla. Aga siin, räägi[illegible] takse, pannakse kogu ehitusel varsti patrullid välja.»

«Rahu pole kuskil... Elasid ometi inimesed, ei puutu[illegible] nud kedagi.»

Agrafena Ivanovna toetab pea lõuale ja nukrustab paha[illegible] endeliselt.

«Teiselt poolt,» vaimustub lokkis peaga mees, «võtame [illegible] kodanikud, meie alevi. Varem oli turg, nii et pisarad tulid [illegible] silma! Aga mis nüüd on? Nii suure rahva hulgas võib ikka [illegible] ühe-teise asjaga äri teha.»

«Äri teha on kergem,» nõustub vanem, nõustub sala[illegible] «aga see on veel ainult mõneks ajaks.»

«Mis-on siis?» teritab Agrafena Ivanovna kõrvu.

«Ennäed! Suvel tuleb kuiv ja kuum, nii et kisub katused [illegible] ... Kes meie tuule käes pole käinud, see pole häda [illegible] Kaupmees Maltšugin oli arukas peremees, mõtles [illegible] ehitada, pool aastat ehitas, ja kõik oma silma [illegible] vist tekkis tuli, ja lühikese ajaga pühkis [illegible] kõik minema!»

«Jah, nii,» kiidab Agrafena Ivanovna järele. Tema käsi [illegible] mõtlikult räti alla, kraabib seal halle juukseid. [illegible] et ei tea, mehed, kas me veel tuulteni elame. Mis [illegible] sünnib? Maamehe kannatus pannakse päris proo[illegible] [illegible] baškiirid lähevad vihale. Hirmus asi on tule[illegible] mehed...»

[illegible] ulub tuhmist hoobist, — vist viskas lund vastu. [illegible] hoop kordub veel kaks korda: see on inimese käsi. [illegible] keset pausi, kostab valjusti kellahelin, täites kogu [illegible] kõmaga. Tormab mööda midagi meeletut, [illegible] Nii juhtub unes, kui mõrtsukat ei nähta, vaid [illegible] tuntakse tema ligiolekut.

Agrafena Ivanovna ütleb kindlalt:

«Ennad inimesed koputavad, tehke keegi lahti.»

[illegible] laseb poolpimedasse esikusse lumepilve, [illegible] paistab punaväelase müts. Paksult riidesse mähi[illegible] jässakas noormees raputab ennast ja tuleb uksest [illegible] — ta on kolme huulega, ülemine huul on kaheks [illegible]. Väikesed silmad, mida lahutab pikk nina, vaa[illegible] kõiki kahtlustavalt, nagu otsides, kas keegi ei taha [illegible] ülekohut teha.

«See on ju Sanetška!» rahuneb Agrafena Ivanovna täie[illegible] «Kas palka said?»

«Jah... anti,» vastab noormees toorelt ja kähinal. «Kui [illegible] end millegagi soojendada.»

«Sellele tema valitsemisele ei tule lõppu. Kui palju sul [illegible] saada on? Ega mul siis kassat ei ole, Sanetška!»

«Tädi Grunja, sa ära mu närvidega mängi! Tead, ma [illegible] läbi külmanud.. Ma rabasin tammil kümme tundi [illegible] peal!»

«Mis kasu minul teie tammist on?»

Kuid Sanetška — tema jämeduses on aimata mingeid [illegible] õigusi — on juba ärritatult laua äärde istunud, ja Agrafena Ivanovna annab alla.

«Dusja!» kutsub ta nördinult.

Dusja vaatab sisemisest uksest kõrgilt välja, — ta p siinne, ta pole sellest tarest oma poisiliku fokstrott-a guga. Sanetška keerab ringi ja vaatab nukralt seda li dust, siis ennast, aru saamata, mis temas toimub. Agr fena Ivanovna pistab tütrele pihku solvava vobla.

«Säh, pista süte peale ahju . . .»

Mõlemad kasukakandjad, ülearused Sanetška juure olekul, joovad tee lõpuni ja tõusevad püsti.

«Meile, ehitusele, toodi terve ešelon riidekaupa!» ütl Sanetška valjusti, isegi uljalt.

«Missugust riidekaupa?» küsib Agrafena Ivanovna um usklikult.

Mõlemad kasukakandjad istuvad tasakesi uuesti, vali tud uudishimust.

«Nagu ikka — igasugust. Särgi- ja püksiriiet, preilide pluuside jaoks . . .»

«Kellele andma hakatakse?»

«Antakse töölistele, kes on tammil nagu mina: lööktö eest esimeses järjekorras. Ma olen praegu betoonisegu peal, aga mis see ära ei ole! Varsti lähen tõstekraanale Ma võin auruveskit juhtida!»

Sanetška räägib kähinal ja valjusti, et kuuldaks ka nae bertoas. Huultepraole ilmub vaht, silmad lähevad kiitu misest meeletuks. Vateeritud varrukad on jämedate härja lihaste peal kohlus. Agrafena Ivanovna tahab veel midagi riidekauba kohta välja uurida, kuid Sanetška jätab juttu pooleli ja kortsutab kulmu. Agrafena Ivanovna toob talle taldriku peal kuuma vobla ning võtab külitsi, rätiku all viinapudeli ja pistab talle ette.

Kuuldes vulksumist klaasis, tõusevad mõlemad kasukakandjad lõplikult püsti.

«Kotid on esikus,» kordab Agrafena Ivanovna.

Agrafena Ivanovna sosistab mõlemaga veel midagi lähe saadab nad välja ja istub siis paluvalt Sanetška vasta ühtepuhku räti all pead sügades. Vaheseina taga proovib Dusja vihaste plõnksudega kitarrikeeli. Tuisk mühisek nagu metsas, mühiseb ammu-ammu . . . Dusja alustab karmi häälega mustlaslaulu, ja see polegi õieti laul, see tuleb pöörase kuuma ihu igatsusest, millel pole tuisust, kirstude ja kummutite vahelt kuhugi minna . . . Sanetška kellel on suu toitu täis, lööb esimeste helide puhul pea kuklasse ja tardub, jättes neelamise katki. Ta tunneb vaa

[illegible] endas mingit rahutust . . . Kuid minuti pärast toi[illegible] hakkavad tema lõuapärad veel vihasemalt jahvatama, ta närib voblat, kõrvuni kala sees. Ühte punkti suunatud silmades on söömise mõnust pisarad. Üks pisar veeretab ülle põse ja kukub viina sisse. Sanetška nagu ärkab ja [illegible] ja kukalt klaasi.

«Saad aru, mammi?» küsib ta Agrafena Ivanovnalt [illegible].

«Mis?»

Kuid Sanetška närib jälle voblat ega vasta, Agrafena Ivanovna aga ei saa siiamaani aru, kas poiss on poole [illegible] kaval.

«Mammi,» nämmutab lõpuks Sanetška. «Sina oled minu vastu lahke olnud, tahad, ma aitan sind selle eest [illegible] peaga? Mis sa arvad?»

Näha on, et Sanetškat on joodud viinast vallanud võitmatu headuse hoog.

«Riidekauba kohta võta arvesse. Selles jaoskonnas on . . . kaheksa barakki. Seal pole kellelgi eriala, kõik nad on saadetud vaguneid tühjaks laadima. Mahalaadimisega on nad jannis, mammi, kogu ehitust ähvardab seismajäämine!»

Agrafena Ivanovna noogutab umbusklikult:

«Nii, nii . . .»

«Võta arvesse. Raha kuu aega ei maksta, tuisuga aetakse [illegible] kilomeetri taha maha laadima. Ütleme, et praegu [illegible] kogu rahvas kokku ja homme — palun väga: tööle [illegible] ei lähe, anna raha, aga kui raha ei ole, anna riidekaupa. Anna, muidu me ei lähe. Noh, mis sa ütled? Antakse!»

Agrafena Ivanovna ükskõikselt:

«Mis mul sellest.»

«Ah sinul?»

Sanetška ajab hambad irvi, pilgutab talle silma, nii et kogu nägu moondub. Ta vaikib ja äkki pilgutab jälle silma. Tema näojooni pole ära tunda, need on nagu ümber keeratud, ja mingi kauge õudus valdab Agrafena Ivanovnat, ta tahab taanduda, tal käib pea ümber.

Esikus mürtsub tuisumühinas jälle uks, nagu oleks see [illegible] Agrafena Ivanovna peale laksatanud; eit väratab.

«Kes seal veel on?»

Ta karjub esiku pimedusse:

«Kes seal on?»

Kelkahelin, tuisk, kellegi haukuvad hääled ukse taga.

Mingi jõud sunnib Agrafena Ivanovnat tagasi astuma.

«Mšanskist? Mis Mšanskist, mida te räägite . . .»

Dusja vaatab läbi ukseprao — seal sinendab. Sanetäka tõuseb püsti ja läheb hirmutatud ja nõutust Agrafena Ivanovnast mööda esikusse, metsiku näoga nagu kätte maksma.

Tšeljabinskis istuti suure vaevaga teisele rongile. Pärast mägesid laius jälle igal pool valge, silmipimestav tühi stepp. Selle peal keerlesid pisikesed lumetuulispead.

Hommikul jõuti väikesesse jaama. Läbi aknas oleva jääaugu nägi Žurkin üksikut tuulikut, mis raudtee ligidal oma tiibu sirutas. Telliskivist vundament oli ühele küljele viltu vajunud: tuulik oli upakil ja maha jäetud; vist juba oma kümme aastat seal vilja ei jahvatatud. Sellest tuulikust uhkas terveks päevaks nukrust.

Pjotr oli vagunis vindumisest tüdinud. Nägu oli tal ülemisesse tüükasse kasvanud, suits oli hapukas, jutt tuli katkendlikult.

Jaamas ajas auru vastutulev rong. Žurkin läks ise pakase kätte keeva vett tooma. Jaama põõsad olid härmatisest kahused, läbi nende mustas tuhmilt ähvardav taevas. Keeva vee putkal oli plakat:

TERVITUS EESRINDLIKELE PROLETAARLASTELE, KES SÕIDAVAD EHITAMA ÜLEMAAILMSET HIIGLAST!

ja

ANDKEM PROLETAARNE VASTULÖÖK DESERTÖÖRIDELE, KLASSIVAENLASE SUUVOODRITELE!

Vastassuunas sõitva rongi platvormidelt vahtis suitsu tehes igasugust kaltsus rahvast. Žurkin küsis, kas nad ehituselt tagasi sõidavad.

«Sealtsamast jah.»

«Mis põhjusel?»

Palju käinud ja palju näinud moega mees, kellel oli kotti seljas, tõukas teist naljatades õlaga. Mõlemad irvitasid pilkavalt.

«Sõida sinna, siis saad teada, kuidas suuri rahasid teenitakse.»

Kirstutegija lonkis vaguni poole ja enam ei pärinud.

Päeval söödi ära üleeilsed koorukesed, kasteti neid

[illegible] vetts ja pandi soola peale. Jaamades midagi sooja [illegible] ja raudteeharugi oli alles sisse elamata, kõik [illegible] aastat tagasi ehitatud. Tõsi küll, mõnes kohas [illegible] toiduga rongile vastu. Rukkijahust kakk maksis [illegible] rubla. Viis kõva kompvekki — rubla. Lapse rusika [illegible] lambaliha tükk — rubla. Stepist, võõralt maalt, [illegible] lund täis tuisanud baškiirid, terava otsaga mütsid [illegible] Neid ei tahtnud vaadatagi. Žurkin keeras näo krae [illegible] ei võtnud riidest lahti ja vedeles terve päeva kas [illegible] või palavikus.

[illegible], pampude juures oli Tiška end kringlisse keerata[illegible]

[illegible] jäi rong keset lagedat välja seisma. Vastas seisis [illegible] valgustatud raudteeputka. Reisijad trügisid kirudes [illegible] kastidega välja. Rahvas aeti rongist maha nelja kilomeetri kaugusel jaamast: kuna teed olid kõik ronge täis, ei saanud kaugemale sõita.

[illegible] kui vagunitrepilt maha astuti, vilises tuisk ja peksis silmad lund täis, jalad vajusid põlvini hange. Žurkin löi tasakesi risti ette: «Nüüd siis oleme päral . . .»

Vasakul mustas süvend, kaugel selle serval vilkusid [illegible] kiired nagu kammipiid.

Mindi raudteed mööda, rongide vahel. Tuisk siia ei tunginud, ta peksis väljaspool vastu kaubavaguneid, ainult [illegible] putsutas jalgu. Rahvas pudenes vähehaaval laiali, [illegible] meie kolm olid kokku jäänud. Žurkin jõudis vaevalt järele Pjotrile, kes vihtus pikkade sammudega ees. Kast [illegible] õlgu. Kasuka sees oli umbne ja ihu liimendas, käsi ja nagu peksis külm nagu vitstega.

«Tasemini, Pjotr . . .» palus ta.

Kõnniti tund aega, võib-olla rohkemgi, rongid aga ei [illegible], venisid tummade lõputute tänavatena. Vagunid [illegible] vahel platvormidega, siis puhus neile peale tuisk, pimestas kõndijail silmi, nad läksid tuule käes edasi kuhmus ja tuigerdades.

Lõpuks keerati steppi, jäise tuule kätte. Pjotr nihutas pambu õlalt maha ja pistis selle sõnagi lausumata Tiška [illegible]. Poiss võttis selle rõõmsalt vastu: kui onu Pjotr usaldas oma vara tema kätte, siis ta teda, Tiškat, üksinda ei jäta.

[illegible] sammus läbi tuisu Pjotr.

Esimeste hooneteni mindi telefonipostide järgi. Hooned olid kuuritaolised, madalad, katuseservad peaaegu vastu

maad. Valgust paistis vaevalt-vaevalt. Äärmiste barakkide juurest algas suur ehituse majapidamine.

«Hei, hei!» karjuti tagantpoolt postipoisi kombel.

Jõõretel vedas hobune kobinal madalat saani. Rändajad peatusid. Just nende ligidal viskus saan tee servale ja kukkus ümber. Postipoiss koperdas hobuse juures, sõitja vajus teele. See oli talle ilmselt harjunud asi. «Paberid kurat,» möirgas ta, «püüa pabereid!» Kirstutegija ja Pjotr sööstsid appi, korjasid lumelt laialilendavaid, sõitja põues väljatulnud pabereid. Tiška pani pambu teele, ja kui keegi ei näinud, tantsis natuke ja pisut nuttis. Maru läks päris meeletuks, peksis lund mis hirmus... Pjotr aitas sõitja saani ja küsis teed Kazatšja alevisse.

Tuli minna mööda ligidastest tuledest, — seal oli administratsioon ja võõrastemaja. Nende juurest edasi läbi mägedevahelise nõo, jättes paremat kätt tammi, mida võis ära tunda tugeva valgustuse tõttu. Edasi tuli kõndida kogu aeg kiriku suunas, kellahelina järgi.

Kui kaua veel lumes sumati ja tuulega võideldi — see ei jäänud meelde. Ja äkki jõuti suurde linna. Läbi raju paistsid oma valgustatud ruutudega mitmekorruselised majad. Uste ees, mis olid valged nagu päeval, seisid valvel autod. Asjalikult läksid inimesed laternate all üle platsi. Igalt poolt uhkas elamise soojust... Kuid kogu linn koosnes kahest majast; natuke neist edasi minnes satuti jälle metsikule lagedale, pimedusse — polnud seal valgust ega inimesi, siin lõi silmad veel pimedamaks. Hakkas kostma kõmedat helinat... Siis hüüdis Pjotr: «Mägedest oleme möödas, pidage vastu, mehed!» Žurkin pistis pea krae vahelt välja, ja vaatamata sellele, et kõige hirmsam tundus möödas olevat, jahmatas ebausklikult: lendava müürina sadas ümberringi lumi, millest valgus läbi tungis, ja taevas vankus ähmane kuma, kõik oli nagu pühas apokalüpsise raamatus. Ta mõtles, et see ilmub talle juba viimases meeltesegaduses enne hukkasaamist... Kuid tuisk selgines, ligidal tuli nähtavale heledalt valgustatud kõrgendik, mille peal liikusid ja sagisid inimesed, tehes tööd. See oligi ehitus, täpselt niisugune, nagu oli viirastunud Mšanskist ärasõidul... Kell kõmises üha lähemal. Pjotr kirus ees järjest vihasemalt ja elavamalt ilma: selge, et läheneti sihtkohale. Jälle tulid läbi tuisu nähtavale barakid. Tiškat polnud nagu enam kuulda. Žurkin vaatas ühtepuhku tagasi, et ta viimati maha ei kuku. Ei, pead

[illegible] ja Pjotri pambuga kaitstes komberdas poiss ikka [illegible]

[illegible]-tänavale.

«Teine uksik on täpselt kiriku vastas!» hüüdis Pjotr.

[illegible] näägid, et nad seisavad tara ees, mille tagant [illegible] kostab helin pimedusse. Ligidal paistis luugi-[illegible] vahelt valgust.

«[illegible] see siin on,» ütles Pjotr ja kõik läksid tema järel [illegible] tänava.

[illegible] aupaklikult käes, astus Žurkin esimesena külge-[illegible] tuppa ja seisis nüüd Agrafena Ivanovna ees.

«See olen mina — Ivan,» lalises ta. «Mäletate, tädi, tegin [illegible] veel aknaraame, Ivan Žurkin... noh, Filat Soustini [illegible] poeg...»

«Tunneks nagu ära,» ütles Agrafena Ivanovna, vaadates [illegible] pilusilmil teisi mehi.

Pjotr hoidis end ilmselt varju; Tiška lõdises lävel.

«Miks te siis nii kaugele sõitsite, mis asju te ajate?»

«Asju ajama me tulimegi, Agrafena Ivanovna. Koju ei [illegible] enam kopika eestki midagi... Esimeseks tulime [illegible] juurde tutvuse poolest... ärge jätke meid...»

«Nii et tahate lülituda meie löökehitusse?» lausus pilkavalt häälel Sanetška.

«Esiteks — me oleme läbi külmunud, hukka saamas, kui [illegible] meile nurgakese ööseks...»

«Minge siis barakki, kuues jaoskond, kiriku juurest esimene tänav vasakule, seal on juba samovar üles pandud.»

Agrafena Ivanovna vehkis Sanetška hirnumise peale [illegible] käega.

«Ja mis seltsimehed sul kaasas on?»

«See on vanaisa Filati kasvandik Petjaša Soustin, kes, kui mäletate...»

Žurkin jäi äkki tummaks, kui nägi, et Pjotr hirmutavalt [illegible] liigutab. Agrafena Ivanovna noogutas mõtlikult ja [illegible]

«Ah niiviisi... Noh, eks siis soojendage natuke. Aga [illegible], Sanetška, on küll aeg juba öömajale minna.»

«Noh, ma siis lähen,» vastas Sanetška ja torkas mütsi [illegible]

[illegible] ta midagi ei ütelnud, kordas ainult oma sala-[illegible] silmapilgutust, pöördudes Agrafena Ivanovna poole.

Ja astus ukse juurde üle põrandale libisenud Tiška, nagu poleks teda olnudki.

Pjotr aga läks kõigepealt perekonnapiltide poole, mis olid traat- ja vineerraamides jõukate inimeste kombel kummutile punaste ja kollaste karikakardega väljaõmmeldud lina peale pandud. Üks pilt huvitas teda eriti, ta keerutas seda isegi käes, hoolimata Agrafena Ivanovna rahulolematust pilgust.

«Kas see on Miša? Teil on hästi vana pilt. Ma näilsa uuemat.»

Ta taris oma kuue vattvoodri vahelt välja millegi, mis oli ajalehepaberisse keeratud; tuli välja, et see on päevapilt. Ta puhus õrnalt pildi peale, enne kui ta selle Agrafena Ivanovnale ulatas.

«Tunnete ära?»

Agrafena Ivanovna vahtis seda ainiti metsiku pilguga.

«Vaata ometi . . . Mišakene . . . Mu kadunud pojuke, sõdat . . . pole ma sind niisugusena näinud. Petruša . . . Kuidas su isanimi on . . . kust sa selle pildi said?»

«Kas me oleme Mišaga sõbrad, Agrafena Ivanovna, või ei ole? Kes tema kõrval seisab? Vaadake nägu.»

Võidutsedes kummardus Pjotr vanaeide kõrva juurde: «Siberis lahkumise puhul üles võetud.»

«Siberis!» Agrafena Ivanovna ei saanud ennast enam pidada ja õhkas. «Pärast seda, kui Koltšak läbi läks, pole ölnud Siberist ühtegi teadet. Kaheksa või kümme aastat? . . . Räägi, kullake, miks sa vaikid?»

«Ma kordan, mammi, see on Siberis üles võetud.»

«Räägi, kallis mees . . . kas teda pole enam — seda minu Mišakest?»

Agrafena Ivanovna pühkis põllega kiiresti pisarad sarnadelt, valmistudes vastust kuulama, tardudes juba ette. Raju undas, peksis vastu akent, tulles Siberist, kunagistest Koltšaki tüüfuselaagritest . . . Pjotr seisis vanaeide ees ranges poosis.

«Kas kuulete, mammi? Kahtlust, kas teie poeg elus on, ei tohi teil kunagi olla, saate aru? Aga jutt tuleb hiljem . . .»

Agrafena Ivanovna pühkis nägu pihkudega, jakihõlmaga . . . nagu oleks ärganud. Kohe hakkab vinguma, — mõtles Žurkin, endiselt kõveras, müts peos. Ja ta vingus tõesti:

«Dusja, Dusja, vaata ometi, kes tulid! Kaardimoor ütles [illegible], et me sõnumi saame! Näed, Dusja, ongi Mišalt sõnum [illegible]!»

Vanaeidu lõi jälle helendama; grimassiks tõmbunud [illegible] polgasid sõna välja öelda . . .

Žurkin oli juba sooja saanud — mitte ainult toakuumast, [illegible] ka rõõmust: Näe siis, missuguse saladuse ta kaasa [illegible] . . . On mehel alles pea! Temaga sa hukka ei saa, [illegible] jumala eest!

Agrafena Ivanovna hakkas emalikult, hoolitsevalt õiendama:

«Võtke pealisriided maha, soojendage end hästi! Tulge [illegible] sõrde, samovar pole veel jahtunud. Dusja, pane süsi! [illegible] sa, Petjaša, nii vait olid, kui sisse tulid, ja ennast ära [illegible]?»

«Teil olid võõrad majas.»

Ta võttis kiirustamata nagu kodus üleriided ära; tal oli, [illegible] selgus, mingi tubakakarva kuuenäru seljas.

«Ah Sanetška? Sanetška on oma poiss, õige inimene — [illegible] vunta!»

[illegible] sõnade järgi otsustades polnud vanaeit ajast [illegible] jäänud; paljugi tänapäevast oli talle tema tahtmatutel rännakutel külge hakanud . . . Laual kohises kuum samovar; seal oli ka terve liud saiu — kuhjaga, isegi lauale [illegible] mõned veerenud; kõrval paksudeks tükkideks lõigatud suitsuheeringas. Vanaeidel endal oli askeldamisest [illegible] hääl heledamaks ja nägu roosamaks; ta oli jälle [illegible], aastatest alles maha rõhumata endine Agrafena Ivanovna. Kõige selle põhjuseks oli muidugi Pjotri poolt [illegible] rõõmustav salapärane sõnum: selles suples Agrafena Ivanovna hing nagu soojas, ja edasikuulamist ootas ta [illegible] kärsitusega, aga ka kartlikult. Ja kui Dusja, kes oli [illegible] piduliku laua nurga juurde, küünarnukk servakese [illegible], küsis Pjotrilt ilmse põlastusega, end tema poole keerates: «Noh, mida te siis Miša kohta ütlete, kodanik, kus ta praegu on?» — segas Agrafena Ivanovna vahele:

«Anna inimestele aega, kas sa ei näe, et nad on näljas ja külmanud, missuguse maa maha sõitnud!»

Ei ennast näidata, istus Pjotr poolpöördes nagu raidkuju, kõrk pilk üle õla suunatud. Ta oli unustanud, et tal on habe ajamata, juuksed pikaks kasvanud, nina külmast punane ja et räbalate alt paistab sitssärgi hästi must krae. Kõrvetegija toetas perenaist heldinult:

«Näljas oleme küll, mis seda rääkida. Aitüma Pjotr[illegible] kes jaamades ringi kolas, taldrikuid noolis ja meilegi [illegible] täie tõi . . .»

Lauaalusest hoobist katkes Žurkini hääl. Loll ikka ol[illegible] kuidagi ei lähe mu jutt märki, — mõtles ta . . . Dusja hei[illegible] külalistele oma mustavarjuliste, mitte enam tütarlap[illegible] like silmade hävitava pilgu. Agrafena Ivanovna ise sea[illegible] end samovari ette, väärikalt nagu vanasti Mšanskis pär[illegible] turgu oma inimeste ringis; esimesena valas ta mõlema[illegible] külalisele teeklaasitäie viina ja endale napsiklaasi, öeldes «Jällenägemise puhul.» Kui Agrafena Ivanovna oli Tiška järele pärinud (Pjotr seletas, et ta on võtnud poisi enda[illegible] abiliseks — pagasit tassima, sinna-tänna jooksma, eda[illegible] aga vaatame, kuidas asjad arenevad), valas ta ka Tiškale kruusi teed ja ulatas saia. Tiška ei läinud kohe tema juu[illegible] rest ära, ootas, et ehk paneb saiale heeringatüki ja pakub suhkrut, kuid Pjotr andis kulmudega märku: kähku oma kohale! Dusja niristas endale pooliku tassi, mille roosa pinnal ilutsesid hiina templid, — seda kinnitas väikese sõr[illegible] mega osutades Pjotr, ta oli ju mitu korda Hiinas käinud. Agrafena Ivanovna läks jälle ärevusse, ta tahtis küsida . . . Aga esialgu ütles:

«No küll ma olen rõõmus, et kodukandi inimesi näha sain!» ja tõstis napsiklaasi.

Külalised jõid, ja põletav, nagu perenaise õnne pesi seisnud viin läks mõnusasti kontideni. Žurkin sattus süüde jälle jutuhoogu ja rääkis, missugune viletsus ja armetu ümberringi valitseb, ja tahtis, et kõik teda kuulaksid nagu omad inimesed ja kaasa tunneksid. Ta rääkis, et artell võ[illegible] nud tema eest ära viimasegi töö, ja kuidas tal perekonnas igaühele ühte pala andes on vaja kaheksat pala, aga kui anda igaühele kaks, siis kuusteistkümmend . . .

«Ma olin kirstutegemise töö peal . . . Aga ilusaid, keeru[illegible] bitega kirste, kellele neid vaja on, küsin ma teilt. Vaesus ümberkaudu . . . Hakkasin ka lõõtspille parandama. Aga lõõtspillide asemel pandi raadiosid üles: krägisevad küll, aga on odavamad.»

Ja laskis oma salkus pea longu, et tema üle haledust tuntaks.

«Aga kes on süüdi?» heitis Agrafena Ivanovna ette. «Ise õiendasid poliitikaga, istusid vangis, rõõmusta siis nüüd — teie võim!»

«Jah, võib-olla ta on mõnelpool küll võim, aga meile on

[illegible] rämps kokku kogunenud, Agrafena Ivanovna, kõike [illegible] jäätunud poisike.»

Agrafena Ivanovna läks aina süngemaks.

«Kas minu maja on terve?»

«Miks ta terve ei ole!» kiitis Žurkin. «Kevadel tehti [illegible] katus peale, sinna viidi kogu kolhoosi juhatus.»

Agrafena Ivanovna pani rätikuotsad silmade juurde ja [illegible] häälega:

«Ei mina enam oma kodust pesakest näha ei saa-a . . .»

[illegible] vihaselt silmi: «Aga mis mehed, lollid, vahi-[illegible] Koguneks kõik kokku . . .»

Žurkin pomises endamisi:

«Ikka ei ole mõtet mässu tõsta, ära on tüüdanud. Kui [illegible] rahulikult oma suutäie kätte.»

«Nii ongi see on . . . ka siin oli rahulik. Aga vaata nüüd — [illegible] rahvast on tuhandeid kokku aetud, päe-[illegible] ja öö ehitatakse raudset soodomat . . . Kellele seda [illegible]?»

«Ajalised kirjutavad: ülemaailmne hiiglane!» sekkus [illegible] kaalukalt.

«Mina olen rumal inimene, mina sellest teie hiiglasest [illegible] ei saa, aga tuult ma tunnen, ja kõik targad inimesed [illegible], et selles paigas ehitada ei saa. Meil on niisugused [illegible], mida kuskil maailmas ei ole. Kas te arvate, et enne [illegible] siin proovi ei tehtud, ei ehitatud? Aga nii-[illegible] kui suvi ja tuuled tulid, siis läks ühest söekübemest [illegible] paherossist põlema . . . peremees ise pidi muudkui [illegible] laskma!»

Agrafena Ivanovna oli erutatud, ühe hooga, heast südamest valas külalistele veel kummalegi klaasi ja endale napsiklaasi.

«Kas ta siis kärssab pealegi,» nõustus Žurkin, «kui meie [illegible] saaksime suveni leivapala teenida ja lapsi toita. Me [illegible] küll häda ja viletsust näinud . . .» nuuksatas ta [illegible] härduses, «tädi Grunja!»

Jõudis Pjotrigi kätte aeg sõna võtta. Ta ajas asjalikult [illegible] irvi, heitis enda ette läbitungiva, arusaava pilgu: [illegible] oli kõik Dusja jaoks.

«Meil on nende segaste asjaolude tõttu, ma ütlen, isegi [illegible] kergem. Teie, Agrafena Ivanovna, olete juba aegsasti [illegible] väljа rabelnud.» Pjotr tegi pika salapärase pausi, [illegible] sõrmega lauale: sellest pausist jäid kirstute-[illegible] ja perenaine vaikselt kössi. «Aga on ka neid teie klas-

sist, kes elasid siiamaani avalikult, lootes millelegi. Nüüd aetakse neid vihaselt taga, kihutatakse kodukohast minema ja antakse neile hundipass. Segaduse sees saavad nemad ennast jälle järje peale aidata. Aga mõnedel võib olla on ka oma erilised seisukohad... Oh, Agrafena Ivanovna! Meid Mišaga heitis saatus taigasse ja tundrasse, ei kuskil me hukka ei saanud. Meie tahame elada, Agrafena Ivanovna, ja me elame veel!»

Agrafena Ivanovna pühkis oma lihtsuses jälle pisarad. Kuid Dusja huuled mänglesid hiina tassi puudutades põnevalikult.

Kirstutegija, higine, sassisjuukseline, kes oli Pjotri kõrval ajal piinelnud, lärmas kaastundest:

«Õige, see on õige, tädi Grunjakene, hea inimene, elame veel!»

Ja tänasest päevast kuhugi homsetesse aegadesse ujus see rõõmus perekondlik laud, ta oli rikkalikult kaetud päris Žurkini kodu juures, ja laua ümber olid kogunenud mõnusaks istumiseks parimad külalised. Äh, küll tuleb niisugune elu, tuleb, ükskõik kui kaua peaks selleks oma turja koolutama!

Tühjaks lakutud tass põlvedel, vaatas lävelt lauale nõrjane, unustatud Tiška.

Kirstutegija arvas, et nüüd on kõige sobivam hetk tõdi kohta järele pärida.

«Ah töö?»

Pärast napsivõtmist ja südamlikku jutuajamist oli Agrafena Ivanovna pilk kavalaks läinud. Ta mõtles.

«Ma pean ütlema, et tööd on, aga see on niisugune, et rahvas enamasti tema juurest tagasi põgeneb. Te ju ise nägite, kuidas kõik teed ronge täis on. Ehitusele ei pääse juurde jala ega rongiga. Noh, eks siis hakatudki kõike rahvast barakkidest mahalaadimisele ajama.»

«Kes suutäie pärast rühib, tädi Grunja, selle taha asi seisma ei jää...»

«Aga kus see suutäis on? Palka ei maksta enam teist kuud. Nendel, peameestel, on hea: nendel kõht täis ja oma tuba...»

Kirstutegija jäi sündeks.

«Ei maksta?»

Ja Agrafena Ivanovna läks ka solidaarsusest sündeks ning vaikis. Läve juures teritas ärev Tiška kõrvu...

Pjotr küsis rahutult:

[illegible] aga mis järeldus siis tuleb teha, Agrafena Ivanovna?

«Järelduse teete siis, kui te arukalt asja kallale hakkate. [illegible] tõid siia terve ešeloni riidekaupa. Las nad annavad [illegible] asemel riiet, kui raha ei ole; seda ostab töölise [illegible] raha eest igaüks.»

«Ahah...» harutas Pjotr mõttes mingit sõlme lahti. «Ma [illegible] et te siin elate, nagu öeldakse, habe või sees, [illegible]»

«Kui võimalus antaks, oleks targal peal igal pool habe [illegible]...»

«Tõsi.»

Žurkin noogutas ka nõusolevalt: ta tundis, et Pjotril on [illegible] lohutavad ja viljakad mõtted. Tõsi, — mõtles Žurkin, [illegible] temaga oled nagu kindla müüri taga. Esiotsa ajan [illegible] parandamisega läbi... aga seal siiski millalgi [illegible] makstakse palka!

Pjotr keeras mõtlikult pläru. Hoolimata sellest, et ta [illegible] kõiketeadja näo, oli talle alles ähmane, kuidas ja millega Agrafena Ivanovna õiendab... Ta vaatas vargsi [illegible] poole, kes kuivatas tasse. See hellitatud kuningatütar oli praegu ainult sunniviisil nende katkutõbiste ja [illegible] juures. Noh, ootame! Viin oli Pjotrit tiivustanud ja [illegible] ta unistuste valda, ja juba teisiti, peibutavalt [illegible] talle äsja nähtud, tuisust lund täis puistatud [illegible], nagu oleks ta näinud neid ilusatena Dusja [illegible] ja tema naiselikust soojusest hellitatuna... Kahtlemata oli siin varjul peaaegu põhjatu rikkakssaamine... [illegible]! Pjotr kummardus väga elegantselt, siinses toas [illegible] kombel Dusja ees oma pläruga: «Kas te [illegible]?» Kuid Dusja raputas põlastavalt oma lühikeste [illegible] juustega pead: «Mis mul sellest!» — Dusja jaoks [illegible] teda üldse olemas.

Agrafena Ivanovna imestas salahirmul neid tema viguseid ja sõnas äkki:

«Kulla mees, ütle õigust, viimati oled sa suli?»

Pjotr ohkas kurvastatult ja pistis käe tasku pilti võtma.

«Mina küsin teilt omakorda: mida ütleb teile see asi?»

Vanaeit vaatas ainiti pilti ja pilgutas löödult silmi.

«Ja kulgiesee on mulle kõige kallim mälestus, kingin ma [illegible] teie headuse eest teile!»

«Kui sa tõesti mu pojakese sõber oled, ütle siis, kus ta [illegible]?»

«Mammi!» Pjotr kummardus hämmelduses vanaema kõrva juurde. «Kas te tahate, et kõik hukka saaks? Ei olete, vabandage, naine . . . kuigi ka ema. Kuidas ma võin teid usaldada? Vanja on mulle lähedane sugulane, ei kas ma olen talle kunagi ühtegi sõna lausunud?»

Agrafena Ivanovna, kaval turunaine, lõi kõhklema.

«Ma saan aru, kullakene . . . Kui me ennast veel Samaras varjasime, ütles üks juhataja seal, kes Dusjaga kaa mulle trööstiks: «Teie poeg on võib-olla sõitnud niisugu sesse paika, et sealt ka kirjutada ei saa, sest ta võib läbi teid sisse vedada . . .»»

«Mida mina siis räägin!»

«Tema pole mulle mitte ainult sugulane,» puistas purj jäänud kirstutegija südant, «tema on mu sõber, tädi Grunja, tema seisab minu eest nagu müür!»

Dusja korjas haigutades pestud teetassid kokku. Vahel sirutas ta end Pjotri juures laua kohale, ärritades teda oma sooja hõõguva rinnaga. Pjotr polnud selliseid puhta ihuga ilusasti riides preilisid ammu enam enda kõrval näinud. Ta ei pööranud Dusjalt oma meelitlevaid silmi.

«Kui toredasti teie sarnanete oma venna Mišaga! Kas teie Mšanskist mind ei mäleta? Mul oli traavel, sinise tekiga. Kui ma vahel Pensa tänavat mööda kihutasin, siis hüüdsid kõik ümberringi: braavo, bis!»

«Ei mäleta.»

«Nojaa, te olite alles väike tüdruk.»

«Piiga valib liiga palju,» ütles Agrafena Ivanovna vahele. «Missugused kavalerid, isegi asutuse juhatajad, oli kosjas käinud, aga näe, ei taha.»

«Kuule nüüd, igasugused nepmanid . . .»

Agrafena Ivanovna ohkas ja lisas mõnesuguse salajase uhkusega:

«Aga muudkui kuula — ma registreerin ainult inseneriga ära, muuga mitte kellegagi, nii käivad meil asjad.»

Inseneriga . . . Pjotr jäi seda kuuldes longu. Oi missugune pingutus veel ees seisab, töö ja pimedus . . .

«Nii et mammi . . . kui on silmapiiril veel mingi ettevõte üldistes huvides, siis olen ma alati valmis aitama . . .»

«Need ka mõned asjad!» Agrafena Ivanovna lõi igavlemisi käega, ta ei andnud ennast veel päriselt kätte. «Mis teil seal kastis on?»

«Lõõtspill,» vastas kirstutegija.

Vanaeit elavnes.

[illegible] Nojah, mäletan, mäletan. Võiksid meile [illegible] ausaida, Ivan!»

«[illegible] moosekant, päris kunstnik!» kiitis Pjotr [illegible], pöördudes endiselt osavõtmatu Dusja poole. [illegible] mängib ta oma elust — «Piinatud, vaevatud [illegible] ma . . .» Paneb nutma. Tema järel hakkasid üksteise [illegible] küla mehed kõndima, olid nagu meelest ära, [illegible] pärast jätsid kõik sinnapaika. Vanja, mängi, [illegible] paluvad!»

«[illegible], aga ma olen sõna andnud.»

«[illegible] mis sõna!» ütles Agrafena Ivanovna rahulolevalt.

Kirstutegija häbenes.

«[illegible] . . . ma otsustasin nõnda: kui me Petjaga siin oma [illegible] elame, elu natuke sisse seame, siis ma võtan välja ja [illegible] — auh! Aga las ta esialgu olla kastis.»

«[illegible], jäta oma sõna endale, aga mängi meile, mängi [illegible]! Ära vigurda, sind söödeti ja joodeti ausalt.»

[illegible] kirstutegija puikles piinatud ilmel vastu. Agrafena Ivanovna oli juba purjus, sasis viha pärast juukseid, muutus [illegible], paksuhuuleliseks eideks ja hüüdis:

«[illegible] öeldakse, et sa pead mängima!»

«[illegible] on antud,» vaidles kirstutegija anuvalt vastu, «[illegible] Grunja.»

Agrafena Ivanovna tõusis laia liigutusega toolilt.

«[illegible]? Noh . . . sinna on puusepp augu teinud . . . lase siit [illegible]!

«Võtke aru pähe, tädi Grunja!»

«[illegible] minema — ja mitte üks jutt! Sa oled alati niisugune mõistmatu olnud. Kas sul raske on kostitamise [illegible] vastu tulla? Ega sind asjata vangi ei pandud . . . [illegible] seda teab, mille eest . . .»

Kirstutegija tõusis löödud ilmel püsti ja tõmbas kasuka [illegible]. Tiška tuli kikivarvul laua juurde, pani tühja tassi [illegible] ja läks samuti kikivarvul tagasi läve juurde. [illegible] oli tal öö jooksul veel peenemaks ja pikemaks venind, ja ajas vanaeide veel rohkem vihale.

[illegible] Pjotr oli süngeks läinud ja tõusis püsti. Halvasti [illegible] asjad välja. Agrafena Ivanovna tatsas otse tema [illegible].

«Aga sina jää siia, sulle leiame nurgakese.»

[illegible] kõhmerdas nõutult.

«[illegible] vabandage, Agrafena Ivanovna . . .»

Kirstutegija oli juba oma pagasi õlale tõstnud. Tiška koperdas ukse juures, teadmata, kas võtta Pjotri panger või ei. Pjotr vaatas altkulmu paluvalt Dusja otsa. Kui ta ometi pilguga natukenegi näitaks, et Pjotr jääks . . .

Ei, hellitatud huultega Dusja ei näinud kedagi.

Pjotr hakkas läve poole astuma.

«Ma ei või kuidagi sugulast maha jätta, Agrafena Ivanovna, ta ju minu oma verd. Aitäh kõige eest.»

Ja kadus pakasetohusse.

«Oota, oota, miks sa nii kiirustad . . .» hüüdis Agrafena Ivanovna hämmelduses.

«Ärge muretsege, küll me kuidagi baraki leiame, me peaksteie peale pahased . . . Pidage üht asja meeles — me hakkame koos äri ajama.»

Ja jälle ulub öö, võõras paik on ümberringi . . .

RASKED PÄEVAD

Barakkide juures hakkasid kell seitse hommikul pobisema kolm-neli veoautot. Pimedas käigu peal nööpe kinni [illegible] sõõtsid kõigist ustest üksteise võidu välja barakiülemikul ja ümbritsesid iga autot karuse sõõrina. Kes jõudis, see lendas nagu õnneseen seistes või istudes üle lume [illegible] töökoha juurde — raudtee äärde, kus mahalaadimine [illegible] meelde laadasaginat. Kuid Žurkinit segas iga kord [illegible] nõetud kasukas, konksud ei sattunud aasadesse, krae [illegible] andnud alla keerata, ja joostagi ei saanud selles kella [illegible] ürbis kuigi kärmesti. Tiška oli küll riides, kuid [illegible] solidaarsusest onu Ivani — oma kaitsjat. Mõlemad [illegible] välja peaaegu et viimastena ja pressisid end üldise [illegible] saatel kuidagi ikka tuubil veoautole. Sohvri abi, kes [illegible]tumist korraldas, kuigi palju ei rääkinud. «Sõi-[illegible]» hüüdis ta juhile, kiskus ülearustelt, hilinenud [illegible] peast mütse ja viskas need maha. Kuni mehed [illegible] alla hüppasid ja mütse üles korjasid, põrises sõiduk [illegible] teisel pool silda ja muutus aina väiksemaks . . .

[illegible] vantsida kolm kilomeetrit jala. Uue paigaga polnud [illegible] ega süda veel suutnud harjuda. Alguses tuli läbi [illegible] madalate ja paljaste, hangetuisanud mägede vahelt. [illegible] pilguga haaramatu lumetasandik, mis kord säras [illegible] silmad valutama hakkasid, kord tuhmus tuisus, ja [illegible] poole olid kuhjatud needsamad ähvardavad, lumest [illegible] mäed . . . Siin ja seal oli lagedal näha pooleli või [illegible] hooneid, kohati sirutusid taeva poole ehitustellingute tõstegid. Paljude aknasilmadega mitmekorruseline [illegible]maja kõrgus nagu metsik loss.

Barakid kuulusid «Koksohimile». Žurkinil polnud seni [illegible] olnud järele uurida, mis asi see on, — talle piisas [illegible], et siin vajati igasuguse erialaga inimesi. Esialgu [illegible] ta kirja puuseppade artelli. Kirjapanijaks oli noor [illegible], keda barakis kõik Vasjaks kutsusid. Kui Žurkinit

kuhugi kirja pandi, tundis ta end alati alluvana. Vasja [illegible] lihtne puusepp, tema aga, Žurkin — peentisler ja [illegible] aastate poolest auväärsem. Kirstutegija peitis oma [illegible] duse sisimasse, küsis ainult:

«Kust sa nii suureks kirjatargaks oled saanud?»

Vasjast polnud puusepana kuigi suurt asja: lihtsa[illegible] pärast sõjaväeteenistust, pärast linna oli tal õlgkatus[illegible] külas igav hakanud... Tema ümber sebis lahutamat[illegible] Tiška-taoline valgepäine poiss. Mõlemad poisid arvati [illegible] materjali tassijatena artelli.

Kuid puusepatööd ei saanud nad teha üle nädala. Meistrimehed — artelli liikmed — kõigist kaheksast bar[illegible] kist viidi appi mustatöölistele, raudteid koormus[illegible] vabastama. Žurkinile tundus seal olevat midagi halvas[illegible] nagu tulekahjul — nendel teedel, mis olid kümnete kil[illegible] meetrite pikkuselt lumme tuisanud ronge täis. Talle [illegible] meelde öine jutuajamine Agrafena Ivanovna juures...

Torm vaikis, kuid siis jäi püsima hammustav kolm[illegible] kümnekraadine pakane. «Viimane nuhtlus see kõndimine!» nurises isegi vastupidav kirstutegija. Külm võttis hing[illegible] kinni, näpistas põsenukke ja viimaks tõusis tee lõpul higi[illegible] seks läinud Žurkini kehast kasuka alt auru.

Ja ega seal veoautolgi, kui õnnestus kohta saada, mõnu[illegible] sam polnud. Tõusul takerdus auto lumme, rattad käis[illegible] paigal ringi, masin liikus jupphaaval, sõitjad kukkusid [illegible] lendasid üksteise selga. Mäekurust läbi jõudnud, lasks[illegible] uljas sohver mõrtsukalikult kihutades täisgaasiga alla mäge. Kõrvus vihises tuul, järskudel pööretel oli auto ümber minemas, tormas edasi ainult kahel ühepoolsel rattal, kaks teist ratast olid õhus, Žurkin ise nägi... Hirmuga ta kükitas, kraapis sõrmega ristikesi rinnale, tal[illegible] vajus õlale kahvatu Tiška. «Kurat võtku seda autot,» ütles vimma jäänud kirstutegija hiljem maha minnes.

Pjotr oskas juba esimestel päevadel laadimistöödest kõrvale hoida: Agrafena Ivanovna abil, kelle juures ta igal päev külas käis, sai ta selle tädi tuttava, kolme huulega Sanetška kaudu tammile sarruselattu ametisse, ta oli seal midagi juhataja abi taolist (päris juhataja oli materjalide vastuvõtmiseks komandeeringusse läinud). «Viimane töö koht?» küsiti temalt. Ta ütles, et ta oli abiliseks saeveski laos. Passis oli märgitud, et ta on pärit endise maakonna linna, nüüdse küla Mšanski talupoegade seast. Ta võeti vastu, palgaks määrati üheksakümmend rubla.

Töötaolu pärast enam ei muretsetud. Iga päev tuli niimitmetatud Krasnogorski kaks rongi, aga ikka oli töökätest puudus, mehi haarati peaaegu et otse jaamast artellidesse ja barakkidesse. Aga ka tagasisõitvate rongidega voolas toimima palju rahulolematuid. Agrafena Ivanovna polnud [illegible] kädistanud: mingite puuduste tõttu eelarves oli palk juba teist kuud maksmata. Aga mitte need puudused ega [illegible] ei hirmutanud ära selliseid mehi nagu Žurkin. Ta ei teadnud, kas ta kannatab lõpuni välja seda artellielu, barakki, mis oli täis võõraid mehi. Kellegagi ta ei sobinud, kodus telsi põlastava erakuna varju. Kodus ta jõi ju teed igal hommikul ja õhtul, akende ees rippusid tal kardinad, võõraste juuresolekul nuuskas ta ninarätikusse...

Ükskord andis üks barakikaaslane, kes oli temaga jutule saanud, talle parandada häälest ära lõõtspilli. Žurkin parandas selle kahe rubla eest ära ühe õhtuga, paludes sel [illegible] pesulao hoidjalt Poljalt luba minna ubrikusse, lähemale. Ja see oli esimene õhtu meeldivas vaikuses, tule juures oma tööd tehes, kus ta natuke lohutust leidis.

Isegi Poljale mängis ta midagi suuga läbi vasktorude, piinsedes nagu sääsk. Laulu nimi oli: «Piinatud, vaevatud...»

Laulu kuulis ka komandant, pika sineliga kõhetu ja pikk õnnetu saatusega mees. Ta tõi Žurkinile kitarri ja Žurkin [illegible] silmapilk logisema hakanud roobi kinni. Laul meeldis komandandile. Žurkin laulis, ja tema saatis kitarril. Polja kurtis:

«Barakk on räpane, häbiasi, madratsitest tuleb puru välja, üksainus keeva vee paak kaheksa maja peale, tema aga magab või tinistab kitarri. Pole ta kellegi komandant, ta mõku sihuke, põrgu sigidik!»

Žurkin kiitis järele:

«Nagu räägitakse: kui sööd, siis higista, kui töötad — kõimeta, kõnni, nii et uni peale tuleb.»

Järgmisel päeval tuli komandant jälle barakki: ta oli lauluviisi ära unustanud. Ta kaebas laisal moel:

«Mul tuleb ikka «Korobuška» moodi välja.»

«Muretseks kas või põrandariided,» ei saanud Polja end pidada, «põrandale on vastik vaadata, — missuguse saasta [illegible] inimesed elavad!»

«Küll tulevad põrandariided,» vastas komandant tüdinult.

Barakkides oli tõesti inetu, südant rusuv. Tehtud olid nad lammutamiseks ostetud suitsunud tarede palkidest. Keskel seisis pikk paljas puust laud suure petrooleumilambi all, mis vahel suitses ja ajas leegi suureks, vahel aga vaevalt hingitses. Voodite alla oli pistetud igasugust koli... Ja peaaegu iga hooajatööline oli teinud endale eraldi ahju, hoolimata noomitustest ja sõimust. Mustus, ving... Polja aga oli teistes jaoskondades ka midagi muud näinud: mõnede barakkide esikus helendas hõbedane veekeedunõu «Titaan», sätendas paradiislikult... Võimalik, et kellelgi oli seal oma eraldi elu.

Nojah, seal, jaoskondades õiendavad inimesed olid ka teised — rohkem töölisnoored, reipad, rõõmsad, masinamustuse sete ripsmete all, ja vattkuuedki istusid neil paremini seljas. Siia olid aga nagu nimme kogunenud ainult mornid, kolkaküladest tulnud habemikud hooajatöölised...

Polja aina ohkas.

... Selsamal ööl, kui kirstutegija Agrafena Ivanovnaga tülli läks ja jahmunud rändajad jälle tuisu sisse ohtuma sammusid, oli Polja see, kes koputamise peale barakiukse avas. «Kas rongi pealt või? Oh kui külmunud te olete!» — võttis neid pimeduses vastu kaastundlik, peaaegu kodune lahkus. Samas viis ta nad voodite juurde, patsutas hoolikalt madratsid puhevile, — ruumi oli piisavalt, sest kuuekümnele hingele ehitatud barakis elutses tookord ainult natuke üle neljakümne mehe.

Žurkini naise nimi oli ka Polja... Tema naine oli uhke ja sirge, kondine, paksude kulmudega, see Polja aga lühike, peenikese ninaga, kitsaste silmapiludega, põsed helepunased nagu piigal (kuigi ta oli üle kolmekümne), teravate põsenukkidega, kogu välimuse järgi otsustades mordvalane. Ja tõepoolest oli ta tulnud Mordvamaalt, Ruzajevkast; mees oli tal olnud seal konduktoriks. Mehe juurest tuli Polja ära.

Žurkin hakkas kohe tema headust usaldama, palus peita ubrikusse oma ainsa aarde — kasti lõõtspilliga: barakis kolas igasugu rahvast... lõõtspill aga oli neljarealine, Julius Heinrich Zimmermanni töö, kõlavam kui bajaan, nüüd maksis see suurt raha.

Kirstutegija oskusest said kuulda need, kellel vaja, nimelt teised lõõtspillimängijad, kes olid laiali ehituse barakkides. Viina ei müüdud — see oli keelatud. Lõõtspillimängu harrastasid need, kes polnud veel eluga harjunud ja kahtlesid... Mõne aja pärast tõid kaks meest — kes olid juba tammil betoonijaiks — Žurkinile oma pilli parandada. Ja jälle seadis ta end nokitsema kuntrikusse Polja tule juurde. Pesuvardja ise oli oma asjus terveks päevaks tööliskomiteesse läinud. Vaheseina tagant oli kõmedalt kuulda baraki habemike ja läkiläkidega ametnike — puuseppade, müürseppade ja laadijate kõnesõna; siin, ubrikus, see meistrit ei seganud, ta püüdis kõrvaga kõige peenemaid ja keerulisemaid häälevarjundeid.

Kolmandast õhtust peale aga sai see istumine peaaegu kombeks, Polja ise ergutas: «Oh, ärge häbenege midagi! Kõik üksinda ka igav.» Ise seadis ta end õmblustööga Žurkini vastu voodile (perekondlik tekk, kirjudest sitsilappidest tehtud) ja hakkas kirstutegija ees muudkui kudrutama... Alguses nimetas teda seltsimees Žurkiniks, siis kõigi ees- ja isanime, näidates sellega, et ta eelistab Žurkinit kõigile teistele ja peab teda eriti austusväärseks inimeseks. Ja kirstutegija hinges hakkas pitsitama: peaasi — samasugune laiguline tekk oli ka Mšanskis kasti peale laotatud... Ta mõtles juba suu lahti teha ja rääkida Poljale oma virelemisest Mšanskis, kuuest suust ja kuuest leivapalast, kuid takerdus. Kas ta kartis Poljat solvata juhuga perekonnast, kui naine ise kõik oli maha jätnud ja mehe juurest ära jooksnud, või mõtles ta veel muud... Polja aga ei aimanud midagi ja hammustas rõõmsal ilmel niit katki. Ta oli keha poolest täidlane naine, kes armastas sõrutada ja naerda, kuigi ka tema oli nähtavasti küllalt nõuripäevi näinud. Ta oli raudteevahi tütar. Võttis ronge lipuga vastu, vedas kodulinde linna turule. Lumehangede ja lagedaga maaga ta ära ei harju.

Ta ütles, et ta on siin, uues elus, isegi kosunud.

Barakis irvitati selle sõpruse üle, kuid harva: rahvas oli seal asjalik, kirstutegijat isegi austati tema lisateenistuse pärast ja kutsuti meistriks.

Kuid ükskord õhtul valdas barakki rahutus — sinna tuli tööliskomitee volinik parteilane Podoprigora. Kõige esiteks läks ta pesuvardja kuntrikku vett jooma. Tema küsivaid silmi all haaras Žurkin järsku oma tööpaku, võttis sülle parandamiskraami ja läks üldruumi. See mees paistis kirstutegijale nagu teisest suguvõsast olema. Tema elatanud vasekarva nägu oli kortsus ja pruun mitte päikesest, vaid sulatuskuumusest, kuskilt raua- ja masinamailt...

Barakis oodatigi volinikku. Artellimeeste hulgas oli juba ammu käimas rahulolematu jutt selle mahalaadimistöö pärast. Millal ükskord lõpeb see jant ja saadetakse päris tööle?

Podoprigora silmitses kõiki, naeratas avalalt, sõbramehelikult. See oli talle alles harjumata asi... Habemed, läkiläkid, laubale langevad tukad, juba ette mittenõusolevad, võõrastavad näod... Teda saadeti kõige mahajäänumatesse barakkidesse. Kui oleks saadetud kõrgahjujaoskonda: seal on lukksepad, monteerijad, masinistid, ümberringi omad veljed, hoopis teine jutt. Aga ka siinsete hulgas leidub muidugi oma mehi, võitlusvendi, ja küllaltki palju, need tuleb ainult üles leida.

Ja Podoprigora hakkas selgitama... Nojah, laadimistööst on üle poole tehtud. Oodata on jäänud vähe aega. Nüüd me paiskame sinna kõik võimalikud jõud, et sellest tööst rutem lahti saada ja hakata kiiremini töötama oma erialal. Egas asjata mahalaadimistööd oma löögijõu poolest võrdsustata tööga tammil. Tamm aga — kõik on näinud, kõik teavad, missugune kangelaslik tormiline töö seal käib! Kui ka meie sellise tempo kätte saame, see tähendab... See tähendab, seltsimehed, et juba aasta lõpuks ilmuvad siia esimesed rauatehased, missuguseid maailmas veel pole olnud!

Podoprigora hääl oli erutusest peaaegu katkemas. Kuid kuulajaist suutis ta väheseid üles kütta: vaikiti. Neid ei lohutanud ka seletus, et palga maksmisega viivitatakse sellepärast, et aasta lõpuni on kõik krediidid ära kulutatud ja et see asi lähemal ajal korda saadakse. Aga seni peame teie ja meie, seltsimehed...

Habemikud kuulasid süngelt; petrooleumilamp heitis laest poolunist uima vooditele, suurele puust lauale ja ahjudele, mis siin ja seal savist kaamelikaelu sirutasid. Oh, alles sügaval olid siin veel varjul omad inimesed...

Punase peaga ja valge ihuga müürsepp, hüüdnimega Kullakallis, hakkas rääkima.

«Seltsimees parteilane, siin on niisugune asi... Mina olen ameti poolest profiil-müüriladuja. Kui suvi tuli, läksime kogu külaga müüritööle... Ega see vale pole, et me võisime töötada nii, et kogu talve ole pikali maas ja sülita lakke. No aga nüüd, kui ma lehest lugesin teie hiiglasest, siis selle asemel et ahju peal külitada, tulin teie juurde, kullakallis, tundsin asja vastu huvi...»

Sõnge hääl ütles vahele:

«Kui ei tulid siia nagu teatrisse?»

«Ma ei tulnud teatrisse, kullakallis, aga ma tahtsin kangesti näha, kuidas inimesest tööline välja tuleb. Meile, kulaninimestele, aina korrutatakse: tööline, tööline! Ei tea mis iseäralikust ivast ta siis tuleb? Nii on lood. Siin aga saadetakse laadimistööle...»

Podoprigora lõi hõlmad lahti, tõusis kõrgemale, et kõik kuuleksid.

«Mina ütlen sulle alguseks üht asja. Teadlik tööline teeb seda, mis on klassile vajalik. Mina näiteks olen koksiahjude meister, Donbassist, aga tulin siia, siin polnud ahje veel ehitatudki, mind saadeti tööle ametiühingusse. Tähendab, praegu tuleb seda tööd tuleviku jaoks paremini teha. Ja mina pean proletariaadi huvides antud momendil just sellele kogu oma energia andma. Eks ole?»

«Nii, nii,» kiitis Kullakallis umbropsu järele.

Kirstutegija nurises koos teistega:

«Ei sellest saa otsa ega aru.»

Siinsetes asjades ei näinud ta kuigi palju lootustäratavat. Nendel asjaoludel paistis tulevik talle habras ja vähetõotav. Kust siit kindlat kopikat saada? Uut tööd aga tuli teha külma käes. See oli raske, see polnud meistrimehe töö, seda pidi tegema ühes kambas meestega, kes Žurkinile sugugi ei sobinud. Sõrmed jäid seetõttu kangeks ja suutsid õhtul vaevaga käsitseda delikaatseid, muusikariistade parandamiseks vajalikke instrumente.

Sel korral, kui volinik käis, oli Polja jälle poole ööni kadunud, ja Žurkin töötas vabalt oma paku otsas nii palju kui kulus: vähemalt kaheksa rubla eest. Enne magamaminemist tuli tagasi Pjotr, ei tea kas Agrafena Ivanovna juurest või sõprade poolt, keda tal oli teistes barakkides siginenud. Üleriideid maha võtmata seisis ta kirstutegija juures, käed taskus, nagu külaline. Vaatas ruumi, ajas hambad irevile.

«Toanurk on hea, aga naist lased sa asjata välja. Praegu tulin, tema kõnnib tuisu käes volinikuga nagu preili käe all kinni.»

«Polja või?»

«Kes siis muidu?»

Žurkin laskis viilil kõvasti käia.

«No mis siis?»

Ise aga mõtles esmakordselt, et ega see Polja olegi nii lihtsameelne . . .

Raudteel laaditi maha igasugust kraami: traati, katuseplekki, roopaid, terasplaate, liipreid, tsementi, suurte ekskavaatorite ja veel mingite masinate osi. Žurkin ja Tiška sattusid alguses kergemale otsale — välismaiste tulekindlate telliste juurde. Seda tellist nimetati ka šamotiks. Nad vaatasid mõlemad neid imestusega — üks kivi ei sarnanenud teisega: aukudega ringid ja poolringid, plaadid sälkudega ja kõrgete servadega, mõned keskelt jämedamad nagu kingad: päris imevärgid ja rõõsa koore värvi. Ja Kullakallis imestas ka . . . Kolisesid rongid vagunitest tarade taga, peibutavalt vilistasid vedurid — mõned kõrval, mõned kaugemal, teisel pool küngast, ja mõned kadusid päriselt tuulde. Kus? Võib-olla Mšanski juures . . .

Barakki tagasi minema hakati hämaras. Mindi, ja pea kohal venis härmatisest karune telefonitraat ja silma ning südamesse tungis kuskil kaugete maade taga kustuv jahe, veretavkollane loojang. Hanged sulasid kokku stepi ja pimedusega. Tammi kohal punetas taevas varastest tulest. Žurkin ja Tiška suundusid rada mööda sellele hullumeelsele paigale, kus leidus külluses laaste, pakuotsi ja muid puidujäätmeid, mis kõlbasid kütteks ja mida nad hoolikalt kimpu kogusid. Vahel õnnestus nööri otsas järel vedada poolt palki või tervet saelauda. Eriti ahne oli Tiška, kes kargas nagu kull iga halu kallale, kartes, et teised märkavad, ja krabas teiste eestki. Ta tahtis aina rohkem kaasa haarata . . . Mitte ainult nemad: kogu vahetus, peaaegu pool tuhat inimest, kolas salkadena teedel ja jaoskondades, korjas puid, sest barakke, mis olid alles halvasti sisse seatud, köeti väga viletsalt, süsi toodi kohale väike hunnik, ja sedagi mitte iga päev. Iga kolme-nelja voodi kohta oli tehtud oma ahi, mille peal omanikud endale sööki ja teed keetsid ning riideid kuivatasid. Õhtul tõusis Pjotri ja kirstutegija voodite vahele äsja üles laotud ahjult auru, laastud põlesid sädemeid pildudes; särgivõel peremehed olid pikali, mõnulesid, kõht püsti, hella sooja õhu käes. «Jaa, vennas, sinuga juba hukka ei saa, ega sa asjata pole Hiinas käinud!» ajas Žurkin nurru. Tiška lippas esikusse ühiseks teejoomiseks vett tooma.

Hiljem hakati neid pikaldasi teejoomisi, kui mehed voodites istusid, igal õhtul pidama. Tiškale olid need kogu päeva jooksul kõige meeldivamad, kõige oodatumad tun-

nid. Lõunat söid kõik barakimehed sööklas, raha asemel [illegible] talongidega . . . Seal anti peale soolatud kohaga [illegible] ja hirsilurri, millele oli lõhnav soust valatud (Tiška, kes oli parast pikaajalist kuiva toidu peal olemist ära nälginud, otse värises taldriku kohal, kaitstes seda küünarnukkidega, ja venitas meelega söömise protsessi, piinles ja nõnutles), kaks klaasi teed ja kummagi klaasi juurde kaks kompvekki ehk «mompasseed», nagu Žurkin neid nimetas. Tiška joi ainult ühe klaasi teed (juba ette ihaledes oma ohtust) ja kokkuhoitud «mompasseed» pistis tasku. Õhtul, kui baraki hämarust lamp valgustab ja ahju peal teekann [illegible] hakkab ning onu Ivan kaane alla mingisugust rohtu puistab, võtab Tiška oma paberisse keeratud peitesõna välja.

Ta rüüpab tulikuuma jooki, silmades hüplevad lampide asemel tähed . . . Nii istub ta oma voodil, ärateenitud [illegible] teed käes, viks ja kõhetu, keegi teda ei märka, keegi teda ei puutu. Ja teed juues võib mõnusasti unistada ja arvestada.

Varsti makstakse esimest palka poole kuu eest. (Barakkides nüüd enam ei kaheldud, et antakse; teadjad inimesed rääkisid, et seaduse järgi ei tohi kauem tööliste palka kinni pidada.) Kui kustutada võlg lõunatalongide eest, jääb puhtalt kätte kakskümmend kaks rubla. Söömiseks jätkub viiest rublast (igaks juhuks on taskusse kinni seotud veel viieline); järelikult saab seitseteist emale saata. Ja Tiška tõmbab nähtamatult rahale järele tema juurde. Põdur emakene, kes kõigi ees alandlik on, elab kälimehe armust tema ahju taga. Oota, oota! . . . Talle tuleb postikutse. Eit ei usu: «Ega see vist mulle ei ole, mõnele teisele ehk? . . .» Ei, Tiška viib ta postile, seal pistetakse talle läbi luugi seitseteist rubla pihku, — millal ta on oma käes niisugust raha näinud? Ja Tiška näeb, kuidas vanake läheb lausa meelest ära, vajub sinnasamasse trepile maha, viisud jalas ja vana ürp seljas, ja nutab.

Möödub ainult pool kuud — jälle saab ta seitseteist rubla! Jookse, jookse luugi juurde, liiguta end kiiremini! Tiška peaaegu et itsitab valjusti, jookseb ise teekannu järele, tõttab ruttu endale valama, et juubeldust mitte katkestada. Möödub veel pool kuud, jälle seitseteist! Haha-haa! Eideke tatsab juba aegsasti postile — ehk on tulnud teade. Nagu peakski nii olema! Aga kälimees — varem ei kõlvanud tal eide ja Tiškaga rääkidagi —, kälimees!

Kui aga võtta terve aasta, palju siis need palgad kokku teevad? Ükskord usaldas ta oma mõtted kirstutegijale, nad arvestasid koos, kiirustamata. Tuli välja: vanaeidele saab omaette kahe aknaga onni umbes kaheksakümne rubla eest. Ou kõigepealt tarastada. Hobune . . . Noh, hobuse ostmist Tiška muidugi ise ka ei uskunud, ta niisama unistas «mompasseed» närides. Särk hakkas tal seljas aurama, läks niiskeks, pea sügeles magusalt ja järelejätmatult . . . Aga miks mitte hobune! Nüüd, kui rikastelt ära võetakse, kui juhtud peale, võib täitsa odavalt saada . . .

Žurkin kiitis:

«Sa mõtled nagu õige majandusmees, Tiška, sina jõuad kaugele!» Tal endal mõlkusid mõnutundest peas ka igasugu unelmad. «Ja kui siin midagi välja ei tule, siis astu kunagi minu teenistusse; sina oled tasane inimene . . . ma ei tee sulle ülekohut palga ega söögiga!»

Ahi õhkab kuuma, teekann sumiseb. Pjotr rüüpab kruusist ja loeb tõsise näoga raamatut «Mida sarrusetööline teadma peab». Kirstutegija, paljajalu, lastes varvastel mõnu tunda, vaatab enne parandamist viletsat lõõtspilli. «Näe, missugune kuhi talle on kokku toodud, raha muudkui tuleb!» õhkab Tiška. Mõlemat vanemat inimest veetleb nõiduslik saagisaamise õhkkond.

Mõnikord tulid Pjotri juurde teejoomise ajal tema sõbrad. Tiškale sisendasid argliku igatsuse nende plärud, ropendused, läkiläkid, mis röövli moel kuklasse lükatud Sageli oli tunda keelatud viina lõhna. Ja onu Pjotr peremehetses võõraste juuresolekul tigedamalt:

«Tiška, too vett nagu välk!»

«Ma olen täitsa märg, onu Pjotr . . .»

«R-ruttu!»

Ja Tiška longib löödult külma esikusse. Tema õhtune mõnu on rikutud. Žurkin ka ei sallinud neid kärarikkaid külalisi, kes häbenematult üleriietes vooditel vedelesid; ta lõpetas varem kui muidu teejoomise ja läks lõõtspillidega Polja juurde.

Pjotr hüüdis talle pilgates järele:

«Lase käia, lase käia!» Ja sõpradele: «Naiste asjus on ta meil esimene löögimees!»

Žurkin vihastas nende hüüete peale, aga häbenes ka. Tõsi küll, peale teenistuse peibutas teda pesuvardja ubrikusse veel mingi salajane rõõmutunne. Polja vajus oma näputööga sulekotile, mis oli kahelt poolt tema kõrval

[illegible] moodustas nagu kaks puusa; ja tema puhevil parhlõugist ja lambist uhkas perekondlikku soojust. Ja nüüd, kui Polja oli jalutama läinud, oli üksinda töötamine kuidagi nagu nukker.

Ükskord õhtul pani Žurkin Polja ette korralikult kokkuloetud kolmerublalise.

«Teile,» ütles ta.

Polja keeldus:

«Mis te nüüd ometi, mis te nüüd, Ivan Aleksejevitš . . .»

«Miks ei! Te võtate enese juurde tulevalgele. Lõõtspillidest ma ainult elangi . . . Kus see palk on? Võtke.»

«Hmh, minge nüüd, mille eest?»

«Vabandust, teie hea iseloomu eest.»

«Hmh . . .» Polja pani kolmerublalise siiski asjalikult kõrvale. «Kas peab selle eest kinno minema või? Küll ma ütlesin kino, Ivan Alekseitš, nagu tola! Mees ei lubanud [illegible] käia: ta ütles, et ma seal meestega magamas käivat. Küll juhtus vahel, et tema tuli valvekorrast ja mina [illegible] . . . siis virutas, millega juhtus. See oli ka üks põhjus, miks ma ära tulin.»

«Puhta saadanas!» kiitis Žurkin järele, kummargil töö kohal.

«Jah. Kannatasin-kannatasin, ja mõtlesin, et võtaks [illegible]. Minu naisepõlve on võib-olla viis või seitse aastat jäänud. Nii et ma . . .»

Ta jättis pooleli, ja ütlematajätmine oli patune, usaldavkõlbulu. Noh, nii et selles asjas on nüüd vabad käed, — ütles Žurkin omaette, suutmata kustutada endas äkitselt tõusnud põletavaid, inetuid lootusi. — Aga aeg on sellel naisterahval raske, kõige rusuvam naisemahlade küpsemise aeg . . . — Esimestel päevadel pärast barakki kolimist oli ta alati sunnitud ust seestpoolt haakis hoidma, sest mehed kolasid öösel koridoris ja prõmmisid.

«Nüüd, kui parteilane on hakanud tihemini käima, on [illegible] tagasi tõmmanud . . .»

Podoprigorast teadis Polja rohkem kui barakimehed. Ta on lesk, tuli siia kahe väikese lapsega, ei kartnud metsikut steppi. Polja rääkis volinikust naljatades, naerusest . . . Kirstutegija aimas siin midagi, mis teda pitsitas. Aga muide, mis see tema asi on?

Poljale nähtavasti meeldis jõude olles sellise nõustuva ja väärika kuulaja ees vadistada. Sõbrannasid polnud ta [illegible] soetanud, aga jutt kippus keelele . . . Oma kirstu koos

kogutud varaga oli ta suutnud siiski mehe juurest ära tuua. Tal oli seal rebasenahka kasukas, mõned vahetused pesu, kõrged kollased nööridega saapad, täpiline marki settkleit, mille oli õmbleja teinud, moodne kleit, mis talle väga hästi sobis. «Täpiline sobib teile,» nõustus ka Žurkin. Polja rääkis oma varast, nagu oleks ta laulu laulnud, pani koguni silmad kinni. Ainult üht salli ta ei jõudnud kaasa võtta, — see oli hea ruuduline marengosall, sellega nüüd mõnele litakale. Kahju.

Sallist... ta räägib vist tagamõttega? — arutles Žurkin endamisi ehmunult. Muidugi, mis raha see kolm rubla on! Aga salli eest tahetakse oma kakskümmend rubla, võib olla veel rohkemgi... Aga kui palju peab kahekümne rubla eest külma käes raudtee äärde minema ja tagasi tulema? Jaa... soe on selle Polja juures küll, aga ikkagi on ta võõras, ja otsib ka nagu kõik teisedki, kust midagi haarata.

Kui Polja hetkeks välja läks — et vaigistada barakis liiga valjuks läinud laulu (enne palka oli hakatud kuskilt viina tooma), vaatas Pjotr väljast tulles ubrikusse sisse.

«Aina ajad raha kokku? Lase aga käia.»

Kaine oli ta küll, aga kangesti heas tujus. Nähtavasti oli ta kuskil juba suuremaid asju ajama hakanud.

«Jälle Agrafena juurest?» küsis Žurkin jahedalt.

«Mis siis?»

Pjotr pistis laia liigutusega enda alla taburetti, vajus keset Polja hubasust järile nagu kõrtsis ja rikkus mahekaga toa õhku.

«Agrafena on asjalik eit, Vanja! Ise ta kuskil ei käi, istub nagu ämblikuvõrgus, aga ajab noorte meeste abil asja. Eks ma vajutanud Miškaga õige nupu peale?»

«Kas sa tõepoolest midagi tead?» uudishimutses kirstutegija tagasihoidlikult.

«Ah?» kostis Pjotr vastuse asemel kaunis jultunult. Ta imes pläru salapärase muigega. Ta ei lasknud end kunagi lihtsalt püüda. «Aga tema Dusja... See preili on lausa oopium rahvale! Ta ei taha siiamaani minu poole vaadata, Vanja.» Pjotr jäi kuidagi tehtult nukraks. «Kui sinna lähen, on ta lipsti oma kuntrikus. No, oota sa... Ah, Vanja, las ma saan endale korralikud antsuhtid selga...»

Ta jäi mahorkasuitsus unistama.

Kirstutegija jättis oma vaikse nokerdamise katki ja tõstis pead.

«Head, ma annan sulle nõu, Petruša.» Tema hääl oli [illegible] ja holatav. «Ära enam mine sinna, ei maksa seal [illegible] ei pea nii kartmatult lagedale tulema. Sa pane [illegible] pearõhk tööle, tee selle läbi vanad asjad heaks. [illegible], mis võib...»

Meljukuse mõttes lõpetas ta lause silmadega, aga Pjotri [illegible] see ei jõudnud: ta oli koos suitsuga kuhugi kaugele lennanud.

«Ja mis Dusjasse puutub, siis viska naisevõtmise mõte [illegible] välja. See tüdruk on meeste käes olnud. Mulle [illegible] alevist pille parandada, mulle räägiti: sügisel sõitsid insenerid iga õhtu voorimehega tema juurde. Ja pärast [illegible] kuskil aborti tegemas. Nii on lood.»

[illegible] Pjotr kuulas. Tahtis põlglikult mühatada, kuid ei [illegible] — ta hoopis oigas. Ja silmad pilkusid jälle [illegible], koera kombel.

«Ta keeras järsku jutu teisale.

«Peauvardjal on sulekotiga voodi, hea voodi. Vist oled [illegible] peal lamanud?»

Kirstutegija pööras solvunult pea ära.

«Mine nüüd!»

«Oled ikka loll. Kas ta siis sind ainult jutuajamiseks [illegible] juurde kutsub? On sul ka aru! Sihuke naine kistakse [illegible] alt ära! Kas sina oled siis.. halvem kui teised [illegible]?»

«Ma ei ütle, et halvem,» porises kirstutegija.

Ta oleks Pjotri ees peaaegu kelkima hakanud mälestustega Bõzrani ajast: kuidas ta kõndis Voložka ääres, [illegible] peas, lõõtspill rihma otsas, mustad vuntsid nina all. Ohoo, ta oskas siis tüdrukutega nalja [illegible] hullemini, kui nüüd tehakse. Ja praegugi, kui mitte [illegible]...

Või on hilja, elu on juba looja hakanud minema?

«Annad talle vist veel rahagi selle eest, et lubas sulle [illegible]?»

«Mis seal's on?» hämmeldus Žurkin.

«Oled ikka loll. Sa pead ju ilma naiseta kui palju — [illegible] aasta otsa elama. Kuidas sa toime tuled? Aga siin — [illegible]: naine igatepidi mokka mööda ja tema juures [illegible] töökoda. Oh, Vanja! Sa vaata julgemalt elu peale, [illegible]: meist ei ole kellelgi hale, miks meie peame [illegible]?»

[illegible] tuppa tulnud Poljat, kargas Pjotr püsti, rebis

mütsi peast, surus selle kramplikult vastu südant ja vajus tseremoniaalses kummarduses looka.

Polja läks lõbusaks, roosatas näost ja ei kurtnud isegi mahorka pärast.

«Näitleja mis näitleja! Ha-ha-haa!»

«Ma ju olengi näitleja! Küsige Vanjalt, kuidas ma omal ajal rahvamajas asjaarmastajana mängisin. Karjuti braavo ja bis! Ja meie Ivan Aleksejevitš mängis lõõtspilli — ohoo . . .» Pjotr moonutas kannataja moel nägu. «Kui pöördus tas: «Piinatud, vaevatud tööline ma! . . .» Mis seal rääkida! Teate, Polja, ükskord, kui ta mängis, läksid tema järel kolm küla paljajalu läbi pori nagu ikooni taga viletsusele kümne versta kaugusele!»

Polja palus heldinud ohkega:

«Te võiksite korraks mängida, Ivan Alekseitš!»

«Kui mu antud sõna on peetud ja rong vilistab, siis mängin teile lahkumislugu, Polja,» naljatas ka kirstutegija.

«Miks te lahkumise peale mõtlete, või tunnete abikaasa järele igatsust?»

Pjotr ei lasknud Žurkinil sõnakestki lausuda.

«Tal pole ju abikaasat, Ivan Alekseitš on lesk!»

Ta nügis hämmeldunud kirstutegijat salamisi rusikaga.

«Le-esk?» laulis Polja imestanult. «No aga lapsi tal ju vist on?»

Pjotr jälle:

«Milleks tal neid . . . Ta on selles asjas akuraatne!»

Polja sirutas end Žurkini poole, ja see tõstis tahtmatult talle vastu oma ujeda näo. Kui poleks olnud seda pesuvardjat . . . oleks Pjotr talle mõne teise välja koukinud. häbeneb, üleni punane, naerab ja pisar silmas (naerust või?). Naine . . .

«Tuleb välja, et me mõlemad olemé üksikud inimesed!»

Žurkin langetas pimestunult pea. Mis tööd sa siin enam teed!

Pjotr lõi tantsu:

«Sõbrad kahekesi koos — vorstmaaker ja tema teine pool! Ha-ha-haa!»

Selle jaoks pole kahju ka salli peale kulu kanda, — mõtles kirstutegija hoogu sattudes ja joobudes. Aga niipea kui ta oma nurgas voodisse heitis, hakkas tal südames torkima: nagu tuleks Polja talle naerdes vastu — hea ja muretu, on kogu südamest temaga, tema aga tõstab tasa-

[illegible] kirve selle südamlikkuse vastu . . . Või segunes siia [illegible] tema naine Polja? Ongi tema mitte millegi eest [illegible] . . . Unes, peaaegu enne äratust, hiilis [illegible] tema juurde pesuvardja, soe, paljapäine, kergitas [illegible] selle alla pugeda . . . see ei olnud enam pesu-[illegible], vaid üks ammune preili Voložkalt, peenikene, [illegible] . . . Tiška raputas tasakesi — tarvis üles [illegible] ja ruttu külma kätte minna; veoautod müristevad [illegible] taga.

[illegible] tulemas veel karmimad päevad kui enne.

[illegible] nädala lõpul, palgamaksmise päeval, pandi Tiška [illegible] riidekaupa maha laadima. Paljud viisid sel hom-[illegible] töole kaasa ebaselge, näriva rahutuse. Mõned olid [illegible] juhuks juba ette vihased ja ähvardasid, kuid esialgu [illegible]. Tuulest mööda ajades kihutasid surmapõlgavalt [illegible] alla rahvast täis veoautod.

[illegible] laaditi maha kaugel üksikul teel. Võib-olla [illegible] mõnedest barakimeeste ihaldustest hais ninna saa-[illegible] . . . Autod veeresid kähku vagunite tagant välja. [illegible] käia, las käia!» kiirustasid vastuvõtjad töölisi vahet-[illegible], koorem kasvas välgukiirusel ja sukeldus siis [illegible]hangedesse, teadmata kuhu. Peale vastuvõtjate tung-[illegible] siin veel müüjad ja tööliskomiteede esindajad, luge-[illegible] riidepalle, jälgisid saatekirju ja üksteist, — vilksamisi, [illegible] jälgisid, nagu Tiškale paistis, aga võib-olla selle-[illegible] kihutasidki neid taga, et varjata mahalaadimist [illegible] barakimeeste eest, kes töötasid kaugemal? Aga need [illegible] aimasid midagi, lonkisid karjakaupa siia ja vahtisid, [illegible] suitsu. Alles pärast paljusid noomitusi ja pealekärasid läksid vastumeelselt tagasi.

[illegible]päevaks jõudis riidevagunite juurde kuuldus: tam-[illegible] raha.

[illegible] hakkasid äkki riided paremini sooja andma ja [illegible] lippasid vilkamalt. Ta tassis vastu rinda surudes [illegible] pakke, millel oli tüdrukute ja uue sitsi pidulik [illegible]. Siin olid puudased pallid parhi, kohevat, magusalt [illegible] sarpinkat, paksud musta riide kangad üleriiete [illegible], kimpudena valmis pintsakuid ja pükse, värske läi-[illegible] voodriga, kordagi selga panemata. (Tiška polnud [illegible] uusi rõivaid veel kunagi proovinud!) Tuli ette, et [illegible] lõnat, peremees, vedas sellise vara pampe koju,

mida ta oli Pensa turul leiva vastu vahetanud. Kõik [illegible] pandi salamahti kirstu, kolksuva luku taha. Vara [illegible] Froskale, peremehe tütrele, ja mehele, kes kunagi [illegible] ja tema kõrvale heidab... Tiška käis sellest kirstust mööda hingevärinal nagu kirikust.

Siin aga oli teine asi: need esemed olid määratud [illegible] seks jagamiseks Tiška ja teiste vahel. Ja need asjad, [illegible] ta hetkeks vastu rinda surus, olid omad ja veel [illegible] omad. Nende taga olid varjul paratamatud kaklused [illegible] kired...

Olgu mis on, aga midagi ma kätte saan... kas või [illegible] Pjotri kaudu, — mõtles Tiška. Sellest usust ei [illegible] Tiška nüüd taganeda, olles uimastatud sitsi ja parhi [illegible] küllusest. Peale selle oli lähenemas õhtu ja järelikult [illegible] muinasjutuline sündmus — palgasaamine... Erutusest käisid läbi kõhu meeldivad puhutised. Mitu korda jooksis ta raudteetammilt alla ümberkukkunud, hangetulsanud vaguni taha.

Ja seal, tegevusetuses, kui ta iseendaga üksi jäi, tekkisid õndsalikud mõtted. Nagu oleks ta kihutanud nähtamatu rõõmustavas rongis. Ongi emal õu tarastatud ja hobune ostetud. Aga kui veel aastaks siia jääda ja saata mitte ainult seitseteist rubla, vaid õppida ära mõni eriala, näiteks pottsepaks või puusepaks, ja teenida nagu kirstutegija igas pooles kuus oma kolmkümmend viis rubla? Mis seal'st on, nii see sünnibki teisel aastal! Tiška tormas edasi, julgelt laiali lükates haaramatut, teadmata mida varjavat ajaudu... Kogu lauda kataks tingimata õlgedega, et taevast poleks näha, nagu oli onu Ignatil. Loomadel on soojem. Ütelda emale, et ta majapidamisse sulaspoisi võtaks vähemalt koguni kaks: kas neid näljaseid popsipoisse praegu vähe ringi hulgub! Siis ema ainult näitab kätte, mida teha ja kuidas. Tõsi küll, sulaste asjus on nüüd kõva kord, sellepärast võidakse majapidamine laiali lüüa, aga kirstutegija ja Pjotri jutust haaras Tiška kõike, mida oli vaja teada: et aeg on praegu ebakindel, palju võib veel muutuda...

Tammi tagant jooksis ta välja mängeldes ja tantsides. Kuskil vilistas sõitev vedur. Vedurid ja raudteed ja vagunid — kõik olid nüüd Tiškale saanud päris tuttavaks, läbivaadatuks ja -kõnnituks nagu oma tänav. Hangedel, kuhjas pakases jalutas palk, levis riidekauba ja -kirstude lõhn. Räägitakse, et siin jõe taga algab juba Siber... Las olla!

[illegible] kui ema nüüd näeks, kus ma olen, missuguses Sibe-[illegible] Ma olen ikkagi oma teeraja leidnud!

[illegible] mindi esimeste tulede süttides ja Tiška muretses: «Ka me ei jää palgasaamisele hiljaks, onu Ivan?»

«Ooh, või veel,» pomises kirstutegija, kuid mõlemad [illegible] sammu ja unustasid sel korral laastude korjamise [illegible]

Aga niipea kui nad barakki jõudsid ja nägid unetult [illegible] või ahjude juures end vihaselt soojendavaid [illegible], said nad kohe aru, et polnud täide läinud midagi [illegible] täna täide hoopiski. Pjotr istus üleriides voo-[illegible] ja tuhlas oma kotis. Temale oli palk täielikult välja [illegible]

Vana puusepp, kõhetu ja sulimoeline, tolknes võõraste [illegible] juures ja puuris nagu vagel:

«[illegible] tõmmatakse tolaks, aga meie vaikime. Jaah, mine [illegible]... Kohe pannakse kinni! Kui võtaksime kätte ja [illegible] kõik koju. Võta siis näpust!»

[illegible] ei kuulatud: ta oli barakis kõige suurem lesi-[illegible] Ta aeti ahjude juurest minema.

[illegible] näris hinge.

[illegible] juurde istus Obutkin, seltsiv mees, samuti puu-[illegible] kohalik, aleviinimeste hulgast. Ta ööbis tavaliselt [illegible], kuid oli seekord hilise ajani barakki jäänud. Žur-[illegible] austas teda tema toreda välimuse ja jutukuse pärast [illegible] seetõttu, et ta oli abielus endise kooliõpetajaga (ainult [illegible] vurrud, alati imetud ja märjad, olid talle vasti-[illegible] Obutkin püüdis rääkida tasa ja malbelt, kuid ei saa-[illegible] võitu oma bassist, tema pasunahääleline torin kattis [illegible]

«Paaasi, tuleb terve artelliga minna, kõik koos. Mida [illegible] omavahel räägime, seda ütleme neile välja, heaga [illegible]. Kui raha ei ole, noh, siis anna kaupa!»

[illegible] ka teised hääled, mis tulid krigisedes kuskilt [illegible]

«Seda kaupa hakati juba maha laadima, omale on neil [illegible] võetud.»

«Või nemad meid ootama hakkavad.»

Ainult Vasja voodi juures, kuhu õhtuti oma kamp [illegible] kogunes, oldi nagu ükskõiksed. Vasja jutustas õhi-[illegible] igasuguseid kangelaslikke sõjalisi ja kriminaalseid väl-[illegible], mida ta pidi olema raamatuist lugenud. Tema [illegible] jõid meeletult teed.

Pjotr kuulatas kõike: baraki jutud talle ei meeldi. Ära minnes ütles ta hukkamõistvalt:

«Kodanikud, te nurisete ilmaasjata: alati tuleb aig juhtivaid tegelasi varustada. Vaadake: meile palk, n muu asi; meil barakk, neil soe võõrastemaja, söömas k vad restoranis. Asjast tuleb aru saada!»

Kõikjal voodites lamavad mehed elavnesid, hakk kiruma — härrasid, kes on ikka alles nagu varemgi, P rit, kes palga kätte sai ja kohe müüdavaks hingeks h kas... Ainult Žurkin keeras kõrvale, häbenedes k sugulase pilku.

Võiks teine rutem ära minna, mis ta mängib teiste h puhul narri, — mõtles ta.

Aga Pjotr ei pääsenud minema. Uksele ilmus vali seltsimees Podoprigora, kes sisse astudes aeglaselt ja u valt ringi vaatas.

Otsekohe katkesid jutud ja kirumine. Vooditelt vaat mehed ainiti sisseastunule otsa ja ootasid, mis edasi s Nende voodid ei olnud ju kodus, vaid kaugel-kaugel k võõrast steppi. Tammil leegitsevad väsimatud tuled h mikuni. Suurtest kaugustest vilistavad pimeduses rong Millega see lõpeb? Mis edasi saab?

Podoprigora tuli lambi alla.

«Tervist, sõbrad!... Ma teen teile teatavaks, et on s dinud meie ehitusele suur rõõmustav asi.» Podoprigo võttis mütsi peast. Ümberringi valitses pingeline h vaikus, tema aga jätkas meelega veel valjemini, veel t semalt: «Meie Dnepropetrovski seltsimehed-metalli sed valmistasid ennetähtaegselt — ennetähtaegselt! sisseseade esimese kõrgahju jaoks. Oma saatjatega toov nad meile ešeloni. Selle ešeloni me peame vastu võt seltsimehed, ja samuti ennetähtaegselt tühjaks laadima arusaadav? See on, sõbrad, meie viimane mahalaadimi Ja ma ütlen, see on rõõmustav laadimine. Ja siis läh igaüks tööle oma erialal. Selge?»

Podoprigora köhatas, pani mütsi pähe ja köhatas j Temalt ei pööratud silmi, teda taheti veel kuulata... n poleks ta veel midagi ütelnud. Volinik märkas ühel v raamatut, ta võttis selle kätte. See oli «Mida peab teadma sarrusetööline».

«Kelle raamat see on?» küsis Podoprigora.

Pjotr läks asjalikult, omamehelikult parteilase juurde

«Minu oma, ma õhtuti loen seda natuke puhkuse asemel.»

«See on hea,» kiitis Podoprigora ja vaatas Pjotrit tera- kt, ei teda meelde jätta.

Siis pöördus kõikide poole:

«Nüüd, sõbrad, on vaja teist nimekiri koostada... ame- ühingu jaoks. Mahalaadimise arvame staaži hulka nagu oma erialal töötamise. Teie tulge järjekorras pesuvardja juurde, seal ma panen kirja.»

Pjotr vaatas viltu kirstutegija otsa ja millegipärast istus.

«Ei tea, kas riidekauba saamiseks tehakse nimekiri?» küsiti vooditelt.

«Milleks? Riidekaupa jaotab kooperatiiv. Nimekiri on tulevaste ametiühinguliikmete kohta.»

Vooditelt ei usutud:

«Nooh, ega küll...»

«Aga millal te töö eest maksate?» kargas välja ammu parajat hetke oodanud hääl, ja jälle läksid mehed kõikide vooditel ärevile, hakkasid liigutama, ja sai kuuldavaks tõdine häältekõmin.

Podoprigora seletas jälle kannatlikult ja sõbralikult, ta rääkis krediitidest, osalisest viivitusest, mis kahtlemata lõpeb paari päeva pärast. Ehituse ülema asetäitja ise sõitis Moskvasse... Nõukogude võim on tööliste võim, egas tema ometi töölist petma ei hakka või tema tööd ilma tasuta kasutama!

Kõnekõma läks veel valjemaks, üksikud hääled kostsid taas. Enamikul kujunes täiesti vaieldamatu lootus. Nojah, nimekiri koostatakse muidugi selleks juhuks, kui tuleb raha asemel riidekaupa anda. Arusaadav, et seda ei öelda, et mitte ärritada. Mis seal's on, kui rahadega on raskusi, riidekauba vastu ei ütle keegi midagi. Esimestele, kes ohrikus käisid, koguneti ümber ja küsitleti neid ahnelt. Selgus, et kirjutati oma ütlemise peale üles seda, mis alati: kust tulnud, kus töötanud, kui mitu inimest perekonnas ja nii edasi. Keegi läks juba ägedaks, väitis solvunult, et perekonnalnimestele antakse rohkem.

Pjotr sosistas kirstutegijale masendunult:

«Tead, kuhu see nimekiri läheb? Kõiki tahetakse läbi ja läbi kontrollida. Noh, hea küll...»

Äkitselt puhkes kirumine ja sõim. Taibukas puusepäätt, kes oli jutte pealt kuulanud, kellele kuipalju antakse, laskis kirja panna, et tema perekonnas on kaksteist hinge. Barakimehed said pahaseks.

«Sul, täitanud saatanal, on kodus ainult eit ahju peal, oli poeg, aga see ütles sust lahti! Lähme ja teeme selgeks, et su poeg palkas sulase! . . .»

Vanamees ei vastanud midagi, muigas ainult süüdlase ilmel ja kavalasti, surudes tagumikku vastu tulist ahju. Ahju omanikuks oli punase peaga pottsepp.

«Vana, jumala eest, ma võtan praegu vembla ja annan sulle vastu taguotsa. Kõtt!»

Nähes, et vanameest miski ei kohuta, hakati hirmutama teisiti, vaikselt: vanglaga, ja veel missuguse vanglaga, kui nõukogude võimu petmisest teada saadakse . . . Vanamees pani jalad risti ja istus tatarlase moodi oma voodi peale. Sealt vahtis ta kõiki oma metsloomalike, vilavate pilusilmadega, mõistatades, kas nad vangla asjus valetavad või ei valeta, ja mõtles, kas minna volinikuju juurde õiendama või ei.

Vanamees unustati ja ta otsustas, et pole vaja minna.

Žurkinile oli ubrikusse minek väga vaevaline. Lambi taha oli peitunud Polja tõsine, muretsevalt tähtis nägu. Ta abistas Podoprigorat. Läbi valguse oli valus teda vaadata. Volinik küsis perekonnaseisu, ja kirstutegija suutis vaevalt välja öelda, et ta on lesk; küsimusele, kas lapsi on, vastas ta veel tasemini, et ei ole. Aga kui ta ubrikust tagasi tuli, haaras teda meeleheide: mida ma tegin? Kodus on kuus varesepoega, püksata, räbalais, kui antaks igaühele särk, antaks kuus särki ja veel naise Polja jaoks. Nüüd oli ta nad kõik ära müünud, kõige väiksemani, Sankani välja! . . .

Tiška valas ahju juures mornilt teed. Jõi ise oma kruusitäie ära ja heitis kohe rusutult pikali, tõmmates tekinäru üle pea.

Teed juues läks kirstutegija meel lahedamaks, kui ta oli pisut järele mõtelnud. Kui oma nurk on, võib lõõtspillidega särkide jaoks kaks korda rohkem teenida. Kõik istuvad ilma rahata, aga mina olen rahadega mees, — mõtles ta, — Selleks ma püüan kõigest väest, selleks ma valetangi. — Kuid iseennast ta muidugi petta ei saanud, ta teadis, miks ta oli valetanud. Ubrikust meelitas ületamatu, jubedavõitu vallatamise võimalus . . . Pea norus, mõtiskles ta, paljajalu, habemik isa, kartis, et kunagi tuleb tal kõige eest maksta.

Hiljem väljus barakist mees. Barakkide katused toetusid otse lumele, terve linnak barakikatuseid; nukralt, rusu-

tuli helendasid nende alt jäätunud väikesed aknad. Siit-seal leid sündgelt, bandiitlikult välja lõõtspillihääled. Ei ole just nad viina võtavad, tuleks selgitada, — mõtles Podoprigora. Linnaku tagant paistis ähmaselt väljasurnud tuuskarb, seda mööda oli veel vaja tükk maad minna: Podoprigora elas üsna kaugel. Ta tõstis krae üles, vajutas pintsi sügavamale pähe; niiviisi end külma vastu kaitsnud, läks ta oma kakskümmend kilomeetrit märkamatult maha käis, kellegagi mõtetes vesteldes ja tegutsedes.

Kõik taga oli hajali kõrge kuma, vist tuli see seal varjul olevast, ööd ja päevad töötavast suurest elektrijaamast. Muide, mingit elektrijaama veel ei olnudki, seda alles ehitati, ja sedagi teises kohas, siin lihtsalt tõusis kuu. Kuid Podoprigora asustas need hundiorud sellega, mis talle juures oli. Ta kuulis isegi Krasnogorski—Tšeljabinski—Moskva pikamaarongi rataste kolinat, millega täna ehituse juhtimisabi ise kiiresti keskusesse sõitis, jättes kogu oma töö katki; krediitide ja tööliste palga probleem varjutas praegu kõik muu. Ehitusel oli tõepoolest tunda tõsiste rasketeede hõngu. Üle lumehangede kostsid vaidlejate viirastelikud vihased hääled tööliskomiteest, kus tervelt pool päeva oli kestnud kõike välja kurnanud tormiline nõupidamine — ikka sellessamas küsimuses . . .

Ja nagu puhkuseks meenus äkki üks nägu, trotslik ja ihtsameelselt lõbus naisenägu; see peatas mõtted ja hällitas. Meeldiv, ruuged juuksed lihtsalt tahapoole kammitud, valgustatud põlevast lambist . . . Esimest korda barakki tulnes sattus Podoprigora ootamatult Polja peale: ta hõõrus paljajalu, seelikusabad üles keeratud, higisena vihatelt põrandat oma ubrikus. Polja raputas end ruttu ja ajas end külalise ees püsti, toetades märjad käed puusa, häbistav ja tigedalt väljakutsuv.

«Ah tele oletegi siis volinik? Jumal tänatud, tulite siiski ka teie mis aja tagant kohale . . .»

Ja siis algas . . .

Ta rääkis konarlikest, kahe verssoki paksuse saastakihiga põrandaist, mille pesemiseks koristajaid ei anta, ja et vett ühtelugu paagis ei ole, ja et taburettide pärast käivad kaklused, ja et pesta pole kusagil — inimesed käivad rongi neli päeva pesemata. Ja kus saun on? Ja kus on tehaetteõliste kooperatiiv, nagu teistes jaoskondades näeb? Ja meditsiinipunkt? Komandant on mõku, pole kellegi tööleja, midagi sa selle loru käest ei saa . . . Polja sassis peas

olid salgud püsti tõusnud nagu piigid, ta lõpuks märkas seda, hakkas kammiga vihaselt tööle, samal ajal aga muusi kui tänitas . . .

Podoprigora vaatas seda tulisust uudishimulikult ja muigega kui inimene, kes teab midagi rohkemat. Kui Polja puhkamiseks peatus, ütles Podoprigora:

«Sa signaliseerid kõik õieti, seltsimees, ainult et ega me igavesti barakkidesse elama ei jää, me oleme siin ajutiselt . . . Hiljem me lööme toredad lossid üles!»

Polja keeras end kõrvale ja ainult turtsus korraks.

Aga kui Podoprigora enne barakist äraminekut veel kord ubrikusse vaatas, istus Polja seal, valge pluus seljas, pestud, kammitud, võluvalt ootavana. Ja Podoprigorale see meeldis. Vähe sellest — Polja tuli teda saatma, et tee peal veel lisaks midagi kaevata ja ära rääkida see, mida ta öelda ei jõudnud. Ja kuidagi lõbusasti eksisid nad hangede vahel . . . Ainult et milleks on seal see habemik, kelle Podoprigora leidis Polja juures tööpaku taga istumas? Varga silmad peas, ja lipsas kohe külgepidi ubrikust välja. Karakullkraega kasukas. Selliste kasukatega uhkustasid kaupmehed. Kui saaks teada . . . Sellised vististi poevad ringi, sosistavad voodite juures ja nurkades — praegu on kõige sobivam aeg.

See, mis palgaga sündis, läks isegi temale, Podoprigorale arusaamatuks ja küllap ka ähvardavaks . . . Krediidid, raamatupidamise raamatud, bilansid, — sellest taipas ta vähe, ainult aktsepteeris neid kaugelt hea usu peale . . . Kõige selle juurte vahele ja tihnikusse võis kes tahes end peita, ja pilgata veel pealegi. Ega siis asjata ehitusel järjest julgemalt hakanud liikuma igasugu kuuldused. Lobiseti, et ehitusele ülemaailmse ulatuse andmisega on pisut kiirustatud, et seal, juhtivatel kõrgustel, on nüüd aru saadud, tagasi tõmbutud, midagi kärbitakse ja võib-olla võetakse tublisti vähemaks . . . Podoprigora kihutas endast eemale need kuuldused, ta püüdis pigem võitu saada sellest osast temas endas, mis neid kuulas ja värisema hakkas. Podoprigora oli omal ajal olnud suurtükiväelane Teises Ratsaarmees . . . Jah, ta tundis enda nahal, missugune surve, milline äärmine tihendatud gaasisurve (nagu suurtükitoru kanalis enne lasku) oli nendel aastatel kujunenud. Egas ta muidu olnud hoolimatu ka oma laste vastu, vedades nad soojast nurgakesest siia, kodutusse hundirajusse.

Ruu tõusis järjest kõrgemale, kallates mäed üle oma [illegible] uinutava valgusega. Pehmete laineliste harjade peal nägid välja täpselt niisugused nagu Kertšis, kus [illegible] diivisjon pärast Wrangeli kampaaniat korteris oli. [illegible] Podoprigoral olid tookord kannused ja punased püksid, [illegible] olid sarnad mustad, lapsest saadik koksist ära suitsu- [illegible] Prunksikarva nägu sobis väga hästi punaste pükste [illegible] Ohtul läks ta juukselõikusärisse, kus teda igast [illegible] nooremaks kärbiti, kammiti tema tugevasti kõlnistatud tukad seitlisse, puuderdati ohtralt nägu ja lasti [illegible] lõhnava, kannuseid kõlistava iludusena bulvarile. [illegible] aga ootas teda, kannatamatusest hobuse kombel [illegible] maad kaevates, tema sõber samast suurtükidivisjonist, Volka Kubassov. Kuigi ei, 1921. aastal Volkat Kertšis enam ei olnud: pärast seda, kui tal jalg läbi lasti, elas [illegible], oma külas. Ja Podoprigora läks üksinda kannete kõlinal talle tuttavas, jubedas suunas, läbi tuule, [illegible] akaatsiate ja lõunamaiste valgete majade vahelt. [illegible] väravа juures ta köhatas ja tammus oma pool tundi. [illegible] tuli välja näitsik, lühike, vaevalt puusadeni ulatuv talvine jakk seljas, mis paistis nagu vaas, armas ja [illegible] Zinka, kes ainult lapselikult naeris, kui tuul talle [illegible] jalgade vahele puhus; see tuul oli valmis Podoprigora pikali lööma kogu tema odekolonniga. Oh, odekolonn! . . .

Ohtul, enne barakkide läbikäimist, otsustas ta äkki [illegible]komitees habet ajada. Loll, puhta loll, ah siis esimese järjekorras mõtlesid sa niisugusel ajal naisterahva peale? Ja jälle vastik odekolonni lõhn, õnnetuse lõhn . . .

Aga vististi oli peaaegu samasugune olukord oma [illegible] aastat tagasi, kui Teist Ratsaarmeed kokku klopsiti koledal kombel mobiliseerituid; see kogu polnud [illegible] sõjaväeosa moodi, oli segane ja kärarikas; ärajooksmine, väljaastumine, peaaegu mäss andmatajäänud säärestamete pärast, suhkruportsu pärast, ja varjus oli peidus [illegible] juuksetukaga mehi Doni äärest, eeskujuliku [illegible], — selge, et vajaduse korral on nad valmis juhid . . . Aga seevastu oli seal ka sadu oma poisse, kõrgahjutöölisi ja [illegible], ja nemad raiusid ning vormisid seda halli ja [illegible] massi nagu kõva, hästi seotud sarrus, ja näe, [illegible] sündis: divisjonid ja eskadronid marssisid tulele vastu, [illegible] puhkisid maa puhtaks, nad jõudsid hommikuks mere [illegible].

Aga kellest siin kinni hakata?

Iga hooajatöölist tuleb võtta kobamisi — silmaga läbi lõhna peale. Et ära tunda omi, ustavaid inimesi . . . Podoprigora püüdis meelde tuletada mõningaid arvukaid barakkides nähtud nägudest, kuid mälu ajas nad segi, vaid gustas liiga nõrga tulega neid juuksetukki, põlvi, müüdi altkulmu vahtivaid silmi. Nimekiri, mis tal taskus oli, vist vähe kaasa aidata. Öö olen üleval, aga küll ma selgust saan! — mõtles ta.

Podoprigora hakkas koju tõttama. Külje pealt puhus tamm päikesevalgust: paned silmad pilukile — ongi Harkov või Moskva! Podoprigora kissitas kadedusest: ta oli palunud määrata ennast sinna, kus elu kees, ajutiseks, kas või lihtsaks betoonijaks, aga ei lastud . . . Teisel kaldal on pärast valgust veel pilkasem pimedus, ja seal valgustab ainult tuhm kuusilm . . . Projekti järgi peab sinna tulema sotsialistlik linn, mis amfiteatrina jõe äärde laskub ja vee juures pargiga ja spordipaleega lõpeb. Ja ta saab elama, see linn, saab elama, ükskõik kui palju keerleksid selle kohal Volka Kubassovite ja veel Volkast suuremate tigetsevad varjud. Aga enne on vaja rinnaga läbi suruda tervetest mägedest, läbi tervete töökuhjatiste.

Tookordki, kodusõja ajal, vaesel ja viletsal ajal, oli ka vahel raske uskuda, et me kunagi vaiksel hommikul mere äärde jõuame. Jõudsime . . . Ja lubadused, kõige pilvetagusemad ja täitmatumad täideti lihtsalt, nagu oleks ise vajatav aeg tulnud. Linnaserva ja agulite urgastest viidi töölised paremateesse korteritesse . . . Podoprigora sai valge tiibhoone tagaõues, mis oli osje ja stepirohtu täis kasvanud, akende juures kõikusid kassinaeri purpurpunased kardinad. «See korter on ju nagu Livadia!» vaimustus ta oma kümme korda päevas, ja tubades oli nii puhas ja hele valgus, nagu poleks seinu olnudki. Ka Zinale meeldis, see sarnanes millegi poolest tema oma Kertši majakesega. Ta pani kummuti kohale seinale jaapani lehviku taolisele. Podoprigora sõprade ja oma isa kaasteenijate päevapilte (isa suri Kertši linnavalitsuse kirjatoimetajana), akende ette riputas laulatuskleidi tülli, voodile seadis kassinaeri karva purpurse-sinaka-lilla siidteki, võttis hommikul kähku oma alasti keha ümber samasugusest riidest purpurse-sinaka-lilla mantli, mis oli vöötatud sinivalge siidnööriga, ja sekeldas maja pidades kogu tiibhoones ringi. Möödus aasta ja kakski, aga Podoprigora ei uskunud ikka

veel ei see lühikeste juustega, moodsalt siidine, maalitud [illegible] naisik on tema naine . . . Ei uskunud, kui ta tehasest koju tulnud ja ennast pesnud ning läks selle [illegible] tõenäritava söögikeetja juurde kööki ja nägi tema väsinud, paljaid, kõrgete kõverate kontsadega kingades [illegible]. Ta ei uskunud, et ta võib, et tal on õigus kohe teha [illegible] millest ta endamisi värinal mõtles. Zina tõrjus teda kõmarnuksiga eemale, muidugi silmakirjaks, tema laul [illegible] natukeseks, ta kuulatas midagi mõtlematult nagu [illegible], kontsad libisesid iseendast laiali. Siis pani asjaliku [illegible] oma kõrvale ja andus. Ja isegi pärast seda, kui olid [illegible] Volodka ja Petka, jätkus kõik niisamuti.

Kassinaeri karva preili . . .

Ja elu ise tõi pärast sõda kaasa midagi ootamatut, nagu [illegible] Sinelite hallusse, millega oli karmilt harjutud, [illegible] kõik üheõiguslikult rahuldusid, lendas äkki kirju [illegible] tõenäritava sulestikuga lind. Ta sillerdas magusate ja kibeste viinade tulevärvis, mis koloniaalkaupluse aknale [illegible], ta tõi endaga kaasa kallist raha ning jälle sappi ja [illegible] kadeduse rikaste vastu . . . Zina hoidis kolm kuud ühe [illegible] asja pealt kokku, siis aga läks ja ostis endale ilma [illegible] järjekorrata markisetti kleidi jaoks — pronksikarva, siniste täppidega, mis väga sobis tema punakate [illegible] lokkidega ja valge kaelaga. Aga kui palju jäi veel [illegible] letile, igasugust mustrilist ja helendavat kraami . . . [illegible] selle haarasid endale inseneride, igasuguste äri[illegible] ja üldse jõukate inimeste naised (linna oli ilmunud isegi väike eratehas), — mingi joonestaja administ[illegible] teenis ju rohkem kui koksitööline Podoprigora. [illegible] viga! Zina pesi väsimatult lapsi, tegi süüa, pesi pesu, [illegible] oma kontsadel toast tuppa, vilistades asjalikult.

Podoprigora aimas mõnikord endamisi halba. Bulvaril [illegible] avatud «Eldoraadost» kostis õhtuste katuste kohal [illegible] muusika. «Ja kõik, mis oli ja hinge vaevas, on [illegible] möödas . . .» Miks? Sõbral Volka Kubassovil [illegible] igaveseks jalg. Aga kui tema, Podoprigora, puhkaks hauas, tapetuna kuskil Perekopi juures, siin aga [illegible] nõisugune õhtune pidu? . . . Läbi alevi sõitsid rongides [illegible] — kübarad peas, liivakarva kerged ülikonnad [illegible], suured hõlpsalt saadud rahad käes. Nad sõitsid mere äärde kuurortidesse, mis olid Wrangeli ja Škuro käest vallutatud. Aga kui tema puhkaks seal hauas?

Podoprigora oli partei lihtliige; seitse tundi päevas

ahjude juures, ja veel mõni koormus (šefluse alusel) tehasekomitees. Tema, rakukese lihtliige, ei löönud kulli kahtlema, kuid muutus valvsaks. Ta teadis, mida räägib nepist Lenin. Ja tiibhoones oli selline helgus; lapsed tõusid kasid teda vastu võttes ta maha ja vajusid oma kaitsetute ihude soojusega talle pähe ja silmile . . . Ja Zinka oli tubli pidas vastu.

Aga Volka Kubassoviga oli asi hullem . . .

Stepi kohal, minevikku meenutava Podoprigora kohal kihutas pilvede vahel heledasti valgustav kuu. Siin ja seal tõusid esile võõrastemaja ja tehase administratsioon majamürakate valgustatud aknad. Nende kohal seisis kuu liikumatult, seal tormasid edasi valgustatud rõdud inimtühja maa kohal. Kuskil Samaara lähedal ujus samuti magav rong ülema abiga. Ja veel kaugemal, laiudes hõlmamatute tuleväljadega, oli ärkvel Moskva . . . Jama, seal ei taanduta, seal teatakse, et miljonid käed ammu ootavad seda tundi ja seda tööd, et see on aastatega küpsenud.

Aga kui teisiti — järelikult jälle see selge, meeldejäänud ja halb juuniõhtu jaamas. On tulemas kiirrong, mis sõidab Sotšisse; Zina on erutatud, ei tea, kuidas pealesaamine õnnestub . . . Zina sõidab esimest korda elus kuurorti. Podoprigora loovutas talle oma tehasekomiteest saadud tuusiku: «Jaluta seal, söö, Zinakene, ela nagu feodaal!» Ja juba ta naerabki vaguni aknast, juuksed sassis, roosa ja higine. Ka Podoprigora naerab, tõstes akna juurde lapsi, hüüab oma sõbramehele, joonestajale Zabellole, kes õlendab pakkidega Zina selja taga — hüüab, et ta vaatakse Zina järele teel, aitaks teda seal . . . Kirjus riides suviste reisijad on pudenenud välja jalutama, õhu käes konts sirutama. Nende hulgas näeb Podoprigora teravamini neid liivakarva mehi, hästi toidetuid, kes jalutavad võimumehe sammul, näeb mingis solvumistundes nende hästiriietatute hulka kadununa ennast, sitssärgiga mehikest. Ja on häbi sellepärast, et ka Zina vististi niiviisi näeb . . . Et naist kuurorti saata, tuli lastel loobuda sussidest, — jooksevad paljajalugi, nad ju terved, — ja Podoprigora ise pidi loobuma palitust, — saab läbi ka vanaga, sinelita. Kui need paksude rahakottidega mehed teada saaksid, küll vist muigaksid, sead! Ei, Podoprigora muidugi teadis, mis on ajutine hingetõmbeaeg, niinimetatud taastamisperiood. «Ei jõudu koguda,» seletas ta ise pilkavalt kuulavale, pilkavalt suitsu tegevale Volkale. Pärast rongi tühjaksjäänud

[illegible] taga lõkendas loojang nagu kõrgahju sulam. Majades [illegible] rahulikud aknad, perekondlikud kardinad, rohelus [illegible]. Rahuaeg! Alevi taga, mis varem kirendas jooksukraavidest, oli kõik täis kasvanud paksu rohtu nagu taigast. Heli unist härga tirisid heinavankrit; ülevalt koorma [illegible] vahtis luitunud söduripluusiga poiss, nähtavasti demobiliseeritud, igavledes alla ja pani pea jälle koormale . . . Rahuaeg! Millega sa sellest läbi murrad?

Podoprigora jättis lapsed tädi hoolde ja läks terveks [illegible] alevisse, Volka Kubassovi juurde, kus ta jõi ja ööbis. Kõrtsijuures aeti poole ööni juttu, puistates põhjalikult [illegible] südant, viimseni, kusjuures karjuti ja suudeldi, ja palju kisendati välja niisugust, mida Podoprigora seni kartlikult enda teada luku taga hoidis.

Zina tuli tagasi tõmmuna, ilusana, ja oli millegi poolest [illegible] kui varem. Tema silmad vaatasid läbi Podoprigora, läbi laste, midagi nägemata, nagu oleksid endas [illegible] üht imelist nägemust. Nojah, mäed, seltskonnad, [illegible] meri — millal ta seda veel näeb? Joonestaja Zabello [illegible] külas käima, tihedamini tulid ka Zina sõbrannad. Tiibhoonest langes hilisööni kassinaeristele valgust, [illegible] kuulda sosistamist ja mandoliini saatel joonestaja [illegible]:

«Oh Betti, mu neiu,
sa suudle mind veel,
sest hommikul peiu
on rändamas teel.»

Podoprigora tüdines sellest, lipsas laste tuppa ja kuulas voodi juures, kuidas väikesed magades hingavad. Ükskord katkes mandoliini plõgin, tuppa tuli Zabello, üleni valgeks valgete kingadega, õlakas, paksude punaste huultega, kuldne juuksetukk laubal, tuli kikivarvul sisse ja küsis:

«Kuule, Vasja, ega me lapsi ei sega, kui me natuke lärmi teeme?»

«Ei, ei, las saavad karastust, harjuvad, arst ütles, et on parem, kui nad lärmi saatel magavad.»

«Nüüd viimaseid hetki
me oleme koos,
jää hüvasti, Betti,
mu südameroos.»

Zabello oli hea poiss — omast, tööliste suguseltsist. Tal oli peas mõte edasi õppida. Ükskord pani Zina ennast unustades talle käe läbi lahtise särgikaeluse paljale kõhule. Podoprigora ei ütelnud midagi, tal oli piinlik, kuid teda kiskus terveks ööks Volka juurde peitu pugema. Seekord oli see juba teine kord, kui ta oli tabanud Zina kummutil ennenähtamatu kandilise odekolonnipudeli, millest tuli jõledat kallist lõhna . . . «Eldoraadost» purskas meeletut muusikat, nagu oleks kaares kive visatud — need võisid sattuda pähe ning luid murda . . . Ja Zinat polnud kodus.

Kui Zina joonestaja Zabelloga teise tehasesse kolis, sai Volka sellest kohe haisu ninna ja ilmus ise tiibhoonesse. Kogu öö istusid sõbrad märja laua taga, vaatamata sellele, et tädi suure häälega nuttis, et lapsed hirmu pärast tõusid. Volka muudkui komberdas teenistusvalmilt viinaurkast vahet. Podoprigora õpetas talle laulu: «Jää hüvasti, Betti» . . . Tiibhoone vajus mülkasse, uima, ta vankus . . . Kõik nuteti tühjaks südame põhjast. Aga koidu ajal ütles Volka midagi niisugust, mille järel Podoprigora kulmud päris silmadele vajusid, ta vaikis, kiskus kühma ja tõstis laua kohale oma meeletu rusika. Kuid alla ta seda ei lasknud, midagi ei purustanud, ütles ainult napilt ja täiesti kainelt:

«Nüüd lase jalga.»

Volka püüdis veel suitsu keerata, muigas leebelt, kuid Podoprigora tõusis sõgedana ja jubedalt püsti.

«Lähen, lähen . . . Laku üksinda oma bürokraatiat!»

Ja läks, longates ja iga lonkava sammuga nagu kiskudes tükki Podoprigora südame küljest, läks oma pilkehimuga, meelega haleda, väljakutsuva luukamisega, oma vastikusega igaveseks.

Podoprigora põdes ühe päeva ja läks siis ahjude juurde, asjalik, pilves, ligipääsmatu. Aasta pärast tehti ta meistriks.

Ja nüüd on siin siis see ähmane valge tasandik, ilma puudeta, kuristikkudeta, alati tuulte tallata, ja lalalaudlised kuurbarakid, — see, mis avanes esmakordselt Podoprigora silmadele rongist tulles uuena ja vististi temast pikaajalise elupaigana. Süda ei vastanud murega, vaid karmi valmisoluga. Podoprigora mõtles, et just sellistest puudustest, kodutusest, pidi algama mitte mängulevalt, vaid tõsiselt peamine, viimane, mida oli aastaid oodatud.

Ta löökas baraki krigisevat ust, ja jälle tuli tuulest läbistas Polja lahkest soojusest ja valgest laubast lambi juures. Siin vasakul oli ka pesuvardja ubrik, seal magas [illegible].

Noh, kuidas poisid ka elavad? — mõtles ta. Süütas petroleumi-tattnina. Kogu tema staap oli neli sammu pikk ja neli lai. Köögilaud, selle peal värskelt kraabitud inimese [illegible], käed laiali. Jälle on nuga nende käes olnud . . . Ilmselt halli teki all mõlemad poisid. Üks on veerenud [illegible] äärde, päris ussike alles, nelja-aastane. Aknas auk, [illegible] on topitud kalts, mis nüüd on kõvaks külmunud. On [illegible], kuidas puhub jäine õhuvool. Päeval jooksevad [illegible] paljajalu ringi — mis puutuvad vanaeidesse võõ-[illegible]. Laste hilbud on riputatud nöörile, nendel on seebi [illegible] hommikul enne tööd pesi neid Podoprigora ise, nii [illegible] nõkas. Jah, tõsi ta on, et lastel pole siin, ehitusel, [illegible] paik!

Võttis ülerliided ära, valas katelokist pudru pannile, [illegible] priimuse. Selle koduse kahina saatel istus, tõmbas [illegible] tindipliiatsiga kirjutatud nimekirjad. Nii et usta-[illegible] tuleb kõigepealt ära aimata . . . Talle hakkas barakis [illegible] see pikk, pilkeliselt morn, pika kuuega mees, kes oli [illegible] kuskil saeveskis töötanud. Kuidas ta nimi oli? Siis [illegible] tuletada noortele, neis on rohkem püssirohtu, nad on [illegible]. Aga seda habemikku tuleb vaadata, kuhu tema [illegible] niidid viivad . . . Tulised, elavad, rängad näod [illegible] vankuma, üksteisest läbi vajuma. Halvasti [illegible] välja, liiga kiirel käel . . . Aga oodata polnud [illegible], juba homme võisid lahti minna mingid kinnis-[illegible], mille vahelt tasapisi hakkavad sisse imbuma vaen-[illegible].

Järgmisel hommikul läks töö vagunite juures laisalt, [illegible] nõrgenenud kätega. Žurkinile tundus, et tema aju-[illegible] järjel olek lööb kõikuma ja saab otsa. Olgu mis on, [illegible] siin võis. Kuid nüüd võtavad mehed kätte, pane-[illegible] kolid kokku ja lähevad minema. Eks katsu neid pea-[illegible]!

Kaugel raudteetammi kaarel sõitis reisirong. Vedur puhus välja aurupahvaku, kostis hüvastijätuvile. Läheb [illegible] taha, kodu poole . . . Ja paljud, kes lonkisid kanda-[illegible] veoauto juurde, jäid kohe seisma, vaatasid pilves

näoga rongi. Ära lähevad, pudenevad laiali, kas peab siis üksinda tühja barakki tolknema jääma?

Pjotr tuli teejoomise ajaks koos sõpradega. Töö vedelt saiu ja hõlma all pool liitrit. Joodi. Üks sõpradest oli lühikise huulega ja tillukeste nukrate silmadega, juba ammu nähtud. Barakimehed tiirlesid Pjotri voodi ümber ja jälgi nagu kogemata seisma. Pidutsemine koos joomisega tõmbas ligi, ja Pjotr teadis ka üht-teist sala-asja: ta töötas ju kõige kuumemas kohas, teisel pool tammituleid joont. Noh, mis seal vabade meeste hulgas ka kuulda on?

Ta tegi laitva ja kurva näo.

«Olete ikka mäsu teinud, mehed-vennad. Räägitakse, et homme ei lähe peale teie kolme baraki keegi välja. Halb lugu! Parteilastel on teietagi muret küllalt . . .»

Vanataat litsus kohe oma kõhna sooja-armastava tagu otsa ahju vastu ja läks teeseldult ägedaks:

«Tee tööd nende heaks nagu tola! Mõisahärrade ajal . . .»

Vooditelt torgati:

«Sina, saadanas, oled jah küllalt töötanud ja ennast katkestanud!»

Kärisev kurguhääl tuli peidust, aga ei jäänud peitu:

«Praegu on just paras aeg: artelliga, artelliga tuleb tegutada. Et hommikul keegi barakist välja ei läheks. Kui nad pääsevad, küll nad annavad!»

«Kui panevad viimati kinni,» läks vanataat rahutuks.

Žurkin, kes kogu aeg vaikides kruusist teed rüüpas, vahtis altkulmu ärevalt ringi. Tähelepandamatult kogunes voodi ümber ükshaaval pool barakki. Kirstutegija ei suutnud end pidada.

«Pjo-otr!»

Pjotr kargas püsti ja vehkis käega nagu kärbseid ära ajades:

«Noh, mis te siia ronite, mis teli nägemata on? Öeldi ju, et meie pole selles asjas teile nõuandjad, meie saime täielikult kätte, ja laske meil teenitud pala rahulikult siin neelata. Minge laiali!»

«Me näeme, et te pole nõuandjad . . . Mis teil sellest! Saite oma ära krahmata!»

Barakimehed vajusid laiali sülge neelates, raskeis mõteis ja solvunud. Keegi ohkas pilkavalt: «Oho-hoo! . . .» Minuti pärast ei suutnud nad enam vastu pidada ja hakkasid sõpru enda juurde meelitama mitmesse nurka; räägiti

[illegible] nelja kaupa koos, otsmikud peaaegu vastamisi. [illegible] asusid tagasi, ükskõiksed, kohendades oma pakse [illegible] nagu poleks midagi juhtunud. Viina ostmiseks klapsud barakimehed omavahel, maksid kaheksa rubla poolest [illegible] selleks kraabiti kokku viimased kodunt kaasa toodud rublad. Sõprade kaudu tuli viin alevist. Pjotr ei [illegible] midagi nägevat. Varsti läksid jutud nurkades ja [illegible] ees karjuvalt südamlikuks, nendes värises [illegible], õrnus, kangelaslikkus; mõned olid enese lausa [illegible] võtnud ja ajasid laulujoru, mis oli rohkem ulgumise [illegible]. Vihast punaselaiguline Polja tuli ubrikust välja, [illegible] Žurkin vilesid kiiksutas ja paku otsas haamriga tagus, [illegible] välja, katkestades huvitava jutu, kirus ja häbistas [illegible], keeras neil patju ja tekke ümber, kuid ei leidnud midagi.

Barakis oldi kaua aega üleval. Purjus hääled vaibusid [illegible], asendusid tasase, tõsise jutuajamisega. Vanaisse puges kord ühe, kord teise voodi juurde, teritas [illegible], kartes midagi endale kasulikku mööda lasta. Tema [illegible] visati pahaselt kord saapa, kord kruusiga . . .

Peauvardja kuntrikus käis hiline jutt:

«Mehed mõtlevad tõepoolest koju minna. Mida see teie kommunist õige arvab, Polja? Kahju tuleb ju rohkem kui [illegible]kaubast.»

Polja vaatas Žurkinit altkulmu uurivalt.

«Kas teie ka kavatsete minna?»

«Miks mina? Mina püüan selle eest hea seista, et siia [illegible] jääda, mul on oma teenistus olemas.»

«Noh, aga keegi ei lähe.»

Ja Žurkin uskus kohe, et tõepoolest ei minda. Polja oli [illegible] see lamp, mis andis sooja valgust tema töö kohal, [illegible], lähedane oma võluvusega . . . Kui Poljal oli vaja [illegible] juurde minna, lükkas ta teda segavad Žurkini õlad [illegible] peaaegu kaelustades. Kas tõesti niisugused õhtud [illegible]?

Polja tundis huvi:

«Noh, aga kui te raha teenite, mis te siis edasi tegema [illegible], Ivan Aleksejevitš?

«Edasi?»

Žurkin viivitas väärikalt.

«Ei tule veel nii ruttu, Polja . . . Ma pean kõige hallemal juhtumil poolteist tuhat kokku saama. Siis sõidan [illegible], asutan oma töökoja . . . niisugune mõte mul on. Ma

olen ju kunsttisler . . . meiesuguseid on kogu Venemaa peale ehk oma sada tükki järele jäänud. Nii et töökoja Ega siis igaveseks niisugune poliitika ei jää, küll nad lasevad lõdvemaks. Muidugi oleks veel tulusam siis võte — kirstuäri!»

Žurkin kirjeldas talle, missugune surnuvanker ma hobustega neil omal ajal Sõzranis oli. Las saab Polja lõpuni teada, kes ta on. Uhkusest jäi ta hingpakki, ta kujutles iseennast tundmatu vürstina . . . Ta otsustas Poljale kõik puhtalt ära rääkida.

«Aga teie käite siin uue mehega ringi, selge. Vat mis sugune kavaler teil on: kommunist, ontliku välimusega kultuurne.»

Mõtteis muigas ta kavalalt: mis kavaler see ka on, Pjotr lobab ei tea mis . . . ässitab meelega tagant!

Polja õmbles hoolikalt.

«Kes see on, Podoprigora või?»

«Jah.»

«Noh, tal pole viga, ta pole häbematu. Ja kui tehas vajab mis ehitatakse, antakse talle hea koht: ta rääkis, et temast saab meister, söepõletaja või midagi niisugust . . . Ja viina mees ta ei ole.»

Žurkin küsis pead tõstmata tasakesi:

«Nii et käis juba kosjas?»

«Kosjas või mitte, aga juttu ajades teeb nalja, kui ma jalutame. Ainult et tal on kaks last, aga võõraste lastega juurde minna — saate ise aru, raske on, Ivan Aleksejevitš. Ja noh . . . ma veel ei mõtle selle peale, tahan vaba sõna elada!»

«Nii.»

Tähendab, õige on, et Polja temaga jalutab, — mõtles Žurkin. Ja jutt ei klappinud enam. Polja kõndis kuskil kõrgel-kõrgel mäel, lõbus, salakaval, võõras, laulis omaette laulukest . . . Hiljem, barakis, kiskus Žurkin teki alt kõverasse, piinlik oli, et tema, elatanud perekonnainimene, vaevleb võõra naise pärast. Tal on ju oma Polja olemas, võib-olla paremgi . . . Ja endale abiks püüdis ta õrnemalt, ilusamalt, nagu laulus, meenutada kauget Mšanski Poljat. Aga nägi ainult tema kõverdunund selga poolpimedas köögis, kärbeste, pottide ja vaesuse keskel. Kus sa siis laulad!

Kõiki ärataisid veoautod.

Hoogsalt pobisesid tormiliselt ja tungivalt uste taga. Umbes kolmekümnest tõusid üles ja pesid end. Teised teesklesid, et nad ei kuule, et nad magavad veel. Isegi need, kes kõlamineku pärast üles kargasid, keerlesid nõutult ukse juures, enne kui nad välja sööstsid. Kaheksa inimest, nende hulgas puusepp Vasja ja temast lahutamatu valgepõsk poiss, panid vaikselt riide ja läksid tihedalt kokku kõrgele tähi väljasurnud baraki ukse poole. Minnes vaatasid nad ainult enda ette ja üksteise selga, aga ometi nägid nad, et umbes nelikümmend paari silmi vaatas vargsi teki alt heitle piinatud pilguga järele. Pobin vaikis äkki. Kostsid teravad ja uljad signaalpasuna helid. Need ühinesid ja muutusid liikumatute kuue- ja tekihunnikute kohal üheks ärevaks, häbistavaks undamiseks. Kuntrikust kargas ka ehmunud, paljapealine Polja, vaatas õue ja sööstis läbi barakki, silmad ümmargused.

«Mehed!» hüüdis ta hirmu ja etteheitega. «Mehed, mis kell arus on?»

Tema üksik nõrk hääl kadus signaalihelinasse. Voodites ei liigutatudki. Polja vaatas silmanurgast kirstutegija voodi poole. Ka seal magati edasi. Ainult Pjotr, kes oli end juba ammu pesnud ja kamminud, tegi ahjus ettevaatlikult tuld teekannu alla, seekord isegi Tiškat häiritagi.

Signaalihelin katkes, turtsusid ainult mootorid. Minuti pärast kadus ka see heli steppi.

Punapäine müürsepp tõusis istukile ja sügas rinda, nägu kaljakalt mõtlik.

«Noh, tehke suitsu, kullakallid!»

Vana puusepp sibas aluspükste väel akna juurde ja hüüdis joubeldades:

«Autod läksid tühjalt ära!»

Kõik ärgati ja tõusti kõigist vooditest. Pjotr, kes oli juba riides, suitsetas mõtlikult, kellegagi rääkimata, pläru lõpuni ja viskas koni korralikult ahju. Žurkin pistis pea teki alt välja ja nägi tema kaugenevat selga. Ta võttis kõhu kasuka ümber, torkas vildid palja jala otsa ja jookses järele: tal oli midagi vaja küsida, nõu pidada . . . Päikese kõrgel säras hommikune lumi nii, et võttis silmad vesiseks. Pjotr jättis millegipärast paremale, tammi poole ära keerutamata, ja läks otse juurviljamaa poole, alevisse. Kirstutegija jäi seisma, ei hüüdnud teda . . .

Ja esmakordselt oli selles barakimeeste mässus ilmselt tunda võõrast, halba hõngu.

Barakimehed sirutasid end, lonkisid ühe voodi juurest teise juurde, jõid teed ja hakkasid hommikust peale ka metsikult ahje kütma, ajasid ruumi nii umbsoojaks, et Polja jälle ärevusse sattus: viimati panevad baraki põlema. Mehed vaatasid ükskõikselt tulle.

«Üks kama kõik! Kui maha põleb, lähme teise.»

Selle laiskuse ja ükskõiksuse taga oli varjul valvas ja tige ootus. Mõned, kes istusid kössis voodil, kahetsesid juba endamisi: neid oli üldine hoog kaasa haaranud. Mõned veensid tüütult ja juba tühjade sõnadega ükstesteist kümnendat korda kindlaks jääma. Kullakallile nähtavasti tegi lõbu esilekutsutud segaduse ebaharilikkus. Žurkin juurde tuldi palvega:

«Meister, sa kõnele kogu artelli eest. Sa oled kõigist kangem.»

Žurkin keeldus ehmunult:

«Nooh, mis kõnemees mina olen . . .»

Puges ahju juurde, liimis harmoonika lõõtsa, palavikulised käed kuulasid halvasti sõna. Tiška oli näost tumenenud ja selja keeranud ning lappis vaikides kuube. Mässu mässu . . . Alles siis, kui barakki ilmus Obutkin ja koos temaga väärikus, austus ja täiesti ohutu õigus (inimene võis ju ka mitte tulla sellesse skandaalist kompromiteeritud koopasse ja rahulikult oma alevisse paigale istuma jääda), rahunes kirstutegija pisut.

Ouest hüüti:

«Tuleb!»

Seosetu sagin vaibus ruttu. Kiiresti istuti kohtadele. Sünge hääl pomises:

«Kohe hakkab naakuma!»

Podoprigora jõi Polja juures suure kiiruga kopsikutäie vett, jõi nii ahnelt, et kõri tukslema hakkas. Nüüd oli sõja esimene heitlus käes. Selle lõpp olenes tema oskusest, tema jõust . . . Barakimeestele nakkas vaistlikult teda erutus. Nad läksid reipamaks ja karmimaks, neid oli nagu korraga rohkem.

Sisseastunu haaras tehtud lõbususega mütsi peast.

«Noh, mehed, mis püha teie siis täna peate?»

Nimed, mis tal eelmisel päeval meeles olid, ununesid kohe, ja näod ümberringi olid tundmatud, neid polnud ta nagu kunagi näinud, ta ei saanud aru, kes on vanad, kes

noored . . . Ja mis lugesidki praegu nimed! Kui neljatõmbe äramineja asemel istuks siin barakis vooditel neliteistkümnend Podoprigora taolist . . . Sellest ta alustaski. Kuidas nii oleksid nende asemel talitanud tõelised klassiteadlikud inimesed? Klassiteadlikud on need, kes selgesti näevad eesmärki, kuhu poole nad lähevad ja mille pärast lähevad. On ainult üht, ainult üht: koos kõike mõista, vaadata ettepoole, kaugemale tänasest päevast. Tööline, kes näeb, missugune helge elu on tema töö taga, ei lähe mitte üksi kõrtsivituse pärast, ta läheb . . . Kas näiteks kodusõjas, lahingutud ajal, ei nälgitud? Kes siinolijaist võttis osa kodusõjast? Umbes viisteist meest tõstsid käe. Need olid head mehed, olid sõbrad, need tulebki esimeses järjekorras liikvele ajada, läbi raputada . . .

«Fakt on see, et siin keegi liigutab keelt, mingi vaenlane teeb oma tööd! Missugune vaenlane, seda ma ei tea!» ähvardas Podoprigora, vaadates ühele ahjule, ja tema järel vaatasid kõik, aga missugusele, sellest ei saanud aru. «Ja kas ei ole häbi teil, tööinimestel, temale järele anda ja toetada töölis-talupoegade ettevõtmist nurja ajada?»

Valinik kargas ootamatult vana puusepa kallale:

«Kas sul ei ole häbi, taat?»

Vanamees pidas ehmunult aru, pilgutas silmi.

«Selge asi, on küll häbi.»

«Ole muidugi . . .»

Podoprigora seisis keset barakki, vahvas poosis, avali lõugega ja sõbralik. Ootas, mida vastuseks öeldakse. Kuid keegi ei tahtnud avalikult välja minna, reageeriti ainult paninal: «Meie tööst ära ei ütle, andke meile, mis meile kuulub! . . .» — «Tee peal raiskasime siia tulles viimaseni kõik ära, mille eest me nüüd sööme?»

Podoprigora ütles kannatamatult:

«Hääkigu üks mees.»

Vooditel istujad olid nõus:

«Las Žurkin räägib meie eest.»

«Žurkin, räägi sina!»

Podoprigora vaatas altkulmu kirstutegija poole, keda lõgant tõugati ja kes hämmelduses vastu punnis.

«Oh, mis kõneleja mina olen.»

Žurkini peale uriseti, teda ergutati takka. Ja Obutkin kõnes teistega:

«Meister, artell palub sind, ära karda, räägi!»

Žurkin tõusis arglikult, kuidagi külitsi püsti.

«Noh, eks ma siis . . . siis räägi . . .» Ta kõhatas suure hirmus. «Tähendab, igaüks tahab alati endale parema suutäit haarata. Nii.»

Ja äkki kangestus ning jäi vait. Temale suunatud pilkude ja vaikuse tõttu läks tal kõik korraga peast ära ja teda ennast nagu polnudki enam ilmas. Nii ta ühe seisis . . .

«Tee suitsu!» hüüdis Kullakallis teravalt naljatoonis.

Vooditelt mõnitati:

«Tegid enese täis, meister! Äh . . .»

Kirstutegija võttis piineldes istet. Tiška kahvatas ja keeras temalt pilgu ära. Ukse vahelt vaatas sisse Polja. Ta lõkendas näost ja kannatas — kelle pärast? Podoprigora võidutses: barakk ise alistus temale, praegu tuli teda ainult kõvemini pihku haarata ja ühe hooga enda järel viia.

«Niisugused meistrid . . . nemad viivadki teid tagasi vanasse, jõledasse ellu! Vennad! Ei maksa neid uskuda, vaid tuleb usküda meie parteid . . . meie valitsust . . . Kas nemad jätavad teid omapead hooletusse? Kas nemad peatavad selle hiiglatöö, mida töölisklass oma õlgadel kannab? Kes siin kodusõjast osavõtmise kohta käe tõstsid, näidake eeskuju, pange riidesse!»

Tõusid veel viis meest. Podoprigora oli väga erutatud, ta hakkas kiiresti selgust saama ja nägi Tiškat.

«Kas sa oled kommunistlik noor?»

«Ei, ma niisama . . .»

«Pane riidesse, sõber!»

Ja tõukas teda õrnalt õlgadest. Tiška keeras küsivalt onu Ivani, oma kaitsja poole. Kuid kirstutegija polnud ise veel toibunud, oli rusutult tardunud. Tiška sirutas käe riiete järele.

Tõusis Kullakallis, kibedalt pead vangutades. Ülejäänud muie oli ta näolt kadunud, vihaselt ja otsustavalt pani ta vatikuue selga.

«Mis see siis nüüd olgu, sõbrad?» Ta kõneles tasakesi, nagu ainult enda jaoks, kuid vaikuses kuulati teda igal pool. Kõigil oli pea maas, inimestes käis sisemine heitlus. «Mis see siis olgu? Võtame teised jaoskonnad, lööktöölised müttavad, teevad tööd üle jõu, nende kuulsusest olete teie ise kuulnud . . . Ja parteilane räägib õigust, et nemad oma tööga püüavad niisuguse elu poole, mida veel ei ole olnud. Aga meie? Kas meie oleme siis aganad? Kas meie ilalgi oma kasuahnusest lahti ei saa? Piinlik on loota, kullakal-

ka ei meid valmis söögilaud ootab, — mina mõtlen niisugust.»

Barakimehed vaikisid. Ühed hakkasid millegipärast kõrvitsa tuhlama, teised segasid ahjus puid. Aga nende käed kobasid tahtmatult, kiirustamata, just nagu täiesti teadmatusest mütse, võtsid voodeilt vammuseid . . . Vanal puusepal ripendas nõutusest ühes alumise huulega habemest.

Žurkin pani kohmakalt kasukat selga, silmad maas. Ta kuulis, kuidas tormas mööda Podoprigora — kõrvetava silma.

Polja seisis ukse juures, karm ja kivine. Ükskõik, Žurkin läks tema juurde.

«Ei tea miks ta mind . . . niisuguste sõnadega?»

«Aga miks teie ettevõttele risti ette jääte? Inimene räägib teile õigust. Kui kõik hakkaksid niiviisi omavolitsema ja neudma . . .»

Kirstutegija rebis oma vööd, habe vastu rinda, rahulik.

«Vana korra ajal sain küllalt viletsust tunda . . . Nähtavasti on minu elu niisugune, Polja, et ma hauani viletsust tundma pean.»

Polja tõstis segaduses tema poole pilgu ja taltus. Ta ohkas sügavalt oma raskest rinnast.

«Kohe ei tea, mida teha, elan teie hulgas nagu tulede vahel.»

Ja läks vaikides oma ubrikusse. Selja tagant paistis, et ta on rusutud.

Kooperatiiv asus mäe jalamil, värskelt tahutud männipalkidest barakis. Seal oli terve tänav: kooperatiiv, mitu kontorit, evakopunkt, — kõik palkidest, härmas siltidega, paljad, nagu polekski neis elus olevusi, ilma õuede ja taradeta; vaatad — ja veel rõhuvamalt torgib Siberi külm . . . Tammilt selle tänavani tuli teha üsna suur kaar. Kuid Ejatr seda ei arvestanud, juba mõni aeg käis ta üha sagedamini siin.

Kiiliist vajadust kooperatiivi minna tal õieti ei olnud. Kui vahest ehk osta toos tikke. Ta jäi sinna viieks minutiks, et sooja saada ja pläru ära tõmmata, toetudes kuskil kuuga juures letile.

Kuid suitsu tehes heitis ta silma siia ja sinna, pidas silma . . .

Pjotri plaan ei kujunenud välja järsku, ühekorraga. Mõtted ja arupidamine mingist ärist kaubanduse alal käisid tal kogu aeg. Ta hoidis neid varuks, juhuks, kui ilmub Agrafena Ivanovna juures või ehitusel midagi välja ei tule. Kõik, mis nii või teisiti kaubandusse puutus, oli hästi selge ja omane. Lapsest saadik oli ta õppinud kolonialkaupluse lettide ja kaubaarvete ligidal... Ja kui ta esimest korda sattus palkidest poodi, siis lõi talle kodusest ninna roguski ja heeringa lõhn (nii lõhnasid turul ka linnainimeste rahad) — olgugi, et lettidel seisis ainult pesusooda ja kohv «Tervis» vanadusest luitunud pappkarpides, ja lettide all tühjus, mida kaunistasid tikutoosidest ehitatud suured viisnurksed tähed. Pjotr teadis: nüüd pole nii nagu vanasti, varandust ei hoita riiulitel, nüüd see voolab kohe pärast sissetulemist välja, kuid tark inimene võib muidugi alati osavalt midagi endale haarata.

Ja mida terasemalt ta vaatas letti ja inimesi, kes selle taga õiendasid, seda visamalt ta lootma hakkas. Mõnikord suutis ta end vaevaga tagasi hoida, et mitte sinna silma pilgutada.

Olid olemas mõningad märgid, teistele tabamatud, kuid Pjotrile täiesti küllaldased, et ühes neist õiendajaist oma inimest ära tunda. Võtame kas või nime: juhatajat kutsuti Sõssoi Jakovlevitšiks. Oletagem, et ta võis olla endine persell. Kuid Pjotr püüdis kinni ka muud — peremehelikke käratusi: «Käh-ku!», «Loodrilöömisega kaugele ei jõua!» jne., ilmselt üle toodud vanadest poodidest ja peremehe silma all tegutsenud kauplustest; ta märkas ka Sõssoi Jakovlevitši kommet toetuda sõrmedega letile, nagu näidates valmisolekut ostja soovidele vastu tulla, pilk aga ükskõikselt lakke suunatud ja mitte ainult ükskõikselt, vaid see oli väsinud, põlglik pilk: kopika eest ostja on kärbes, ta pole üldse inimene! Sõssoi Jakovlevitš kõrgus leti kohal, pikka kasvu, punapäine ja justkui lühinägelik, alati unine; rind ähvardavalt kummis, soldati kombel. Vist veel Jaapani sõja ajast, — määratles Pjotr mõttes tema saatust. — Huvitav, kas tal oli kivimaja-kauplus või ei saanud kioskist kaugemale? — Rühi järgi otsustas, et küllap tal oli kivimajas pood. Ja saatuse mõtles Pjotr talle välja samasuguse kui endal — saladuse ja pagendusega.

Sõssoi Jakovlevitši vanemmüüja oli päris lihtne mees. Ühe asja poolest erines ta teistest: habe ulatus tal nagu vorst ühest kõrvast teiseni. Vististi suli, — taipas Pjotr

juba esimesest korrast. Ükskord juhtus nii: toodi väljamõõtmiseks peensuhkrut, ja nagu ette nähtud, kujunes kõigutuses kohe pikk järjekord. Vanemmüüjat Sõssoi Jakovlevitš töö ajal millegagi ei seganud, kuid teise, noorema, lihtsameelse, kõrvaldas vihaselt tema näilise saatuse pärast. Nüüd Pjotr pingutas ja vahtis eriti terasemalt... Ja tõepoolest — Sõssoi Jakovlevitš ja vanemmüüja leitsid ise peale vaatamata väga peenelt «sõrmega». Nooh, pistasjadega jändavad, — mõtles Pjotr ja koguni solvus: kõigugine suur äri käes ja õiendavad pisiasjadega! Selge, siin oli kõik valmis, puudus ainult temataoline mees, kellel oleks fantaasiat ja vaprust.

Aga kuidas juurde pääseda?

Mitu korda proovis Pjotr Sõssoi Jakovlevitšile signaali anda. Ta püüdis alati tikutoosi isiklikult temalt osta, visaks seejuures mingit laadakaupmehe nalja ja pilgutades kahtlustavalt silma. Kuid Sõssoi Jakovlevitš toetus sõrmedele ja vahtis häirimatult, kõrgilt üles. Pjotr tundis end armetut läkiläkit rõhuvat ja lapitud maavillast palitukku seljas vaevavat. Selliseid asju kannavad pätid... Temas juhtunud muie kustus.

Ükskord ei pidanud ta enam vastu, läks töö ajal laost ära (sosistas Sanetškale, et see järele vaataks) ja sööstis peaaegu joostes sinna igatsetud palkmajadest tänavasse. See oli vist eelaimus, mis teda taga kihutas: kas nüüd või ei kunagi!... Ta ei valmistanud ette midagi, ei kaalunud ühtegi juurdemineku viisi. Ainult magus riisiko kihas peas, viis teda tuulekiirul edasi.

Nähtavast polnud kooperatiivis peaaegu nähagi — tööaeg. Võib-olla see meelitaski Pjotri sinna? Sõssoi Jakovlevitš, lühinägelik, sirge, valvas leti taga... Pjotr ümises laulukest ja lähenes kergel sammul, küsis toosi tikke.

«Viiavõitu on teil,» lausus ta hooletult.

Sõssoi Jakovlevitš vahtis lakke nagu puuslik.

«Palav ei ole.»

See polnud nagu öeldudki Pjotrile, vaid niisama õhku. Ei kui said kauba kätte, lase jalga. Pjotr ei taganenud.

«On kohti, kus on veel külmem... Kuuma peale me ainult ei mõtle. On igasugu asju nähtud.»

Sõssoi Jakovlevitš nagu ärkas kergelt ja pööras pilgu Pjotri poole. Tema silmis peegeldus kas umbusk või uudishimu... Vaatas... ja vist tundis midagi ära.

«Kus te... kas te töötate tammil?»

«Praegu ei või ühestki ametist ära öelda . . . mis antakse, see võta vastu. Elama ju peab, eks ole, Sõssoi Jakovlevitš?»

Ees- ja isanime kuuldes Sõssoi Jakovlevitš elavnes ja nõustus armulikult:

«Elama peab.»

Õnnestumine andis Pjotrile jõudu juurde. Ta läks leiti ligemale ja hakkas ründama.

«Jah, vilu on teil. Nüüd kõlbaks küll midagi soojendavat ära!»

«Soojendavat — jah.» Sõssoi Jakovlevitš köhatas ja pühkis peoga vuntse, nagu midagi magusat meenutades.

«Nagu teate, on ehitusel selles asjas karm kord, lihtsalt on saada linnupiima . . .»

«Kuidas kellelgi!» Pjotr lükkas kuuehõlma kõrvale ja näitas lakitud pudelisuud. «Häda on selles, Sõssoi Jakovlevitš: nende inimeste poole, kellega oled eluaeg koos elanud, kisub süda. Siin aga, ma pean ütlema,» ohkas Pjotr nukralt, «on rahvast ümberringi palju, aga inimesi ei oleki.»

Ja küsis vaikselt:

«Kui ajaks õige natuke juttu?»

Sõssoi Jakovlevitš kortsutas kulmu ja avas siis äkki nagu vihaselt letiluugi:

«Lähme tahapoole.»

Pjotr lipsas varmalt riiulitevahelisest uksest sisse. Tagatoa ainus jääkorraga kaetud aken vaatas steppi, mis kiirgas päikese käes. Paljas tindine laud, selle peal hunnik naela otsa löödud arveid, virn talonge, plekist teekann. Nurgas tühi õlivaat. Sõssoi Jakovlevitš lükkas ukse kinnimale, vaatas pahaselt laual olevat liitrit ja võttis aknalt kaks klaasi. Pjotr taris taskust kaunis suure tüki leiba, aga Sõssoi Jakovlevitš ei mõtleks: ta tahab jultunud moel suupistet.

«Kui oleks natuke soola . . .»

Sõssoi Jakovlevitš läks poeruumi ja tuli tagasi, pikk märg heeringas käes. Lükates kalalt sõrmega soomused ära, lõikas ta selle laua peal tükkideks; lauda mööda nõrises sogane, lõhnaga sülge suhu toov soolvesi. Kumbki tühjendas vaikides klaasi.

«Saagem tuttavaks.»

Pjotr vaatas selginenud silmadega ringi — ja unustas, mis ajad nüüd on. Ta istub tuttava kaupmehe tagatoas. Aknas sätendab pühapäev muretu päikesega. Arved laual

[illegible] kõik on päikeselaikudes, meenutab magusalt [illegible], ilusalt arenevaid äriasju . . . Aga võib-olla see [illegible] lõppenud, jälle tuleb avasüli mingi pühapäev. Näe, [illegible] ümeti, saavutas oma eesmärgi, tungis sinna, kuhu [illegible]!

Vandutsedes viskas ta ühe hooga veel ühe klaasitäie. [illegible] Sõssoi Jakovlevitšile armastusväärse käeliigutuse: [illegible] palun! See näitas omakorda käega:

«[illegible] lahke.»

Pjotr meenutas ammuseid lauas öeldavaid kõnekäände. «Fuu otsa istus harakas, võtkem veel üks kärakas!»

Sõssoi Jakovlevitš nagu oleks kuulnud kellahelinat, ajas [illegible] sirgu, läks perekondlikult väärikaks.

«Võta pits ja pea aru.»

«[illegible], hoia alt, Sõssoi Jakovlevitš,» jooksid Pjotril kõris [illegible] krambid, «uputus tuleb!»

Nagu laul . . . Omane, suu juures soojendatud . . . kas [illegible] asi kunagi sureb? Ja Sõssoi Jakovlevitšiga oleks [illegible] kõik korraga puhtalt selgeks räägitud. Jutuhoogu [illegible] ladus Pjotr purjus avameelsuses (võib-olla ka, et [illegible]) Sõssoi Jakovlevitšile välja oma kurva eluloo — [illegible] usaldas teda täielikult, ja koguni poetas pisara. [illegible], et ta oli kodukohta maha jätnud kivist kaupluse ja [illegible] jäänud saeveski osanik. Kuid Sõssoi Jakovlevitši see ei [illegible], ta istus küll paremas meeleolus, kuid oli ikka [illegible] läbitungimatu. Ainult kuulas. Enda kohta ei lausunud ühtegi sõna.

«Jah,» ohkas Pjotr veel kord, kui pudel tühjaks sai, «rahvast on palju, aga sõpru peab aina otsima, Sõssoi Jakovlevitš!» Ja usaldust otsiva, sõbrameheliku sosinaga: «Aga kas teil enda jaoks on mingisugust kaupa hoitud?»

«Ah, mis kaupa siin on!» lahutas Sõssoi Jakovlevitš valelikku ükskõikse ilmega käsi.

Heidis oma teada, oli ettevaatlik.

«Hoh, kuidas siis nii,» kavaldas tasaselt Pjotr, «vee [illegible] elamine, nagu räägitakse, aga ise märjaks ei saa? Aga ümberringi on siin suur vesi, Sõssoi Jakovlevitš, seda [illegible] tilgakaupa rüüpama, seda võib vaatidega võtta, Sõssoi Jakovlevitš!»

Ta kirjeldas, missugusel tohutul hulgal igasugust kraami [illegible] materjali praegu ehitusele tuleb. Aja jooksul muidugi [illegible] aru pähe, seatakse täpne arvestus sisse, kontrollitakse iga kröömet kolmekordselt, noh, aga kuni selle

ajani! . . . Tema, Pjotr, istub ise laos: ta võib kirjeldada, kas seal on mingit arvestust ja kes seda arvestust [illegible]. Äh, kahju, et raud on laos niisugust sorti, mis ei [illegible] mingisuguse majapidamise jaoks!

Ta vaatas vilksamisi Sõssoi Jakovlevitši: see mees [illegible] kuulas — kord tähelepanelikult, kord nagu tukkus. [illegible] välja nii, et Pjotr läks rääkides vihale ainult üksi. Aga [illegible] teda hämmeldusse ei viinud: selline käitumine oli talle [illegible] tuttav, see näitas, kui arusaaja ja tõsine oli Sõssoi Jakovlevitš äriasjus.

Kindlasti oli tal kivimajas kauplus, — mõtles Pjotr. Või kahekorruseline trahter.

Ääri-veeri peaasjale lähemale minnes uuris ta [illegible] mehe kombel muretult:

«Sõssoi Jakovlevitš, kuidas teil talonge ära märgitakse, kas kistakse katki või torgatakse läbi?»

«Kistakse katki,» porises kaupmees vastu tahtmist. Ja kohe, nagu oleks ehmunud, läks süngeks, ajas end püsti, vile, vaata et tõuseb püsti ja toetub sõrmedega lauale.

. . . Rahulolevalt sammus Pjotr üle päikesepaistelise lagendiku tagasi tammile. Edasi on juba kergem: kui ainult saaks korraks kooperaatori Agrafena Ivanovna juurde tuua. Kui ta näeb seda jõukat maja, kui õpib tundma Agrafena Ivanovnat ja saab aru, milliseid mahhinatsioone ta teeb mitte üksi ehitusel, vaid saja versta kaugusel ümberringi, — siis ärkab temas vana, see päris Sõssoi Jakovlevitš!

Pjotr oli minnes väga rahul. Ka tööl läks tal kõik kergelt, nagu mängeldes. Ja mis oli temasuguse jaoks lihtne töö — lapsemäng! Ta luges tasapisi ilmse tagamõttega oma raamatut «Mida peab teadma sarrusetööline». Kujunes nõnda. Endine juhataja jättis ära sõites Pjotri hoolde õieti mitte lao, vaid pigem hunniku igasugust rauarämpsu: siin oli sarruse-sordirauda, traati, üksikuid betoonisegurite osi ja muud kraami. See kõik oli torkivais hunnikuis, visatud segamini, kuidas juhtus, ja kümnikud rebisid otsides kõik narnukid ja põlved veriseks. Brošüüris oli aga selgelt ja rangelt ära näidatud, et materjali tuleb hoida sortide viisi nii- ja niisuguses korras, nii- ja niisugused asjad ligemal teised kaugemal. Pjotr palus endale kord vahetusinseneriilt viis betoonijat appi; kahe päevaga sorteeriti ära kasutu rämps, raud pandi virna ja ringikujuliselt hunnikusse, nagu raamatus ette nähtud, ja brigaadid said, mida neil

[illegible] mõne minutiga nagu apteegiriiulilt. Pjotr sai tunnistuse teistest jaoskondadest toodi inimesi tema eeskujuliku tadu vaatama. Endine juhataja oli umbes poolteist [illegible] komandeeringus ja võib-olla jäi pidama kuskile teise [illegible]. Tänu-homme võidi Pjotr panna tõeliseks, koos-[illegible] juhatajaks, ta ootas seda kui loomulikku asja [illegible] üksköikselt.

[illegible] seda teab, viimati oli see ärev aeg talle õnneks. [illegible] elades pidi Pjotr suutäisi korjama: ühel pool oli [illegible]saloon, teisel rahandusinspektor, kes pressis välja [illegible] tulu. Mõnikord polnud kodus midagi süüa. Selle [illegible] võttis ta koos õe Nastjaga vastu kütmata toas. Õlga-[illegible] narustes ja tolmustes kaltsudes, vedeles Pjotr ahju [illegible] — polnud enam millegagi turule minna. Ta hakkas [illegible] raamatukogust võetud raamatuid, Turgenevi ja [illegible] romaane; terved päevad oli ta unistades nende [illegible] . . . Varem käis tema juures üks lesknaine ale-[illegible], ja ka see jättis ta maha. Sedaviisi ta siis vedeles [illegible] ahjul, nälginud, räbalahunnik alt, kurnates ennast [illegible] ja tasuta käsikiimlusega . . . Ja mis oleks tulnud [illegible], kui teda poleks sealt välja löönud õnnetu elupöörak? [illegible] aga läks ta barakkide ja Šanghai vahelt läbi, jul-[illegible] ärimehelik, paljuteadev muie näol. Ja suured plaa-[illegible] ja unistused panid ta pea pööritama . . . Oleks see [illegible] pool aastat tagasi ahju peal, kui kibedalt, kui [illegible] ta oleks ennast pilganud!

Peaasi oli Dusjale ligi pääseda.

Hälg tema järele, esialgu arglik, vaevalt teadlik, tungis [illegible] kõigisse tema kavatsustesse. Pöörata ta enda [illegible], alguses sundida teda kas või vaatama teistsuguse [illegible]. Eriti rusus Pjotrit kõlbmatu, kaltsus riietus. Kui-[illegible] selles kotka kombel tiibu sirutada?

Vahel tuletas ta ebausklikult meelde minevikku. Vististi [illegible] tal armastuse asjus kunagi midagi õigesti välja [illegible]. Tal oli olnud armukesi, ruttu kaduvaid ja kergesti [illegible] kättesaadavaid, enamasti soldatinaiste hulgast. [illegible] ühtegi, kes oleks tema kõrval teda tuliselt armastama hakanud ja et Pjotr ise oleks teda hakanud [illegible] armastama meeletu igatsusega nagu laulus «Miks [illegible], meeletu, seda . . . kes kangesti armastab sind?» [illegible] kõrgemal seisis Katja Magnussova, Mšanski

ülempreestri tütar, puhta ihuga ja lõhnastatud kirikukooli õpilane, hiljem kursistka. Teda ümbritsesid kõrgemast seltskonnast austajad — maksuinspektor, valge kuues üliõpilased, nööpidel kull peal. Pjotr aga müüs poekesi heeringaid, seepi ja muud väheväärtuslikku kraami. Kuid järk-järgult läks Pjotr ülespoole, omandades ärikogemusi, tüüris poekesest kivist kauplusse, kus müüdi pudukaupa, ja turul usuti, et ta jõuab kaugele. Ja juba ta muretses endale traavli sinise tekiga! Kui poleks tulnud sõda... Kaks korda, jõulude ajal ja suvel, murdis tema, poekaupmees, rahvamajas võitmatuna tunduva tõkke, — tantsu valssi Katja Magnussovaga. See tüdruk oli nähtavasti laisk õppima, ei käinud vahel pool aastat kursustel, istus meheleminejana kodus, ja kui ta jalutas, pakkus Pjotr talle mööda sõites oma traavlit, tardudes hetke ilust. Ja järjest kättesaadavamana paistis ta Pjotri tulevikus oma kirikukooli kehaga, moodne ja õpetatud. Kui poleks tulnud sõda...* Ülempreestri rohtaia asemel on nüüd lage maa, sirelite kohal lai sõidutee, ja Pjotr sattus kaubaridade asemel Hiinasse. Võib-olla polnud talle looduse poolest antud magnetit armastuse tarvis?

Ta hakkas sagedamini habet ajama ja end seebiga pesema. Peeglisse vaadates tegi ta uniseid, ähmaselt ühtsi salikke silmi, nagu oleks juba naist lummanud. Mille poolest ta on halvem kui teised? Põsenukid läksid heast toitumisest ümmargusemaks, ja tema ise, koguni mõtete poolest, noorenes värskest õhust ja õnnestumistest. Nägu oli tal salakaval nagu näitlejal, kes on võimeline kehastama väga mitmesuguseid karaktereid. Pärast ahju peal loetud raamatuid pidas Pjotr end teiste Šanghai inimestega võrreldes intelligendiks. Ei, asi ei seisnud magnetis. Oli vaja Dusja ette ilmuda hiilgavana ja oma tõelises jõus. Iga hetk võis ta parandamatult hilineda.

Nüüd käis ta igal õhtul Agrafena Ivanovna juures. Riidekaupa anti jaoskondades välja, ja riidekaubaga käisid juba tehingud. Aga ta ei käinud mitte ainult sellepärast. Pjotr elas ja hingas seal majas... Õhtul tegi mõni sõpradest kindlasti välja. Elutuba valgustasid sõbralikud traateritutled. Vahel harva ilmus sinna Dusja nagu kõrvaline armuleivasööja, unine ja igavusest tige. Pjotrit haaras tema juuresolekul magus kohmetus, nagu oleks keegi temaga ligidal aina nuga keerutanud. Kui ta ainult kauem viibiks... Dusja aga ei aimanud midagi, ta ei tahtnud

[illegible] märgata Pjotri pealetungivaid, jultunult igatsevaid silmi. Nähtavasti talus ta ükskõikselt teda nagu teisi [illegible] tüüpe, kes olid ema äriasju ajavatele sellidele [illegible].

[illegible] tööjõu värbaja Nikitiniga, kes oli teadmata kust ilmunud, käis Dusja ümber hoopis teisiti — ei keeldunud [illegible] kõrvale istumast ja rääkimast, naeris laginal talle [illegible] sisse salaja öeldud sõna puhul. Värbaja oli hästi [illegible], tal oli vaba raha ja ta laulis kitarri saatel uusi resslerilaule.

[illegible] Pjotr tungis vähehaaval peale.

Ta valis väga kavalalt välja hetke, et panna Agrafena Ivanovna imestama oma edusammude üle Sõssoi Jakovlevitšiga suhtlemises. Ta valis meelega õhtuse teejoomise [illegible], kui ema ja tütar kahekesi samovari juures videvikku [illegible]. Dusja keeras küll vaenulikult kõrvale, kuid pidi [illegible] kogu jutu lõpuni kuulama, sest teekruus oli [illegible] joomata. Seda ainult Pjotr alguseks tahtiski: et [illegible] hääl, katkestamata teistest häältest, korrakski Dusjat [illegible]lama paneks.

[illegible] ja jutt olid tal varuks, juba varem kätte õpitud. [illegible]teste sõnade juures pani Agrafena Ivanovna alusest lauale ja jäi valvsalt kuulama. Pjotr rääkis, nagu [illegible] rääkima sellistest asjadest, poolihääli, jättes mõned [illegible] ütlemata, ja kõhatas erilistes kohtades paljutähendavalt. Vanaeide suu vajus vaimustusest laiali. See on [illegible] kange mees, jah, tubli mees! Ja veel tugevamini kui [illegible] hakkas Agrafena Ivanovnat piinama kade kartus: kas teda ennast võetakse osaliseks ja missugune see osa [illegible]? Või — endale koor, temale lõss? Riidekaubaga oli asi [illegible], möödaminev, siin aga, kui arukalt juurde minna, [illegible] lõpmatud rikkalikud allikad. Peale selle ajas see [illegible] hirmu peale... Pjotrile vaatasid otsa nõutus ja [illegible]. Ja millise valmidusega noogutas vanaeit pead, kui [illegible] tegi ettepaneku siinsamas, Šanghais, võtta Sõssoi [illegible]levitš vastu ja lüüa ta pahviks (rätsepa sõnakene [illegible] ära). Selge oli, et nüüd ei valitsenud enam Agrafena Ivanovna Pjotrit, vaid Pjotr teda. Mis käealune ta enam [illegible]? Kas Dusja sellest aru sai? Ilma vaatamata nägi ta [illegible]manurgast ainult Dusjat... Dusja kuulas, ja seda tundes ilutses Pjotr oma kõnes järjest mitmekesisemalt, järjest [illegible] vaimustatumalt. Ta rüütas oma jutu, oma vapruse [illegible]lisesse, õilsatesse sõnadesse, mille järel teda kuidagi

enam ei saanud ära segada muude Šanghai vuriseg[illegible] nende sõnade puhul pilutas Agrafena Ivanovna [illegible] silmi... Sõssoi Jakovlevitši kohta ütles ta näiteks, et [illegible] liseid inimesi saab ümber sõrme keerata ainult psühh[illegible] loogia abil. Nii et võib seejuures osalt olla näitleja. [illegible] tähendab mängida inimesega dramaatiliselt. Noh, [illegible] Pjotr, võttis omal ajal osa asjaarmastajate teatrist, mäng[illegible] mitmesuguseid tüüpe. Kõige raskem on muidugi armast[illegible] mängida...

Agrafena Ivanovna jõllitas mõistmatult silmi, aru [illegible] mata, mille juurde see jutt käis.

«Mina armastasin varem teatrit väga. Ja praegugi [illegible] trummeldas Pjotr mõtlikult sõrmedega, «igatsen väga [illegible] väga teatri järele.»

Dusja muidugi kuulas kõike. Pjotr keeras end [illegible] poole — selleks oli tulnud õige aeg — ja vaatas kogu [illegible] hingetulega talle võidukalt otse silma. Jah, jah, kare[illegible] polnud Dusja silmadesse sugugi enam jäänud, vaid [illegible] muigasid lahkelt, kavaldasid. Kuid nad ei vaadanud P[illegible] rile otsa, vaid temast mööda.

Pjotr vaatas vastikult kriiksuva ukse poole ja sai [illegible] Uksest tuli enesestmõistetavalt värbaja Nikitin.

Traksis poisi seljas oli ilus lahtiste hõlmadega põ[illegible] nahast poolpalitu ja ümber lipsu pandud siidsall nii[illegible] taevasinist värvi, et selle sina Nikitini põskedel ja j[illegible] vastu peegeldus. Tuli nagu oma koju, isegi jalgu ei p[illegible] kinud põrandariidel, ja sirutas otse Agrafena Ivanovnale sõbralikult kämbla.

«Noh, mammi, kuidas parem külg elab? Jälle valutab! Tunnen kaasa! Aga aidata millegagi ei saa. Ha-ha-haa!»

Irvitab Agrafena Ivanovnale jultunult näkku, aga vana[illegible] eit ei mõtlegi solvuda, koguni muigab heakskiitvalt: [illegible] on alles tubli mees, teda juba sõnadega üle ei lööd! Dusja aga on heitnud peakese kuklasse, nagu sõidaks karu[illegible] sellil.

Pjotr toetus samovari juures süngelt küünarnukil[illegible] Kooperaator on talle ebameeldiv, rusuvalt ülearune, [illegible] vastumeelt on vanaeide vaimustus... Näe siis, kus õi[illegible] vad tõelised eluõied! Värbaja laskis end toolil lo[illegible] nagu husaar — südametemurdja romansist; tassid kõl[illegible] sid tema jaoks elavamalt; tema oli kõigega nõus:

«Ah teed? Nojah, pakkuge teed, külmaga on see suure[illegible] pärane!»

[illegible] mis põhjusel tolkneb see noormees siin alevis [illegible] nädalat? Ta on komandeeritud Volga [illegible] Samaarasse, ja ta oleks pidanud juba ammu ära [illegible] See võib õnnetust tuua... Poole tunni pärast on [illegible] juba sidega kahekesi: noored on koos vaheseina taga. [illegible] kõrvad on aina seal, aga ta lepib Agrafena Ivanov[illegible] füüsikaajaliselt kokku, kuidas võtta külalisena vastu [illegible] Jakovlevitši, missugune peab olema laud, mis juttu [illegible] et kõik väärikalt ja veenvalt välja kukuks. Et võõ[illegible] ei segaks, peaks sellel õhtul selle asja Dusja toas kor[illegible]dama... Agrafena Ivanovna tõusis, et lampi süüdata, [illegible] vaheseina taga, jäi äkki vaikseks, nii pahasti vaik[illegible] et tuli tahtmine sellele taipamatule nõiamoorile rusi[illegible] kallale söösta... Ei, kitarr hakkas pinisema, ja lai[illegible] talumatult südantlõhestava häälega, millega ilmselt [illegible] naisi taltsutatakse, hakkas värbaja laulma:

«Ja kõik, mis oli ja hinge vaevas,
on ammu-ammu mööda...»

Pjotr ei saanud kuidagi liikuma, et ära minna. Ja õhtu [illegible] kararikkaks nagu trahteris, hakkasid kõlama laulud. [illegible] kontoritest, tuli veel kaks Nikitini sõpra, kas [illegible] või majandusmehed. Tuli pikaldase mõtlemisega [illegible] pahaendeliselt solvuv monteerija Sanetška. Nikitin [illegible] vaheseina tagant välja, punetav ja sinine, rõõmus, [illegible]. Pärast esimest liitrit, kui seltskond oli lär[illegible] läinud, ühines sellega nagu märkamatult Dusja, [illegible] kaasas. Pärast tänast teejoomist oli ta siiski läinud [illegible] vastu sallivamaks: veini võttis ta tema käest vastu [illegible] endise põlguseta, aga selle veini oli kinni maksnud [illegible]...

[illegible] järele läks üks külma saanud mehikene, mingi [illegible] ümber, kirikuvalvur, kes õhtuti külalisi mõne[illegible] jootraha eest teenis. Selle ärakäimise mehaanikat [illegible] Pjotr väga hästi: valvur lõi ukse silmakirjaks pau[illegible] kinni, siis aga puges kööki, kus Agrafena Ivanovna [illegible] uut liitripudelit pühkis. Söödi kolmandat pannitäit [illegible]; pann oli nii suur, et vaevalt sai sellest kätega [illegible] haarata. Nikitin käratses kõige rohkem, ja kui ta [illegible] järele saatis, haaras taskust raha otse peotäisi, võt[illegible] lugemata rahatähti ja pillas üksikuid maha. Val[illegible] passis momenti ja krabas laualt veinipudeli. Hiljem

tekkisid tuppa kasukatega mehed, sissesõitnud, neid [illegible] tas värbaja pealetükkivalt ja käratses ülepingutatult [illegible] jälle tõmbas rahatähti pihu seest — nii et Pjotril [illegible] nägijana süda valutama hakkas: ega see head ei tähenda [illegible] Istudes aga püüdis värbaja kogu aeg kätt ümber [illegible] õlgade panna; Dusja ei lubanud — ei tea, kas [illegible] juuresoleku pärast? Seda sinist ja hukkumise äärel [illegible] meest ümbritses nüüd pimedus, mitte lilled. Ja [illegible] tundes ja hajutades kõiki neid kartusi, kargas [illegible] nagu ülespiitsutatult püsti:

«Mammi, ära karda mitte kedagi! Niisuguse pea juures [illegible] lõi ta kiideldes endale vastu pealage, «pole sul [illegible] karta. Seltsimehed, mul on üks leiutis... kogu [illegible] löön kõik üle!»

Värbaja oli purjus, ta haaras Dusjalt kitarri, kukkus toolile, tema pea vajus järsku rinnale.

«Olen unustanud... mammi jaoks tahan laulda... [illegible] elu jaoks on olemas üks laul! Kuula, mammi!

«Oled ikka elus veel... m-mu ema?
Olen minagi... No tere, eit!»

Värbaja õhkas luksudes, laulis liiga nutuselt, kuid [illegible] tuli see hästi välja. Mitte just hästi, aga selle lauluga [illegible] kõik inimesed selle, millest oli puudu, et inimesed, kes [illegible] uimas istusid, saaksid hinge põhjast igatsevalt õhata [illegible] Ikooni lauakesel vilkus õlilamp: oli laupäeva õhtu. [illegible] ajal paistis õlilamp eriti silma. Õues oli laupäevaõhtu [illegible] jumalateenistuse aegne raju. Saanis sõidutatakse kallimat [illegible] nii nagu sellel papist pildil seina peal. Sõidutatakse kurva [illegible] meelselt, nagu lõpetuseks. Jää jumalaga, jää hüvasti [illegible] Mšansk!... Ja sissesõitnud mehed jäid vait; tugevalt [illegible] nende kasukaist petrooleumi, kala ja koduse poe lõhna [illegible] Sanetška kõveras suus vajusid hambad tihedalt kokku [illegible] võib-olla krigisesidki, ainult et seda ei olnud kuulda, [illegible] kitarr helises... Hästi vallutas kõiki lauluga see [illegible] kas värbaja.

«Sel, mis möödas, ära tõusta käsi
ega sellel, mis on luhtunud...»

Agrafena Ivanovna — nojaa, lauldi ju tema Mišast! [illegible] ei pidanud vastu, kortsutas magusalt huuli ja nina. Valvur [illegible] kes tema poole kõõritas, jõi veel veini; ta kõõritas veel

[illegible] ja asus munaroa kallale. Nüüd aga vaatas Agrafena [illegible] talle otsa karistava pilguga... Kuid Pjotrit köi- [illegible] ... Ega sellel, mis on luhtunud... Ei, õnne meile [illegible] — sonis ta ja nuuksus pisarateta, — on jäänud [illegible] surmalaul... — Ja hukutavalt meeldiv oli alistuda. [illegible] ei pööranud lauljalt viltust meeletut pilku; tema [illegible] ja kogu keha, isegi jalad, kõik hingasid erutatult. — [illegible] ... — mõtles Pjotr ja kraapis küüntega oma kätt, [illegible] kurraga endas laulu ja lõtvuse. Oli vaja võitu saada. [illegible] vaja mitte lasta end alistada. Sanetška mõistis ka [illegible] pilgutas Dusja poole vaadates pisikesi kaineid silmi: [illegible] enam Dusjat, oli joobnud, juba haardesse võetud, [illegible] valmis rumal naine. — Kui ässitaks nad teine- [illegible] kallale? — käis Pjotril meeleheitlik mõte läbi pea. [illegible] võib-olla katsus nendel õhtutel korduvalt pussi [illegible] ainult et värbaja võitis teda oma helduse, jootmise [illegible] ülejusega. Aga kallale ässitada oleks olnud kerge, oli [illegible] Sanetškat sosinal ainult natuke üles kütta. Kuid õigel [illegible] tõmbus ta tagasi, jahutas ennast. Kära, skandaal, [illegible] ... Kõik, mis oli korda saadud, läheb tühja, [illegible] jäetakse ainult tuhaase. Visalt istus ta keskööni, [illegible] Nikitin kätel saani viidi.

[illegible] Lähemal õhtul märkas Pjotr imestusega värbajat [illegible] barakis. Reisikasukas seljas, sama sinine sall otsaga [illegible] visatud, hulkus Nikitin voodite vahel, laisalt just- [illegible] kedagi otsimas, istus kord siin, kord seal voodile, lõõ- [illegible] ja kostitas barakimehi tubakaga. Pjotr puges ahjule [illegible] ja jälgis teda kiskja ilmel.

[illegible] kauem viibis värbaja vanamehe juures. Sinise [illegible] Nikitin aina keelitas, patsutas vanameest õlale, [illegible] aga noogutas lipitsevalt pead. Kuid miskis asjas jäi [illegible] siiski nõusolek saamata. Värbaja püüdis küll [illegible] küll naa, kuid vanamees istus ja pilgutas tundetult [illegible] nähtavasti kaalus, mis küljest talle liiga odavat [illegible] pakutakse või teda petetakse... Vihane värbaja [illegible] Kullakalli juurde. Kuid sellega oli tal veel lühem [illegible] Kullakallis ütles järsku ühe kõva sõna ja ajas käed [illegible]. «Oh sa vorlontsik!» karjus ta värbajale järele. [illegible] kadus tigeda ja higise näoga ukse poole. Mööda- [illegible] põrkas ta kokku Pjotriga, — Pjotr läks talle mee- [illegible] ette; seejuures manas värbaja näole jultunud suli- [illegible] nagu oleks talle kõik üks kama. Tõsi see on, ta on [illegible] — saatis Pjotr teda põlgavalt silmadega. Nii-

pea kui värbaja oli ukse taha kadunud, tõmbas vana [illegible] sepp kähku endale vammuse selga, torkas mütsi [illegible] lipsas nagu kass ka uksest välja, nagu oleks ta [illegible] midagi mööda lasta.

Ülejärgmisel päeval põrkas Pjotr värbaja otsa ühes [illegible] berbarakis. Seal otsis see sinise salliga mees nähtavasti mingit näkkamist. Voodil oli meelsasti tema ümber [illegible] joodiku välimusega meest, ühe hõlma alt teise alla [illegible] ringi mingi nõu. Pjotr enam ei imestanud, ta sai kõik teada, ta poleks imestanud, kui ta oleks kohanud Nikitinit [illegible] õhtul transpordi- ja kõrgahjujaoskonna barakkides [illegible] isegi stepis, kaugel asuva betoonitehase juures. Ja [illegible] mõistis endamisi teda kurjalt hukka. Eh-ei, vennas, [illegible] leiutus on vilets! — mõtles ta. Muidugi, kui pea [illegible] jagab, oli igaühel õigus sogases vees kala püüda, kuni [illegible] on; Pjotr ise ka püüdis, kuid see oli tema arvates [illegible] mentaalne kaubanduseasi, ja igaüks võis müüa [illegible] kuuluvat asja, ütleme sedasama riidekaupa, kellele [illegible] ja millise hinna eest tahab, siin aga oli käimas [illegible] suur pettus. Ta neelas nähtavasti alla ka kadeduse [illegible] kergelt, ühe ropsuga kavatses see poiss krabada seda, [illegible] teised suure vaevaga kätte saavad.

Jah, esimene õhin, millega barakimehed hakkasid [illegible] välja antud bjassi ja sitsi maha müüma, oli ilmselt [illegible] mas. Ettenägelikud hoidsid oma pajuki alles. Pjotr [illegible] tema sõbrad said üha visamalt saaki. Palju tähendas [illegible] see, et jälle oli lähenemas esimene kuupäev. Kõrgete keskasutustest tuli ehituse ülema abi tagasi. Barakkides räägiti sellest juba enne tema saabumist, ja kuigi [illegible] tõde ega üksikasju ei teatud, oli läbi õhu vahemaa tagant tunda: rongile järgneb nähtamatu ja võimas toetuse laine.

Kõiksugu paikkondadest ja maadest, kõige kaugemate testki kolgastest tulvas lakkamatult inimesi ehitusele. Peale Venemaa rahva ilmus kuuendasse jaoskonda [illegible] kiire, ukrainlasi, siberlasi. Järjest vähem oli barakkides tühje voodeid. Kuuenda jaoskonna vanu elanikke [illegible] üle, nii et peadki enam ei paistnud, uus tundmatu rahvas, kes oli alguses kibe töötama. Ja peaasi — teda ei hirmutanud mingid kuuldused rahapuudusest ega näljast. Vana elanikud jäid mõtlema. Viimati on siin, stepis, tõepoolest käimas tõsine ja kõigile tulukas päratu ettevõte, mida ainult barakiahjude ja voodis vatramise tagant igaühel näha ei ole? Ja mida ongi näha teel mahalaadimise [illegible]

[illegible]? Tellingud, soojakud, barakid, kiirel käel kokkukõlgeitud must elamine. Tammil, kõrval, on põrgulik kuhjatis igasugust materjali ja masinaid, peaaegu et mägedest kõrgem, ja inimeste keeris. Korra hulkusid mõned barakisised sinna, tammile lähemale, lõid pea kuklasse ehitusele, vaatasid paljast betoonkeha, millelt osakaupa juba oli maha tiritud oma aja äraelanud, nüüd juba tarbetuks muutunud raketist. Ja nägid . . .

Seesama juhtus ka Pjotriga, kes kord hommikul tööle läinnes ei läinud alatist teed, vaid alt, vastu jõevoolu. Alguses ta ei taibanudki, et tema ees on seesama tammiõlitus, mida ta oli sadu kordi näinud ülevalt oma kuurivõrgistust. Mingi vari oli tõusnud ta pea kohale. Need olid [illegible] malmivärvilised ja malmkõvad kõrgused. Tammi betoonist tugisambad astusid ette, Pjotri poole nagu sammunuks kõverdunud jalad. Sellist vaatepilti polnud tema silmad kunagi varem näinud ega oodanud; niisama ootamatult oleks võinud nendele jalgadele peale ehitada ka koletu hingeta malminimese, ehitada selle kõrgusse nii, et kui teda vaatad, hakkad värisema . . . Pjotr oli hingeli ikkagi Mšanskist, maakonnakolkast pärit inimene.

Ta seisis ja vaatas. Tugisambaid oli esialgu veel vähe, ainult jõesängi servades, kalda ääres; keskel kuhjus alles [illegible], raketiste, raudkilpide ja muu segadik, vesi voolas ja rippus purikatena. Kuid oli selge, et ka siin valmis saadakse ning varem või hiljem pannakse malmtõkked. Ülesse käratsesid inimesed ja masinad. Jah, Pjotr Filatõtš, sa [illegible] märganudki, kuidas siin esimesele astmele jõuti. Tuleb [illegible] ajal taibata ja ise mitte maha jääda. Vaadeldes ta taibaski . . . Ka barakkides lõpeb kunagi sogane vesi ja selgesse kerkivad samasugused kivitoed. Ega siis asjata Podogrigora ja teised tööliskomitee mehed aina sagedamini [illegible] jaoskonda sisse ei astunud. Sellises olukorras töötaminne läks järjest tähelepandavamaks ja sai üsna ohtlikuks.

Nüüd, uuel astmel tuli ka ettevõtmist teisiti alustada. [illegible] Jakovlevitš hakkas küpseks saama. Pjotri kutse peale tulla kunagi alevisse tutvuma, mõtles kooperaator lähisalt järele ja nõustus.

Nüüdsest tuli äritegemises hingetõmbeaeg, kuid meeldiv [illegible] seisis ees arvestus ja kasu jagamine.

Riidekaupa hoidis ja laskis käibele Agrafena Ivanovna

ise. Kolme kirstu — põhja, Dusja kaasavara alla, oli [illegible]tud sits ja bjass, mis lühikest aega olid olnud meeste [illegible] pudes ja siit-sealt veel leivapuruga koos. Mis kirstudesse ei mahtunud, see oli paigutatud vaheseintesse: laud võeti välja nõnda, et selle serv langes täpselt kokku tapeedi mustriga. Muide, see rahutu, hinge pitsitav kaup vaat kauaks seisma ei jäänud. Sissesõitnud kompanjonid võtsid selle Agrafena Ivanovnalt vastu, peitsid laiade kasukate alla ja sõitsid müüma ümberkaudsetesse baškiiri ja vene küladesse. Siis tuli öösel üks või kaks rege; nende peatõlgede seest tõmbasid mehed välja jahukotte. Ja needsamad mehed müüsid hommikul alevi turul — turule voolasid kokku ostjad kogu ehituselt, alates barakielanikest ja lõpetades ehituse administratsiooni spetsialistide naistega — osavasti hõlma alt sea- ja lambaliha, ja terved loomakeresid. Agrafena Ivanovna, kes saiakorviga toidu- ainete müügiridu läbi käis, valvas tähelepandamatult ja vaenuliku terase silmaga oma kompanjone. Tööajast lipsas talle mõnikord appi ka Pjotr.

Vanaeit pidi raske südamega teda viima sellesse äriala põrandaalusesse. Pjotr teadis, mis oli kirstudes ja vaheseinas. Öösel aitas ta ise sissesõitnuil kotte sauna tassida ja põranda alla laduda. Sauna ei köetud; kaks vägeval näljast koera hulkusid õuel. Pjotr märkas ka üht-teist muud: vaheseina taga paistsid suhkrupaberist tuutud ja tundmatud pambud. Selle tõttu veendus ta järjest kindlamalt, et kuskil, kõige kavalamalt peidetud pesades on varjul veel midagi. Kuldsed asjad! Süda hakkas nende mõtete juures tigedalt ja põletavalt kloppima . . . Ta tajus nüüd milline rasvane, kuigi nähtamatu saagirohkus piirab vanaeite ja tema maja. Sellest jätkub, ja küllaga, et Dusja muretult iga päev sööks maitsvat toitu, vedeleks voodis, kitarr kaenlas, ja täituks õndsusest rindadest kuni põlvedeni, hukatuseks . . . Üldse peab ütlema, et vanaeide kaubandusliku mehhanismi hea korralduse tõttu oli riidekauba käive kasulik. Pjotr kihutas Agrafena Ivanovnat järjest tungivamalt takka tulusid jaotama.

Lepiti kokku, et arvestus tehakse pärast seda, kui Sõsoi Jakovlevitšile on vastuvõtt korraldatud.

Vastuvõtt pidi toimuma lähemal pühapäeval õhtujumalateenistuse paiku.

Hommikust peale levis maja ümber magus lõhn. Agrafena Ivanovna õiendas köögis kastrulite ja pannidega äge-

[illegible] ennastunustavalt, suurejooneliselt nagu omal ajal [illegible]skis katedraalipühal. Tema majapidamise-vaimustu- [illegible] värises kogu maja. Ta ei püüdnud lõbu pärast, vaid [illegible] huvides. Pjotr tuli töölt varem ära. Pidulikust sega- [illegible]kust köögist kaotas ta koguni pea ja joobus. «See on alles [illegible], tädi Grunja, jaa . . .» Kuid Agrafena Ivanovna ajas [illegible] kohe ära, — vaja oli Dusja kuntrikus üht-teist ümber paigutada ja road lauale seada. Ka Dusja läks nagu kaasaline tema palvel elutuppa, võttes kaasa ainult peegli ja pindritupsu. Lõhn läks talle järele nagu veejoom. Ta [illegible] ka ennast külalise auks ehtinud.

Pjotr astus tema toakesse. Seda polnud veel iialgi juhtunud — tema tuppa! Vildid jalas, pintsakuväel, kogu [illegible] kehaga ja kõigi ihuliikmetega viibis ta selle toa salaliikus, õrnas sisemuses. Teda läbis magus värin.

Kuidagi vara hakkas pimedaks minema. See valge, [illegible] voodi siidjus, lõhnaõlipudelid, mis peegeldusid trüümis, kuldse ja hõbedase tolmuga ülepuistatud postkaardid — kõike seda oli nähtud teises, unustatud elus. Siin ei elanud inimene, vaid midagi lõhna taolist õrnade lokkidega . . . Pjotr uuris vargsi seinale lehvikuna pandud päevapilte. Ilmasõja aegsed vuntsikandjad, kangestunud eraisikud, kraed kaelu pitsitamas, nii et neil silmad pungi läinud. Pjotrit ümbritses Dusja mineviku piinav ja sogane kuristik. Nojah, ka see on siin . . . millal ta juba jõudis? Nõsitin seisis fotol, käsi võrgutava jultumusega toolikorjule toetatud; kaela ümber ikka seesama sall . . . Pjotr [illegible] voodi kibedusega ligemale nurga poole. Kes veel [illegible] Dusjale sellist imet pakkuda kui tema! Lõhnav Dusja [illegible] lendaval vaibal sinna, kus on kollased jõed ja suured lilled! Ta nihutas voodit ja hämmeldus millegipärast . . . Toa elanik muutus korraga Dusjaks, Agrafena Ivanovna tütreks, tema lihaks ja vereks, ainult nooremaks. [illegible] magamajäämist, juuksed lahti kammitud, istub siia, [illegible]servale, sügab ihu särgi alt Dusja, lihtne naine, abikaasa. Milleks on vaja veel igasugu vigureid ja vaeva: niikuinii ta ju eest ära ei jookse!

Kui ta suurest toast lauda tassis, aitas Dusja ise kaasa, [illegible] palumata, et paremini uksest sisse läheks. Dusja aitas Agrafena Ivanovnal ka roogasid tassida. Perekondlikkus tõendas neid, pani nad juba nagu ette ühe sooja teki [illegible] . . . Pjotril läks lõpuks süda haledaks, ta lippas esikusse ühe paki järele, mis tal taskus oli; tahtis seda õhtul,

Agrafena Ivanovna juuresolekul kätte anda, et pidulik oleks, kuid ei kärsinud nii kaua oodata.

«See on teile, vabandage väga.»

«Mis see on?» kergitas Dusja imestanult kulme.

Pjotr taganes ujedalt, käed selja taga. Dusjal oli tal mustusest pea viltu, kui ta pakist lahti harutas džempri, suurepärase džempri, pruunidest ja kuldsetest niitidest kootud. Neis paigus oli see ennenähtamatu, meeletu moodne asi! Seda oli Pjotr tähele pannud mõnede insenerinaiste juures kasuka lahtiste hõlmade vahelt. Pani tähele, võttis tuld — ja nüüd . . .

Dusja välgutas oma käes seda kullatükki, seistes akna juures.

«Kust te selle ometi saite?»

. . . Pjotr Filatõtš . . . — lisas Pjotr endamisi mõttes selle, mida Dusja oli ütlemata jätnud. Nüüd siis ongi kõik. Dusja seisab tema ees — lihtne ja südamlik. Sa minu oopium, — mõtles Pjotr heldinult. Ta vastas:

«Neid saadeti vähesel arvul kõrgemate spetsialistide jaoks . . . Noh, ma nägin, et värv sobib teie silmadega, ja palusin Sõssoi Jakovlevitšilt tutvuse poolest. Sobib väga, proovige selga!»

Dusja itsitas võlutult:

«Ma proovin.»

Ja lippas väikesesse tuppa. Kohe ruttu hakkas seal klirt kahisema, uks oli poollahti — vaata, milline usaldus! Oopium! — mõtles Pjotr õnnelikult. Kuid akna all oli kuulda kuljuste helinat, mis järsku katkes. Pjotr hakkas värisevate, otsekui haigete kätega tõtlikult lampi süütama. Nii see oligi: hõigates rõõmsalt kööki Agrafena Ivanovnale, lendas sisse värbaja, juuksetukk otsaesisel, sõidust lumine.

«Valmis, Jevdokia, kuidas teie isanimi on?» hüüdis ta, surus käigu pealt Pjotri kätt, siis hakkas juukseid kammima. Tal oli hirmus kiire.

«Kohe tulen.»

«Kuhu veel?» küsis köögist Agrafena Ivanovna kahtlustavalt.

«Meil on meeletu õhtu, mammi, terve tööjõu osakond ja mõned parteilased, väga viisakas publik . . . Tantsuks on kaks bajaani!»

Ta oli nii vaimustuses, et sülg kaugele pritsis.

Tuli lagedale Dusja, puuderdatud ja särav, huuled tugevalt pihlamarjapunaseks värvitud. Tuba oli haleda vällimuse, ei sobinud kokku tema iluäikesega.

«Kuidas on, kas sobib tantsu jaoks?» näitas ta värbajale kohetaselt džempris õlga. «Nemad muretsesid,» vaatas ta lõbusamisi Pjotri poole ja meenutas kohe: «Aga te maksite ju oma rahaga?»

Värbaja keeras enese järsku Pjotri poole ja pistis käe taskusse:

«Kui palju?»

Tema tulekuga oli Pjotr kõrvale nihkunud, seisis unustatult nagu mööblitükk. Džemper liibus ümber neiu talje, ... oleks ta alasti. Vorlontsik juba nilpsas keelt. Pjotr ... ei ...nud kingitust, vaid endale häbiasja. Teda kiusas ... — tapva sõnaga värbaja maha tallata, nagu seda ... teha, sõnniku sisse vajutada. Aga oli veel ... Ta lausus väärikalt:

«Meil on nende mammaga oma sotid, ärge muretsege.»

Taikust oli nüüd kuulda jalgade trampimist ja köhatamist. Jaulvalt vaterdades võttis Agrafena Ivanovna seal ... vastu. Lõpuks oli ilmunud Sõssoi Jakovlevitš. Noorest teda ei teretanud, lipsasid mööda — mis see nende asi ... läksid tõmbas pimedasse, vabadusse, helisesid kuljused. Ah, eks sa siis pummelda pealegi! — mõtles Pjotr tigedalt. Ja hakkas liikuma, et unustada nad asjalikus tegevuses, Sõssoi Jakovlevitšiga õiendamises.

Ka mees võttis esikus kohmakalt botikud jalast, klopsis neid teineteise vastu ja pani kõrvuti seina äärde. Ta ... polnud veel otsustanud, kas astuda sisse või mitte . . . Ta ajas end sirgu ja vaatas ülalt alla umbusklikult Pjotrit.

«Palume!»

Pjotr viis ta väikese toa muinasjutulisse valgusse. Agrafena Ivanovna õiendas köögis, seadis end pidulikuks. Sõssoi Jakovlevitšile pakuti lahkelt ja tagasihoidlikult tooli, kuid tema jäi kohe, kui oli sisse astunud ja kostitust näinud, soolasambana seisma ja pilutas silmi.

Sõssoi Jakovlevitš oli ümberringi harjunud nägema ainult kehva ja askeetlikku normipajukiga elamist. Inimesed arvestasid rangelt iga leivagrammi ja puistasid raaskusedki pooga suhu. Kaartide alusel anti maiust — heeringasid ja suhkrut. Sõssoi Jakovlevitš oli nende aarete jaokõrgel, tema pidas korda ahnete käte hulgas, mis tema poole sirutusid, tema käsutas . . . Ta oli selle üle uhke, siin aga ... kogu tema ülbus põrmu.

Ja oli ka põhjust.

Laud oli täis meeletut maiust, küllust ja ennenähtamatuid asju. Kõike ei saa kohe silmadega haarata! Pakstud nelja sõrme jämedused kolme sorti pirukate tükid; lihaga, saago ja sägaga, õuntega. Lainetena kerkinud taignast vajutab välja rasvane sisu. Liual lahtilõigatud hani, poolest mahlaka kastme sees. Vasikapraad on keeratud oma valge lihaga külalise poole ja kaunistatud, nagu heades majades ette nähtud, mitmevärviliste krässus paberiribadega. Paberipitsis on ka külmad vasikajalad. Siis on veel sõlg liud marineeritud õuntega ja kaks liuda väikesi pirukaid ja kukleid, mis oma õrna roosa koorikuga sugugi turu müüdavatega ei sarnane. Siinsamas märkab pilk läikivat põrsalihast tulvil süldikuhilat, rääkimata juba pislasjadest nagu seened, mädarõigas hapukoorega, heeringad muna ja sibulasoustis jne. Kaks mahukat karahvini viinast sätendavad valguse käes, eraldi pudelis veripunane kirss viin... Muiltsed pidukellad helisesid laua kohal, lauas Sõssoi Jakovlevitši kurdiks. Tema kooperatiiviaastad paistsid selle kõrval armetud ja väärtuse poolest ülepuhutud. Kui vähenõudlikuks oli nende aastate jooksul inimese maitse läinud!

«Jõukalt elate,» õhkas Sõssoi Jakovlevitš rusutult. Ta oli nagu kasvultki väiksemaks jäänud.

Pjotr muigas võidukalt.

«Jõukalt,» kordas kooperaator õhates.

«Mis jõukust siin siis ära ei ole!» astus Agrafena Ivanovna tasane hääl vahele.

Vanaeit oli tuppa tulnud — väärikas, paksu kõhuga, must paraadkleit seljas, mille ümber tundus lakkamatult käimas olevat jumalateenistus. Siidlõngast heegeldatud pearätt langes kuklast üle tema tuuldunud näolapaka, mis küpsetamisepalavusest veelgi rohkem kuumendas. Ta sobis lauaga hästi kokku — esinduslik gildivanaeit.

«Mis siin siis ikka on... pole üht, pole teist. Lihtsalt istume natuke hea tutvuse sõlmimiseks. Pjotr Filatõitš, miks nad ikka veel seisavad?»

Sõssoi Jakovlevitš võttis lõpuks istet, sirge nagu pulk ja kangestus. Agrafena Ivanovnale tema hoiak meeldis. Kooperaator tegutses alguses kartlikult, ujedalt. Pärast esimest napsi torkas kahvli mingisse pisikesse seenes ja pillas selle siis tee peal maha. Agrafena Ivanovna ei pidanud vastu, võttis ise ja tõstis talle taldrikule hane

[illegible] ja õunu, süldi ja mädarõika lükkas talle päris rinna [illegible].

«Tänan väga,» kähises Sõssoi Jakovlevitš süüdlase moel. Kummali hammustati, kõhatati, matsutati. Pärast kolmandat napsi ei kannatanud Agrafena Ivanovna enam [illegible], laskis umbuse tõttu rätiku õlgadele langeda, seadis end mugavale ja laiemalt istuma ja alustas juttu halbadest [illegible].

Ja sissesõitnud elanikele olid ilmad halvad, sellega oli Sõssoi Jakovlevitš täiesti nõus. Ise elab ta esialgu üksinda, abikaasa jäi Tuulasse... Kuid Agrafena Ivanovnat ei [illegible] abikaasa, oma laua taga tahtis ta rääkida oma [illegible], mis äri kohta käisid. Ilmad on halvad, aga mis [illegible] saab? Hakkavad puhuma nii valjud mustad tuuled, [illegible] tänaval veerevad. Ja kui veel õnnetus juhtub, heidku jumal! Näe, kui palju barakke ja puitu ja [illegible] on steppi laiali pillatud, ja barakkides on inimesi nii [illegible] nagu kanu kuudis... Kaupmehed, pursuid, ei [illegible] ju rumalad, aga millegipärast ei hakanud siin ehitama Aru said!

Sõssoi Jakovlevitš läks pisut morniks. Ta mõtles siin kooperatiivis hea positsiooni saavutada, abikaasa suveks siia [illegible]... Ta süngestus natuke, vuntsid närides kenasti kaetuva peal.

Agrafena Ivanovna valas talle veel veini. Kolm veinipõrgat lõid aupaklikult üksteisega kokku. Sõssoi Jakovlevitš pani hanetüki kõrvale ja jõi perenaise terviseks.

«Tõlgu palk, missugune tahes, vabandust... kõige tähtsam asi on see,» näitas Sõssoi Jakovlevitš liigutatult, silmad niisked, muinasjutulisele lauale, «on see, et saaks [illegible] elada. Mina ka, perenaisukene, püüan lapsest saadik [illegible] poole, et kõik oleks hästi. Mulle ei meeldi halvasti [illegible].»

Agrafena Ivanovna vaatas väljendusrikkalt Pjotri otsa. Kõrsline on vist kuumaks köetud, kas ei oleks aeg asja [illegible] asuda? Kuid Pjotr oli nagu kõrtsi harmooniumi [illegible] nukruses pea veini kohale langetanud. Agrafena Ivanovna pidi ise alustama...

«Me elaksime hästi, kui meil elada lastaks.»

Ta kaebas üldise surve üle, mida maal ja linnas jälle [illegible] oli. Ehitusel poleks elul vigagi ja sellise hulga rahva [illegible] võiks kaubanduse hästi laiaks ajada! Aga kauplemist [illegible] vihaselt... Ja pole meil nüüd leiba ega

suhkrut. Õige kaupmees muretseks kõike. Agrafena Ivanovna küsitles üle laua; üle oma rikkalike roogade [illegible] Sõssoi Jakovlevitši, päris temalt kui kogemustega, [illegible] teadvalt inimeselt: kas saab nii olla, et riik igavesti [illegible] vaba kauplemiseta toime tuleb?

Sõssoi Jakovlevitš võttis jälle kaitseseisundi. Ta [illegible] perenaist armastuse ja austusega, rebides tema peale [illegible] hanekondilt, mida ta mõnuga näris. Aga kohe ja otse ta [illegible] armastanud niisugustele küsimustele vastata. Algus[illegible] mõtles ja vaatas ringi. Rautatud ja ilmselt igasugu [illegible] vara täis kirst, tüllkardinad akna ees, peeglina sär[illegible] nuppudega voodi, — kogu see jõukus ja soliidsus [illegible] sid talle usaldust.

Ta toetus sõrmedele: tema sõnu oodati, kuulati [illegible]

«Ei tule kuidagi toime,» sõnas ta lõpuks.

Agrafena Ivanovna kallutas lugupidavalt pead ja [illegible] uuesti klaasid.

«Kaupa võib ka praegu lasta ringi käia, kui seda targ[illegible] toimetada; ainult üksinda on raske, parem on seda [illegible] teha. Maamees nüüd raha ei võta; talle on vaja näi[illegible] niidirulle, seepi, petrooleumi, nööpe. Seltsis olles [illegible] muretseb üht, teine teist. Ja küll siis asi edeneks.»

Agrafena Ivanovna jäi vait ja vaatas külalisele uurivalt otsa.

Arusaadavalt mõistis Sõssoi Jakovlevitš kogu asja [illegible] must suurepäraselt. Ta teadis Agrafena Ivanovnat [illegible] enne vastuvõttu... Kuid Sõssoi Jakovlevitš teeskles [illegible] last, vaatas süütute silmadega lakke.

Pjotr ei andnud ka mingit abi. Ta vaikis küünarnukil[illegible] toetudes; viinast oli talle peale tulnud nagu midagi tuk[illegible] tuse taolist, tüütut ja loidu. Kuljuste helin oli kaugi[illegible] kadunud, ja hirmus oli neid kuulata, nendega lõpu[illegible] kaasa minna...

Kuid Agrafena Ivanovna murdis vihaselt otse sissei[illegible]

«Nii et teil oli ka varem... oma äri või?»

«Minul? Jah, kuidas ütelda...»

Sõssoi Jakovlevitš hakkas köhima ja laudlina nar[illegible] kokku sõlmima. Agrafena Ivanovna ei oodanud vastust [illegible] ja tõusis järsku püsti. Nagu oleks vaja olnud sammu[illegible] vaadata. Rusutuna silmitses ta tohutut hulka roogi, [illegible] olid asjatult valmistatud...

Pjotr liigutas ennast, raputades uima minema. Nüüd [illegible] aeg asja juurde asuda. Ta sai aru Sõssoi Jakovlevitši [illegible]

[illegible] võitlusest ja arglikust ringivahtimisest. Ta tegi [illegible] ettepaneku end korraks välja värskendama [illegible]

[illegible] lund, kõik õue rajad olid petlikult valget vatti [illegible] Tara taga, tohutus kauguses, justkui Mšanskis, kum[illegible] kellahelin.

[illegible] kohal mustas taevas, tammil põles ja põles nähtamatu küünal. Põles, ei lasknud magada.

[illegible] olla seetõttu, et Sõssoi Jakovlevitš Pjotriga kahe[illegible] end julgemana tundis, või ka sellepärast, et ta [illegible] paremini aru sai, läks ta otsustavamaks... [illegible] trotslikult oma rasketes saabastes jalalt jalale. [illegible] võib-olla ehk... teenid kuskil... aga ma ütlen [illegible]»

[illegible], et Sõssoi Jakovlevitš pidas enne sõda Tuula reisi[illegible] puhvetit. Puhvetit, kus serveeriti hõbedastel kandi[illegible] Tuulast kuni Orjolini olid kõik puhvetid Sõssoi Jakovlevitši käes.

Pjotr imestas silmakirjaks armastusväärselt. Ta kuula[illegible] läbi hääletult langeva lume.

«Kus seal on?» läks Sõssoi Jakovlevitš ärevaks.

«Ei midagi, mulle tundus, et reed tulevad. Öösel peavad [illegible] maakonnast reed tulema. Palun väga, eks mine öösel [illegible] tagasi.»

Pjotr kuhjas meelega Sõssoi Jakovlevitši omaaegsed [illegible] puhvetid otsekui hangedega üle. Ja näitas talle [illegible] teatava vihjega, näitas ebamääraselt, kuid nii, et [illegible] selle hoidla auväärsest saladusest aimu sai. Ja [illegible], et see pole mitte omaaegne hoiupaik, vaid prae[illegible]. Ähmaste silmadega ja alistatud Sõssoi Jakovlevitš [illegible] õues lõplikult ohjesse.

Edasi läägiti ääri-veeri, kuid lühidalt.

Sõssoi Jakovlevitš võeti meelsasti kampa, kusjuures alev [illegible] endale kogu õiendamise kauba saamise ja turusta[illegible] alal. Kooperatiivist kas või väikestes doosides kauba vastuvõtmiseks võis leida mehi nii palju kui kulub. Pjotr [illegible] ettevaatlikku Sõssoi Jakovlevitši, et üleandjad [illegible] ei tea ega aima midagi... Ja majanduslikus [illegible] talongide juures istus Sõssoi Jakovlevitši tuttav.

Kooperaator siiski kaebles, töllerdades tagasi Pjotri [illegible]

«Võib-olla sa siiski teenid kuskil...»

Pjotr patsutas talle õlale ja viis tagasi laua äärde. [illegible] andis rammestunud Agrafena Ivanovnale ukse juurde käigu peal silmadega märku, et on tehtud korralik [illegible]. Hiljem aga, kui külaline oli ära saadetud, kui Agrafena Ivanovna hakkas ruttu pidusöögi ülejääke kööki kandma ja kitsidusest isegi lambitule väikeseks keeras, surus [illegible] näo hämaruses vastu akent ja laskis end lõdvaks, [illegible] magusalt voli sellele, mis teda terve õhtu oli krampliku[illegible] rusunud.

Agrafena Ivanovna ehmatas, kui kuulis nuuksumist.

«Mis sul on, heldene aeg!»

Pjotr neelas kurgus magusaid-magusaid nuukseid.

«Kuidas siis nii, tädi Grunja... mis see minu elu ka on... koera elu? Miša rändab küll ringi, aga on [illegible]lik... Tal on ema olemas, teda ootab lihane ema, [illegible] nurk, mina aga... pole mul kogu elu olnud oma nurgakest, omakseid ega lähedasi... Oh, mispärast see nii [illegible]

Silmi pühkides vaatas ta siiski silmanurgast, kas Agrafena Ivanovna oli kõigest aru saanud, mis tema [illegible] käis. Võib-olla sai aru... Jäi samuti norgu, nuuskas pöl[illegible]lenurka.

Pjotr küsis nutuselt, just nagu selleks, et muret pisut unustada:

«Tädi Grunja, millal me arvestuse teeme?»

«Milleks veel arvestust...» Vanaeit hakkas kavalalt sekeldama. «Raha riidekraami eest oli minu oma, nii et ma maksan sulle õiendamise eest vaheltkasu.»

«Mitte vaheltkasu, tädi Grunja, vaid pool kogu ringlusest.»

«Pool?» jahmatas Agrafena Ivanovna, kuid jäi vait, kui kohtas Pjotri ükskõikselt häbitut, isegi igavlevat pilku. «Ah siis niisugune on sinu sõprus minu vastu, Petruša?»

«Sõprus sõpruseks, aga kivi, nagu öeldakse, tuleb taskus hoida,» lõõpis Pjotr kuivalt.

Ja milleks oli vaja vaielda ja kaubelda? Pjotr hoidis ju peos vanaeite tema sauna ja koormatega, kogu tema turu ja maafiliaalidega. Kuid tal hakkas eidest kahju ja ta julgustas teda; kooperaatoriga koos lubab ta Agrafena Ivanovnale samuti poole.

«Noh, aitäh sellegi eest.»

Ja seetõttu, et Pjotr temast nii peremehelikult, ülearuseid sõnadeta võitu sai, suurenes tema naiselik lugupidamine

[illegible] sellise mehe järel võib igale poole minna, silmad [illegible]

[illegible] keskööl kõlksusid jälle kuljused, — Pjotr jõu[illegible] siiski ära oodata. Värbaja vankus lõbusas tujus. Dusja [illegible] unelike ja süüdlaslike silmadega üleriideid ära. [illegible] mis seal ikka juhtuda võis? — valetas Pjotr mõttes [illegible] rahustuseks. — Nad olid ju kogu aeg rahva hulgas. [illegible] musitas kolm-neli korda... — Värbaja edvistas, kek[illegible] [illegible] ringi.

[illegible] tantsisime uut tantsu, mammi, selle nimi on foks! [illegible] näitame kohe, mammi... ainult te tõuske püsti, [illegible], seiske siin ja laulge meile: ta-ti, ta-ra, ta-ti, [illegible]»

[illegible] sind küll, sa segane!» ajas Agrafena Ivanovna [illegible], kuid näha oli, et see talle meeldis, ta vaatas paari[illegible] [illegible]maliku imetlusega.

[illegible] — kahjurõõmutses Pjotr mõttes, — võib-olla pead [illegible] omas meeles peigmeheks? — Jah, vististi oligi [illegible] pidas teda peigmeheks.

Värbaja viskas põdranahka palitu seljast ja hakkas ise [illegible]

«Ta-ti, ta-ra.»

Pjotr polnud niisugust tantsu veel näinud. Värbaja vajutas kõigi silma all kõhtu vastu Dusjat ja hakkas naist [illegible] peal edasi-tagasi kõigutama. Dusja [illegible] ja kõndis värbaja embuses, naeratas ja oli uimas [illegible] ta-ti, ta-ra-st... Kõigi nähes toimus viimane jõle[illegible] Agrafena Ivanovna koguni sülitas ja läks kööki.

Pjotr hüüis talle järele. Tema huuled värisesid.

«Tädi Grunja, aeg on see pood kinni panna.»

Vanaeit sai sellest omamoodi aru: ajab sedasama, mis [illegible], siin oli vanaeit valvas.

«Ei see ole Dusja teha, Petruša, kellele tahab minna, [illegible] ju tütreid enam käskida-keelata ei saa.»

«Ma räägin sellest, tädi Grunja, et teil ei tuleks trellide [illegible] istuda...»

Vanaeit vaatas talle juhmilt otsa.

Teatava kättemaksumõnuga rääkis Pjotr talle ruttu värbajast. Selle asemel et Samaarasse sõita ja seal töölisi värbata, milleks talle anti suured kroonu rahad, otsis Nikitin [illegible] barakkides loodreid ja palkas neid, nagu oleks [illegible] Samaaras, maksis neile pooles suuruses sõidu- ja [illegible]raha. Teise poole võttis endale. Ja oma komandeeri-

mis- ja sõidurahad pistis ka tasku. Niisuguste kelmuste [illegible] dega ta tolmabki Šanghais ringi. Kui see sell paljastatakse ja see võib juhtuda täna-homme, võetakse vastutusele [illegible] need, kelle juures ta raha raiskas. Võivad ka kõik [illegible] välja nuhkida . . .

«Oi-oi!» ehmatas Agrafena Ivanovna ja prantsatas [illegible] retile istuma. «Petjaša, miks sa siis vaikisid, mida [illegible] teha?»

Pjotr kõrgus tema kohal halastamatu kohtunikuna.

«Üles tuleb anda, muud midagi. Aga kuna te olete [illegible] ja nendes asjades kogenematu, siis mina isiklikult [illegible] teie eest parteis teada. Ja et seda teie teeneks arvata[illegible] ütlen, et teie kogu selle kelmuse selgeks tegite ja ei suu[illegible] nud teda välja kannatada . . . Ja veel, et ta tungis [illegible] majja lihtsalt jultunud kombel sisse.»

«Jultunud kombel jah, Petjaša!» Agrafena Ivanovna [illegible] mas vihaselt tuppa, kus värbaja enne hukkasaamist hing[illegible] heitval häälel laulis: «Ta-ti, ta-ra . . .»

«Ja ikkagi teie olete ema, Agrafena Ivanovna,» [illegible] Pjotr nagu noaga eide südametunnistusse.

Ja Agrafena Ivanovna talus seda rangust kuuleksil[illegible] Pjotr oma pealetungis ja ihaldustes muutus talle võim[illegible] tuks. Aga enne täielikku allaandmist, enne kui talle, [illegible] jutisele hulkurile, kätte anda õigus sugulusele, Dusjale [illegible] järelikult elu jooksul kogutud jõukusele, ei saanud ta [illegible] tagasi hoida veel kord proovi tegemast:

«Sa ütle puhtast südamest, Pjotr Filatõtš . . . Ega sa Miša asjus tühja ei lobisenud? Räägi ausalt ära, Pjotr Filatõtš!»

«Mis ma Miša kohta ütlesin, siis on see kõik, rohkem [illegible] midagi ei tohi, Agrafena Ivanovna. Võib-olla tean, aga [illegible] või.»

«Ma olen ju ema . . .»

«Ka emale ei või. Tuleb teatud ajani oodata. Võtke seda arvesse,» sosistas Pjotr tema poole kummardades, «varem olid igasugused võitlejad . . . ja nad peitsid ennast . . . [illegible] ka meie . . . praegu meid keegi ei tunne, aga tuleb aeg [illegible] et Miša ja kõik teised . . .»

Vanaeidel tõusid käed otsekui ristimärgi tegemiseks.

«Ah et siis . . . teil on niisugused asjad?»

Kuid Pjotr ainult köhatas ja näitas ilma sõnadeta ainult kulmudega toa ukse poole: seal peaks olema praegu eide koht. Ja vanaeit alistus, läks külitsi, löödult tuppa.

[illegible] valgus üha rohkem igasugust tõugu rahvast, [illegible] tult tervete jõukude kaupa jaamast, läks mahalaadi[illegible] ümbrusse. Barakis nihutati vanu elanikke tihedamalt [illegible] ja paigutati ümber, mille tõttu iga päev puhkesid [illegible] ikka nendesamade ahjude pärast. Oli kuulda [illegible] ja tatarikeelset juttu. Magama heites pistis Žurkin [illegible] padja alla, võttis kuumusest hoolimata kasuka [illegible] ja keeras selle hõlmad külje alla. Öösel kobas ta [illegible] ühtepuhku.

[illegible]tegijat valdas vahel vaikne hirm. Võib-olla on [illegible] pärast olukord niisugune, et laadimistöölegi ainult [illegible] palumise peale lubatakse?

[illegible] jäi talle südamele Podoprigora halb ütle[illegible]

[illegible] igal pool peremehetsev, ühte suunda sihitud jõud [illegible] ümberringi monoliitsemaks ning viis järsemalt [illegible] rahvast enda järel. See ilmnes kohutavalt [illegible] valmis ehitatud «Koksohimi» soojakus, mis oli suur [illegible] nagu tsirkus, kus hakati betoonist valama päratu [illegible] torni (söetorni); see ilmnes baraki punanurgas [illegible] tehti barjäär ümber, pandi sinna punase paberiga [illegible] laud, seintele kinnitati portreed ning plakatid trak[illegible] ja raudteetranspordi kohta, — aina raud ja raud!) [illegible] lalemas poolringis kaldast kaldasse ulatuvates [illegible] tammi massiivides. Žurkin ja Tiška põikasid ka [illegible] tulles seda vahtima. Nad seisid all, koletise ele[illegible] juures. «Inimesed on pisikesed nagu mutu[illegible] ütles Žurkin, rusutud enda ja Tiška väiksusest, «aga [illegible] nad on üles virutanud!»

[illegible] endisest südamlikkusest jäi ilmselt midagi puudu. [illegible] solvang temasse settinud selle sekelduse ajast, [illegible] barakis aset leidis, — aga kelle vastu? Polja [illegible] juttudes kuuldus Žurkinile midagi võõrast, kel[illegible] ülevõetut.

[illegible] mulle on vastik see maameeste ahnus! Oma [illegible] seavad nad igal pool esimesele kohale! Riik näeb [illegible] vaeva, tahab kõigi jaoks midagi head teha. Tee siis [illegible] niisugustega. Hah!»

[illegible] vihaselt niidi katki.

«Mul pole sugugi kahju neist rasvas meestest, kelle [illegible] ära lõhutakse ja kes külmale maale saade[illegible] Ma olen siin teiesuguseid küll näinud!»

[illegible]tegija ilmudes tõstis ta nüüd ainult korraks pilgu,

katkestamata õmblustööd; seetõttu tundis Žurkin end [illegible] meeldivalt pealetükkivana, kutsumatuna. Ja Polja [illegible] ühtepuhku barakki, nagu oleks läinud käratsevaid [illegible] vaigistama. Seejuures jäi ta kauaks, justkui oleks [illegible] kahekesiolek rõhunud.

Žurkin jäi mõtlema... Ükskord küsis, miks Polja [illegible] vem jalutamas käib ja iga õhtu muudkui barakis [illegible] Või on tema kaaslasel, volinikul nüüd rohkem asjasajamist.

Ta noris meelega Polja kaaslase kallal, kuid naine [illegible] pilgutanud kuulates silmagi.

«Ei tea, kus sa niisuguse ilmaga jalutad, imelik [illegible] mene, kui väljas on aina tuisk ja lumehanged? Ega [illegible] pea siis surnuks külmuma! Seltsimees Podoprigora [illegible] et kevadel tuleb siia tsirkus, küll siis käime! Ja miks [illegible] ei peaks käima! Mõlemad oleme vabad inimesed, [illegible] ette. Mehe juures sai küll istutud, aitab juba!»

«See on tõsi...» nõustus Žurkin, aga hääl ja muie [illegible] tal võõrad, vägisi kistud. «Mida kauem jalutate, seda [illegible] lam on, et ta teile tõsise ettepaneku teeb.»

Ta tabas endal Polja pilgu — naise silmad olid [illegible] kõõrdi.

«Ettepaneku? Hah! Või mulle seda vaja! Ivan Aleksejitš ta on üks tõsine inimene, ta küsib ikka minu käest [illegible] Suvel ehitatakse siin teisele kaldale uus linn, uhked maja[illegible] tulevad, suured, aiad ümber. Nii et seltsimees Podoprigora, kui ta üksinda lastega elab, peab toa või kahe [illegible] peale ennast kirja panema, aga kui tal naine ka on, siis [illegible] tal tingimata vaja omaette korterit...»

Polja jäi kavalalt ja kättemaksuhimuliselt vait.

«No ja siis?» küsis kirstutegija ja puudutas viiliga [illegible] kesi vasksest lõõtspilliklahvi.

«Noh, ma ütlesin, et miks siis peab kitsikuses elama! Muidugi võtku korter. Vaba mehena on hea ringi kõndida küll, aga millalgi tüütab see ju ära!»

«Õigus!» ütles kirstutegija.

Pilli klahv tõmbus tema silmade ees uduseks ja [illegible] Habemekarvad läksid sassi, segasid viili. Podoprigora [illegible] vististi niisama vana, aga sileda lõuaga, ja näeb noorem [illegible] välja. Äh, seda habet küll!

«Teate, Polja, ma tahtsin teilt puhtast südamest [illegible] asja küsida... Kuna teie olete temaga sihukeses olukorras... Mina aga käin siin ja istun teie juures... Võib-olla heidan ma teile tema ja teiste ees varju?»

[illegible] seda vagusalt, aga Poljale see rahustavalt ei [illegible] ta oli meeletult magusa kõvasüdamlikkuse kütt[illegible]

«Muidugi, kes nende keelt siis talitseb? Barakis lobakõrvu igasugu sigadusi. Kui lähed, siis itsitavad ja hirnuvad [illegible] järele.»

Žurkin tõusis püsti, vältis Polja otsa vaatamist ja pani [illegible] meisterdamiseriistad palavikulise kiiruga kokku.

«[illegible] nüüd?»

«Polja, mina teid enam määrida ei taha, selles on asi.» [illegible] lõkates küünarnukiga ust lahti, täiesti tumm.

[illegible] polnud tema elus enam midagi muud kui ahi ja [illegible]... Kõik kibeles tal sees Podoprigora pärast. Ta peas [illegible] haledad ja kibedad mõtted: kuidas saaks talle [illegible] teha ja millega? Ta istus voodile, seadis näpu alla [illegible] klahvi ja võttis viili... Peaks mõnest plekkriribast tattnina tegema ja Pjotri kaudu petrooleumi [illegible], — mõtles ta. — Tattninaga saaks siingi nokitsema.

[illegible] teekannuga möödaminev noormees jäi tema tööd [illegible] seisma. Lonkis teinegi ligemale, tegevusetust [illegible] tüdinud. Varsti kogunes selliseid vahtijaid [illegible] seitse tükki. Seisid nagu uimased ja kaesid.

Kirstutegija käed ei käinud enam nii vabalt, kui pealt [illegible], kuid tal ei olnud hakkamist, et neid ära ajada.

«Tegi Tiška, kes puid ahju pani, ei pidanud enam vastu. «[illegible] ära!» vehkis ta haluga.

«Hmmm

mutamiseks ära kolme ämbri viina ja saja rubla eest nädala pärast aga müüs selle äravedamiseks viiskümme rubla eest maha. Pjotri õnnestunud tehing sütitas ka kirstutegijas pidurdamatuid kadedaid lootusi. Viimati on ka varjul tema elus ülesleidmata aare? Tal oli kogutud sada viiskümmend rubla — viimased, kõhu kõrvalt hoitud. Belikovo külas, Mšanskist kaheksateistkümne versta kaugusel oli ka tuulik müüa. Kui Žurkin sellest teada sai, sõitis ta õhtuks sinna, lakksaapad jalas ja väljaõmmeldud särk seljas, raha ja lõõtspill kaasas.

Vainul pani ta kogukonnale kostituse välja, nagu siit nähtud.

Žurkin polnud kunagi varem end nii purju võtnud kui tookord. Ta jäi sealsamas vainul magama, lõõtspill pea all, ilma et ta õieti oleks tuuliku asjus kokku leppinud, ehk kas tal oligi veskit vaja? Hommikul läksid rikkad mehed taludesse tagasi; jäid alles Belikovo paljasjalgsed, vaniad jad, — talviti käisid nad linnas vilte vanutamas. Ja tõusid vihma. Ümberringi oli kõik vihmast läinud seda karvast nagu rõõmutu ja tühi viletsus . . . Žurkin pildus peaparandusteks raha, vildivanutajad sibasid külas ringi ja tassisid viina. Kirstutegija tõusis püsti, kiskus rinna peal lahti mooniku laiaks ja nuuksus taeva poole:

> «Vaevatud . . . piinatud
> tööline ma!»

Ja läks tuuleveski juurde. Paljasjalgsed tulid talle kaasa, jas järele.

Kõige taga lonkisid naised ja lapsed. Tuulikust mööda, ilma et oleks sinnapoole vaadatudki. Lõõtspill oigas kõige ees, nii et õhk vappus, ta nuttis kibedat mure-laulu. Ja mure, kõhn, sajajalgne, kuulas laulu ja jooksis pori sees taga. Käidi ära kümme versta, jõuti Simbuhhovi külasse. Sealsed kehvikud olid juba kuulnud ja vajusid tara taha vastu. Simbuhhovi omad läksid koos Belikovo omadega. Naised ulusid. Kirstutegija pistis vaimustuses ja meeleheites ühele ja teisele viinaraha pihku. Ja aina mängis, aina mängis!

Koos rahvasummaga sõitis Simbuhhovist ratsa välja arukas sepp. Käigu peal müütas sepp viina, kurke ja leiba. Žurkini lakksaapad olid poriga koos ja viltu tallatud, tema aga muudkui mängis! Rahvas jooksis temaga õlg õla kõrval

läbi jõemõisa taga, piineldes ja nagu ära nõiutud. Viie versta järel jõuti Belitba külasse. See küla elas armuandidest, kõlitseeris sante, nõrgamõistuslikke, kerjuseid ja värdjaid kogu Venemaa ja Siberi jaoks. Jultunult lõid lahti kõrtsipoli uksed. Rongkäiguga ühinesid nägema hakanud ämmaemad, tervenenud lombakad ja küürakad, värisejad ja kõlastes sandid . . . Üks vildivanutaja, kes oli Saraatovis ära kõrtsud, sosistas Žurkinile kõrva küsimuse, kas ta tunneb taotlu: «Vana korda me enam ei taha». Äh, kuidas ta küll ka selle peale ei tulnud? Žurkin oli seda kuulnud Pjotri venna Nikolai käest, kes oli üliõpilane, — tõsi küll, mälestes viletsalt viisi, pooled sõnad mõtles ise välja . . . Žurkin vastas üle oma väe, ja see pimestas teda, kuulekas ja kiindunud, valmis minema tema järel kas või veel tuhat versta, hõõm kees üle — pisar tuli silma.

Kuidas see oligi?

> «Küll need rikkad on viimased vaenlased,
> sinu töövaevast elavad nad . . .»

Sepp hakkas nutma, tuli vankrilt maha, jagas muidu kurke, leiba ja viina. Vankrile pandi Žurkin, kes oli juba ülimane ja kelle hääl kähises. Mšanski steppides tuli vastu onu Filat, pagar, joodik, hüüdnimega Kutsikas. Ta kargas vankri ette, rebis rinnal tulipunast särki ja karjus needusi. Algas üldine segadus.

Äkisi kerkisid pimedusest pikad ratsapolitseinikud. Vanem, kellel rind medaleid täis, härra Udinski, peksis nagaikaga hobust, nii et see tormas vihaga vankri peale.

«Mis see siis on?» möirgas ta õuduses. «Skarlupa! Kinni võtta!»

Järgmisel päeval viis ema vangimajja toidupambu. Ukstes kõndis Žurkin võretatud värava taga, väljaõmmeldud särk seljas. Kui ema toidupambu ulatas, langes kirstutegija teisel pool väravat tema jalgade ette maha.

«Nõvilsi proovis ta siis veel kord oma õnne kätte võita! . . . Keegi puudutas teda selja tagant õlast. Ta ei jõuddnud veel tagasi vaadatagi, kui ta süda nõksatas ja ta puudutaja ära tundis. Muidugi oli see Polja, kes oli rinnaga vastu tema selga, ja tema häälgi oli prink ja liibuv.

«Nooh, mis te silmi rikute, tulge ometi, tulge oma kohale.»

Žurkin õhkas.

«Oh ei, Polja, ei ma tule.»

«Nooh, nooh . . . Ei maksa sul nii oma kangust näidata. Tule, kui sind kutsutakse!» käratas ta emalikult, esimest korda teda sinatades. «Kodus värisesin mehe ees, kas ma siis siin igasugu seljataga-jutte pean kartma? Mina teenin ise endale leiba . . . elan nii, kuidas tahan!»

Žurkin krigistas hoolsasti viiliga, kuid ainult silmaskaja, ilma mõtteta. Näe, Polja ise ei pidanud vastu, tõi tröostima! Teadis, et möödapääsmatud ja teadmata hädad Žurkini pea kohale kogunevad . . . Olgu! Ta kortsutas kulmu ja soojendas end nagu päikesepaistel.

«Paljugi mis ettepanekuid mulle tehakse. Te vaatate naise peale nagu feodaalid. (Polja oli endalegi märkamatult Podoprigora käest sõna üle võtnud.) Ühte tahetakse lasta ette rakendada, teist . . . Ütlevad ise, et naine on seltsimees, meie andsime talle vabaduse. Aga ikka kõnni nagu kahe tule vahel.»

Polja jäi vait, ja hetke pärast veeres tal üle nina pisar, mida ta peita ei saanud. Žurkin ei teinud seda nägemaksi. Aga endamisi pani ta ka pisara arvele: see tähendas, et naine lööb nõrgaks, annab järele. Tulid meelde Pjotri juttunud, kiusavad kõrva sosistatud sõnad. Aga miks ka mitte . . . saaks kas või minutikski kõigist mustadest mõtetest ja hädadest lohutust.

Ja ta taipas: nüüd on paras aeg Poljale rätik osta, ja ruttu, juba homme.

Kui poleks olnud seda Podoprigorat! Igal tema ilmumisel kiskus kirstutegija süda vaigistamatus hirmus kokku.

Podoprigora aga ilmus barakki aina sagedamini, aina pealetükkivamalt. «Peamehed on ikka natuke aru päris võtnud,» pillas Pjotr ükskord käigu pealt pilgates. Selleski asjas oli tema rohkem teada saanud kui teised: ta oli lehest leidnud ühe karmilt läbisõimava artikli ja seletas, et seal räägitakse ääri-veeri just manufaktuuriga sekeldamisest. Ülaltpoolt piitsutati valjult volinikke ja ametiühingukomiteed ennast partei ja ametiühingu liinis sellepärast, et need olid lohakad, hooletud ja saamatud hooajatööliste kultuuritöös ja kasvatamisel. Pjotr luges ja jättis selle endale varuks meelde.

Barakivoodite vahele ilmudes noogutas Podoprigora kord ühele, kord teisele, mõnel raputas kätt, kuid kirstutegijale ta otsa ei vaadanud ega teretanud teda kordagi

(kas pelnud selleks juhust?). Noored jooksid vahekäikudes volinikule järele ja olid tema taga nagu lehed oksa küljes. Kaugel uje Tiška (nagu kirstutegija kibedusega märkas) pandis kellegi selja taga end volinikule ligemale seada.

Podoprigora palitut seljast ei võtnud ja toetas küünarpuksid punase paberiga kaetud lauale. Kitsas ja umbne oli koberringi, paarkümmend barakimeest hunnikus koos, ka istusi vastu lauda, silm silma vastu Podoprigoraga. Kõik nad olid tema jaoks tulevase sotsialistliku linna elanikud . . . Pikakaelaline suure kõrisõlmega poiss püüdis leiste tagant kuulata, kord venitas end, kord peitis. Tema jõnnunud silmad meenutasid seda segaduste hommikut. Podoprigora viis poisi vaimus tulevikku ja pani ta seal kõnelema julge pilguga, püstipäi ja helge aruga. Jah, tee selleni oli raskem kui minna lossidesse pidulike purskkaevude taha!

Kord otsis ta pärast vestlust üles Tiška, võttis tal õlgade ümbert kinni ja viis ta kõrvale.

«Nooh, räägi, kuidas asjad arenevad.»

Tiška, kellele see tuli ootamatult, vajus tema vägeva käe all kühma. Ta ei teadnud, millest rääkida, ainult nuhatas, naeratas lipitsevalt. Kuid Podoprigora oskas temalt välja pigistada üksikasjaliselt kõike küla ja kerpuest ema kohta, Ignat Konovalovi kohta ja ka selle, et Tiška oli varem elus lähedalt näinud ainult puutelgedega tankrit. Poiss seisis tema ees nagu hele küünal.

«Ota. Kas sa oled kirjaoskaja?»

«Olen küll, aga mitte väga.»

Tuline mees oli see Podoprigora! Äkki hakkas temas pulsima üks kiusatuslik võitmatu mõte. Poiss oli siia uhuluud tohutu külaproletariaadi rüpest. Aga kui äkki kisuks selle puutumata, uinuva hinge maameeste suguseltsist lahti? Saaks sellest jagu juba täna, homset ootamata, paneks ta uhkete, võimsalt töötavate mehhanismide perehoiuks? Podoprigorat valdas juba ette kärsitu ja tige vaadurõõm. Nagu oleks ta kellelegi kätte tasunud . . .

Kas Tiška tahtis õppida? Muidugi. Kas või puusepaks.

«Ei, puusepa-asjanduséga sa esialgu oota. Aga meil ehitusel saadakse kolmkümmend uut veoautot . . . organiseeritakse sohvrite kiirkursused; õpetatakse neid, kes autosid juhtima hakkavad. Me õpetame su alguses välja veoautojuhiks. Hiljem paneme su võib-olla teise auto peale, kus on keerulisem töö. Ja edasi vaatame: sa oled veel

noor, kui õpid, pressid inseneriks välja. Oh sina, teoreet! Noh?»

Tiška ei uskunud midagi, urgitses musta küünega laudi.

«E-ei tea . . .»

«Aga sa mõtle, mõtle.»

Voodi juures juhtus olema Pjotr. Tiška rääkis hämmeldus ses talle selle jutu ära.

Pjotr hakkas naerma.

«Eks kuula jah teda, lambapea! Neil pole muud teha kui midagi välja mõtelda, inimestest igasugu vigureid kaarata. Sina istu parem onu Ivani ligiduses, nagu sa seni oled istunud, muidu kaotad oma praegusegi ameti . . .» ja Pjotr heitis talle äkki tigeda pilgu. «Häh, kus mul sohver vajas!»

, Tiška kuulas, pea maas. Esimest korda kogu selle aja jooksul haavas teda Pjotri pilav naer kuidagi eriliselt, paid tema sisimas midagi tigeduse taolist liikuma, ja esimest korda tekkis Tiškal tahtmine ise Pjotrile kättemaksuks öelda midagi kiuslikku, ebameeldivat. Ja ta leidis vaistlikult, mida öelda:

«Ja peale selle, onu Pjotr, lubas ta mulle . . .» Meelega sõnu venitades jälgis Tiška vargsi Pjotrit, «lubas: me õpetame su hiljem välja inseneriks!»

Pjotril hakkas silmades valendama. Ta ei ütelnudki midagi, ainult naeris; naer oli tal vägisi kistud, vastik köhaga segi, see oli hullem, kui et ta oleks äsja Tiška poolt öeldut sõnadega roojastanud.

Tiška aga tundis sellest salamisi enneolematut mõrkjat mõnu.

. . . Ja veel hakkas Podoprigorale voodite rägastikus silma habemik, kes hoidis end teistest eraldi ja vahtis alt kulmu sõnni pilguga . . . Sellel mehel polnud tõesti enam mingit teerada, ja küllap ta teisigi salamahti pidurdas ja tagasi hoidis . . . Podoprigora pilk jäi hetkeks järsku pilkil peatuma kirstutegijal, — tahtmatult tuli meelde tuu hommik . . . Ja meenus jälle, kuidas ta ebameeldivat imestust tundes Polja juures selle mehe eest leidis . . . Silmad olid tal seltsimatult maas ja vilkusid salakavalalt. Tumedus.

Ükskord väljus Podoprigora barakist koos puusepp Vasja ja tema seltsimeestega. Ükskõik kuidas noored päevad jooksul ka ära väsisid, ükskõik kui kange tuisk ka ninas möllas, ei suutnud nad peaaegu ühtki õhtut barakis paigal

istuda; nad läksid välja ja hulkusid kambas ei tea kus . . . Ja tuli välja nii, et nad saatsid Podoprigorat. Tee peal kaebas puusepp Vasja, et neil on natuke liiga pime elada.

«Varsti pannakse elektrijaamas uus agregaat üles,» lubas Podoprigora, «siis on teil kõik valgust täis kuni aleini välja!»

Kuid Vasja ei mõelnud hoopiski seda: pole kuhugi minna, pole midagi huvitavat vaadata, on küll üks klubi keskuses, seal näidatakse mõnikord filme, sinna aga ei pääse ligi. Siia on rahvas küladest kokku sõitnud, aga kõiaski on vist praegu lõbusam elu — käiakse koos, ollakse istjatel. Vasja oli teeninud sõjaväes Harkovi linnas. See on alles linn, seda peab ütlema! Seal on, mida vaadata!

Podoprigorale pakkus lõbu Harkovist rääkida, seal oli temagi käinud. Ja ka teised poisid olid näinud igasugu head linnu. Podoprigora muidugi kasutas juhust ja rääkis neile tulevasest Krasnogorskist. Poisid vaatasid tuisust silkuvasse pimedusse — ja milliseid terendusi see noorte silmade ette põimis! Podoprigora ütles veel, et nendele ehitajatele, kes vahetpidamata ehitusel töötavad selle alguses saadik, — ütleme, praegusest hetkest kuni lõpuni, — antakse esimeses järjekorras korter uues, heas majas ja üldse austatakse neid inimesi eriti kui vana kaardiväge. Poisid trügisid lähemale, kõrvad kikkis. Läbi hämaruse rippus nagu suur sild olematusse, kuid juba tõenäolisesse linna: ainult võta oma jõud kokku ja mine . . .

Barakis aga läks vestlus sageli vajalikult teelt kõrvale, ent küsimusi esitati ikka rohkem selle kohta, mis on p r a e g u. Näiteks küsiti viltide kohta, kas neid kõigile välja antakse ja millal, ja miks barakki vähe süsi veetakse, ja miks nii- ja niisuguse eriala meestele, ilmselt meelega, vähem makstakse, ja miks puhvetis tükk rukkileiba, millele moos peale määritud, maksab kolmkümmend viis kopikat, nii et moosi eest, mis maksab kolm rubla kilo, võetakse töölise käest seitse rubla; ja jälle palga asjus . . . Ja Podoprigora pidi neile just p r a e g u midagi vastama, — aga ta ei saanud midagi rääkida barakkidest, mis neid perekonnast eraldas, ei midagi kalasupilobist ega hommikust hommikust, mis neid jälle peadpidi stepirajusse pistab . . . Ta pidi rääkima sellest, mis tema enda jaoks pasunahäälel tänaste tegude taga tõusmas oli.

Ühel õhtul kuulutas ta:

«Lükake taburetid ligemale, loeng hakkab.»

Varem ei pidanud ta kunagi loengut. Kuid tammil [illegible] said elavad kehad võitu neljakümnekraadisest pakast[illegible] veriseks hammustavast jäisest rauast! Naljakalt [illegible] himulikud poisid tassisid meeleldi taburetid kokku [illegible] enne etendust, vanemad mehed istusid äraootavalt [illegible] tele.

Žurkinit valdas juba üksi ettevalmistuste tõttu juba [illegible] vus. See mees võis teda iga minut häbisse saata. Veel [illegible] lemini hakkas ta süda peksma, kui Polja, palitu õlgadel uksele ilmus, tõi oma ubrikust kaasa petrooleumilambi ja pani selle hoolitsevalt punasele lauale.

«Seltsimehed, loeng tuleb järgmisest asjast,» alustas Podoprigora, «nimelt viisaastakust. Seda sõna te olete kuulnud . . .»

Vaikus tulvas talle peale nagu jõgi. Petrooleumilamp mis oli silmadele liiga ligi, kuumas ja pimestas. Podoprigora kohendas tahti, köhatas — oli vaja vaigistada [illegible] tormilist, rinda pitsitavat hingamist. Ta kuulis pasunahelisid tammi ja barakkide kohal ja kaugel — minevikku maetud tokkrooside kohal. Nad mängisid ka siin nende [illegible] kus peade kohal, avades tulevikku.

«Kõige esimene asi: miks me ei täida plaani viie aastaga, vaid neljaga, mispärast on näiteks tammil käimas selline kuradi rabelemine, päeval ja öösel, kas bolševikud ei jända kõikjal nagu poolhullud ilmaasjata? . . .»

Tiška istus esimeses reas, tikksirge, käed rinnal ristis. Ta vahtis hardalt Podoprigora põlevaid silmi, mida piirasid higitilgad. Pingelise vahtimise tõttu ei saanud ta õisti millestki aru, ümberringi virvendas kõik; ainult vahel mõtles ta uhkelt: näe, ma istun ja kuulan, kuidas peetakse loengut . . . loen-gut! Kui nüüd ema seda näeks!

Podoprigora maalis kuulajate silmade ette koksiahjude tulevast tööd. Siin oli talle kõik kodune ja ammust ajast tuttav, sellest ta võis mängeldes rääkida. Edasi ta teadis kuhu viia: tulevase hiigelkombinaadi aluse, raua juurde. Tiška kuulas juttu koksist, mida «küpsetatakse pärast ahjudes nagu näiteks leiba; kohe ma räägin, miks teda küpsetatakse . . .» Ja Tiška peas keerlesid fantastilised muinasjutu-nägemused, näiteks terved read tohutuid kõrgiahje lageda taeva all, ilma katteta, väravasuuruste siltritega, taeva poole sirutavad kaelu jätkulised neljakandilised korstnad . . . Podoprigora oli kahtlemata veidrik.

Vana puusepp teritas ka kõrvu, istus madratsile ja kissitas jalad enda alla. Aga kuna mingit kasusaamist või petlust polnud ette näha, hakkas tal igav ja ta heitis pikali; [illegible] sõgas end kasuka all. Ja veel mõni pikema habemega taat viskas küliti, eelistades mõelda oma mõtteid ja [illegible] vahtida. Las lobiseb . . .

Podoprigora muidugi nägi seda, kuid ei lasknud tujul [illegible]. Temale piisas ka nendest, kes olid end kenasti [illegible] võimusesse andnud ja kuulasid ammuli sui . . . neid ja [illegible] ei lasknud ning püüdis kõrvaga hoolikalt iga nende [illegible] ja sosinat . . . Seal oli puusepp Vasja õlg õla kõrval oma poistega. Tulipunaste juustega müürsepp oli nimetohast kätega kinni haaranud, nagu oleks ta loengupidaja suunas lennanud, ja vahtis karmilt nõudliku ja [illegible] näoga, justkui oleks ta midagi kogu eluks otsustanud. Pika kaelaga poiss, kellele Podoprigora oli uskumatut saatust ennustanud, vahtis talle pilkumatult otse silma. Podoprigoral hakkas koguni pea ringi käima . . . Raud, raud! Siin tema ümber paisus maa, raud ei mahtunud [illegible], tungis välja, vedeles jalgade all. (Tõsi jah, Žurkinile tuli meelde punakas rahn ukse juures, mille vastu ta kord kederluu valusasti ära lõi.)

«Raud ja tehnika! Milleks nad on? Et inimesele tuua kergust ja rõõmsat tulevikku. Rauast tehakse traktoreid, [illegible] tuhandeid traktoreid kolhoosnikute jaoks. Rauast tehakse igasuguseid masinaid. Jällegi, milleks need on? Te teate, et meie inimesele, töömehele elu kergemaks tegemiseks. Kas te olete näinud, mis nende masinatega kahe kuu jooksul on tammil korda saadetud? Aga te saate veel näha, [illegible] müürakad siin suveks üles pannakse, nagu näiteks sõetransportöör: see võib inimese õhus poole kilomeetri kaugusele edasi viia! Tema aga muidugi toimetab [illegible] ainult süsi, tervete vagunite kaupa, inimesele on [illegible] jaoks olemas lennuk . . . Kas teist keegi on lennukiga sõitnud?»

Koosolek vaikis, ainult mõned mehed raputasid pead. Podoprigora muigas salapäraselt:

«Noh, nüüd ma ütlen teile . . . kevadeks lubati meile [illegible] kaks lennukit, ja muuseas nendega hakkame parematel lööktöölisi sõidutama. Nii et olge valmis, mehed, mõni teie hulgast saab lennata!»

Kuulajate hulgast käis läbi kahin, liigutati tasapisi taburette, nagu üksteise võidu. Ja Tiškale tundus, et kaval

Podoprigora just temale sel ajal silma vaatas, nagu [illegible] temale kõige enne lubanud... Ükskord sõudis Žurkini nõis pilvede all mürinal ristikujuline asi — kas tõesti [illegible] inimesega? Ja Podoprigora taga avanes pilvedest [illegible] ahvatlev kõrgus, mida ta varem elus polnud tunda saanud.

«Aga meil püütakse seda helget tulevikku nurja ajada. Kas me ei tea, kuidas igasugune rämps ümber meie [illegible] jõudu pingutab ja ainult parajat momenti ootab? Ei, me ei tohi ennast minutikski lõdvaks lasta, mitte üheks minutikski, tuleb vaenlase käest iga minutit ära kiskuda, et saaksime rutem endale rauda tagavaraks koguda!»

Kirstutegija aga ootas rusutult, millal Podoprigora temani jõuab ja noomimine lahti läheb... Talle tundub, et Podoprigorale endale on raudne koorik ümber kasvanud ja et ta sellepärast elavat inimest ei kuule. Ja sõnad on tal ainult tigedusest, tigedusest ja vaenlastest.

Näiteks:

«Ka siin on, seltsimehed, veel lõpuni löömata vaenlasi...»

Žurkinile paistis, et Podoprigora pilk käib barakis ringi, otsides kedagi. Žurkini käed hakkasid tahtmatult vaiksema. Nii, nii...

«Me oleme juba nende tööd näinud. Nad on maski [illegible] tõmmanud ja teevad siin, ehitusel, salamahti oma musta tööd! («Kellest ta räägib?») Aga meie suutsime kulaku likvideerida, viskasime ta meie põllumajandusest välja, me leiame ta üles ka siin, seltsimehed, vaatamata maskeerimisele, me tunneme ta hästi ära, kui ta laimab ja provotseerib, millega ta salamahti tahab lõhkuda meie sotsialistlikku rinnet... me näeme teda (Žurkin võpatas), me tasasime ta varsti kõrvupidi päevavalgele!»

Ja Tiškagi, kasupoeg, ajab kulmu kortsu, on ka tigedus üle võtnud, ja Polja ei vaata kordagi minu poole... Nüüd on juba selge: enam siin rahulikku elu ei tule, ja tulu ei saa...

Kohe hüüab ta valjusti: «Vaadake, kus on vaenlane!» Žurkin vaatas jahmunult Podoprigora peatumatut, nõdi levat suud.

Aga Podoprigora ei hüüdnud midagi: loeng oli lõppenud. Podoprigora võttis taskurätiku ja pühkis nägu. Kuulajad tõusid taburettidelt, kohmakalt nagu karud. Kirstutegija ohkas nuuksatusega justkui laps. Äigas, aga ei löönud, ei õrritas ta ennast, — venitab selle asjaga...

Kuid ei Podoprigoral ega kellelgi teisel polnud praegu [illegible] temaga tegemist. Uksele, inimeste saginasse, ilmus Pjotr, pealaest jalatallani lumine. Ta hüüdis täiest kõrist: «Raha saama!»

Punase laua juurde tuli tõepoolest portfelliga laekur [illegible] saatel ja tema järel kargasid üle voodite ja taburettide nagu tantsusammul barakimehed. Jah, Moskvast oli raha toodud ja see viidi koguni barakkidesse kätte, [illegible] tööliste õigustatud kärsitust. Podoprigora jälgis [illegible] laua juures sagivaid tõuklejaid. Raha tuli [illegible] ajal, see oli nüüd nagu tugev massiiv tema suurte [illegible] ja lubaduste peale. Ja Podoprigoral endal tekkis [illegible] udustes salakambrites kergendatud tunne...Teda [illegible] see heatujuline väsimus, mida tunneb raske ja [illegible] töö ära teinud inimene. Ja Polja naeratas talle [illegible] vahemaa tagant, täidlane ja puhas, nagu oleks ka end äsja lõhnaseebiga pesnud. Ilmselt ootas Polja teda, [illegible] pehmetel pisut harkis jalgadel nagu kunagi kodus [illegible] See naine tuli talle Polja ligiduses meelde millegi [illegible], pitsitava ja hajuvaga — lõhnaõli või valuga... [illegible] tõkestas Pjotr.

Podoprigoral oli tedagi rõõm näha. Lisaks oli Pjotr täna [illegible] just heal ajal: ta oli esimene, kes pidulikult [illegible] teadustas.

Kuid tema pilk oli sünge ja hämmeldunud.

«Ma tahaksin teie kui parteilasega rääkida... seltsimees volinik. Ma kohe...»

Ta võttis õlgade ümbert kinni Tiškal, kes oli laua juurde lipsanud, kus õnneseened kummargil allkirja andsid.

«Kuhu nüüd?»

Tõttamata pani ta padja alla mingi kaasatoodud pambu, [illegible] võttis seljast raske kuue ja jalast vildid ning ulatas [illegible] Tiškale, et see ära koristaks ja kuivama paneks. Siis käskis ta veel puid ahju panna ja teekannuga vee järele [illegible]. Tiška vaatas meeleheites nõiduslikku lauda ja [illegible] lambivalgel lõkendavaid nägusid: viimati ei [illegible] järg temani, raha saab otsa?... Kuid onu Pjotr oli [illegible] ja tugevam kõigest.

Volinik [illegible] ootas teda kannatlikult.

Hämaasuguse sünge näoga otsis Pjotr rahulikumat kohta, kuhu Podoprigora viia.

«Seltsimees volinik, ma sain siin ühest inetust ja lollist asjast kuulda...»

Podoprigora lõbusus oli nagu peoga pühitud, ta vahit teraselt enda ette, kuulas ja noogutas . . .

Pärast rahasaamist ei tahtnud erutatud rahvas kuidagi pikali heita. Köeti uuesti ahje, pandi jälle teevesi üles ja aeti juttu. Žurkini ja Pjotri teekann auras ahju peal. Nad istusid koduselt maha, ja Tiška südant liigutas pisaratest see kodusus: nad mõlemad olid läinud nii heaks, nii hea kord oli igal pool, ta ei teadnud, kuidas ta peaks neid oma õnnes ümmardama. Raha ta muidugi sai: poolteise kuu palgaks oli, võlg söögi eest maha arvatud, kuuskümmend kuus rubla, ja ta jõudis juba joosta pimedasse esikusse püksid lahti teha ja peita ära palga eelmise kapitali juurde (see koosnes kodusest viielisest ja Pjotrilt mainitud faktuuri eest saadud kümnelisest) ja tasku nööriga kinni siduda.

«Ära rabele, istu!» tõmbas teda pahaselt käisest Pjotr, kui Tiška oma püüdlikkuses sööstis kruusidesse teed valama.

Tiška istus, pannes peo tasku peale. Taskus krudises.

Pjotr võttis padja alt pambu ja tegi selle lahti. Sealt tuli välja lambanahkne müts, kuldne rist põhja peal. Edasi ilmus tükk pruuni atlass-siledat boiriiet — pealiskuue jaoks; oli vaja ainult veel krae jaoks karusnahka osta, ühes kohas pakuti sobivat — moodsat, känguru oma. Ta võttis ta sealt tumeda šokolaadikarva peenikese ruudulise ülikonnariide (püksid tulevad saabaste sisse nagu kalifeed), siis sinise ja musta satääni nelja särgi jaoks, neist kaks õmmeldakse «fantaasia» moodi, kaks kõrge kraega ja nööpidega, kaukaasia moodi.

«See on juba midagi . . .»

Žurkin mõmises rusutult ja vangutas innestanult oma salkus pead. Ei tema jõua nii kaugele kui Pjotr, kes on üksik ja riskija mees! Kui Žurkin esmakordselt riidekaubamahhinatsioonidest haisu ninasse sai, siis hakkas ta väga sema, kuigi ta ise kõrvaline inimene oli. Ta saagis Pjotrit sõnadega, hirmutas ja hoiatas. Kuid Pjotr läks temast mööda ulaka teadja-muigega — ja näe, oligi õnnelikult mäel. Kadeda südamekripeldamisega riiet silitades kaalutles kirstutegija mõttes, kui suurt kasu Pjotr oli saanud. Mida tähendasid temaga võrreldes need viletsad rublad, mis ta oma lõõtspillidega oli vaevarikkalt kokku korjanud! . . .

Ka Tiška läks julgemaks, katsus näppudega Pjotri vaia

ta hõngas meelsasti sisse uute asjade teravat lõhna, peenikese lõhna, kättesaamatu ja võrratu üleoleku lõhna . . . kui tahaks õige niisuguses ülikonnas läbi küla, küll jääksid kõigil suud ammuli!

Ilatu puhul võttis Pjotr pambust välja veel pooleliitrise ja ajalehte keeratud kapsa-munapiruka tüki — muidugi Agrafena heldusest. Žurkin laskis valada endale tassitäie pool kruusi, kattes nõu tõrksalt peoga. Ta jõi, hamustas pirukat peale, ja tal tuli kange tahtmine Pjotri ilusti langeda ja nutta.

«Näed mis, Pjotr . . . Volinik on ju sinu sõber?»

«Mis siis?»

«Aga mulle on ta hukatuseks. Sa võiksid temaga rääkida. Miks ta mind vahib nagu sõnn?»

Pjotr aga, kes oma vara kokkupakkimisega tegeles, kuulas sõnulast hajameelselt, ja lubas midagi hajameelselt . . . Aga võib-olla see ainult paistab Vanjale nii? Vahepeal võttis ta rahakotist välja mingisugused talongid, jaotas need kirstutegija ja Tiška vahel, öeldes, et mingu nad koosmõõdaminnes kooperatiivi üht-teist saama: tal endal pole mahti . . . Tiškale andis ta koos talongidega ka leivi pirukat.

Ahjudes hakkas tuli kustuma.

Voodi peal istus vana puusepp, luges raha, tõstes silmad ühespuhku lae poole nagu kana. Podoprigoral oli juba suits peas, ta läks viimast korda läbi baraki ja jäi äkki Taadi juurde peatuma. Volinik oli kurjakuulutavalt lõbus.

«Räägitakse, et sina, taat, oled endale veel ühe töö võtnud?»

Taadi ritsikasilmad vahtisid kõrvale ja aina pilkusid . . .

Varavalges, veel enne äratust, kadus vanamees kõigi oma kolidega barakist.

Kooperatiivis anti Tiškale ja Žurkinile talongide eest seepi, heeringaid, kummalegi nelisada grammi suhkrut ja mõned rullid niiti; oli veel tangusid ette nähtud, kuid neid polnud millessegi panna. Kõige selle eest maksis kirstutegija kopikaid. Harjumust mööda kadestas: Näed, mis teinil antakse, mitte nii nagu meil!

Teenete eest lõikas Pjotr Žurkinile tüki seepi ja andis Tiškale kolmkümmend kopikat. Tol õhtul läks ta alevisse juba varakult, ostud taskuisse ja põue topitud. Ära minnes jättis ta kirstutegijale midagi pihku, paludes lahkel häälel

ja asjalikult homme jälle silmapilguks poodi sisse astuda, kuid rääkida ainult selle müüjaga, kes on vanem ja kellel must hõre habe: nad peavad peale muu saama kümne paari pesu, ja küll Pjotr neid meeles peab.

Žurkin vaatas pihu peal talonge.

«Need veel?»

Ta kurk oli kuiv. Alles nüüd taipas ta värisedes, mis suguse uue kaadervärgi Pjotr käima paneb. Ta pani talongid tekile.

«Ei, Pjotr, jäta mind niisuguste asjadega rahule! Teen temaga, selle sinu meelespidamisega.» Žurkin võttis padja alt karmil ilmel seebi ja pani talongide kõrvale. «Teed, Pjotr, mul on endalgi ebameeldivusi küllalt, jookseb neist kinnisilmi ei tea kuhu... ainult et lapsed... Ei, Pjotr.»

«NaljameeS!»

Pjotr kummardus tema õla juurde ja hakkas midagi sosistama. Kirstutegija istus nagu puunukk.

«Ära jända minuga, Pjotr. Pole mõtet!»

«See on siis su viimane sõna?» kargas Pjotr püsti. «Nii-i!»

Ta lõi endale mütsi pähe. Tiška oli kükakil ahju ees paigale jäänud. Ta kuulis jutuajamist, kuid ei mõistnud veel kõike, õigemini, ei julgenud veel Pjotrist kõiki mõista. Kui ainult need asjad kiiremini temast, orvust, mööda läheks.

Kuid Pjotr ei läinud ära ja keerutas sõrmede vahel talonge.

«Kuule, poisinolk... Homme lippad üksi, ega sa ära ei eksi? Sinna, kus sa eile koos onu Ivaniga käisid. Võta!»

Tiška pani käed selja taha.

«Ma... ei l-lähe...»

«Mis?»

Kirstutegija tõusis sünge näoga püsti ja tõmbas Pjotrit varrukast.

«Jäta poiss rahule, kas kuuled!»

Tema häälest kostis ähvardust. Toetust tundes kiljus Tiška kättemaksuhimuliselt:

«Ma ei lähe!»

Ja kõrist pitsitas teda magus kramp. Praegu oleks ta võinud nagu hull karata keset barakki, nagu hull karjuda nii et kõik kuuleksid ja püsti hüppaksid, — vooditel istujad vahtisid juba niigi ja paistsid huvitatud olevat.

Ah, kaigu ta põrgu... Pjotr taganes vaikides, ainult silmis vilksatas pöörane muigevine, — esimest korda tagasi ja Tiška ees. Taganes ja läks minema.

Kui kirstutegija oli natuke järele mõtelnud, ütles ta ülevaatlikult ja lepitavalt:

«Ära mõtle kes teab mida... Ta on vigureid täis, mängib lihtsalt komejanti.»

Kuid Tiškat ootas kättemaks...

Järgmisel päeval pärast tööd otsustas kirstutegija lõpuks jõusrule minna. Teda vaevas rätik, mida ta kinkida kavatses. Palgast mõtles ta sada rubla koju saata, ja talle endale jäi siis lõõtspillidega teenitud saja viiekümne rubla ligiset; kümmet rubla polnud sellest kahju raisata.

Tiška tuli ka temaga kaasa, tal oli kiusatus esimest korda kõrvul ringi kõndida, raha taskus nagu täitsamehel. Tee peal pidas ta ajaviiteks onu Ivaniga nõu ja pisut kiitles kaljuures:

«Onu Ivan, volinik küsis eile jälle minu käest, kas ma ikka mõtlen sohvriks õppida või ei. Ta tahtis, et ma rutem otsustaksin. Ei tea, mida peaks tegema...»

Kirstutegija ütles kaalukalt:

«Sa oled selleks liiga nõrgakene: auto on raske ja raudne ja. Meiesugused lihtsad mehed raua juurde ei kõlba, Tiška, me oleme liiga jõuetud. Sa sea ennast puutööle, see on pehmem ja sünnib meie iseloomuga rohkem ühte.»

«Nojah, ma niisama...» jäi Tiška nagu nõusse.

Aga kõike ta Žurkinile ära ei rääkinud... Eile oli Podoprigora tõepoolest poisi voodile istunud (kirstutegija oli kuskil väljas) ja alustanud juttu ikka sellestsamast:

«Kas mõtled ikka, Kulikov?»

«Mhühüh.»

«Aga mis seal kaua mõelda? Teised oleksid sinu asemel...» Podoprigora, kes oli iseäranis heas tujus ja eruditud, müksis Tiškat õlaga: «Sa kujuta ette, Kulikov, mis külas lahti läheb, kui teada saavad! Küsivad, et mis ja kuidas! Seesama Kulikov, kes eile peaaegu et kerjamas käis, istub nüüd äkki auto peal? Ptüi, kurat! Sa kuula ometi... (Tiška, kellel oli kalduvus sellisteks unistusteks, kuulas ühtlasi suure hoolega, häbelik naeratus õnnelikul näol.) Muidu, näiteks organiseeritakse sinu külas kolhoos. Kõik on muidu hästi, aga traktoristi pole kuskilt võtta... Kuidas nii? Lubage, meil on ju Kulikov autojuht! Lähme Kuli-

kovi paluma... Kuidas su isanimi on? Tihhon Iljitš? Võib-olla Tihhon Iljitš on nõus. Ha-ha-haa!»

Ja Podoprigora, kes oli niisama nagu Tiškagi jutust üle köetud, hirnus naerda, hõõrudes käsi.

«Ja su vana ema, kui näeb... Tead sa,» läks Podoprigora üle vaimustatud sosinale, «ärme emale kirjutame, et ta sohvriks õpid. Ta tuleb sind vaatama, sina sõidad autoga vaksalisse vastu. Eideke tuleb ja vaatab... Sa heldi kesse autoga kihutab ja ise juhib? Mis? Feodaal, kurat!»

Tunnete tulvas andis ta Tiškale kõva vopsu. Mõlemad istusid ja naersid. Podoprigora küsis:

«Kas oled nõus?»

Tiška pühkis silmi.

«Nõus...»

Praegu püüdis Tiška jälle ennast kõrvalt vaadata, nagu autogä sõitvat meest. Veoauto kihutab lumetuisu ees aga, roolis on talupoeg Tiška, katkine ja lotendav vanamus seljas, ilge müts peas, millega kõlbab ainult armuandi korjata. Nalja saab! Muidugi, Tiška ei uskunud sellesse, nii nagu oma nõusoleku tõsidussegi, aga siiski hellitas seda mõtet (sest ega onu Ivan ega keegi teine ei näe seda, millega ta mõtetes mängib), ronis aga jälle rooli taha ja kihutas mis kole...

Turule jõudsid nad kaunis hilja. Turuplats oli tühi, vilmased kaupmehed panid asju kokku ja läksid laialt. Tumedale lumele vajus loojang, unine ja mustjaspunane nagu kustuv süsi. Varsti kohtasid nad ootamatult Pjotrit.

Ta seisis keset tühja platsi nagu kedagi oodates, käed taskus. Tiška tahtis Žurkinist maha jääda. Ei, Pjotri pilk oli rõõmus, ta vist oli eilse unustanud. Ta kutsus ise neid juurde.

«Mida te ostma tulite?»

Žurkin hakkas nämmutama.

«Niisama... hilpusid vaatama... Kus need siin on?»

Pjotr viis nad heal meelel tühjade laudade juurde, kus osalt lumel, osalt kastides turukaupmehed veel midagi sorisid. Mees, kellel oli nägu härmas nagu mütski, lasku käsivarrele pealtnäha veel hea musta palitu punaka kraega. «Ma tahaksin...» hakkas Tiška lootusetult himustama.

Pjotr märkas tema pilku.

«Eks ole ilus kasukas, peremees?»

«Kui mina saaks mõne riidehilbu,» pahvatas Tiška

[illegible] avameelselt. Tal hakkas hea meel Pjotri lahketest silmist.

«Miks,» ergutas Pjotr. «Nüüd oled sa rahadega mees, ise [illegible], sul on häbi sihukeste räbalatega käia, kõik naeravad. Aga kasukas on uhke!»

«Kus ma siis... kallis on.»

«Aga eks me räägime selle kodanikuga.»

Tiška tammus häbelikult jalalt jalale. Žurkin jättis ta [illegible] ja läks ridade vahel edasi. Pjotr aga seletas asjaosalist kraamikaupmehega, patsutas peoga kõvasti vastu [illegible], raputas teda nii ja teisiti ja käskis siis Tiškat selga [illegible].

«Siis ma tast...»

Kuid Pjotr pani talle juba kasuka õlgadele ja seadis [illegible] ette; sellisest tõsisest isalikust hoolitsusest oli [illegible] lahti ütelda. Tiška pistis käed varrukaisse, lõi hõlmad [illegible] ja oligi kaelani mugavas soojas riides, mida ta polnud varem kunagi kogenud.

Kasukas langes tal soliidselt puhevil üle kõhu. Hõlmad [illegible] tõsi küll, natuke pikad, kuid «pole viga», julgustas Pjotr, «kasvu jagu on juures, sa ju kasvad veel!» Sallkrae [illegible] kõndinahast ja ulatus rinnale, nii paksust asjast ei tule [illegible] pakane läbi. Pjotr oli nähtavasti ka rahul, ta keerutas Tiškat enda ees ühele ja teisele poole.

«Ma müün ainult koos mütsiga,» ütles kaupmees.

Pjotr küsis mütsi näha. See oli rebasenahast, kulunud küll, kuid tõeline rebane, sametist põhjaga. Tiškale paistis [illegible] koguni toredam Pjotri kubankast, kuid seda ta ei [illegible], et mitte Pjotri tuju rikkuda. Ja talle ei tulnud [illegible], kelle peas ta oli kunagi sellist mütsi näinud, kellele ta ei tohtinud ligi minna. Ja müts, mis oma karusnahaga tema pead soojendas, oli täiesti paras.

Tiška oli kindel, et see tema jaoks mõeldamatu härraste [illegible] muidugi kohe tagasi võetakse. Aga meeldiv oli [illegible] ja selles natuke uhkustada ilmsi, mitte üksi [illegible]. Pjotr küsis tasakesi, kui palju tal raha on.

«Mul on... seitsekümmend rubla,» ütles Tiška kiiresti. Kõnnest rublast ja peenikesest, mis oli üle selle, ta vaikis, [illegible] oli ju tarvis kaks nädalat süüa...

Pjotr pöördus kaupmehe poole teeseldud ükskõiksusega (ta teadis, kuidas ostetakse):

«Teie lõplik hind?»

Pjotril oli sel päeval põhjusega hea meeleolu. Vara

hommikul teatasid talle sõbrad, et värbaja Nikitini kaks militsionääri alevist ära viinud. Pjotr tuli turu juba vara mitte niivõrd käsilaste üle valvama kui rõõmust. Agrafena Ivanovna ja tema väliselt armetu juures (saiad olid tekiga kaetud) keerles ta tunni vot kemgi, köhis paljutähendavalt ja puhus endale rusikat, kuni tuli Dusja. Ja kui ta tuli (kummardusele vastati ainult kulmude kergitamisega), valis Pjotr osavalt hetke, et paremini märki tabaks. Ta ühmas nagu kogemata:

«Hommikul nägin, ha-haa, et meie artisti . . . viisid kaks püssimeest!»

Dusja vist juba teadis. Ta nägu lõi lõkendama.

«Küllap vist teie . . . lobisesite?»

«Mina!» vastas Pjotr väljakutsuvalt ja naeris. «Ei mina! Meie äri juures sellist rämpsu pidada, teate . . . ei soovitav. Eks ole õigus, Agrafena Ivanovna?»

Dusjal oli hing kinni jäänud ja ta ei saanud sõnagi lausuda. Pjotr aga seisis ja muigas, vahtides tema sõlmitud läikivaid silmi. Ja-jaa, on aeg tulnud, kus need silmad ikkagi Pjotrit märkavad. Agrafena Ivanovna oli tummi ja vahtis Pjotrit nagu deemonit.

Oo-hoo! Pole enam kahte nädalatki jäänud (lubas ju sep), kui Pjotr uhkes riides nende ette ilmub.

«Sada rubla tahan,» ütles kaupmees.

Pjotr vilistas ulakalt. Kaupmees oleks pidanud juba paarist sõnast taipama, et tema ees pole mõni lonkerdaja, vaid oma mees, vilunud turuline, ja et pikalt pole mõtet rääkida. Tiška oli kasuka sees kangestunud, kõrge rebase nahka müts peas, ja seisis nii, nagu käiks kaubitsemine tema, ja mitte kasuka pärast. Kaupmees ei hakanudki pikalt seletama, aga kaheksakümnest rublast alla jätta ei tahtnud. Ja nõudis, et Tiška annaks talle vastu oma vana muse ja vana mütsi («hernehirmutisele ehk ikka kõlbab»).

«Hea küll,» nõustus Pjotr suuremeelselt ja ütles Tiškale: «Ma annan omalt poolt kümnelise . . . laenuks. Tahad?»

«Aitäh, onu,» lalises Tiška.

Nagu oleks tal tiivad seljas, jooksis ta tühja poepõrandat taha, tegi püksid lahti ja rebis sõnakuulmatute sõrmedega nööri katki. Ei, muidugi, see härmatanud mees mõtlesi ümber . . . või tegi Pjotr eilse eest kättemaksuks nalja, ta võttis raha välja ja luges üle. Saani juures kiskus ta kõlbmata käes palavikulise kiirusega vammuse seljast ära.

Ja Pjotr, — asjata oli Tiška temast pahasti arvanud.

Pjotr on hea inimene, — hoidis kannatlikult kasukat käes. Kelle kasukat ta hoidis?!

Ja nüüd tundis Tiška veel lähemalt — ainult läbi riide — enda ihul sooja, südamest kinni hakkavat uue kasuka raskust. Pimedus vajus lagedale maale. Tiška unustas veel kord Pjotrit tänada, unustas isegi tema poole vaatata, ja sellepärast ei näinudki, kuidas Pjotril jälle eilne ilme silmadesse ilmus . . . Tarvis onu Ivanile järele jõuda, talle ennast näidata . . . joosta, joosta! Kuid lagedal platsil polnud kuskil onu Ivani näha, ja peaaegu ühtki inimest polnud enam sinna jäänud. Tiška katsus ennast, üksinda ülise katsus, — kasukas oli seljas. Ja ema ilmus tuule eest, silmad pisarais, kattes käega nägu, — ta ei uskunud oma silmi, hull! Ja kogunes igalt poolt kokku külarahvas: poisid, kes kadedusest teesklesid, et nad ei vaatagi: aedadesse jooksid heledahäälelised, kadetsevad naised ja vaikiselt kurjast meelest, vanad mehed — needki koperdasid pimedast peast väravais . . .

Jah, Tiškal oli kasukas seljas . . . varrukad olid ainult natuke lalad, sealt puhus tuul, ei tea, kas kokku õmmelda ära? Tiška taipas varrukaotsad teineteise sisse panna. Ohoo, pond on alles soe!

Barakki minnes oli Tiškal kogu keha krampis, näol puudlaslik ja õnnelik irve. Barakk oli peaaegu tühi. Silma haakas Pjotr. Millal ta juba jõudis? Tema ümber oli umbes viis sõpra; nad jõid ja irvitasid. Pjotr lähenes Tiškale, krahmas tal käest kinni ja võttis selle sõrmedega nagu tangide haardesse. Süda jäi sellest seisma.

«Noh, näita oma uut kasukat!»

Ja tõmbas ta endaga voodite vahele. Tagantpoolt hüüti valjusti:

«Papp!»

Tiška liikus tardunult edasi, pikk papikasukas, vastikult tugevasti taljes, nühkis hõlmadega maad, varrukas ripnus poole arssina pikkuselt Pjotri poolt halastamatult kistud kondisest käest alla, peas kõikus papi ilvesenahast lisara moodi müts, mille alt ronisid välja pügamata juuksesalgud. Pjotr sai meelelahutust — kas selleks on kümnest rublast kahju? Tiška jõllitas läbi pisarateudu igasse külge silmi, otsides päästvat Podoprigora nahkkuube, otsis kirstutegijat, otsis Kullakallist. Neid ei olnud.

«Papp!» põrutasid jälle Pjotri sõbrad.

Pjotr viis Tiška pidulikult tagasi. Ja barakk mürises

naerust, voodite kohal — viirastus Tiškale — kuhjusid irvitavad lõustad kahte korrusesse, laiusid suurte hammaste ja kolmekordsete huultega näod, mis olgasid naerust; barakk hirnus vappudes. Ja äkki vaikis, nagu oleks kokku varisenud... Podoprigora tuli kellegagi koos sisse, see oli vist puusepp Vasja, ja nad lõpetasid tulles jutu.

Temagi otsis kedagi silmadega: jah, ta otsis Tiškat, kes ras otse tema poole.

«Noh, Kulikov, tööliskomitees arutati sinu kandidatuuri, vastuväiteid ei ole. Märtsikuus saad lähetuskirja.»

Nähtavasti pani teda Tiška süngus imestama. Ta istus poisi kõrvale ja küsis hoolitsevalt:

«Kas sa oled haige või?»

«Terve olen,» vastas Tiška.

Ise aga püüdis tasapisi õlgu torkivast, meeleheitele viivast kasukast vabastada... Sõbramehed lipsasid külgepidi, koera kombel esikusse, ja vahtisid sealt, pimedast. Kuid Pjotr jäi valvama; ilma temata ei pidanud juttu aetama.

«Muidugi, seltsimees volinik,» ütles ta, «sellest vaesest lapsest on kahju. Aga õppimiseks on ta... liiga harimata.» Pjotr ohkas ja lahutas käsi. «Kui võtaks kedagi, kes on teie proletaarse päritoluga...»

Podoprigora vaatas teda ainiti ränga pilguga.

«Kuule, vennas, miks sul täna niisugune kuidagi... libbitsev nägu peas on?»

Pjotr muigas virilalt ja pilgutas silmi.

Vasja aga müksas Tiškat rõõmsal meelel:

«Hei, sohver, kas sa oma poisse sõidutad?»

«Hmhühüh,» kummardus Tiška nägu varjates.

Podoprigora ütles:

«Noh, vaata sa, ära «Koksohimile» häbi tee!»

Voodi kohale jäi temast otsekui isalik soojus. Tiška pugesi peadpidi kasuka alla, sellest tuli vastikut hundihaisu. Talle meenus ema, kälimees... meenus raha, millest oli järel üks kümneline, ja ka veel võlg, ja ta kiskus parandamatu õnnetuse pärast kössi... Kuid varsti tuli talle rahulik ja puhas uni. Võib-olla terendas talle see maa, mis oli siin, barakkide taga, tema jalgade tallatud, igasugu erutusest vaevatud, kuid ta paistis unes nii noor ja pühadeeelne, nagu ta tegelikult oligi: sest mida ka ei peaks juhtuma, see maa kuulus ikkagi temale, Tiškale...

ESIVANEMATE MAAL

Pühadejärgsel päeval Kalabuhh toimetusse ei tulnud. See oli Soustinile raske päev... Muidugi, osakonnajuhataja puudumist võis täielikult seletada sellega, et parandatud ja viseeritud artikleid oli küllaldaselt varuks, ja Kalabuhhil võisid olla pakilised asjad õppetöö alal. Ja Soustin läi leheküljega ise suurepäraselt toime.

Kuid Kalabuhh ei ilmunud ka järgmisel päeval. Osakonna tühjus võttis Soustinile ilmselt ähvardava varjundi. «Mina olen süüdi, kõik on minu pärast...» Äraolev Kalabuhh viirastus talle karmi ja põlgliku näoga. Õhtuks oli määratud parteikoosolek, kus pidi arutatama juhtkirjatoimetaja artikli asja ja muud. Soustini ennatu, ja nagu läile endale paistis, poisikeselik tegu põles kõrvetavalt kõrvaäärses, karistavas lõkkes... Mis siis, olgu! Soustin ei tõusnud isegi lõunale, istus jonnakalt osakonnas ka õhtul ühtse otsusekindlusega maksku mis maksab kohtuda Kalabuhhiga ja võtta temalt vastu kõige hullemgi avalikult, silmast silma. Tulgu või hirmus lahkheli, tulgu äraminek ajalehest, kuid tema on ju ka täiskasvanud kodanik ja oli omal ajal ka sõdur.

Kinnist koosolekut peeti toimetaja kabinetis. Toimetuse läbi õhtune sabin vaibus ajutiseks, osakonnad olid mahajätetult tühjad, õhuaknad avatud, koridoriski põlesid ainult paaled lambid... Sekretariaadis, kuhu Soustin läks käsikirja viima (õieti küll küsima, kas Kalabuhh on tulnud; selgus, et on), — sekretariaadis, mis oli toimetaja kabineti kõrval, kõnniti kuuldamatult ja räägiti poolihääli. Sinna, suletud uste taha oli nüüd koondunud kogu kollektiivi pinge, seal möllas võib-olla torm.

Pärast koosolekut ilmus Kalabuhh otse osakonda. Ta oli samasugune kui alati, ainult väsimusest sisselangenud silmade ümber olid välja ilmunud rohked higipiisad. Jah, oli olnud torm... Aga tervitas ta nagu tavaliselt — rahulikku laia žestiga.

«Teie olete veel siin?»

Soustin läks talle päris ligi.

«Ma ootasin just teid, seltsimees Kalabuhh. Te teate, et mina olin selle põhjuseks . . .»

«Teie?»

Kalabuhh naeratas suuremeelselt ja pani talle käe õlale.

«Ei, mina ei pea teid süüdlaseks, ja mitte keegi ei pea. Miks ei võiks partei seltsimehele otse välja ütelda oma kahtlusi, kui neid on! Meie partei kasvatab otsekohesust ja julgust, võimet ausalt üles tunnistada . . . kasvatab seda, mida me nimetame enesekriitikaks. Võib-olla olid minu ütlused ebaselgelt, nii-öelda juhuslikult formuleeritud. Aga meie sõnad on ju needsamad mis teod!»

Kergendustunne, joovastav ja tänulik kergendustunne. Mitte ainult enda, vaid ka Kalabuhhi pärast. Ta käis Soustini silmade all läbi piinava kontrolli. See tasakaalustas oodatud viha asemel . . . Ja nähtavasti oli Kalabuhh sõja teisel pool toimetaja ust samuti siiralt ja seepärast vaid malgi määral oma väärikust kaotamata enda üle kohut mõistnud . . . Kuid arusaadavalt ei rääkinud ta sellest midagi. Muutis jutuainet.

«Hea, et te siia jäite. Andke käsikirjad, kui kiireid on, ma vaatan. Aga ise võite minna. Mul on hommikuks artikkel kirjutada.»

Hetke pärast tõukas ta sekretäri tasakesi ukse poole, saates teda asjalikult sõbraliku käesurvega. Kalabuhhil oli tingimata vaja üksinda jääda . . .

Hommikul sai Soustin teada, et artikkel kirjutati tõepoolest valmis — Kalabuhhi täie nime all — ja anti trükki. Kuid trükikojast polnud lehte veel toodud. Muuseas, sekretariaadi kõiketeadjad väitsid, et Kalabuhhilt oli eilne parteikoosolek artikli kirjutamist nõudnud. Kalabuhh pidi midagi kõigile kuuldavalt välja ütlema. Sekretariaadis oodati lehte erakordse uudishimuga, Soustinile ebameeldiva kärsitusega.

Nii et katsumus polnud veel lõppenud?

Pannud end osakonda luku taha, lehitses ta sihitult ajalehekomplekte. Pealkirjad ja read vilksatasid edasi ja tagasi . . . Mispärast tal nii kangesti Mšansk peas püsis? Viljavarumine, viljavarumine . . . Iga päevaga tuli üha talumatumalt, üha vihasemalt loosungeist ja artiklitest esile üks sõna: *kulak;* ajalehereas oli ta nagu sõnade joonis . . .

«Tööliste nõudmine suurendada industrialiseerimise 3. hoog summat on rahuldatud. Veel 150 miljonit rubla meie töö-industrialiseerimiseks! Veel üks hoop kulakute ja spekulatsioonide pihta!» Sündmused kirendasid, lendasid ümmargust mööda— eilsed ja üleeilsed, pealinna ja kolgaste uued, ja kui vähe nad ka sarnased olid, käisid nad ühe ja sama kohta, neid sidus, neist käis kangekaelselt läbi ikka üks ja seesama ühtne ja põletav mõte . . .

«Uuritehases. Maretski, Slepkovi ja teiste parteivastane väljaastumine . . .» — ««Uralneft» ületas programmi 15 protsendi võrra . . .» — ««Svirstroi», «Tšeljabtraktorimaa, Kertši metallurgiatehas . . .» — «Moskva ja Leningradi tehaste aktiivid häbimärgistavad tormiliselt ja üksteiselt parempoolseid oportuniste.» — «Tööliste brigaadid viljavarumisel Pensa ringkonna mahajäänud rajoonides. (Ahaa, see on juba meie kandist!) *Mitmed rajoonid on seemiplaani täitnud. Kuid mõnedes rajoonides, nagu Mšanski, Parevša ja teistes rajoonides on plaan kuni 18 protsendi ulatuses täitmata . . .»*

Midagi kiivuse taolist näpistas teda . . . Mšansk, Mšansk! Nagu oleks ta Soustini reetnud, küsimata vabadusse tungnud. Ja tema ümber pulbitses tõepoolest tänane sõjakus ja põletav tõsielu.

Tõsielu!

Soustinil aga oli võimalus vaadelda elu üksnes nõnda — läbiseritult läbi ajalehe pealkirjade ja artiklite; vahel tundis ta enda ümber tema tabamatut äikeselõhna — ja ainult! Sõita, sõita . . . Sõnum Mšanskist oli nagu viimne tõrge! Sõita! Praegu tundus see talle kõige tähtsam, tähtsam kui keemiast, sest keemia, õppus ning üldse otsustav ja ennenuodatud pöörak elus (sellest sai ta järsku ja tagasipöördumatult aru) sõltusid kuidagi tervenisti sellest, mis sünnis s e e s a l. Sest ka keemia ei olnud tema jaoks ainult isiklik elukorralduse asi; ka käsikirjade parandajana võis ta oma mõte maa jaoks kasulik. Mitte see! Tema südametunnistus nõudis enda viimist järsku kuhugi, ja viivitamatult. Ta ei suutnud seda seostatud kõnes seletada . . . Aga liiga paljud asjad mõjusid talle nüüd nii nagu etteheide. Isegi read üla- ja alapealkirjad, mille kohmakuse ja vaesuse üle ta vahel oli muianud. Jah, aga niisugustenagi olid nad omal kohal, nad toimisid, nad rammisid eesmärki! Aga kuna võõbatud ja lokitud artiklid?

Käskjalg tõi ajalehed. Oligi Kalabuhhi allkiri esiküljel.

Soustin polnud ammu lugenud poliitilisi artikleid [illegible] terava ja kartliku, otsekui perekondliku uudishimuga.

«Meie otsustav sotsialistlik pealetung,» alustas Kalabuhh, *«kutsub esile pöörase vastupanu kodanlike ja väikekodanlike elementide poolt. See vastupanu väljendub kulakute terrori avalikes metsikutes vormides ja varjatud väikekodanlike kõikumiste näol meie partei ridades, need kõikumised on kord parempoolsuse suunas, kord [illegible] neil «vasakpoolne» rüü.»*

Edasi kordas autor tuntud asju: ta rääkis partei võitlusest kahel rindel, kusjuures antud hetkel tuleb kõvem tuli suunata parempoolsele ohule.

«Parempoolne opositsioon ei taha tunnistada, et ta on oma valelikes ja laimavates väljamõeldistes paljastatud ja põhjalikult löödud. Parempoolsed ennustasid, et talupoeg vabatahtlikult kolhoosi ei lähe: tervete rajoonide täielik kollektiviseerimise fakt lükkab need oportunistlikud ideed ümber. Tundes paanikat kulaku ees, kuulutasid parempoolsed ette lõhe tekkimist talurahva ja töölisklassi vahel. Parempoolsed kisasid, et tuleb viljakriis. Nagu me teame, on olukord vastupidine: uue küla ahne püüdlus masinate ja traktorite poole ning vaieldamatud edusammud viljavarumise rindel!

Aeg on lõpp teha parempoolsete kapitulantide häbiväärsele tööle!

Ja seda saab teha ainult järgmisel alusel . . .»

Nii kategooriliselt, nii hukkamõistvalt polnud Kalabuhh veel kordagi kirjutanud. Ja just see pani mõnevõrra järele mõtlema . . . Kalabuhh nagu kriipsutas midagi maha, kriipsutas endas teravalt maha. Mille nimel? Muidugi partei raudse distsipliini nimel, partei monoliitsuse nimel. Ta ei saanud partei otsustava pealetungi hetkel teisiti talitada. See oli lahutamatu ka tema enda saatusest.

Ta ilmus kohale pärast lõunavaheaega nagu alati. Asjalikul näol polnud näha mingeid erutuse märke, ainult põsed olid täis punaseid plekke, mille oli sinna pekanud pakasetuul. Istus ja võttis ükskõikselt lehe ette. Läinud proovitud parteilase karastus!

Soustin ei pidanud vastu ja ütles:

«Ma lugesin teie artikli läbi. Kõik on väga selge.»

Kalabuhh noogutas ja mühatas ebamääraselt. Ta oli täna ülemuslikult kuiv, mitte niisugune nagu varem. Kuid Soustinil oli vaja ajada pakilist otsustavat juttu.

[illegible] oli tema sõidust. Ta alustas sõna-sõnalt sama moodi [illegible] sõbraliga. Ta jääb ära ajutiselt, mitte rohkem kui [illegible] ajaks. Ta ütles ka, et tahaks proovida end kirjatöös. Kui seltsimees Kalabuhh loa annab . . .

Kalabuhh mõtles umbes minut aega süvenenult järele. «Ma ei vaidle vastu. Aga leidke enne endale asetäitja.» [illegible], samas lisas ta natuke heakskiitvamalt:

«Ühtlemata näete seal palju huvitavat.»

Soustin haaras sellest lausest kinni. Tema jaoks oli jutt [illegible] algamas. Oli tarvis, et see mees kuulaks teda lõpuni, [illegible] ta jälle täielikult pöörduks tema poole ja võib-olla [illegible] ette ütleks.

«Seltsimees Kalabuhh, isegi Moskva tänavad on niivõrd muutunud, et sunnivad tahtmatult palju üle mõtlema ja [illegible] . . . Aga mis on seal, kaugemal? Mulle isiklikult tundub see «seal» millegi suure ja tundmatu merena, kust minutaolisteni kostab ainult loksumine ajaleheartiklite ja [illegible] juttude näol, vahel ka kirjade näol, mis veel rohkem segadusse viivad. Mis puutub ajaleheartiklitesse . . . [illegible] võib-olla vahel domineerib neis see, mis peab olema, [illegible] üle, mis on? Aga võib-olla nii on vaja? Kuid praegu [illegible] ju otsustamisel põhiline, meie ühine saatus, ja seda ju [illegible] otsustatakse tõsiselt, seltsimees Kalabuhh?»

Kalabuhh kuulas tähelepanelikult ja karmilt.

«Jah, tõsiselt.»

«Kriisis ma otsustasin . . .» Soustin hingeldas erutusest. «Ma otsustasin sõita. Te ei mõista, mida tähendavad siin kahtlused. Minule on kollektiviseerimise vajadus, tarduvad elukorra põhjaliku muutmise vajadus ja see, et töösline mahajäämus on vastuolus revolutsiooniga ja ohustab revolutsiooni, — minule on need samasugused vääramatud need nagu teilegi. Andke andeks, need ei ole kahtlused, [illegible] soov minna edasi selgete, veendunud silmadega, [illegible] aus soov nagu üheksateistkümnendal aastal, kui ma läksin Punaarmeesse.»

Fabeross tema käes hüppas, oli läitmata, kuid ikkagi läks tal järsku kergemaks, vabamaks. Kalabuhh mõtles, [illegible] kortsus. Ta kõndis pikkamisi edasi-tagasi. Jäi peatuma oma armastatud kõnelemispaigas — akna juures.

«Kas see kõik on tõsine, küsite teie. Jah, väga tõsine, ja [illegible] on teie mõtteavaldused täiesti loomulikud. Jah. [illegible] rääkisime neil päevil . . .»

Ta nimetas üht tuntud kõrgelseisvat isikut, nimetas

lihtsalt ees- ja isanime pidi. Selles muidugi ei olnud kellegi mise varjugi, see ainult rõhutas veel kord Kalabuhhi lähedust ja sõprussidemeid nende inimestega. Tõsi küll, enne miku Kalabuhhi ees- ja isanimede autoriteet oli viimasel ajal kahvatama löönud: neile olid omased kõikumised ja suured vead, mida nad ägedalt ennast piitsutades kahetsesid. Kuid ikkagi püsisid need nimed kõrgetes riigiametiisikust kogu tohutut maad oli selgesti näha. Miks ei pidanud siis Soustin kõrvu teritama?

«Jah, me rääkisime muuseas sellest, et külas on levinud praegu jutud sõja lähedusest ja soovitavusest...» Kalabuhh parandas ennast: «See tähendab küla jõukamat majanduslikult juhtivates kihtides. Sellepärast me peame võimalikuks, et enamikule meie tõelisest nõukogude intelligentsist tulevad sellised meeleolud... mis tegelikult, kui neid sügavuti avada, väljendavad teatud hirmu, kartust, et...»

Kalabuhh nipsutas sõrmi ja otsis raske vaevaga, jõuda pingutades sõnu.

«Et meie poliitikas mingi mitte täpselt arvestatud paraku tagajärjel... mitte kaotada revolutsiooni põhilisi saavutusi.»

Soustin tundis ebameeldivat värinat. Tõepoolest, kas Kalabuhh ei paljastanud tema kõige sisimat ja ammu hõõgutavat muret? Ja kas ta ei kinnitanud seda veel rohkem?

«See tähendab, te tahate ütelda, et on alust mõelda... et me riskime kaotada praegu ka seda, mis meil olemas on? Aga teie artiklis...»

Kalabuhh katkestas teda põiklevalt ja kärsitult: ta pidanud oma mõtet veel lõpuni arendanud.

«Nüüd sellest, mis peab olema ja mis on. Teie justkui tunnistate, et on vaja näidata seda, mis peab olema. Ma ei tea ette, missuguseid muljeid te oma reisilt kaasa toote, kuid mõnel... üksikul juhul, — ma räägin meie kohapealsest alamastme kolhoosipoliitikast... — mõnel juhul, võib olla kohalike liiga agarate liialdajate süü läbi jääb teile näiteks mulje, et talupojad ei lähe kolhoosi, ütleme, miilipäris vabatahtlikult. Aga kolhoos organiseeritakse siiski. See tähendab, kolhoos saab teie arvates selleks, mis peab olema.» Midagi hatuke üleoleva targa muige taolist vilksles Kalabuhhi huultel. «Ja kas teie arvates võib vähemõigustada olemasoleva asendamist sellega, mis peab olema? Ja üldse, kui juba kasutada filosoofilisi termineid, ma

lähtksin siin tarvitusele mõiste «nähtumus». Nähtumus ei kõnda olemust, vaid on sellega vastuolus, moonutab seda, kallimsees Soustin! Sest olemus on ju teie keeles seesama mis reaalsus?»

Soustin väärutas tõlbilt pead. Kalabuhh nagu laveeris läbi sammul seisvate teravate naelte vahel ja lohistas Soustini kogu aeg enda järel. Aga kõik on ju arusaadav, arusaadav, miks ta Soustini pead segi ajab?

«Tehke proovi, kaaluge, kas ei ole seda nähtumuse ja reaalsuse konflikti ka teistel aladel meie... ülesehitusloos. Noh, me jõuame praegu välja viljakriisist, nagu räägitakse. Ühelt poolt — selle ees me ei saa silmi kinni pigistada — on meil olemas leiva- ja toidukaartide süsteem. Teiselt poolt — viljavarumine, mis sageli kujuneb, nagu ja teate, vilja otsimiseks, operatiivseks... mmm... vahetegemiseks küla tootmistegevusse. See tähendab, me leiame paratamatult vastuollu küla kõige mõjukama, majanduslikult efektiivse kihistusega. Kas nendes tingimustes saab rääkida viljakriisist ülesaamisest kui mingist organaanilisest kulgevast reaalsusest?»

«Järelikult on ka siin nähtumus, — lõpetas Soustin mõtlemisi. — Mis siis artiklist järele jääb?

Ja tal oli juba kahju, et ta oli Kalabuhhi üles kütnud («jälle nagu evangeeliumi kiusav saatan seadsin ta kalju kõrvale»). Kalabuhhi ettevaatlikkus läks järjest väiksemaks ja ta võis äkki end paljastada nõnda, nagu ta poleks lubatud end paljastada. Sellisest Kalabuhhist põrkas süda kõrvale... Kuid Soustin ei suutnud siiski end pidada ja küsis:

«Aga need fraktsioonilised väljaastumised, millest kirjutatakse... mis need on?...»

Ja jättis jutu pooleli.

Kalabuhhi uuriv pilk oli otse temale suunatud. Täiesti mõtlematu. Ja Kalabuhh kehitas õlgu ning marssis laua poole. Võib-olla tuli talle meelde tema sekretäri paha lõõgastumishimu ja ta sai sõnasabast kinni... Soustin oli kahetsemisest hämmelduses.

«Ma küsisin teilt seda, mis mind erutab... Zõbinilt ma poleks hakanud tookord küsima nagu teilt, kui ma oleksin teadnud, et ta annab asjale ametliku käigu...»

Kalabuhh istus ja kergitas väljendusrikkalt kulme.

«Peaksimees Zõbin teeb seda, milleks ta määrati.»

Oleti öelda see mõõdaminnes öeldud lause, eriti see

«määrati», ei olnud pööratud Soustini, vaid teiste, ärasõitvate adressaatide poole, kes võiksid mõningaist varjundeist aru saada; aga ka Soustin, kes oli ühes-teises juba vihjeid hakanud, sai aru. Vähe sellest, ta tabas Kalabuhhi silmades hetkelist, kohe peidetud vihaplahvatust . . . Ei, see vaid paistis ainult nii . . . Kas tõesti on võimalik parteilase sisseline tunne teise parteilase vastu? Noh, ütleme, vaidlus, mittenõustumine, printsipiaalsed teravused . . .

Kuid Kalabuhh oli üht toimikut lehitsedes juba hea südamlikuks pehmunud: talle meenus midagi meeldivalt huvitavat — ta meenutas filosoof Bergsoni.

«Ma olin pärast pühi päevakese haiglane . . . siis tegelesin tema raamatuga. Teate, mis ta ütleb inimkonna kohta?»

Ja Kalabuhh tsiteeris peast maiasmoka häälel:

««Meie oleme lained maailma loova evolutsiooni suurenevas tulvas! Me oleme selle maailma edasitormava elu arengu ja avanemise esimestes ridades, meis saavutab see palang kulminatsiooni! . . .»»

Soustinil lipsas tahtmatult suust üleannetu küsimus:

«Aga kulak?»

Kalabuhh kortsutas meelehärmis kulmu.

«Siin on juttu . . . mmm . . . vabast, filosoofiliselt ennast vaatlevast isiksusest.»

Muide, teda oli raske peatada. Pärast kõike zõbinlikku puhkas ta praegu ülevas meeleolus.

«Väga huvitavalt läheb tal edasi . . . See on juba teisest teoses. «Iga filosoofiline süsteem,» ütleb ta, «mida rohkem me temasse sisse elame, muutub meie jaoks üheks põhiliseks punktiks. Selles punktis on kogu filosoofi intuitiivne käsitus. Seda aga ei saa kuidagi väljendada. Seepärast tuleb filosoofil kogu eluaeg rääkida, kogu aeg lähenemisest eesmärgile, milleni ta aga iialgi ei jõua . . .» Noh, Bergson väidab, et ka epohh, milles üks või teine süsteem loob, etendab teisejärgulist osa. Ta ütleb, kujutage ette, et kui Spinoza oleks Descartes'ini elanud, oleks ta kahtlemata kirjutanud midagi muud kui see, mis ta kirjutas, kuid ikkagi oleks see spinozism!»

Kalabuhh ei saanud jälle jätta püsti tõusmata: nii kaugesti juubeldas ta selle tarkpea Bergsoni pärast! (Tarkpea, kuid ikkagi veidrik, — viimane on enesestmõistetav.) Soustin tähendas:

«Aga see meenutab natuke Nietzschet. Ta on öelnud, et

[illegible] kujundi loomine algab alati ebamäärasest muutlikust erutusest . . .»

Kalabuhh kiitis tähtsa peanoogutusega tema sõnad [illegible]. Kuid tal ei olnud mahti kuulata ja ta ütles:

«Hõõse oleks meil omavahel kasulik . . . kunagi jõudeajal tunnikese vestelda. Te võiksite minu poole sisse [illegible]. Mis teie ärasõidusse puutub, siis korraldage nii, nagu teil mugavam on.»

[illegible] viis ta jutu lõpule endises heatahtlikus vaimus. Ja Kalabuhh ise sai vestlusest nähtavasti teatava rahulduse: [illegible] vastastikune mõtteavalduste avarus, see riskantne [illegible]mäng . . . Omasuguste hulgas oli tal vahel vististi [illegible] kitsas. Ega ta viimati ei tahtnud ennetada tulevase [illegible] õilsat värvikust?

Kuid Soustini ei teinud see jutuajamine targemaks ega [illegible] talle kergendust.

Ja mitmesuguste asjaolude tõttu lükkus tema sõit aina [illegible].

[illegible] aga juhtus midagi niisugust, mis ilmsi südamesse [illegible], ja mitte ajalehe läbi.

[illegible] saatis Mšanskist kirja, mis oli küll paljude vigadega kirjutatud, kuid kostis nagu hädakisa; ta teatas, et vanem [illegible] Pjotr on kadunud, külanõukogu mehed aga kavatsevad maja ära võtta, nagu oleks see kulaku oma. Kuhu [illegible], üksik inimene, selle külmaga minema peab?

[illegible] kohustas Soustini ärasõiduga kiirustama: õele, abitult vananevale neiule, oli ta nüüd ainus tugi. Soustinis [illegible] käärima ülekohtutunne. Muidugi, tarvitseb tal [illegible] Mšanski ilmuda suure pealinnalehe poolt väljaantud mõjuka mandaadiga, kaaluka häälega, kui saab kohe [illegible] see vilets loll tölplus! Vaene õde . . .

Selles asjas oli üks häiriv ebamugavus. Häbistavad [illegible] »Nagu oleks see kulaku oma.» Isegi oma kauget, tahtmatut kokkupuudet sellega, mida see sõna tähendas, [illegible] inimesed varjata, kandsid endas salaja nagu ohtlikku ja häbiväärset haigust. Ankeedi järgi oli Soustin [illegible] ja pagari poeg . . . Ausalt öelda, ta pidi viivitamatult [illegible] harutama mingi kahemõttelise segaduse, aga kellega? Vististi Kalabuhhiga. Ent kas see oli sobiv pärast kõrgetasemelist jutuajamist Bergsonist või millestki muust [illegible] vaimus? Zõbiniga? Temaga oli Soustinil nüüd üldse [illegible] rääkida, ja peale selle ei võinud kindel olla, et Zõbin [illegible] sellest ei paisuta ametlikku asja, mille tõttu sõit võib

nurja minna . . . Soustinil oli juba mõeldamatu [illegible] jätta.

Kuid äkki selgus, et ka Zõbin elab Moskvas viimased päevi. Ta saadetakse Krasnogorski, hiiglasliku metallurgiatehase ehitusele. Natuke varem oli «Tööstuslehes» ilmunud seda ehitust puudutav terve joonealuse pikkusega artikkel: jutt oli seal korratustest «Koksohimi» hoonete ehitustööliste elamistingimustes, kusjuures mõnest sast vihjati mingitele lubamatutele, artiklis nimetamata jäänud faktidele. Siis algas ajalehes diskussioon selle üle, mis on ehitustel esmane: elumajad töölistele või agregaadid ise? Zõbinil oli selles suhtes oma seisukoht. Ja «Tööstusleht» saatis ehitusele oma eelposti — väljasõidu-toimetuse eesotsas Zõbiniga. «Tööstuslehte» haaras järjest suuremate tegude lõõm.

Imelik, pärast seda kohtumist Olgaga kõrvaltänavas ei õnnestunud teda enam kordagi näha. Olga lükkas päevad päeva edasi kohtumist, mis oli talle endalegi seletamatu ja piinav; seda oli tunda isegi telefonis. Soustini ootused läksid talumatuks. Olga kuju kerkis aina tema silmade ette ja tekitas suurt rahutust, mis ei lasknud elada selgelt, kaunelt (praegu aga oli võimatu teisiti elada). Soustin hakkas jälle nii pööraselt ja kannatamatult Olgast mõtlema, et teda ihaldama, et Olga muutus juba realiseerimatuks kehatuks nägemuseks. Oma südametunnistuse vastasest katkestas ta vahel töö ja läks vabadel hetkedel toimetuse koridori, lootes seal ootamatult tabada mehe juurde hiilivat Olgat. Soustin oli valmis nüüd jalge alla tallama igasugused varasemad ettevaatusabinõud, ja meeleheites kutsus ta kord Olga oma tuppa, poolvõõrasse tuppa, kuhu Katjuša võis iga hetk sisse tormata . . . Olga ei keeldunud, kuid vastas nagu alati: «Parem hiljem, mõne päeva pärast . . .» Enne toru hargilepanemist hüüdis Soustin, et ta teda siiski kell kaheksa ootab. See lause pidi temale arvestuse järgi sekundhaaval Olga tahet teritama ja mõrgitama, kuna ta alati oli olnud Soustinile kuulekas. Ja Soustin hakkas teda ootama, kell käes. Lamp, mis oli intiimsuse saavutamiseks paberiga varjutatud, põles viinamarja meenutava tülega. Tuba oli tundmatuseni muutunud nagu hallutsinatsioonis, silme ees ujus kuma . . . Olga on läinud trammile vististi Krimmi silla juures, kõiki oma

[illegible] aardeid kannab ta ennastsalgavalt kaasas. [illegible] on tal ainult veerand tundi. Ta tuleb maha Smolenski [illegible], läheb ümber nurga ja natuke silmi kissitades [illegible] kino juures valgusepilve. Nüüd tuleb ta trepist üles, [illegible] juba ukse juures, kohe järgneb süüdlaslik koputus — [illegible] on lävel, karusnahad ümber, ilus, inimlikult nõrk . . . [illegible] Olga ei tulnud. Sel õhtul asendus Soustini kannatamatus hullu lootusetusega, millest kuivas kurk. Öösel läks see teda Krimmi silla juurde. Ta lähenes Olga maja [illegible]sele ja puudutas põsega jäist linki. Peale Olga elas [illegible] teine inimene, kes praegu otsekui vaatas tema [illegible] karmilt, tapvalt kõrguselt . . . Võib-olla alles siin [illegible] Soustin, et see uus paus, millega Olga ennast ja teda [illegible], pole üldse mäng ega lapsikult väiklane piinamine, [illegible] lookord Krimmis. Et ka siin sai tema kätte uuriv, [illegible] vastust nõudev aeg.

[illegible] ainult mõistatas, kuid paljusid asju ei teadnud. Ta [illegible] teadnud, et Olga juba mõnda aega läks igal hommikul [illegible] põiktänavasse Neglinnajal, ühe maja kolmandale korrusele, tühja korterisse, mille tapeetidel olid alles värsked [illegible] väljaviidud uhkest nepmani mööblist. Kaugemas [illegible] (aken õue poole) oli Olgal oma laud, nelja viletsa [illegible], kuivatuspaberiga kaetud, tindipott ja tool, muud [illegible] midagi. Ja teistes tubades konutasid orbudena samasugused neljajalgsed, oli kaunis soe, kuid töötajad hulkusid ikka ringi, palitu seljas ja soni peas, just nimelt hulkusid, ei istunud; oli tunda kõledat üheksateistkümnenda [illegible] kantselei-igavuse lõhna. Ametiühingute tehniline kirjastus, kuhu Olga oli sekretärina ametisse astunud, oli [illegible] asutatud. Kirjastuse oli ellu kutsunud pakiline vajadus, et kiiresti ise välja õpiks kaader, kelle järele tundsid [illegible] masinad, ehitused, kolhoosiväljad. Kirjastus oli alles [illegible] . . . Kõik tuleb hiljem: kontor peegliklaasist [illegible]ndega, kus kiire askeldamise tõttu isegi aknalauad on [illegible] täis, teenistujate kannatlik konveier, aritmometritel klõbistavad neiud, oma garaaž ja, mis peaasi, — [illegible] tuhanded, miljonid brošüürid, millest ikkagi ei [illegible], mis lähevad meeletust lugemisest ruttu kapsaks, [illegible] tuletavad meelde vanu rublasid; nad pannakse luku [illegible] ja laenatakse välja ainult sõpruse poolest, ja kogu [illegible] neelavad neid jahimeheliku kiiva kirega nii noorte [illegible] vanade silmad . . . See kõik tuleb hiljem, esialgu aga [illegible] esimene juhuslik koosseis (see vahetub veel oma

kümme korda), mõned kiired tellimused autoritele [illegible] sialistidele, eelarved, laenuks võetud veoauto. Olga [illegible] tööle ega võtnud palitut seljast nagu teisedki, pani [illegible] kuivatuspaberile, mille juures oli juba keegi kaus [illegible] istunud ning selle kriipselduste ja tindiplekkidega [illegible] teinud, ristas sõrmed ja vaatas üksisilmi aknast välja [illegible] ühele ja samale õuele, kuhu oli kuhjatud vanarauda, [illegible] seid, lubjapüramiide ja veel midagi jahust, mürkrohe[illegible] ning püüdis uskuda, et sellest kaosest kunagi tõe[illegible] kasvab puhas ja harmooniline elamu inimese jaoks.

Ta ei andnud endale veel aru, mis oli see välgu [illegible] sähvatus tema kohal. Ja millal see oli? See ei heitnud [illegible] lelegi valgust, — vastupidi, mitte iialgi polnud ta tund[illegible] selliseid t õ e l i s i kannatusi oma tegude ebaselguse [illegible] hapruse tõttu kui nüüd.

Ta väljus kodunt tema kohta väga vara. Tänavad [illegible] tasid temast mööda oma töö-tohuvabohu. Krimmi [illegible] roomasid kivikoormatega veovankrid, mille mürinast [illegible] põrus. Veoautod püüdsid sillutist pahupidi keerata [illegible] end surmata; nende kastides hüplesid püstiseisvad [illegible] jad, määrdunud kottidest kapuutsid peas. Trammide [illegible] tormasid hirmunud inimesed. Ja need tänavad [illegible] Olgast mööda nagu kõrvalisest inimesest. Kaugetes [illegible] nides kerkis hommikuses jäises sinas poolringis hägu [illegible] võis aimata tehaste kustumatuid tulesid, tööliskorpus[illegible] räga; see oli maailm, mida Olga sugugi ei tundnud, [illegible] sulgunud (talle paistis) temataoliste eest oma [illegible] monoliitsesse võõrandumisse, võib-olla isegi kõrku[illegible] milline õigus oli seal võidetud Olgale tundmatu, [illegible] kestnud neetud elu, hukkamiste ja võitluse läbi . . . Olga läks ja mõtles. Viimasel ajal kiskus just see maailm [illegible] matult mõtteid endale, — võib-olla sellepärast, et ta [illegible] triumfeeris, sellepärast, et ta teemana domineeris igapäe[illegible] vastes jutuajamistes, ajalehetelegrammides, artiklites, [illegible] duslikes ja ilukirjanduslikes raamatuis, et kõik, mida [illegible] tegi, käsutas ka neid tänavaid, linnu ja riigi poliitikat, [illegible] isegi kunsti. Paljud asjad kerkisid Olga ette teistsugustena [illegible] alates lapsepõlvemälestustest, mille kohal lõõmas Pre[illegible] verine kuma . . . . Peaaegu igal kesköö l liikusid tema akna[illegible] alt mööda arvutud veoautod tõrvikutega: AMO tehase [illegible] lised näitasid pealinnale oma ööpäevatoodangut. Olgale [illegible] tulid seejuures meelde Moskvas ringiliikuvad jutud [illegible] tööbrigaadidest, uskumatult ennastsalgavaist inimesist, [illegible]

[illegible] hülikult töötavad kaks vahetust järjest. Ja need [illegible] aratasid temas ähmast tunnet, et temast on mööda [illegible] Kuskil oli olemas elu südamik, tema silmipimes[illegible] kohe, kõrgest mõttest kantud teod, see, mis välja[illegible] matu, sõnadesse ülekantamatu üleskutsena kõlas [illegible] hoveni «Egmontis», Bachi muusikas. Olga aga jäi oma [illegible] semisväärsete ja lämmatavate šeflusaluste hulka . . . [illegible] nnajal läks ta trammilt maha. Isegi kauplusevitriii[illegible] tühjus, nende armetud väljapanekud paistsid talle [illegible] neist oli kõik meelega välja pühitud ja saadetud [illegible]. Ta läks kolmandale korrusele, istus oma laua taha [illegible] pani selle peale oma otsekui jõuetuks jäänud käed. [illegible] hingesööv kasutus, tühjus! Ja must, südamesoppi [illegible] heitev telefonikarp, — kui palju on vaja jõudu pin[illegible] da, et sellele mitte juurde minna ja end mitte selle [illegible] suruda . . .

[illegible]kord, tõsi küll, tehti Olgale ülesandeks jaamas pabe[illegible] rem vastu võtta. Ta oli rõõmus kas või sellegi töö üle. [illegible] autojuht, kes oma suuresirmilise läkiläkiga oli rooma [illegible] moodi, pani Olga enda kõrvale istuma ja tõmbas [illegible] järsult kinni. Linn jooksis risti ja põiki mööda, [illegible] taga vankus majataoline viietonnise-hiiglane. Olga [illegible] juttu ajama hakata, kuid naine tõrjus teda järs[illegible] vastustega eemale nagu kärbest. Vaadates tema kar[illegible] suunatud pungis silmi, tundis Olga end jõudeoli[illegible] ülearusena. Aga võib-olla nii oligi? Tema armetu [illegible] tööst väljendus selles, et ta andis kaubakirja üle [illegible] inimesele. Seda inimest otsis pahaselt ka seesama [illegible] autojuht. Läbi ülesõidukohtade ja platvormide labü[illegible] viis ta auto kindlalt vajaliku lao juurde. Tema käsu [illegible] veeretasid töölised laudu mööda mitu puuda kaalu[illegible] paberirulle autokasti. Kõrvaletõrjutud Olga seisis [illegible], puuderdas ennast ja külmetas. «Valmis?» — naine [illegible] käskis kui küsis pärast laadimist. Ja tema põlgliku [illegible] servas nägi Olga ennast, hoolitsetud ja oma tühisust [illegible] katnud naist, ilusasti karusnahka mässitud. «Lähme,» ütles see naine ja läks millegipärast vihast puna[illegible] . . . Olga lehitses kodus telefoniraamatut ja helistas [illegible] taval numbril: «Millal algavad autojuhtide kursused ja [illegible] sinna võetakse?» — «Tule kuu aja pärast, võta doku[illegible] endid kaasa, siis vaatame,» vastati talle.

Ja otsekohe, nagu poleks ta hoogusattunult peatuda [illegible], helistas Soustinile. Ta ootab Soustini täna

õhtul, — ei, mitte õnne tänavas, vaid apteegi juures Frišistenkal.

Oli juba detsember. Aga ilm oli ebaharilik, sugugi mitte detsembrikuu moodi, nagu meelega niisugune, et see kummaline, lohutu õhtu kauaks meelde sööbiks... Sulaline udu, tänavate kollane pimedus, millest laternate valgus ja aknad veel läbi paistavad ja kust trammid ootamatult välja ilmuvad. Lörtsine lumi, mis ära ei voola, vaid nagu puder kõnniteedel, inimeste jalad vajuvad kuni luuni selle sisse, põletav pori läheb kalossidesse ja kingadesse ning pritsib sukad mudaseks... Aga kuskil on ka meri — see pole ju unenägu — ja igihaljad pargid, mis ulatuvad meretõusuni välja!... Ihaletud kuju ilmus hämarusest enne, kui Soustin teadis oodata. Ta võttis Olga ilma teretamata käevangu, süda peksis nagu äkki tehtud tabatud.

«Miks, miks sa nii kaua vältisid kokkusaamist? Ainult räägi tõtt...»

«Ma tulin tänagi ainult sellepärast, et ma otsustasin sinuga tõsiselt rääkida, Kolja, väga tõsiselt. Võib-olla viimast korda.»

Soustin muidugi ei uskunud seda jahutavat sissejuhatust. Olga tuli, ta sulas jälle temaga oma soojuse läbi kokku, ja Soustin teadis, et sellistel hetkedel Olga nõrkus tema kuulekus muutub piirituks... Ja võttis kui valitsejalt tema käest tugevamini kinni. Tema sõrmed toetusid Olga rinda katvale karusnahale. Olga ei pannud vastu, kuid tema järeleandlikkus, kuidagi mõistuslik, emalikult rahulik, ajas Soustini rohkem ärevusse kui sõnad. Ta viis oma sõbratari kõveraisse, pimedusse mässitud Arbati pöiktänavaisse, ta viis Olgat kõige lähemat tema, Soustini, kõige viivat teed mööda, viis talumatus naudinguaimuses... Kas Olga tundis, milline näljane, hambaid kiristav õrnus temast külje poolt vaatas? Olga astus kuulekalt Soustini kõrval oma kõrgetel kontsadel, kuid tema langetatud lauguste peente kulmude pinges oli varjul oma kangekaelne, vinrandunud mõte.

Olga ütles:

«Sina tahad minu igatsust endale, sa oled rahulolematu! Ma armastan sind, seda küll. Aga sõida ära. Ma saan sinust aru... Meie mõlemad otsime tõelist saatust. See on nii, nagu kuulaksid muusikat: elus on midagi kohustuslikku, ülevat, ainsat... Mingi igavene meloodia. Kus ta on sest

[illegible] teguides, meie töös? Ja tuleb aeg, kui tekib mingi sisemine nõudmine... Teisiti sa ei saa elada! Vähemalt peaks purustama kõik, alustama uut moodi...» Erutuses läks Olga kord Soustinist ette, kord aeglustas sammu, püüdes [illegible] pääseda tema poolembusest. «Ma räägin täna halvasti, hüppan ühelt ainelt teisele... Ma olen kogu aeg üksi. Kõige piinavam on mulle, Kolja, tead mis... ebaterviklikkus. Kuidas seda sulle seletada? Tead, ma proovisin isegi [illegible] hakata.»

Soustin kuulas mornilt.

«Kas sa sellest oled rääkinud... temale?»

«Milleks? Ta soovitaks mulle vististi... noh, võtta [illegible] mingi kultuuritöö tehases, õpetada töölisi. Mida ma neile õpetan? Kui mul endal on vaja kõik ümber õppida, [illegible] ja meeltega... Aga ega selles ei seisa asi.»

Ta heitis pilgu kõledale tänavale. Madalad majakesed kõnnitasid külmetades, nad ei kelkinud enam oma kulunud sõõlivanusega. Nurga peal toiduainetekaupluse söödamata lukud, — juba aegsasti kinni, kuna poodi enam vaja [illegible]. Paistis, et kõikjal akendel tuhmusid öölambid.

«Ütle, Kolja, kas kunagi saab rõõmu tunda?»

«Rõõmu?» Soustin mõtles. «Varem, umbes kaksteist aastat tagasi, oleksin ma ütelnud, et rõõm tuleb kätte [illegible]»

«Aga nüüd?»

Soustinis süttis äkiline ärritus.

«Nüüd aga, nagu mõned mõtlevad, võime kaotada ka selle, mis meil on.»

Eespool, hoonete häguses vahekäigus, tormas mööda tramm nagu lahtilastud hobune. Lähenes suure tänava ärritav rahvasumm. Soustin aeglustas sammu ja ütles mingi tehtult muretu häälega:

«Ioh, olemegi kohal. Arbat. Lähme minu juurde sisse.»

Olga tõstis oma selginenud hea näo.

«Ei, Kolja.»

Soustin silitas tema karusnahkseid õlgu ja vaatas altpoolt tema vilavaisse silmi.

«Aga me oleme seal kahekesi, kahekesi... Siin on ju vastik, lörts, inimesed tõuklevad, ei saa nagu kord ja kohus rääkidagi!»

«Ei, Kolja, ei maksa. Ma ütlen sulle, miks ma tulin. Kuula.» Ta seisatas, tegi kindanööbi lahti ja pani järsku jälle kinni, nagu oleks pannud punkti, torganud selle

kuhugi. «Kolja, ma ei suuda kahe mehega elada. Kuigi ma Tonjaga praegu üldse ei ela, me oleme eri tubades. Ma ei suuda. Kui sa tahad, ma kolin juba hommepäev sinu juurde. Päriseks. Nii.»

Soustin kuulas, pisut taandunud.

«Mulle tundub, et siis ei ole seda piinarikast ulma, kõik läheb rahulikumaks ja selgemaks... Vabanevad jõud muuks asjaks, see on praegu vajalik.»

Nad vaikisid.

«Ma ei teadnud seda oodata, Olga... Ma pole veel sellele mõelnud. (Olga sõnad kukkusid maha nagu parandamatu, äkiline õnnetus. Nähtavasti kaotas Soustin ta, kogu olemusega — kaotas igaveseks.) Ei, ma olen muidugi mõelnud. Lõppude lõpuks me peame olema koos, see on selge, teisiti ei saagi olla!»

Ta läks ägedaks, kuid mõistuslikult ägedaks, ta süda vaevas. Kas Olgale ei tundu, et lood on vastupidi, et just nüüd teeb igasugune murrang elu ebakohaselt keeruliseks? Soustin on pinnatu inimene, juhuslikku ametit pidav inimene... On lõpuks vaja meeletuseni kokku koguda kõik oma jõud, kogu pinge, — Olga teab, milleks! Ja temal, Soustinil, pole isegi tuba... Kuid kõik see tuleb, kallis Olga, tuleb!

Ja Soustin surus tema kätt nagu vandetõotust andes. Endal aga möödus tal silmade eest Katjuša, naine, ning valgustas ja nuhtles teda oma ustava, lahke naeratusega...

«Noh, hea küll,» ütles Olga ükskõikselt.

Nad astusid veel mõne sammu vaikides, silmad maas.

«Siiski, Kolja, sina ei ole see mees, keda võib usaldada, et rahulikult üle tänava minna.»

Ah siis selle peale ta mõtles... Olga lõi halastamatult kõige valusamasse kohta. Ja ebaõiglaselt. Umbusklikkus ja ägedus valdasid Soustini. Oota sa, oota veel!

«Sina, Olga, kui kõige lähedasem inimene peaksid mind tundma paremini kui teised.»

Tema etteheide kõlas tagasihoidlikult. Kuid Soustin pöördus siin järsku tagasi: oli aeg see rusuv jalutuskäik lõpetada. Ja nad polnud koos üle tunni. Soustini toas ootasid asjatult lilled... Põiktänavad avasid jälle mõlemate ees oma udused ja nukrad suudmed. Tuul piitsutas neid viimast korda, mälestuseks, vastiku märgusega. Oh, matuseõhtu, mis on nuuksena kõrri takerdunud! Muide, ei

Soustin ega Olga ei elanud pealtnäha läbi midagi erilist, nad räägisid tühjast-tähjast ja vististi koguni sõbralikult. Ta siidki Ostoženkal, kuid Olga unustas seekord hüüda nagu tavaliselt: «Ma olen juba kodus!»

Kunkal tekkis kogu tänava laiuselt vankuv, udune kiirgav kuma. Laternad murdsid oma tuledega sellest läbi ja kõrjusid õhus... Kellegi võõrad elud kandusid udust uttu.

Peaaegu Soustini jalgade all, kõnnitee kõrval, poolkeldrikorrusel klirises katki ukseklaas. Kostis vänget sõimu. Sealt ukerdas välja pikk purjus noormees, soni peas. Vastaspoolt püüdis temast kinni haarata elatanud suure pesaga pintsakuväel mees. See mees kisendas. Ta jõudis noormehele järele tänaval, trammiliinil. Noormees lõi talle rusikaga vastu rinda, siis hoo pealt jalaga; elatanud mees kukkus põlvili. Ja see soniga noormees keerles sõidutee nagu metsloom, pildudes raevukalt rusikaid, needis ja sõimas veel kedagi.

«Kuhu sa lähed?» küsis Olga ärevalt, tundes, et Soustin teda kõnniteelt ära tõmbab. Olga värises huligaane kohatu, tal oli olnud elus selliseid juhtumeid...

«Me lähme siin üle tee,» ütles Soustin tigedalt.

Ja tõmbas Olgat peaaegu vägisi kaasa. Noormees põrnitses tänavat imestanult ja pahaendeliselt. Paar läks otse tema poole. Muide, Soustin tõukas Olga natuke kõrvale.

«Terel» möirgas noormees, kiskudes soni peast, aga kui ta oli Soustinile silma vaadanud, taganes juhmil näol.

Olga muigas pisut...

Soustin saatis ta muidugi päris ukseni. Kui Olga oli juba lõngist kinni võtnud, vaatas ta võlutult kuhugi, küllap sõitvad Krimmi silla poole.

«Mida sa nägid?» küsis Soustin.

«Ükskord paistis mulle, kui sa mind saatsid, et sealt, suiga tagant tuleb Tonja. Ja äkki keerab tagasi: vist selleparast, et tundis mu ära ja ei tahtnud mind piinlikku olukorda panna. Ta tuli siis koju alles tunni aja pärast!»

Kuid Zõbini suhtes oli Soustin nüüd ükskõikne. Olga silmades peegeldus sügavsinine sära, see sarnanes mingi naga Partenitis, ja Soustin kartis seda lõpuni meenutada, kartis jälle vanasse meeleolusse sattuda. Tema huultele pressis Olga ette põse, ja huuled libisesid üle selle... Üksinda kodu poole minnes tundis Soustin peaaegu rõõmsat ükskõiksust.

Ja samal õhtul otsustas ta, et sõidab ära, ilma et ta veel

Olgat näeks. Ja otsustas mitte enam helistada. Ja ta ei helistanud tõepoolest.

Kuid ärasõidu eelõhtul, kui ta hakkas asju kokku panema, hämaras, tuli talle Olga meelde ja ta jahmus. Ta pani ruttu riidesse ja jooksis üle tänava telefonijaama. Rääkides pigistas ta toru nii, et pihul valus hakkas, ja surus teise käega silmi kinni. Ta rääkis Olgaga nii, et Olga pidi, pidi minema samuti meeletuks, tormama kohe kodust välja temale vastu... Soustin pani toru ära enne, kui Olga jõudis vastata, ja tõttas Krimmi silla poole.

Kell pool seitse helises Olga korteris teist korda telefon. Rääkis Zõbin toimetusest. Tal on kaks piletit Kunstiteatrisse «Soomusrongi» etendusele. Võib-olla Oljuša tahab lahkumise puhul minna temaga koos? Siis ta ootab natuke teatri ees...

Akendest, millele Olga oli unustanud kardinad ette tõmmata, vaatas sisse pikk, võitmatu öö. Selle teise hingeldavad sõnad seisid alles kõrvus. Viimane öö... Ja polnud veel hilja.

Olga vastas Zõbinile lühidalt:

«Jah, ma tulen.»

Ta kirjutas šeflusalustele sedeli: «Zõbineid ei ole koduses, kuid mõne hetke vältel kartis trepile vaadata. See hullumeelne, ihaldatu, võis ukse taga seista. Ei, kedagi ei olnud, ja tema vaimne vastupanu lagunes pettunult ja nukralt; vaevalt leidis ta endas tahtejõudu peegli ette istuda. Seestpoolt pidulikult valgustatud õdus, soe teater ootas teda öös nagu varjend. Ja ootas rahustav, suur, alati tasakaalukas Tonja. Olga püüdis ainult sellele mõelda. Esimene lähedus Tonjaga algas just teatrist. Tonja helistas talle, oma naabrinnale, toimetusest. Olga šeflusalustele kisavate, sagivalt-kõrgelennuliste ja kuidagi ilma luudeta inimeste virvenduse hulgas kõndis ta hoopis muud, kaimat ja tõsist tööd tegeva inimese korrektse rühiga. Ta erutas Olgat, äratas uudishimu... Zõbin helistas Olgale toimetusest, et tal on piletid, ja Olga istus iseendale naeratades peegli ette, et teha enda kallal meistritööd.

Ta puudutas sinise tušiga natuke lauge. Pärast järelmõtlemist valis helesinised helmed, pikk sinine kleit läi pingul ümber tema kõhu ja puusade ning sabas oli tal slepp. Pannes sõrmeotsad rinnale, keerutas Olga end peegli

ees, — pringilt ümber keha liibuv sensuaalsus, unistavad [illegible] silmad... Ta polnud ammu nii uhkelt riides olnud. Teda ennast erutas ballikiirgus, mis temast hoovas.

Ta läks trepist alla vargsi nagu reetur, ilus, lõhnastatud, kergemeelselt rahutu slepiga... Sel aastal hakati ootamatult pikki kleite kandma. Palituid kanti vajadust mõnda endisi — lühikesi, ja kleidid paistsid oma värviliste rõhadega nende alt välja. Kunstiteatri esiukse juures tõttasid läbi kerge, laternaist särava tuisu naised värviliste rõhade lehvides ja balliuhkuses särades. Üksikud mehed [illegible] oma kallimaid, käed selja taga, silmad vilamas. Nii [illegible] vahel ka Soustin... Kuid Zõbin jäi ühes vahekäigus [illegible], tihedas rahvahulgas; siingi leidis ta kedagi, kellega [illegible] natuke aega tööasjust rääkima. Riietusruumis märkas [illegible] — ja see liigutas teda —, et Zõbinil on uus ülikond seljas, isegi lips ees, mis temaga harva juhtus. Olga sai [illegible], et Zõbin teadis piletitest juba hommikul, ainult delikatsusest ei tahtnud Olgale öelda ja teda juba ette vanistada. Ja metsik valu käis Olgal kehast läbi, valu Zõbini pärast.

«Kui kaua me pole kahekesi teatris käinud, Oljuša, vist [illegible] aastat? Mäletad, enne pulmi?...»

[illegible], mida «pulmadeks» nimetatakse, polnud neil üldse, ja tegi nalja. Ta heitis Olgaga nalja alati natuke pelglikult, kartes, et tema nali pole kuigi peen. Ja mingi nooruslikkus [illegible] neid mõlemaid; nad vajusid toolidele nagu ahistatult poolituttavad, kes alles alustavad mängu. Ja nüüd avanes eesrile, lavalt vaatas nõiduslikult vastu väljamõeldud, pistest tuledest valgustatud päev... Olgal hakkas kergem. Minut möödus minuti järel, ja igaüks neist tähendas Olgale [illegible]. Ja iga minut eemaldas parandamatult, üha tagasipööramatumalt Olgat sellest, kes võib-olla juba vihkas [illegible] küskil selles öös. Vabanemine, rahu... Zõbin kallutas pisut Olga poole õlga, Olga ise andis talle kuuleka, [illegible] käe.

Vaheaegadel kõndisid nad, mees ja naine, käe alt kinni, [illegible] kitsikus kandis nad üles puhvetisse, kus müüdi [illegible] küpsiseid, sojakooke ja teed ühe tüki suhkruga klaasitäie juurde. Järgmises vaatuses hakkas Batalov partisanilaulu laulma. Tumepunane, palja ihuni lõhki särk lehvis tal pööraselt seljas koos lauluga. Saalis tormitses [illegible], verine, hoolimatu uljus. Ja see oli, oli kunagi tõepoolest! Zõbin eemaldus tasakesi Olgast. Ta istus nüüd

puutumatult, võimeline teist ära tõukama, seiskunud pilguga, suu lahti unustatud... Ta jäi lauluga metsikult rahule ja peksis aplodeerides endal käed tuliseks.

Olga küsis temalt vaheajal:

«Tonja, sa ju sõdisid ka vist soomusrongis?»

«Ei, ma olin soomusautol, see on natuke teistsugune riistapuu.» Ta õlad kerkisid ja vajusid erutatult, ta pöördus ühtepuhku inimestele otsa. «Ükskord oli meil niisugune lugu kahekümnendal aastal, kui Wrangel Donbassi suunas läbi murdis... Otsustati soomusautodega tema tagasi hoop anda, et kindlustada taganemist, nagu öeldakse. Noh, kutsuti meid kõiki kokku, ja öeldi otseselt, ausalt: tagasi te muidugi enam ei tule.»

Olga keeras rinna tema poole — ta kas kuulas või ütlesi temas midagi.

«Poisid olid Musta mere laevastikust. Noh, ja sõdi midagi! Võtsime kõvad tropid ja läksime.» Zõbin nagu kõhkimetus äkitselt, märgates temale suunatud Olga uurivat pilku. «Ja läksime... Noh, kõik sai korda. Tulime tagasi... umbes kolme päeva pärast. Näed, käime isegi teatris!»

Zõbin hakkas heatahtlikult naerma. Ja kõik see polnud Olgale see päris. Ja etendus lõppes ärritavalt vara. Ja veel määratu suur tükk elamata ööd. Millised deemonid võisid veel Olgast lahti pääseda, millised hullumeelsed helinad!... Olga kartis koju minna.

Kuid Zõbin, täna haruldaselt üles kruvitud, selline tembutav, pidulik, ennetas teda:

«Oljuša, mis sa arvad, kui me teatri järel natuke pummeldaksime? On sul hõllandus «Metropoli» järele?»

Muidugi oli Olga särades nõus. Aga milleks see «hõllandus», jälle tema sihilik tavaline naljatus, miks ta ikka peitu poeb, mängib temaga nagu lapsega? Oo, kuidas Olga tahaks teda kas või kordki näha nutvana või meeletuna. Aga Zõbin vedas teda, nagu poleks midagi juhtunud, käe all kinni hoides mööda külmunud siniseid väljakuid, sundides teda nagu uiskudega liugu laskma jäätunud asfaldil, ja keerutas teda siis enda ümber, nii et laternad sulasid hõõnudes Olga ees kokku üheks tähiseks sõõriks... Kui Zõbin oleks teadnud, millise magusa tundega kõndis Olga hõljuti — kahekesi — nendes paikades ja millist ebamäärast ja ähmaselt ihalevat laulu need kohad talle roimarlikest kesköödest laulsid!...

Restorani kiusatusi kajastavad peegliklaasist uksed tiirlesid ja läksid lahti.

Olga järel lauda istunud Zõbin vahtis uustulnuka kohtetunud uudishimuga ringi.

Restorani kuplitaolises tühjas kõrguses säras otsekui kummuli kroonlühter. See andis tooni saali pidulikule elegantsusele. Läikivad lauanõud läksid kuhjadena kaugusse. Rangeilmelised kelnerid näitasid kogu oma kehaga taimisolekut kiiresti liikuda. Elu voogas siin keset lõbutsemist ja lilli. Tahtmatult meenusid karmid tänavad, nagu sõja ajal, — nad olid ligidal, siinsamas seina taga, — oma karedate villaste palitute ja sonidega, meenusid toidukaardid. Aga siin... Mingisugust sorti inimeste jaoks tegi neile maa järeleandmise — võib-olla põlgliku järeleandmise? Zõbin keeras end raskelt oma tugitoolis. Raskus oli see, mida kattis ainult suur, halastamatult julge ja tark silmaring. Praegu on ta siis siin ise Olgaga... Muide, esialgu aitab sellest! Zõbin kutsus kelneri, tellis roa, pudeli veini — «ainult Krimmi oma, Olga? Meenutame nüüd sinu Krimmi. Aga mina sõidan ka kuurorti, ainult sellel on teine otstarve!» Olga toetus põiki käele, näidates Zõbinile ainult sirget mõtlikku juukselahku, nina joont ja sooje siharald kaelal. Ta ei näinud, milline hellitav pilk oli temale suunatud.

Restorani keskööl oli täies hoos. Saal täitus rahvast, vestleldi ja suitsetati. Olga jõi klaasi veini. See oli roosat värvi. «Sinu terviseks, et sul oleks edu töös, Tonja!» Ei, küüa ta ei tahtnud. Suurel poodiumil asusid pikkamisi paika moosekandid. Saali sigines vaikus. Kostis tango edvistavat nuuksumist. See oli tants, mida nendel aastatel peeti pooleldi keelatuks, ta pidi varjama endas teistsuguse ühiskonnakorra mürki... Ja tantsijad libisesid üle parketi tankuval kuutõbise sammul, lõug vastu lõuga, silmad silmisse suunatud.

Olgale lähenes üks seitliga moemees idamaiste raugete mustade silmadega; pintsaku teravad reväärid seisid tema rinnal nagu tiivad. Välismaalane? — mõtles Zõbin endamisi ja keeras pilgu kõrtsus kulmul kõrvale. Kuid mees palus luba puhtas vene keeles. Olga tõusis püsti, käed taimilt ette sirutatud.

Ja tuli kustus. Keset saali, taimedest varjatud basseini kohal süttisid värvilised lambid. Ümber basseini heljus tantsijate rõõmus rõõgkäik. Zõbin jälgis seda üsna huvita-

tult. See oli võrdlemisi mudase sadestusega laine, millest kui sügavamalt kaevata... Olga liikus ja liikus tema sõrmed ja nüüd, kui oli ringi teinud, ligines üks soe laik, mida silmad ootasid ja palusid. Olga vankus, pikk, helesinine. Zõbinile tuli millegipärast pähe naeruväärt mõte, et kogu see ärritav ilu, mida Olga seljas kannab, on tehtud Zõbini ajalehe-honoraride eest. Öö takerdus vastuoludesse, tõstetesse ja tühistesse... Jah, ilus naine on tal! Kuid ta pole selline ilus ja ohtlik, kelle võrku nepi ajal langesid mõned tema sõbrad, varem tugevad ja sitked poisid. Olga oli teine — hingelt ära-puutu-mind lilleke, ja Zõbin andis talle siiamaani hoolikalt sellise õiguse. Ta ei ütelnud Olgale isegi siis midagi, kui nad Olga Krimmist tagasi tuleku järel eri tubades elama hakkasid. Võib-olla oli Zõbinil tähtsamatki teha? Ta kutsus kelneri ja sosistas talle midagi. Kelner tõi kiiresti klaasi viina. Zõbin jõi selle järsu liigutusega tühjaks. Ja ta mõtted kandusid peatselt ärasõidule, avarustele, kuhu rong teda viib, seal võimsale hargnevale tööle, mis inimese üle pea enesesse haarab koos tema mõtete ja argsete hingepitsitustega. Aga võib-olla on seegi argus, et ta oli hakanud ärasõitu soovima nagu millegi unustust? ... Ei, Zõbinit lihtsalt piinas tegevusetus. Ja oli vaja koju minna: võib-olla öösel veel helistatakse toimetusest. Üleval süttis valgus; taskurätiga lehvitades läbises laua juurde Olga.

«Kas ma meeldin sulle niisugusena, Tonja?»

«Sa oled aega leidnud tantse ära õppida,» tähendas Zõbin pilkava etteheitega.

«Aga mille jaoks ma pole aega leidnud?»

Zõbin ei vastanud otseselt.

«Miks sa ei räägi, kuidas sul tööl läheb?»

«Ma tulin töölt ära.»

Olgat panid imestama suured punased laigud mehe näol. Nagu oleks ta tahtnud oma tavalise tagasihoidlikkuse piirid ületada, aga ei julge. Ja sai selgeks, et just nüüd võis alata see hirmus pöördeline jutuajamine, mida Olga alati oli vältinud, aga mida tema hing põletavalt igatses. Olga kõrval istus inimene, kes oli tervikuna pärit sellest p e s m i s e s t maailmast, millega kokkusobimatus, nagu Olga mõtles, paiskas tema, Olga, kõrvale tõelisest elust. Ja see inimene oli Tonja, tema mees. Oli vaja mingit hoolimatut liigutust, ja laheneb kõik, mis Olgat murdis ja teda nii

äkiline ahistas... Olga puudutas huultega jälle Tonjaasi.

«Tonja, sul toimetuses on üks töötaja, minu tuttav Soustin... Mis sa temast arvad?»

«Soustin? Nähtavasti töökas poiss, ainult et... tasakaalu, intelligentliku kallakuga. Tahab perifeeriasse sõita. Vaatame teda, kuidas ta uuel tööl toime tuleb, seal on vastutus suurem.»

«Aga sa ju tead, Tonja, ajakirjanikuamet pole tal õpinud... Soustinil jäi ülikool pooleli, ta on keemik.»

Olga raskis, tõstmata siniste laugudega silmi veiniklaasilt. «Ta tahab õppimist jätkata, selles on kogu tema lootus, ta tahab end avaldada ükskõik missuguses teaduslikus töös...»

Kas tema hääl viimati ei kõlanud liiga tuliselt, igatsuse taustusen?

«Mis seal siis ikka,» ütles Zõbin, «las õpib. Selliseid inimesi on meil praegu eriti vaja, — sa saad ise aru, — seoses riisaastakuga... Meil on palju spetsiaalseid kõrgkoole, kursusi, ja neid saab olema veelgi rohkem. Palun väga, õpi, töötal»

Olga liigutas õlga.

«Mulle tundub, et sa räägid veidi teisest asjast...»

Ja Olga heitis äkitselt, ühe hoobiga oma pilgu tema silmade sügavusse. Kas Olgale ei paistnud, et neis väreleb midagi põgenevat, ebatruud, teadvat?... Kerkisid kümned pisiasjad, mis olid kunagi märkamatult mällu sööbinud. Kas mees, tema sarnane, kes tookord öösel ümber pöördus, peaaegu jooksis ära nende välisukse juurest... Põgusad kohtumised Soustiniga pärast mehe külastamist toimetuse koridoris (mööda minnes oli Zõbin kogemata mitu korda temale tunnistajaks); on ju lühikesi, tabatud pilke, mis on sõnadest avameelsemad ja hirmsamad... Olgat valdas häbi ja raevukas uhkus ja ta vihkas ennast. Kas ta peab selle inimese abiga väljapääsu otsima? Ta naeratas kibedalt oma eksimuses.

«Noh, pole tähtis, Tonja,» kavaldas Olga juba, «aga miks ka ise sõidad ja mind kaasa ei kutsu?»

«Kelle hooleks jäävad siis sinu veidrikud? Muide,» läks tõsine hääl kohe tõsiseks. «Kui ma sinna kohale jõuan, lähen, vaatan ringi ja siis kirjutan: võib-olla on sulle kaugel kasulik sinna sõita... kas või ajutiseks. Üldse, selle pummeldamise asemel... Noh, ma olen süüdi! Me peak-

sime vist lõpuks rääkima ja mõtlema, Oljuša . . . sinust ja meist mõlemast.»

Olga nägu tõmbus pilve ja ta ajas end sirgu.

«Lase mul endal seda teha.»

«Noh, tee proovi. Siis kirjuta . . .»

Ta jäi armastusväärseks ja heldeks, see tema Tonja kuni lõpuni ja tellis kojusõiduks takso. Ta veiderdas, hoiti hooletult istmele nagu vilunud pummeldaja, lõbustas Olgat. Ja tee peal embas Olgat ustava, teda mitte kuhugi põgeneda laskva käega. Olgal oli kitsas ja hea, ja pea hakkas ringi. Ta soovis salaja endamisi: Noh, suudle! . . . Ja kõige kohal, kui tuled keereldes möödusid, kaldus tema peale nagu vastuseks mehe nägu, mees otsis teda, kuid ühing rõõmsa vastuolu toimel keeras Olga end ära, rebis end lahti tema tugevast ja tungivast embusest akna poole, ning oleks sealt välgatanud midagi ootamatult huvitavat: see oli mäng.

Kuid trepil nõudis ta seevastu, et Tonja jälle tema pea ümbert kinni võtaks. Olga kergitas end ja vajus tagasi lebades tema käel, ja hüüdis: «Tonja! Ma olen purjus!» Zõbin tegi teeseldult ehmunud näo, manitses teda: «Inimesed kuulevad, see on skandaal . . . Olga!» — «Ma olen purjus, Tonja!» naeris Olga laginal ja kukkus jälle, et Zõbin teda kannaks, tassiks nagu kotti.

Koridoris seisatasid mõlemad, naeratasid teineteisele. Kumbki neist ei saanud aru, mille üle naeratab, ja mõlemad läksid oma tuppa riidest lahti võtma.

Palitu alles seljas, tõttas Olga oma laua juurde, haaras kätte lokkispäise enesetapja pildi ja tõstis silmade juurde . . . Luuletaja vaatas kuhugi temast mööda, võõrdsõnalt, unistavalt. Olga tegi lauasahtli lahti, pistis pildi sõgavale selle põhja ja klõpsutas luku karmilt kinni. Siis võttis kapist vastava raamatu, lehitses seda ja tõmbas vahele peidetud postkaardi . . . Palitu tülitas Olgat, kuid oli vaja nööbid lahti teha ja siis vajuski see jalgade juurde.

Ülesvõte oli tehtud hommikul Partenitis. Mõlemad Soustin ja Olga, lamasid meres õlg õla kõrval, naerusid poolalasti, ja kumbki kõveras nagu vibu, sest tõusulaine on neile just praegu selja tagant peale tulemas, on juba puistanud neile pähe säravaid vahupritsmeid. Aga lõõmajate silmad nägid sel ajal palavaid mägesid, viinamarja istandikke, paradiislikku taevasina! . . . Olga rebis foto pakkamisi pooleks, — ühele poolele jäi tema pea ja paljas

kõrval helmestega, nendesamaste helesinistega, — siis rebis teist kord, kuidas juhtus, seejärel kiskus tükkideks, aina väiksemaiks ja väiksemaiks. Ja õhuaknast lendas välja lõpuks peotäis paberipuru.

Olga viivitas, seadis pea kesköise tuule kätte, see oli juba ega värskendanud, oli täis kurttummi mälestusi. Kummi väljaku poolt lähenes raske valjenev mürin. Olgat ärritas tuttav väljapääsmatuse eelaimus . . . Üle sillutuse puistasid kumava valguse laigud. Seal liikus AMO lööktöökoja igaõine demonstratsioon. Autod tulid pimedusest lõpmatu roduna, pidulikult kärarikkad ja laulvad, puistasid lõõgikusädemeid ja lippude laide, autod voogasid üksteise järel, ja inimesed, kes olid nad oma kätega teinud ja neile juu sisse puhunud, seisid pidulikult nende peal püsti. Läbi linna liikus lihtsate palitute ja sonidega meeste ning peakattide ja viltkübaratega naistööliste pidulik rongkäik . . . Naiste laul kõlas eriti meeletult, selles pulbitses uhkus ja tõsihimuline juubeldus, mis oli võib-olla suunatud ka Olga vastu, kelles polnud veel kustunud «Metropol», mis märatses temas oma tulede ja fokstrotiga. Tal kibelesid magusasti silmalaud. Vaimustus, ühine nende kättesaamatute, teda eitavate inimestega, niikuinii ülendas ka teda, tõstis ta pea püsti, sest polnud enam millegagi hingata, sest ta puudus jälle öist viisi. Kui saaks temagi, temagi nendega koos olla!

Akki tundus, et koridoris uks paukus. Südame tardudes hüppas Olga põrandale ja jooksis kikivarvul läve juurde. Jah, koridori mööda lähenesid hiilivad sammud. Tema sammud. Akna tagant kostis veel mürinat, Olga silmad klõpsusid pisaraist. Ta sööstis tagasi seina äärde, nõrkes nagu minestuses; õitsev ja õnnelik naine ootas.

Sammud läksid mööda, koridoris kõlksatas telefon, — tõenäõlisti oli Zõbinil oma telefoniga midagi juhtunud. Suunmutatud kõnelus . . . Sammud tulid tagasi, ja jälle kõlksatas uks. See läks otsustavalt kinni, terveks ööks. Raabus vaikus, läbi õhuakna kostis kaugelt-kaugelt laulu, nagu tuule toodud. Olga rabeles, haaras ukselingist, vajutas selle alla ja laskis jälle lahti.

Ja tundis, kuidas ta sisemiselt kustub, kustub näonahk, kustuvad käed. Ainult sinine kleit ilutses liiga heledalt, ebakõhaselt heledasti tema keha ümber, karjus nagu õnnejõu tulekul. Ta proovis istuda laua ääres toolil. Laual, lambivarju all, säras tugev, kuuekümneküünlane valgus,

kuid tuba oli tabamatu pimeduse vangis. See sündis [illegible] bis endas, talumatult hõõgvel söeniitides... Olga [illegible] üksinda oma kirevas rüüs kirst-toas, keset seintel [illegible] vaid aneemilisi ebamaiseid lilli, keset kahvatuki[illegible] peeni mustreid, mis olid siin-seal kärbestest mustatud [illegible] siin-seal külaliste kukaldest hõõrutud. Aeg oli tuba [illegible] krohvida.

Kui kaua aega ta viibis sellises seosetus kurtuses [illegible] tund, kaks? Tal oli vaja sinist klaasi, mis seisis tualett[illegible] laual. Veneetsia klaasi oli talle sünnipäevaks kinkinud [illegible] šeflusalune poeet. Kapist otsis ta välja roosa veega pudeli. Olgal oli ammu juba olemas sublimaat mitmesuguste[illegible] kosmeetilisteks vajadusteks, seda oli raske saada, kuid Olga, moenaine, sai. Klaasis oli vedelik omandanud [illegible] musta värvi. Klaasist tuli apteegi lõhna. Olga nuusutas [illegible] kirtsutas nina.

Õhuaken aga oli ikka lahti. Kuskil all, vabaduses, sõitis tühi voorimees, hobuse kabjad plaksusid aeglaselt, vahel libisesid. Aknast sadas sisse märga lund, Olga paljast kaela last käis üle läbitungiv, aga meeldiv värin. Ja pimeduses millesse olid mässitud korrused, elas surematu kajana [illegible] see, mis oli nende akende all mööda tormanud ja olemas olnud päeva ja öö jooksul. Kõik see, mis polnud veel lõpule jõudnud, pitsitas sisimas ärevalt ja vaigistamatult [illegible]

Ja naine, kes klaasi valmis hoidis, sai aru, et seda, mida ta teha kavatses, ei kavatsenud ta hoopiski mitte [illegible] selt... Olga astus õhuakna juurde ja loksutas klaasist vedeliku välja. Silmad sadasid lund täis. All sõitis voori-mees kiirustamata, kumaras kas tukastusest või tarkusest. Ta venis mööda magavatest majadest, kustunud laternatest, mingitest väljamõeldud öistest varjudest, ja Krimmi sild avas tema ees lõpmatutest tuledest valgustatud vähenevat tunneli, otsekui ennetades kaugemal laiuva linna sära ja sügavust, mis oli suur nagu elu.

Soustin ärkas kuskil teisel pool Rjazani. Pehme ase kõlkus nagu häll. Kümmekond aastat polnud ta enda ümber näinud selliseid avasüliseid, keerlevaid lumevälju. Sõudsid mööda teeäärsed raudteeputkad, pooleldi hange sadanud põõsad, puust lambalaut mustunud õlest katusemüü[illegible] all... See oli postirong, millega Soustin sõitis, see peatus tihti, — alles hilja öösel pidi Soustin maha minema [illegible]

[illegible] poolpaaemas ja sealt veel kakskümmend kilomeetrit [illegible]ga sõitma. Ta käis peaaegu igas peatuses maas, [illegible] pooleldi unustatud ja temas imelikku värinat esile [illegible] jaamanimetusi. Isegi tuules viirastasid ähmased [illegible]pöördumatud laulukajad... Ja vagunite juures tam[illegible] päris Mšanski moodi rahvas — viisud jalas, kollased [illegible]katteta poolkasukad seljas, läkiläkid peas, ja päris [illegible]küla moodi rudises lumi jalgade all, ja võimsad haa[illegible] klaasina sätendavas härmatises okstega kerkisid täp[illegible] samuti kui lapsepõlves kirikukooli juures; kriuksuga [illegible]plaksatav jaamauks meenutas vanaisa poe umb[illegible]

[illegible]skva tuiskas järjest rohkem lumest ja Mšanskist [illegible]

[illegible], paljude aastate järel sõitis ta kodumaile, tema, [illegible] Soustin, kes omal ajal paljajalu tolknes turupoodide [illegible] ja sai võmme kuklasse, ja kui suuremaks kasvas, [illegible] tainast vanaisa pagaritööstuses. Kuidas võtavad [illegible] vastu viltuvajunud tuhmisilmalised Konnaküla maja[illegible], armetu isamaja olustik, kust ta oli ammu lahkunud [illegible] rääkis juba temale võõrast keelt? Ta katsus raama[illegible] pilku heita, mida ta Moskvas oli alustanud, kuid ka [illegible] romaani ridade kerkisid ikka needsamad mõtted ligi[illegible]sest kohtumisest, mida Soustin ühelt poolt soovis, aga [illegible] teiselt poolt temas hirmu tekitas.

[illegible] magamisest ei tulnud midagi välja. Tarvitses vaid silmad sulgeda, kui nendes kutsumatult jälle süttis [illegible]skva, üleeilne kinnikasvamata põletav haav.

[illegible]kord hulkus Soustin kella üheteistkümneni õhtul [illegible] maja läheduses. Ta oli ise selles teadlik, et meele[illegible], millele ta on endas voli andnud, on alandav... Hul[illegible] kui alandav, sest aeg ja inimesed tema ümber olid [illegible]atud hoopis teisest pingest, sest halastamatud jõud [illegible]kasid tema pea kohal kokku... Vahel tundus talle, et [illegible] juba jookseb, taga aetud nende poolt nagu too mees «Vaskratsanikus». Trammide, veoautode öö, halvasti valgustatud, väljapääsuta, lämbuv...

[illegible] veel Zamoskvoretšje korter. Oli vaja sinna minna ja [illegible] ärasõitu hüvasti jätta. Või ehk jälle petta ennast [illegible] rahunemisega? Ta tormas sinna täiskiilutud [illegible], rippudes piinatud keha kogu raskusega rihma [illegible], silmad kinni... Tuttaval pookpimedal õuel vanku[illegible] needsamad künnapuud, viletsuse ja puhta nooruse

tunnistajad, akendest langes kahvatut, otsekul [illegible] valgust. Soustinile meenus pelmeenidega pesupaak ja [illegible] teda hetkeks haaranud vaimustushoog... Nüüd aga [illegible] kogu meie maa vaimustushoos, ja isegi see maadligi [illegible] nud akendega korter kogu oma lihtlabase eluga oli [illegible] nud kuhugi, võib-olla ennetanudki Soustini, öö[illegible] tormates koos ajaga nähtamatus peatumatus rongis. [illegible] kälimees Miša, lööktööline, kes on juba määratud [illegible] kaupluse juhatajaks, Katjuša ja Ljuba elasid, töötasid [illegible] lega ja õppisid asjalikult, ilma et oleksid niisama ringi [illegible] tinud; nad teadsid, kuhu nende rong läheb, ja [illegible] selles poleks nad nüüd ära andnud. Soustini rong aga [illegible] jus järgmisel päeval kell kuus õhtul.

Tõepoolest oligi korteri perekondlikku ellu tulnud [illegible] ebamugav muudatus. Vaatamata hilisele ajale [illegible] Mišat ega Katjušat kodus. Üks oli laos: mingi [illegible] kauba inventeerimine, teine oli pärast tööd [illegible] Ljuba tõmbas kiiruga puuvillase kitli selga ja võttis [illegible] tini rõõmsalt vastu. Läbi söögitoa, kus magas Djunka [illegible] kus lamp oli rätikuga tihedalt kaetud, läksid mõlemad [illegible] kikivarvul. Soustin istus Katjuša voodile. Valgus langes [illegible] Ljuba kiharais profiilile ja poollahtisele, tõsiselt tähele [illegible] panevale suule. Ta ei kahetsenud, et Kolja ära sõidab, [illegible] ta sai aru niisama hästi kui teisedki, milline aktiivne [illegible] praegu on. Sellise alistuva tõsidusega, peaaegu palve[illegible] sega võis naine suhtuda ainult sõjasse. Aga ikkagi [illegible] Soustinile imelik: miks Katjuša ei taibanud täna varem koju tulla? Aga võib-olla ta pole üldse kursustel, vaid [illegible] praegu tumedate puude all Kremli müüri ääres, kus paarikesed õndsalt teineteise käsi soojendavad? Katjuša, püha Katjuša... Temagi naiseihu tahtis rõõmu, [illegible] magusat ohtu... Ei, see polnud armukadedus; kuid [illegible] jääda üksi, täiesti üksi, nii et isegi kõige raskema halguse ajal tema voodi kohale ei kummarduks keegi, kõige [illegible] sem inimene?...

Ta kiirustas minekule, vaatamata Ljuba anuvale, [illegible] heitlikule keelitusele, vaatamata sellele, et Katjuša [illegible] iga minut koju tulema. Tal oli vaja kuhugi liikuda; ta teadis, et koduski hakkab tal poole tunni pärast vastik. Ljuba ohkas ja tüli teda saatma. Ljuba jäi lävele [illegible] ja Soustin viivitas, otsekui tema tumma kutse peale...

«Noh, tervita Mišat. Aga meie jätame hüvasti, homme vaevalt...»

Soustini kasukahõlmad olid lahti. Ljuba painutas kuulekalt oma peenikese keha talle vastu. Soustin lämbus [illegible] huultel, imes end nendesse kogu oma kannatusega, [illegible] hambad krigisesid karjatusest. Selle tüdruku silmad [illegible] unelevaks, tema rinnad värisesid Soustini rinna all [illegible] linnukesed. Soustin surus ta vastu ust ja jooksis [illegible] vaatamata välja.

[illegible] kesköised kuivad lumeräitsakad. Ühel tänaval [illegible] ära oodata lõpmatu veoautode rodu, mis laulude ja [illegible] kutega mööda sõitsid. Rongkäik keeras Moskva jõe [illegible], kesklinna poole, kus värises taeva taustal riigilipu [illegible], kus kõrgusid hoonete udused kaljurüngad. Suur [illegible], «Metropol»...

Katjuša tuli järgmisel päeval saatma. Silmad ikka samasugused selged ja hoolitsevad nagu alati. Kui rumalad olid [illegible] mõtted temast! Näe siis: palus tema pärast töölt [illegible] ära, küpsetas teemoonaks pirukaid. Ja ei kannatanud [illegible] välja, hakkas hoogsalt tema poissmehetuba koristama, kraapides jahmatuses nurkadest ja aknalaudadelt [illegible] igasugu prahti, vanu ajalehti, mustandite tükke. [illegible], perekondlikku kodusust tulvas temast, pulbitses [illegible] sees. Milline naine ta oli! Temaga tõotas olla täiuslik, [illegible], häirimatu, siiras elu ja samasugune töö. Ja kes oleks [illegible] mõelda temast Soustini igaveseks lahutamisele!...

«[illegible], Katjuša, oleme natuke koos lahkumise eel!» Soustin tõmbas teda õrnalt enda poole ja pani kušetile istuma. «Kui hea on, kui me oleme kahekesi koos nagu oma toas! [illegible] oleme mõlemad küllalt väsinud, Katjuša... Tead mis, otsustame...» Vabanemistunne aina laienes temas, valdas [illegible] piiritult, akendest hoovas sisse talve külm, kiirgav [illegible], ta uskus, et see päev, eelseisev ärasõit on viimne [illegible], mille taga algab uus, terve elu. «Tead, otsustame, Katjuša, et niipea kui ma tagasi tulen, otsime toa maksku [illegible] maksab! Elamukooperatiivis lubavad alles aasta pärast. [illegible] paljud sõidavad nüüd komandeeringusse, annavad [illegible] ära. Minule on see aasta kõige tõsisem...»

Katjuša ei ütelnud midagi ja näppis vaevu hingates [illegible] narmaid, millega ta oli äsja tolmu pühkinud. Tema, Katjuša, ei oganud kunagi enda jaoks midagi nõuda.

«[illegible] murranguline aasta. Ma hakkan nõudma ja [illegible]... Saan selle oma tööga. Ja me hakkame mõlemad [illegible], aga suvel sõidame kuhugi puhkama..., Krimmi! [illegible] oled mulle kilbiks, Katjuša!»

Katjuša tõstis Soustini poole oma õnnelikud silmad, kuid bist ei saanud Katjuša muidugi aru... Ja kui lapselikult rõõmus oli ta, kui sai lõpuks koos unistada!

«Jah, Kolja, sul on ammu aeg. Ma ei tea, miks sa viimasel sügise mööda lasksid! Käisid nagu mingi vooras ringi... Nüüd aga on seda kerge teha, Kolja, praegu tuleb vastu... Sul on teeneid, sinu paremad aastad võttis kodusõda. Ma mõtlen ka enda peale, Kolja: milleks mulle need notariaalkursused, ma võin nüüd midagi huvitavamat valida, mingi spetsiaalse tehnikumi, eks ole? See oleks ju suurepärane!»

Katjuša kodunes päriselt, surus end ise tema vastu, kõõras end konksu. Hea inimene! Ja magusat valmisolekut luges Soustin tema roosatama löönud näolt, pisut avatud punastelt huultelt, sellest külgeliibumisest — naise hetkelikku valmisolekut. Kolja ju sõitis ära pikaks ajaks, Katjuša hoolitses, et ta õrnus oleks lahkumise eel tõlelik. Tervine päev sätendas piiritult, pani kõike unustama... Soustin vabastas end tasakesi.

«Ma pean veel voorimehe leidma, Katjuša, ma tulen kümne minuti pärast tagasi.»

Kuid see asi osutus pisut keerulisemaks, ja Soustin tuli tagasi alles poole tunni pärast. Katjuša koristas ikka veel. Ja millegi ettenägematult ebameeldivaga torkas silma kirjutuslaua tühjus, — laud oli samuti koristatud, rasmus tuist lage. Seal, paremal, — meenus Soustinile, — oli «Anti-Dühringi» alla pistetud Olga päevapilt pealkirjaga ja veel üks foto, millel ta oli koos Olgaga veetõusu ajal. Ta tegi järsku, otsekui kogemata kapiukse lahti: jah, «Anti-Dühring» seisis seal eraldi. Pidi ta küll ometi kraamima. Soustin vaatas ringi. Katjuša jälgis teda ja viis raskelt pilgu kõrvale nagu kurjategija...

Kas klaarida neid asju nüüd, kutsuda jälle esile valusaid kummitusi?... Soustin eelistas ära minna, klomp kurgus, viies endaga kaasa nende vaikivate ja alandlike silmade koorma. Hiljem, hiljem...

... Uinutav lumi keerles akna taga. Puude ja ürgorgude kohal kulges vagun oma rammestava, õdusa umbusega eesriided akende ees, peegliklaasist ustega, mitmesuguseid ametiastmes Moskva inimestega, kes kõndisid edasi-tagasi, suitsetasid, lugesid... Ei, mugav ei paistnud see vagun sugugi, ta oli nagu mingi võõrkeha keset lumega kaetud külade üksluisust; temas sõitvate inimeste sunnitud jõude-

ühise puhus mingi asjalik vaim, võib-olla koguni mingi ametiline korrektsus: vagun tundus edasikanduva staabina. Tema akende taga laius maa nagu tööks avatud taimat.

Ärasõidupäeval — see oli veel enne Katjuša tulekut — läks Soustin vastutava sekretäri juurde, oli sunnitud sinna minema.

Zõbin luges midagi oma kabinetis. Miks ta tegi äkki selle tõrjuva liigutuse? Soustin sai sellest aru, kui ta oli pingsalt vaadanud laual lahti tehtud toimikut trükitud tekstidega. Ta oli samasugust toimikut korduvalt Kalahubhi käes näinud, kuid iga kord ainult kaugelt... Zõbin sulges kiiresti toimiku ja pani peo selle peale.

Soustin võttis siiski istet.

«Noh, head reisi ja edu töös!» Zõbin toetas selja rõõmsalt vastu toolikorju. «Millal rong läheb?»

Soustin ütles tagasihoidlikult, et ta tahaks enne äraõitu saada oma töö jaoks põhjalikumaid juhendeid.

«Juhendeid? Kirjutage tõtt, ja ongi kõik. Lähemalt? Kirjutage sellest, kuidas külas süveneb kollektiviseerimise protsess, kuidas käitub kulak... võitlusest tema vastu. Jah... kirjutage kaadrist, kes külast ehitustele läheb. Te ütlete, et see rajoon on teie kodukoht, et te tunnete tema minevikku? Võtke siis minevikust mõned faktikesed, mis on eredamad ja reljeefsemad, näiteks, kuidas kulakud rahvast ekspluateerisid. Saate täielikumalt asju valgustada. (Pigem häbelikkusest võttis Soustin välja taskuraamatu ja hakkas kirjutama, et mitte talle silma vaadata.) Teie artiklite keel on väga ilukirjanduslik, kuid ma pean teile ütlema, te ärge solvuge... ilu ärge seal väga taga ajage, seltsimees Soustin, andke fakte, rohkem fakte. Tõde...»

Soustin heitis suletud toimikule ettevaatliku pilgu. Mida need partei kõrgemaist organeist tulnud dokumendid sisaldasid, seda oli ette nähtud teada ainult Zõbinil ja Kalahubhil, need loeti ette ainult parteiliikmetele kinnistel koosolekutel... Soustin muidugi sai väga hästi aru, mida tähendavad mõned liiga tähtsad dokumendid lahinguolukorras, kui vaenlane on lähedal...

«Tõde ei tule mitte ainult näha, seltsimees Soustin, teda tuleb osata välja selgitada. Nii räägitakse, näiteks, et bolševikud panevad oma ajalehtedes, aruannetes ja nii edasi teele mingid erilised prillid ette... Ja juhtub, et seda ei

räägi mitte ainult argi-inimesed. Nii!» Zõbin osutas ka seda märkamata toimikule. «Ütleme näiteks, et kusagil Tambovis või Ruzajevkas mädandasid tölplased elevaskris mõnisada tonni vilja ära. (Ja Soustin mõtles, et tõenäoliselt kus on just see öeldud — Tambovis ja Ruzajevkas.) Kas see tähendab, et meie aparaat üldse kuhugi ei kõlba, et ta iialgi ei tule toime sellega, mida me edasi arendame, ja et üldse tuleb meie viljavarumise süsteem kahtluse alla seada? Ei, nii võivad arutleda ainult need, kellel on kasulik näha mitte kogu tõde, vaid ainult fakti esimest, väliset poolt! Tõde on targem.»

Zõbin võttis ruttu välja paberossikarbi, pani suitsu ja pakkus ka Soustinile.

«Võtame veel ühe näite. Ühes tehases rivistuvad töölised lõunavaheajal tubakakioski ette järjekorda. Te teate, et meil paberossidega varustamises tekivad mõnikord vaheajad. («Ja mitte ainult paberossidega,» tahtis Soustin lisada.) Niisiis: kiosk on kinni, paberosse ei ole, mehed seisavad, ligikaudu paarsada inimest. Vaheaeg lõpeb, mehed seisavad, ära ei lähe. Administratsioon annab kõrgusvile: minge tsehhidesse. Mehed võtavad kioski ülalt, lähevad tsehhi, panevad kioski maha ja jälle seavad end selle ette järjekorda. Tunni või paari pärast tuleb veoauto paberossidega. Aga pool tööpäeva on läinud kaotsi, jutud . . . töö on lohakile jäänud . . . Eks kõlbaksk ära telegramm valgekaartlikule lehele? Et näete, kuidas töölisele kannatus proovile pannakse, kuidas neid on tüüdanud jandamine igasuguste kaartide ja puudustega! Aga see on ainult fakti esimene pool. Võtame nüüd teise poole: järgmisel päeval tulevad tehasesse seltsimehed, räägivad, kavavad tuha alt tule välja, komsomol lööb kihama, tehase tõmmatakse jube aur peale, — tõsi küll, ta pole veel tööseisaku tagajärgedest üle saanud, kuid on saamas, ja mehed peab öösel tsehhidest peaaegu et jõuga ära ajama! Järelikult on tõde selles, et näha, kus ja millised on siin peamised toimivad jõud, ja need esile tõstma . . . Misjuures on siin siis prillid? Seltsimees Soustin, tõde on ainult üks: tõde on see, mis on klassi jaoks raudne vajadus. Muidu, küllap te saate sellest ilma minutagi hästi aru. Ega siis asjata pole «Tõde» ka meie partei keskhäälekandja nimeks pandud . . .»

Soustin kuulas ja kritseldas oma taskuraamatusse mingeid mustreid. Zõbinis oli täna midagi ebaharilikku, eriti

tatud, imestamapanevat . . . Nagu oleks ta äkki tühjad asjad kõrvale heitnud, end sirgu ajanud . . . Üks juhtijaist, kes mõtteid ei mõlguta . . . Ja võib-olla on neil kodus tõlgaga olnud õnnelikud muudatused?

Soustin tõusis püsti.

«Aga kui juhtub niisugune asi, seltsimees Zõbin . . . Ühes ajalehes . . .» Ta tuhlas narristi ajalehtede hunnikus Zõbini laual, ei leidnud midagi ja lõi erutatult käega. «Pole tähtis. Seal kirjutas üks autor aktuaalse sõnumi toidusaamise puudusest kaupluses. Ja teate, millele ta kõik välja ütles, mis autorit kõige enam pahandas? Miks ei ole kauplustes tööliste jaoks hapusid kompvekke! Nii ta kirjutab ja teab välku: meie tööline armastab tee juurde haput! Meie tööline!» Tuttav kuum ja pime viha valdas Soustini ja pilduas teda toas ringi. «Te vabandage, seltsimees Zõbin, ma tean, mis need hapud kompvekid lihtrahva jaoks olid, mida müüdi kolm tükki kopika eest ja mida isegi seebi kaaluis juurde pandi. Ise aga see sussutav krants armastab vistlati kohvi juua «Metropolis». Miks ta siis töölise, peremehe puhul julgeb meelepaha tunda ainult hapude kompvekkide pärast?»

Ta hingeldas, tema käed värisesid. Zõbin oli ka püsti tõusnud ja vaatas teda pilkava ja mingi uue uudishimuga.

«Noh, labaseid tüüpe ja oludele kohanejaid on meil küll ja küll. Üht-teist te ütlesite õieti, — et töölistel oleks samasugune laud kui «Metropolis». Aga te teete ka pahempoolsuse pattu . . .» Zõbin muigas naljatlevalt lahkumiseks. «Mina käin ka vahel harva «Metropolis».»

Ta sirutas käe:

«Nõusõs.» Ja vaatas Soustinile tähelepanelikult otsa: «Aga kuidas teil Kalabuhhiga on?»

Soustin sai aru: pärast seda juhtumit pakuti talle kaitset, kui see peaks vajalik olema . . .

«Pole viga.»

«Pole viga? Jah . . . Ja miks te meile kordagi pole ütelnud, et te õppida tahate? Oh teid, keemikut küll! Meie toimetusel on side igasuguste instituutidega ja ta võib teile alati kaasa aidata. Mõtelge sellele.»

Soustin oleks peaaegu tagasi põrganud ja pomises midagi tõusnult. Olga oli kõigele lisaks tema salajasima mõtte ära rääkinud . . . Sellega jutuajamine lõppeski. Jutuajamine lõppes sõbralikult, kuid mällu jäi midagi peremehelikku, hoiatavat, see tuli lakkamatult kaasa mööda lund

vagunite viltuste varjude ja aknaist paistva Moskva valguse vöötide näol . . . see ulatus kuni Mšanskini välja.

Mšansk!

Kas ta tõesti sõidab Mšanski?

Viimased jaamavahed, mis ta sõitis pilkases öös, paistsid Soustinile lõpmatuina. Kas pole tee hange tuisanud? Ühes väikeses jaamas ei pidanud ta vastu, läks vagunist välja, — ei, öine lumi oli rahulik, muinasjutuline, kadus silmapiirile ühetasasena. Lihtsalt tema süda oma kohutavas pekslemises jõudis ette tundidest ja minutitest. Viimaks lendas minema, lõppes tume mets. Eilsel tuli tasandik, — Soustin taipas selle olemasolu akendetagusest hägus, — ja mööda tasandikku läheb Mšanski maantee, ja maanteelt on kohe näha metsa tagant väljailmunud rongi tulesid.

Soustin läks vagunist maha ja pani kohvrid lumele. Klaaside klirinal plaksatas jaama uks. Paremalt heitis läbi lumetolmu selget valgust latern. Vaguni kõrval jooksev maamees, karune müts peas, jäi äkki seisma.

«Nikolai Filatõtš, kas see olete teie? Mina olen Vasjanja, mäletate, väikesest peast mängisime koos. Õde saatis teile vastu.»

Soustin teretas rõõmsasti.

«Jah, jah . . .»

«Teie oodake jaamas, ma jooksen saani juurde, seal on teile kasukas ja vildid. Üks minut!»

Ja mees tormas ülepeakaela minema. Soustin läks jaama ooteruumi. Diivanil, aknalaudadel ja tühjal puhvetil magasid rusuvas poolpimeduses segamini inimesed. Üks naine seisis ja kiigutas süles last ning äiutas teda. Piletikassa juures tunglesid hunnikus koos mõned hilinenud mehed, vammused seljas ja pambud õlal. Päris lambi juures rippus plakat — Krimmi sinine kallas, auto juures ilus daam looriga, mis lehvib palmide, losside ja paabulinnukarva mere kohal, — viimati Olga? Soustin vaatas plakatit, pimedas aga norskas keegi nagu umbses tares, laps aina nuttis, aina nuttis, ja meenus haihtuv õnn, Partenit, ja tal hakkas nagu kuidagi hirm enda pärast.

Teenistusvalmis, vaimustatud Vasjanja aitas ümber riietuda ja viis kohvrid saani. Nad istusid peale. Kasukas kattis Soustini suu ja silmad. Kui nad sillale sõitsid, hakkas tuul vabalt kohisema, tõi külma, igale poole laius luminehundistepp — ilma ainsagi põõsa ja elamuta.

Vasjanja kallutas end Soustini kõrva juurde:

«Teie venna Petruška viisin ma ka sedasi öösel minema. Ta küll tema sai näguripäevi näha!»

Kuulsid aeg-ajalt viled, saan raputas ja pani tukastama hing süda tardus poolunes.

Kuke väsimatu, kõrvulukustav kiremine . . . Kukk kires kuskil tuhande versta kaugusel Moskvast. Sõõrmetesse hõlma pirukate pidulik hõng. Ja mõnutunne, palav lapsepõlvesaegne mõnutunne rammestas keha: õde pani kalli külalise küljega ahju äärde, mille ta oli puid säästmata tulikuumaks kütnud. Koduses krigisevas voodis sirutas Soustin end muretult.

Mšansk!

Soustin kargas üles suure, huvitava päeva kärsitus eelõhtuses.

Kõigepealt vaja ringi vaadata . . . Mõlemad aknad oli pimedaks katnud kähar jäine lehestik. Suures toas polnud isam näha vanaisa-aegseid palkseinu: need olid ära krohvitud ja mingisuguste kirstukarva roosiliste tapeetidega kaetud. Nojah, Pjotr kaubitses üksvahe ka tapeetidega. Naabruses olevasse külma saali viiv uks oli kinni löödud, et poleks tarvis asjata kütta . . . Seinal akende vahel trükipilt koitanud raamis, veel vanaisast säilinud, läbeles seisnud, mustunud. Milline imelik piinav tunne hakkab vaevama!

Soustin astus koguni taburetile, et ligemalt vaadata. Nagu oleks ta hauda pilgu heitnud . . . Seesama oja vahutab kividel puitunud lõuendi peal, edasi paistab hollandi uuski, mõistusele arusaamatu, ja mingi norus muinasjutuline poiss, laia äärega kübar peas, õngitseb kalu, — hämarus ja ammuaegsus on ta peaaegu kustutanud. Ja Soustinile meenusid tema teised virgutused — nooruses, külma ja ajal; kuidas ta siis uskus, et kuskil suures maailmas, mägede ja orgude taga ootab teda seni leidmata õnn! Nojah, eks Nikolai Soustin ongi nüüd käinud mägede ja orgude taga, tulnud tagasi koju, nüüd on ta kolmekümne viie aastane . . .

Ta pani pintsaku selga ja läks õue läbi köögi, kus õde ahju juures õiendas. Rohkem polnud majasse eluruume jäänudki kui tuba ja köök . . . Õde kolistas ettevaatlikult pannidega, liikus kikivarvul, mõeldes, et külaline veel

magab. Sellest oli tunda armastust ja haledat, orjalikku kartust...

«Kolja, heldekene, kuidas sa paljalt välja lähed!» ahmitas õde. «Külmetad!»

«Mine ikka, Nastja, ma olen terve mees,» tõrjus Soustin.

Ja tõepoolest — põskedele ilmus tume puna, Moskva pintsak istus hästi ja mehiselt laiadel õlgadel, «rinnal oli peene puhta särgi kaelus lahti. Ta tundis seljaga, et õde oma hädaorust teda vaadates rõõmu tundis.

Hommikune lumi oli vaikne, kohev ja ulatus põlvini. Soustin läks algul poolkeldri sihis, kus omal ajal asus vanaisa küpsetusruum, — sealt vaatas vastu mahajäetud külmunud auk, isegi põrand oli üles kistud, vististi kütepuudeks. Õuel vedeles katkine, poolmädanenud regi. Kolm kõhna kana kargasid ehmunult Soustini eest kõrvale, jättes kohevale neitsilikule lumele jälgi. Kuuri katusel hargutasid paljad sarikad, nende peal kõdunesid mõnes kohas õlest katte jäänused. Oo, Pjotr, Pjotr!... Ja väljakäigukohta polnud kusagil. Jäljed viisid kuurivärava taha, mis oli kuidagi teivastega kokku löödud, tagaõuele — see oli kunagi peibutavate mängude, päästva põgenemise ja hirmu paik! Vaevalt oli Soustin sinna kolmes kõveras pugenud, kui ülevalt, räästast, pudenes torkivat lund silmadesse, põue, isegi kaenla alla. Oh, see oli alles elu ja värskus! Tore!

Ta peatus. Tema ees laius lumega kaetud ja tarastatud lagendik, — varem oli siin saun, nüüd seda enam ei olnud. Ümberringi ja kaugemal valged aiamaad tarajäänustega, remmelgad, varesed... Veel kaugemal — jõeäärne kõrge kallas; selle peal paistis tagaõuede poolt peatänav — Penza tänav. Ta uuris, kus on üks või teine maja, kus postkontor, kus haljasala. Äikesevarjundiga taeva taustal paistsid ülearu selgesti lumega kaetud põõsad ja lumised katused, nendest üle kõrgusid kellatornid, mille ristid olid maha saetud. Ja vaikus ümberringi, vaikus, nagu oleksid tal vildid jalas... Ja nendesse unenägudesse tuli Soustin ametialaste ülesannetega! Ta kummardus, haaras peod lund täis ja hakkas endal kaela ja nägu hõõruma.

Kui ta majja tagasi tuli, ilutses toas tõeline pidulaud. Sumises vasksamovar. Puhtal linal puhkas aurav pirukas, olgugi rukkijahust, aga ikkagi pirukas, kapsa ja munadega, paksult rasvaga määritud koorik peal. Ja terve liustäis armastatud «kakkusid», see tähendab rukkijahust tehtud

pirukaid hapukoore sees, pealt võrguga kaunistatud, nagu kõrgõnskis juba vanast ajast kombeks. Ja isegi pool liitrit tõna säras patuselt laual. Soustin oli liigutatud, — nagu oleks vanaisad teda nii austavalt vastu võtnud ja hellitanud. Ja samas sai ta aru, et õde oli selle kostituse jaoks kulutanud muidugi osa tema enda poolt saadetud rahast, tema aga saatis talle kuus nelikümmend-viiskümmend rubla. Soustin oli tema juures köögis äsja näinud orvuna seisvaid panne ja potte: need kõnelesid vaesest ja kokkuhoidlikust elust, raasukestest. Ja Moskvas oli ta kümne aasta jooksul lakanud koguni uskumast, et tal kuskil on olemas õde.

Õde õlendas kohmetult laua juures, pani venna pidulikult istuma, ja tal koguni vääratas aupaklikkusest keel, ta ütles vennale «teie»: «Olge ikka, Koljakene, küll mina siin pärast!...» Seljas oli tal pruuni, vanaeidelikku värvi villane kootud jakk, — vististi kõige korralikum, mis tal oli. Kõhn, vara vananenud ja ära kuivanud nägu, kael kõõnes kahest jämedast soonest. Vanaisa vedas omal ajal teda laatadel ja turgudel ringi, sundis laeka juures seisma. Nii ta siis seisiski, ja mängis maha oma neiupõlve. Jäi ainult tuba ja köök...

«Ma oleksin pirukad lihaga teinud — neljapäeval tapeti Blinovide juures orikas, — aga ei jõudnud, kõik oli juba laialt veetud. Muidugi, enda juures pidada ei julge...»

«Nii on ju ka väga tore, suurepärane!» kiitis teda Soustin.

«Miks see nii on, Koljakene: loomi tappa ei tohi, nõukogu ei luba, aga kui alles hoiad — oled kulak?» ja ehmatas äkki: «Mis ma nüüd lobisen, pirukas jahtub ära!»

Soustin võttis kohvrist Moskva külakosti: teed, suhkrut, mõned karbid konserve, kaks kuiva vorsti ja isegi Katja pirukad, mida ta teel peaaegu polnud puudutanudki. Õde vaatas arglikult ja vaikselt.

Siis valas ta kaks viinaklaasi täis, lõi risti ette ja pühkis peega pisara.

«Noh, annaks jumal kõike head, Koljakene... sinu tuleku puhul!»

Nad jõid. Samovar sumises perekondlikult; valge, vaikne ja rahulik päev vaatas jäälilledes aknast sisse. Mingigugune ammune sõjaeelne päev, seda oli tunda isegi viina sunalõhnas... Rahulolematu vanaisa õiendab vististi all, pegaritöökojas. Võib-olla asutada nüüd minema haljasalale

preilidega pidu pidama? Pooltühjas toas vedelesid kadunud, unustusse vajunud asjad. Poiss pildi peal ongitsa kalu. Surnud ümbritsesid tummalt, sugulaslikult Soustini. Kus on ilmsi-maailm?

«Sa, Koljakene, ära naera antikristuse üle: inimesed nägid teda Põrkini külas. Esijalgadel on hobusekabjad, tagumistel lehmasõrad.»

Õel ei leidunud isegi soovi esitada talle kõige vältimatumat küsimust: kuhu see kõik läheb, see praegune, ja mille lega lõpeb? Nii rusuvalt kehvasti elas tema mõistus. Ta rääkis talle pooleldi väljasurnud Mšanski pisikesest maailmast, sugulasist ja tuttavaist, sattudes kohe hoogu, kui neist juttu tuli, — sellesse oli vististi koondunud tema pea mine huvi elus. Kes surnud, kes abiellunud, kes ise oma elu kallale kippunud, kes teadmata kadunud, kes sõitnud kaugele maale, Moskvasse või Siberisse, kes saanud mingi kõrge ameti. Kuigi õde, nagu selgesti näha oli, praegust korda sügavalt eitas, suhtus ta kõrgetesse ametitesse kadetseva austusega ja lausus sõna «komissar» harda sosinaga.

Ja sedamööda kuidas Soustin viinaklaase tühjendas, hakkas see pooleldi unustatud pisike maailm teda magusasti külge tõmbama ja elevile ajama. Tema ees elavnes Pensa tänav niisugusena, nagu ta teda oli näinud noorpõlves: ta seisis kõrgel kaldal, Konnakülast ülalpool oma suurte kivimajadega, mis kuulusid paremast soost inimestele — ametnikele või kaupmeestele. Pihtaedades mängisid kitsarid, kiviste akende taga olid varjul uhked ära-puutumatud iludused või nad jalutasid aedades, mis roomasid paradiisilike õunapuutihnikutena päris Mša äärde, kus voolas kallaste kõrguseni triiki rohke tulvana vesi. Kui Kolka juba suure paljajalgse poisinolgina saiakoormaga läbi selle tänava sõitis, kiskus ta häbi pärast nokatsi päris silmitsi ja tegi näoga koledaid grimasse, et teda ära ei tuntaks. Tol ajal luges ta palavikuliselt Hamsunit. Saunas, tagahoovis hoidis ta vanaisa eest varjul oma kolbe ja preparaate, ja suguseid pulbreid teaduslike katsete jaoks ja pidi ükskord enda lämmastikhappega peaaegu ära põletama.

Ja tal tuli võitmatu soov — nii et lausa hing kinni jäi — minna Pensa tänavale kõndima.

«Mine muidugi, Koljakene,» kiitis õde järele, «ja sugulastega saad ka üksiti kokku. Ühed sugulased meil on veel jäänud: Ivan Alekseitš Žurkini perekond. Võib-olla on

Petrušast ka midagi uut kuulda. Sest ajast kui ta vaeseke ära läks, pole me temast sõnakesti teadust saanud . . .»

Ta pühkis rätikuotstega silmi ja nuuksatas.

«Ja maja võetakse ilma temata ära, võetakse päris ära, Koljakene, aetakse mind viimasest varjupaigast minema, mis minust saab, uhuu-u . . . Muudkui kolab siin ringi see lige mees . . . kehvik Kuzma Fjodorõtš . . . käib ja muudkui ahib.»

«Missugune Kuzma Fjodorõtš?»

«Vaen-lane.»

Ja vajus peaga lauale.

Soustin kargas püsti, võttis tema haledate värisevate õlgade ümbert kinni (see mure oli talle raske ja võõras), ja tõmbas tema märjad sõrmed näo eest ära. Ta oli valmis ütlema lohutades vihastama: kuidas võib Nastja muretseda niisuguse ilmse rumaluse pärast? Ta ju kirjutas . . . kõige tõenäolisemal ajal läheb ta isiklikult nõukogusse ja harutab selle sõlme lahti. Kes seal ülemuseks on?

«Kes seal siis ära ei ole, endine karjus on asjameheks . . . oskab vaevalt kirja . . . Butõrin on ta nimi.»

Küll ta selle karjapoisiga räägib juba nagu vaja. Naljakas! Ja suveks on vaja tingimata maja remontida, kuurile katus teha, tara ümber õue püstitada . . . Ta kummardus ema kohale, kõikvõimas rahustaja, käskis teda ruttu riidesse panna, et koos minna.

Ja õde läks rõõmsamaks.

«Ma olen juba kõigile rääkinud, et sina, Kolja, oled omamoodi inimene, ei sina saa ühegi võimu ajal hukka. Aga mitka sa oma abikaasat ühes ei võtnud?» Ja pisut vintis, laulis ta naiselikul kombel: «Küll ma oleks teda vaadanud, oma õekest! . . .»

Tänaval jäi ta oma rikka mehe moel riietatud vennast supaklikult natuke maha ja vahtis vastutulijaile varjamatu kättemaksuhimulise uhkusega otsa. Soustin ei märganud midagi. Tema lapsepõlve tänav, Konna tänav, poppide muldrikud, tuhka ja õlgi täis puistatud tee . . . Vastu sattusid ainult tähtsusetud mehed ja vanaeided. Kus on siis võimsad mehed? Pensa tänava järsakult sõitsid jääd mööda alla lapsed, silmad säramas peas, ise räbalaisse riietatud, ükskõik kuidas juhtub. Nende lapsepõlv paistis nagu kuristiku teiselt poolelt. Nemad saavad tasuta nende heaks ettevalmistatud ja ümberehitatud elu!

Ta tundis ära maja Pensa tänava nurgal, kahekorruse-

lise, tellisevärvilise, — linnapea maja, mis kunagi lapsepõlves paistis talle pilvelõhkujana. Tänavat mööda läbi tihedas summas vammustes maamehed. Kõrval ja taga kõndisid tääkidega punaväelased ja naised.

«Kes need on?» küsis Soustin ühelt elatanud habemikult vahtijalt rahutult.

See vaatas talle mõnitava teravusega otsa.

«Meie omad viivad omasid,» pomises ta ja pööras end kohe ära.

Õde ütles talle kartlikult kõrva:

«Need on kulakud, Koljakene, neid viiakse kohtusse, linnapea majas on nüüd kohus . . .»

Soustin hakkas neile tahtmatult rutem järele minema, ahne uudishimu ja värin olid tal ihus. Ta sattus kohe sõnade keerisesse. Kui poleks ainult olnud õde, kellel suu juba tõmbles ja silmad tagasihoidmatult pisarais pilkusid . . . Ta tõmbas õde kättpidi järele.

Ja tänav kiskus jälle Soustini tähelepanu kõrvale. Möödaminejad kõndisid nagu vanastigi keset teed. Kus on need kõrged nõiduslikud majad? Arusaadav, et neid pole kunagi olnudki. Neli-viis kivikasti kitsaste kolkamoodsate akendega. Teised olid kõik kolmeaknalised kodanikemajad muldrikega, pinkidega õhtuseks jutuvaterdamiseks, kidurate raagpajudega; räästad ja aknaraamid kaunistatud kisendavalt keeruliste puunikerdustega: igasugused kuked, sõõrid ja nurgad — isetegevusliku lameda fantaasia viis, millest süda pööritama lõi ja mis tekitas rõhatisi. Üks pool tänavast oli hoopis metsistunud ja künka tõttu vildak, lund täis tuisanud, mille peal polnud ühtegi rada näha, ja künka taga jälle lagendik. Pensa tänav avanes silmadele niisugusena, nagu oleks ta haua põhja kaevatud . . . Vastutulijaist ei tundnud Soustin mitte kedagi: hiljuti ilmunud rahvas, võõras, ükskõikne. Nojah, nüüd on suureks kasvanud needsamad, kes omal ajal paljaste kõhtudega jooksid õlgkatustega alevis ja õuedel. Need aga, kes olid temavanused, kellele võis end võidukalt näidata, need on ära söötnud, on Mšanskist, aga mõned ka elust lahkunud. Esmakordselt tajus ta Mšanski kogu tema manduvas tühjuses. Ja midagi rahutut, alles tundmatut lehvitas tuul piki plankusid, üle katuste, kaudu lõhutud pihtaedade. Nurgapealselt sildilt luges Soustin:

Internatsionaalne tänav

Nad läksid üle tühja turuplatsi. Silmad asustasid selle tahtmatult endiste poodide, kaupluste ja letiridade viirastustega. Kingul seisid kaks kirikut nagu alasti. Ühte vaatas Soustin sisse. Altar ja kogu selle ümbrus oli täis kaera, kaerakuhje ja -hunnikuid, millesse uppusid pühakute raugahabemed. Valgus langes tuhmilt läbi kuplite, tekitades vilja peal pronksikarva, loojangut meenutava kiirguse. Siis olid kunagi valgustatud maameeste pead õhtusel jumalateenistusel . . . Kiriku juures ootas mitu rege maalõunast, trióóride juurde ronisid üle vilja peremehed kitsadalt lehkavais lambanahka kasukais, oli kuulda murdekeelt. Mšanski ligidal rääkisid mõned külad põhjamaade elementidega murrakut; sellisest külast olid pärit ka Soustini esivanemad. Talle kostis kõrvu midagi unustamatult mšanskilikku, ilmsi ja unelmas . . .

Õde sibas Soustinile igale poole järele, must rätt peas, jõuded hukkamõistvalt kokku surutud nagu palveõel. Nad mõlemad olid kasvanud vanaisa juures nagu võõraslapsed. Soustin, mees, sai elus siiski järje peale . . . Ongi taiharuline haljasala, mis asub kõrgel linnavallil, muistse muldkremli jäänustel. Linna taga venis samasugune vana, iidsetest aegadest pärit vall, mille varjul elanikud end kunagi nogailaste rüüsteretkede eest kaitsesid. Aegade hämaruses oli Mšanski kohal Murumza, legendaarne muidvalaste pealinn. Linn oli Soustini kujutluses alati mähitud muinasloolisse ajaloolisse uttu, millesse nimetult olid uppunud ka mingid tema ebatavalised suguvõsakaaslased.

«Kas sa lolli Pronkat mäletad?» küsis õde.

«Miks ei!»

Ja õde rääkis loo Pronkast.

Pronka oli kogu ringkonnas tuntud täitanud, paksude huultega vägev mehemürakas Selitbast, nõrgamõistusliku isamõisa libitsev naeratus näol, kes armuandi kerjates käis ringi laatadel, turgudel ja matustel. Peale selle aitas ta pidi lõhkuda nunnakloostris, kadudes nädalateks vuntsidega vanaeitede suletud kongidesse.

Möödunud talvel külmas Pronka endise nunnakloostri, nüüdse sovhoosi müüri ääres surnuks. Ta maeti Selitba külasse. Just matustest jutustaski õde erilise tundega ja ärevil häälel. Pärast surma oli rahvasuu vaese hullu pühaks kuulutanud. Vaevalt oli kirst kirikust välja toodud, kui isamõisa maja juures telliti hingepalve. Teise maja juures

nõuti jälle hingepalve lugemist. Kirstu taha kogunes suur sünge rahvasumm. Igasugused vabatahtlikud rahva hulgast maksid jumalateenistuse eest. Edasi loeti surnud idioodi hinge eest juba ilma palumata salme kordamööda iga õue juures. Esimesel päeval ei jõutud kirstu kolmandikust külastki läbi viia ja ööseks viidi ta kirikusse tagasi.

«Kolm päeva maeti,» õhkas õde heldinult. «Vaimulikud ei jõudnud teda kuidagi kalmistule viia. Aga kus oli rahvast! Räägitakse, et nüüd usku ei ole... Aga kui paljud meilt Mšanskist matustele läksid, ja mina ka tahtsin minna, aga kartsin pahandust... Niigi on juba pahandust palju, Koljakene.»

Soustin kuulas teda muigava tähelepanuga. Need matused kuulusid juba nende «faktikeste» kategooriasse, mida Zõbin mainis, neist vist maksaks kirjutada. Muidugi oli see üks vastupanuvorm; see oli varjatult ja hävitamatult peidus ka tema enda ões, aga milline väeti, lootusetu, laibalik vastupanu see oli!

Ja nüüd tuli endine politsei pritsimajaga, mille õued peksti joodikuid ja sulisid. Ja järsaku serval vangla. Vangla katkistest tellistest rusuval, ammu madalaks kulunud müüril oli midagi sugulaslikku õe jutustusega, see meenutas pärisorjust, Nikolai-aegset lõputut soldatipõlve.

Nüüd asus siin kooperatiivne rätsepatöökoda.

Nudikärsalised kivist toed hoidsid endist vanglat järsaku kohal... All aga olid pruunid, kõveriti laialijooksevad vaese rahva agulid, pajud, tagahoovid, mis põldudeks üle läksid, väljal Nogai vall, valli taga ääretu tuisune lumi... Kas polnud viinauim veel tuuldunud, piinas mingi igatseva laulmata lauluna? Ammusel juulikuu õhtuhämarusel saadeti siin mobiliseerituid, peeti palveid, ja kaltsudes maameeste summ, ümbritsetud ratsavalvuritest, läks kuulekalt ristteele, jaama, vennashaudade juurde. Ja siin, vanglaväljakul, kostis esimene kukelauluna veniv meeletu naiste itkemine, tõusis lendu, vajus maha ja langes maa peale... Aga ükskord — Kolka oli siis kaheksa-aastane poisike — peksid ümbruskonnast kokkusõitnud turukaupmehed sellel väljakul millegi tõttu kinnipüütud meest; see mees tõusis üles ja kukkus jälle, verine, punase habemetutiga, võõbatud särk seljas. See mees oli kolm kuud enne seda kadunud läinud isa, hüüdnimega Kutsikas. Kuidas siis lapse hambad lõgisesid!... Soustin surus endas maha midagi, mis oli valmis välja purskuma, krampi kiskuma... Ja polnudki

enam kaugel — ainult üle platsi minna — Žurkinid, sugulased.

Žurkinite perekond elas Planskaja, nüüdses Uritski tänavas, pehkinud hoones. Paksu mehekuuega Polja kõigutas toas ägedalt kahele poole hälli, lämbudes nutust; kuidagi muud veeres ja möirgas tema seelikute peal põrandal. Alguses puuris ta Soustini võõrastava vaenuliku pilguga.

«See on ju Nikolai Filatõtš, issakene!» lõi ta nägu varsti sirama.

Tal olid ikka needsamad selged bojaaritari silmad. Ta lükkas hälli kõrvale, et ruumi saada, suudelda, — see karjuv olend läks tema seeliku küljest lahti, lendas kukerpalli ja rõõkis veel koledamalt. Käigu pealt tõukas Polja ämmuli sui vahtivat umbes kaheteistkümneaastast põetud pesaga tüdrukut: «Ninka, tõsta ometi Maška maast üles!» — Ja hakkas prahti taburettidelt ära lükkama, tõstes neid ühku, siis sööstis jälle hälli juurde, kus laps enam ei nutnud, vaid luksus. Kaks poisijõmpsikat, põetud lamba kombel viirgudega, seljas pikad tüdruku-sarafanid, seisid õlg õla kõrval eemal, kummalgi põial suus, ja vahtisid Soustini altkulmu. Soustin istus, palitut seljast võtmata, ja vaatas häbelikul pilgul ringi.

Katkised põrandalauad; nurgas kirstu peal vatitortidega mustad kaltsud, pärast kellegi magamist kokku lükatud; paks ja lämmatav lehk siinsamas ahju peal kuivatatavaist mähkmeist. Aknalaudadelt tilkus vett... Seinal, päevapildil, oli Žurkin ise noorpõlves, paksude vurrudega, ristpistes väljaõmmeldud särk seljas, pisike nokats lopsakail juuksekiharail, lõõtspill põlvedel. «Kaader...» — meenusid jälle Zõbini sõnad... Ja vaatamata vaesusele ja puudusele võttis Žurkin selle pildi tegemise ajal pühade puhul, jõulüdel ja lihavõttel, raisates viimase raha, vanaisa külalisena vastu, — mitte halvemini kui teised inimesed, — naliyka, singi ja igasuguse kalaga, ja lubas endale ning naisele maiustada Mšanskis ennekuulmatu joogiga — kakaoga. Vanaisa oma suguseltsiga võttis kostitamise ülelaiva leebusega vastu, kuid Vanja seetõttu veel tema silmis ei tõusnud. «Räägitakse, et sa jood kakaod nagu härrasrahvas?» küsis vanaisa lahkumiseks, hävitavalt muiates... Ja vastikult oli tunda kirstutegija igava, armetu elu hõngu, mis oli lootusetu nagu lapse nutt. Soustin jagas lastele peotäie Moskva kompvekke. Mõlemad poisid tulid,

kleit seljas, argsi talle lähemale ja krahmasid vaikides tema käest saagi. Õde vaatas altkulmu halvakspanevalt saagi jaotamist.

Kui laps hällis vaikseks jäi (kolmeaastast Maškat kiigutas tüdruk süles, raamat enda ees lahti, kuid ainitine pilk Soustinile suunatud), rahunes ka Polja, hakkas rääkima, kuid pöördus rohkem õe poole ja kuulas Soustini, kui ei suvatses sõna sekka öelda, ilma et oleks küsimusi esitanud, harda, kõigega nõustuva aupaklikkusega. Ta läks ühtsi elavaks, kui hakati Žurkinist rääkima.

«Miks ei, Vanja saatis sada rubla, aitäh temale! Ja kirjutab, et tööd on nii palju, et tahavad lõhki kiskuda! Ta teeb ka õhtuti tööd — parandab lõõtspille. Õhtuteks, tead, antakse talle eraldi ruum, kus on rahulikum. Nähtavasti meeldib ta üllemustele, ja eks nad siis pea temast lugu. Ta on ju niisugune teisi austav inimene, kartlik, ei ütle kellelegi sõna vastu!»

Poisid võrdlesid sel ajal sosinal oma saaki, siis läksid hirmsasti riidu. Nad peksid teineteist salaja, hääletult, oli ainult kuulda nohinat ja rusikate luist vopsumist vasti põetud päid, kleidihõlmad lendasid vihaselt üles, näidates, et nende all pükse ei ole. Polja haaras juttu katkestamata kummalgi kõrvast kinni ja löi kolm korda nende otsimikud kokku, nii et Soustinil koguni võõrastavalt silmade ees tumenes.

Õde, kes harjumusest kahtlustavalt üle mõlema õla vaatas, kummardus Polja poole ja küsis ainult huuli liigutades: oli selge, mida.

«Sellest ta ei kirjuta midagi... Noh, ta ei taha muidugi ennast ega teda sisse vedada.» Polja jutt tasanes samuti poolsosinaks. «Ainult kirjutab pooleldi märku andes, et meie tuttavad on ennast ka hästi sisse seadnud ja koguni veel paremini, nagu millegi juhatajaks või nii. Ma rääkisin kogu aeg, et see teie oma oleks juba ammu pidanud ära kaduma...»

Õde ei rõõmustanud seda kuuldes, ei avanud vanatüdruku kitsisid huuli: võib-olla tundis ta selle sõnumi puhul veel kibedamalt oma mahajäetust ja üksindust? Laua taga tuupis tüdruk raamatu kohal liialdatult valjusti ühte ja sedasama, nähtavasti ainult auahnusest: «*Der Schüler* — õpilane! *Der Schüler* — õpilane!» — keerates pead vargsi ühtepuhku Soustini poole, — kas teda ei vapusta asjaolu, et tüdruk juba saksa keelt loeb. Ja Soustini vaevas järele

jätmatult mõte, et lühike päev on lõppemas, akna taga hämaridub, ja kuhugi ega millekski pole vaja väravast välja minna. Moskva oma tuledega elas kuskil mõistusega kättesaamatul planeedil.

Pärast umbset tuba oli külma käes rõõm hingata. Noh, nüüd oli ta kümne aasta järel Žurkini juures käinud... Õde lonkis tema taga lahutamatu ja millekski kurvalt kohustava varjuna. Äkki ta karjatas ja haaras Soustini varrukast kinni.

Kõrvaltänavast, mis turule viis, kostis rauakriginat. Üks teise järel veeresid välja kaks traktorit. Tegelikult nad peaaegu roomasid, kuid kõrvulukustavast mürast ja lumepilvedest, mis rataste alt üles paiskusid, tekkis mulje, et nad meeletult kihutavad. Õde rippus kramplikult Soustini käe otsas ja tõukas teda tagant:

«Butõrin... vaata, see ongi seesama karjapoiss Butõrin!»

Poiss, kes esimesel traktoril istus, ei paistnud välimuselt midagi erilist olevat. Ta heitis vaevalt pilgu Soustinile, ulles täielikult hõivatud oma võimust vappuva ja teda vedava koletise üle, — ta oli täis vallatut, lapselikku vaimustust. Need ei olnud enam unenäod, vaid tõeline, realilikult lõhnav petrooleumikarmu tõelisus, teine, Soustinile alles tundmata Mšanski elu. Vintis maamees jat, õlad kõveras, seisma ja vaatas mürinale etteheitvalt järele.

«Kom-mu-naarid!» hüüdis ta nagu ähvardavalt ja tahtis nähtavasti vänge sõimusõna juurde lisada. Kuid Soustini nähes hoidus sellest, krabas mõlema käega mütsi peast ja kummardas.

Paari päeva pärast sattus Soustin õhtuhämaras küla servas üksinda olema.

Ta otsis Vasjanjat, oma küüdimeest, kes elas kuskil Znovražnaja tänavas. Uue, praeguse Mšanski tundmaõppimist otsustas Soustin alustada just temast, esiteks sellepärast, et siit oli kergem peale hakata, — Vasjanja ise oli teda kutsunud juttu ajama, ja teiseks sellepärast, et ta Vasjanjat, sama Konnaküla jõuka mehe poega osaliselt juba lapsepõlvest saadik tundis. Seega ilmnes, et oli olemas ühe maamehe terviklik elulugu, kuid loo keskel olid selgu valged laigud, punktiir.

Muide, mis ajaloosse puutub... Kohalikus raamatukogus, kuhu Soustin päeval sisse astus, leidus seinal selline sisuga loetelu:

TÄHTSAMAD SÜNDMUSED END. LINNA JA PRAEGUSE RAJOONIKESKUSE MŠANSKI KÜLA ELUS

Asutatud vana mordva asula Murumza asemele . . .	1555 a.
Vallutatud Stepan Razini meeste poolt kasakas Miška Haritonovi juhtimisel	1670 a.
Läks Moskva riigi kindlustatud linnade koosseisu . .	1674 a.
Nogai hordi poolt rüüstatud	1717 a.
Ühines Pugatšoviga, vojevood Andejev poodud . . .	1774 a.
Määratud namestnitšestvo maakonnalinnaks . . .	1780 a.
Esimene maakondlik nõukogude kongress	1917 a.
Üles seatud esimene raadioaparaat valjuhääldajaga . .	1930 a.
Üle Mšanski lendas esimene lennuk . . .	7. novembril 1938 a.

Asula servas mustendasid harvad majad — nende vahed läksid järjest suuremaks. Päris risttee ääres oli kivist maja, seal tapeti kunagi koloniaalkaupmees, kellel olid suured rahad... Loojang oli tulipunane, mis tegi esemed ülearu tumedaks, otsekui reljeefseks. Ja kogu Mšanskist oli ainult pool näha, poolt võis siit ainult aimata ebaselge lähemate majade hunniku ja kaugema pimeduse, põõsaste, kuldnokapuuride ja kellatornilaipade järgi, mis paistsid vastu taevast.

Ja peaasi, mida tehti sellel tohutusse ajaloolisse kaugusse kaduval maal, nende väljapealsete loojangute all, oli: kogu maa industrialiseerimine, põllumajanduse kollektiviseerimine.

Ja imelik: mõlemad aja otsad, mida lahutas selline koletu kaugus ja erinevus, — see muistne ots legendaarse pealinna Murumzaga, Nogai valliga, Soustini tundmatute suguvõsakaaslastega, kes sellel maal midagi tegid, ja see ots, mis on praegu, — need mõlemad otsad sulasid kustuvas loojangus mõtestatud vastuvaidlematuks, paratamatuks ja igaveseks ühtsuseks kokku. Pooleldi Moskva, pooleldi siinne inimene peatus ja mõtles.

Aga asula üldsegi ei kustunud. Paksude rippuvate õlgkatuste all hakkasid hingitsema tulukesed. Turu kohal süttis elektrilambi leek. Elekter pandi siin sisse hiljuti, kui Soustin juba ära oli.

Lõpuks näidati talle Vasjanja maja. See oli üleni, aknad välja arvatud, peremehelikult kaetud õlekubudega ja sarnanes vanataadiga, kellel on silmini habe. Koputuse peale

kargas Vasjanja välja. Ta võttis rõõmustades mütsi peast ja ei pannudki seda enam pähe, kui ta külalist hoolitsevalt juba järel viis, — Soustinile meenus seejuures õe ja Polja tüütsev aupaklikkus: kahtlemata oli mšansklastel liialdatud, fantastiline ettekujutus tema ametiseisust ja vägevusest.

Peaaegu oleks ta end väravas ära löönud, mille järel algas pime õu — juba esimese sammu juures polnud mitte midagi näha. Muretsevalt katsus ta taskus olevat viinapudelit, mis oli meelega valmis pandud, et jutuajamine tuleks avameelne. Jalge all oli õlgedest pehme ja kohev pind. Ou oli üleni kaetud õlgedega, ainult keskele oli jäetud aken, millest tähed paistsid. Pime ja soe nagu kasuka sees. «Loomadele meeldib nii,» seletas Vasjanja. Nähtamatust laudast kostis puristamist ja mõminat ning sealt tungis sõõrmeisse paksu, magusat ja sooja sõnniku lehka.

Seevastu eeskojas oli pilkane pimedus ja augud muldpõrandas, nii et murra või jalad. Soustin sai kuidagi ka eeskojast läbi.

Poole toast võttis enda alla määratu suur ahi; selle peal nähtavasti magas Vasjanja koos naisega. Klava-nimeline naine tuli kohe välja ja teretas Soustini liiga pika ja tugeva käepigistusega. Omatehtud tattnina valgustas tuba. Nurgas, kolme tillukese ikooni all seisis laud. Vasjanja ise istus selle juurde vana kulunud kasti otsa, mille ta enne perviti seadis, ja pani Soustini lagunenud viini toolile. Madala akna alla oli kahe püti peale pandud lauatükk, nii et tekkis midagi pingi taolist, ja sinna olid kuhjatud mustade taldrikute virnad, pann, tühi mõhk, üldse igasugune kolu. Ukse juures põrandal oli kaljaastja, Vasjanja tahtis kalja pakkuda ja valada, aga sealt nirises ainult paksu. Laua all hõõrus end vastu jalgu ja määgis lammas, must, karakuli-siidise villaga, valge laik silmal. Rändlaager, rändlaager...

Vasjanja seletas ohates ja tähendusrikkalt:

«Jah, Nikolai Filatõtš, elan nagu õnnetuse läbi kannatanu.»

Ta hakkas Soustinile kohe tulekahjust rääkima: kuidas tuli korraga toas lahti puhkes ja ära põles kaks tekki, kaks paari naise poolsaapaid, neist ühed uued, paar Vasjanja saapaid, voodi — ja paljugi mis kraami veel!

Soustinil hakkas kõhe nii üksikasjalisest esemete ülesloetelemisest, mitte seda ei tahtnud ta kuulda.

Vasjanja jätkas juttu, kuidas ta hakkas lammastega tegelema, et uut tare üles lüüa, — alguses müüs omad maha, siis ostis ja müüs võõraid, ja äkki tuli tema juurde kehvik Kuzma Fjodorõtš hääleõigusest ilmajätmise lehega . . .

Kuzma Fjodorõtšist oli Soustin juba korduvalt kuulnud. Ta küsis Vasjanja käest, kes see mees on.

«Ah Kuzma Fjodorõtš? Sinder, närukael!»

Naine lõikus viina juurde soolakurke ja tõi need puutaldrikul lauale. Vasjanja ütles kiitvalt:

«See on minu Klava.»

Klava pilgutas ilusaid ripsmeid, ja ta silmis välgatas midagi enesearmastuslikku, häbitut ja hellitusega harjunut. See ei olnud tavaline maamehe naine . . . Ja Vasjanja püüdis kinni Soustini tuliseks löönud pilgu. Ta embas Klavat mingi vaenulikkuse ja aplusega ning lükkas ta õrnalt laua äärest poolpimedasse.

Ta kordas veel oma arvamust, valas ka Soustinile ja jäi ise mõnuga.

«Kas teie, Nikolai Filatõtš, elate Kremlis? Nii-nii, ahah . . .»

Soustin küsis:

«Aga kuidas teil kolhoosiga on, Vasjanja?»

Vasjanja lõi silmad kõrvale ja niistas sõrmedega tattaina pragisevat ja lehkavat tahti.

«Nõukogude elekter,» ütles ta ja ohkas. «Varsti jõuame võib-olla peeruvalguseni välja, Nikolai Filatõtš . . . Noh, mis kolhoosist rääkida! Kolhoosnikutele anti igaühele pood kaera ja viisteist rubla raha, — kas sellest siis elada saab? Arvestage välja: ühe hinge peale kogub talumees neli kümmend üheksa puuda, kuludeks läheb kakskümmend viis puuda, jääb puhtalt kätte kakskümmend neli puuda. Neid puudasid on ju vaja, et pojale pulmadeks vildid teha . . . Või kui talumees tahab, müüb lehma ära, lamba, saab oma kakssada rubla, muretseb pojale pintsaku, lõõtsmoonika, vildid . . . Aga kus ta kolhoosis seda võtab?»

Ja edasi jälle midagi saabastest, samovarist, pintsakust ja eriti viltidest. Missugune tüütu, pisiasjade küljes rippuv mõttelaad, — mõtles Soustin, — ilma perspektiivita, ilma koiduvalguseta homsel silmapiiril, see on arvestatud ainult just niisuguse tare kitsa maailma jaoks . . . Tuhanded ägedad ja kõrgelennulised vastuväited, pealegi vintsa olekust moondunud, kihisesid tal keelel, kuid Vasjanja ei

laskunud esialgu rääkida. Vasjanja jäi õndsalt ja kaitsetult parju.

«. . . Aga hääleõiguse andsid nad muidugi tagasi, sest siin olen just see õige kehvik: näe, Klaval pole vahetuseks särkigi . . . Klava, tule siia, joo!» hüüdis ta.

Naine tuli kuulekalt poolpimedast välja ja istus kuulõbise, tardunud maonaeratusega lauda.

«Teate, Nikolai Filatõtš, mina lõin endale tare üles paljast naelast, tühja koha peale, ja ma võin peale selle veel paljugi teha! Teie Petruša kaapis Krasnogorski ja tegutseb seal, mõned mehed põgenevad Djušambesse tühjadele maadele . . . Nojah, ega Djušambeski hullem ei ole kui siin. Aga kolhoos — see tähendab, et meie künname põldu, nemad aga lõksutavad lõugu. Aga kes nemad on, Nikolai Filatõtš! Oleks nad olema õiged inimesed, õpetatud nagu teie . . . näe, teie pidasite aastate tagant meeles, astusite sisse, ei põlanud ära meie kehva elamist. Ähh!»

Vasjanja haaras Soustini käe, sirutas end, — vist tahtis suudelda, kuid Soustin tõmbus kõrvale. Siis hakkas Vasjanja nutusel häälel laulma: «Oh sina saatus, minu saatus, vaese mehe vilets põlv . . .» Ta laulis tundmustega, õhates, venitatud pausidega, kuid ei lõpetanud esimest salmigi, vaarutas pead ja kiristas hambaid nii läbilõikavalt, nii sungelt, et Soustinil külm judin üle selja käis.

Klava jõi selle vahe sees kuuldamatult ja krõmpsutas kurki, märjad, maiad huuled pruntis. Siis palus Vasjanja ka teda laulda — samuti ilmse uhkustundega, ja Klava puhkis huuled kuivaks ning laulis: «Sa istud tule juures ja vaatad murega . . .» Vasjanja läks tasakesi kaasa. Vahel heitis Klava Soustinile pilgu, tumeda ja pika, nagu oleks ta oma sügavaimast sisimast saatnud talle seda murelikku armastusromanssi, ja seejuures ei saanud Soustin imeliku ählaheitlikkuse tõttu temalt silmi ära pöörata. Tema jalgade juures määgis utetall tasakesi. Soustini juurde tuli paks, karune ja nukker lammas Katka, söötis tütart ja vaatas nagu nõiutult laulvaid inimesi.

Siis tuli Soustini kord ühest ja teisest rääkida, ja jutt läks ikka ja jälle kolhoosi juurde. Kõne voolas Soustinil vaimustatult, ülearugi vaimustatult, mingi tigeda sädemega, meeleheitliku, ennast päästva sooviga tingimata vastu vaielda kellelegi, mitte üksnes Vasjanjale . . . Ta istus tardunud poolhämaruses ja rääkis. Jah, ta uskus ühistatud ise lõplikku ülekaalu, suurde kasvatavasse, ümberkujun-

davasse jõusse, maarahva uude, täiesti selgesse tulevikku, millest on minema pühitud pool-loomaliku elu, kidakese suse ja harimatuse jäänused . . . Tõsi küll, kõike ei kujutanud ta päris selgesti ette, ta vististi segas kolhoosid natuke kommuunidega ära, ja tema jutu järgi tuli välja, et kolhoos on midagi hoopis laitmatult korrasolevat, kadestamisväärselt mugavat, kus valitseb hea põli . . .

Vasjanja kuulas teda unise, kuid pingutatult aupaklikku tähelepanuga ja sattus vaimustusse:

«Niisugusesse kolhoosi läheksid kõik ilma pikema jututa. Kes siis ei tahaks elada soojas ja valguse käes!»

Ja samas meenutas nukralt:

«Meile tulid toona töölised auku pähe rääkima. Üks pidas kõnet, hakkas magusa häälega pilti maalima: «Sellised mehed, lähme kolhoosi, ja siis on meil omad kanad, oma või, omad munad!» — Jah, teil nad on siis küll, aga meil?»

Ta rääkis nagu päheõpitult: oli näha, et ta oli neid sõnu korduvalt kõnelnud. Siis lähendas ta Soustinile sõbramehelikult pilkuvad ja kuskil sügavuses mõnitavad silmad.

Ja Soustin sai äkki aru, mis mõte oli sellel ebaloomulikul, meelega väljasätitud tarel silmakirjalikult, nagu näitelaval laialipillatud koliga, müümata jäetud tallega, rusuva ja võrenguliselt kahtlase pimedusega, selle mitte siitmaise Klavaga, kes külalist ühtepuhku kirglikult suuril silmil vahib. Ja Vasjanjal endalgi oli tema suhtes ilmselt ka mingid kavatsused . . . Soustini haaras kartlik tunne, — nii hoidus ta kunagi plekilisest soetõvest . . . Vasjanja nagu aimas tema seisukorda ja kargas äkki hooga püsti.

«Nikolai Filatõtš, lähme värske õhu kätte, siin ligidal on parajasti pulmad. Väga huvitav on seda harimata inimeste pidu vaadata!»

Pimedal tänaval tuiskas, tähti ei paistnud enam, taret magasid, tõmmanud peale hangedes katused, mähkunud õlekubudesse, üksteisest umberaldi. Aga mingi vaibumatu kramplik värin jooksis neist läbi, — nii paistis lakkamatult pärast Vasjanja taret. Ja lävel sirutas naine käsi, lahkumiseks, hoides tattnina. «Ära tuba külmaks lase!» käratas talle Vasjanja. Tee peal rääkis ta üht-teist Soustinile — jälle sõbramehelikult, kõrva sisse, — Kuzma Fjodorõtšist, rääkis ka Butõrinist, karjapoisist, kes olevat riisumise ees märgil ära võtnud võõraid maju, peremehed välja ajanud ning ühe niisuguse maja endale ostnud ja teise õele: maja

on tuhat rubla väärt, tema aga sai saja viiekümne eest. «Kus see võim siis on»? Soustin vaikis kitsikuses.

Ühte maja akende taga, kus pulmi peeti, olid vahtimas pealt, uudishimulikud naised, nina vastu klaasi. Vasjanja kui oma inimene viis Soustini läbi rahvasumma otse vööruusesse. Seal oli ka kitsas, seal trügisid naised ja poisid, püüdes lahtisest toauksest sisse vaadata. Nurgas põles tattnina ja mõned aastat viieteistkümnesed nolgid, mütsid peas ja vammused seljas, kõhutasid laua kohal ja tagusid kahtekümmend üht. Üks vanaeit, pererahva sugulasi, ajas neid sõimates minema, kuid poisid ei teinud kuulmagi . . . Soustinile anti varmalt teed, tõugates üksteist. Selja tagant läti kuulda Vasjanja kiitlevat kohkunud sosinat: «Pagar Filati pojapoeg, töötab nüüd Moskvas Kalinini juures!» Üli vastik, häbi, Soustin tahtis lahti rabelda, ära minna, kuid rahvas nügis teda kogu aeg toa poole. Külje poolt vajus sinna tundmatu vanamees, pea kapa järgi pügatud ja seljas loomuvastaselt naiste palitu rebasenahka kraega. Vanamees surus Soustinile järsku käe nagu lauatüki pihku ja Soustin pidi seda suruma. Ta märkas, et vanamehe tõukas talle ette samuti Vasjanja.

Pruut ja peigmees istusid kombe kohaselt esinurgas. Käginal mängis nähtamatu lõõtspill. Peigmehel oli seljas sinine vene särk, pruudil sitskleit šokolaadikarva ja roheliste lilledega. Laual oli ainult samovar ja tühjad tassid: pulmad olid vaesed. Akendest vaatasid sisse laiakslitsutud näod, Soustini selja tagant vahiti samuti, pingutusega hingates: see vahtimine oli ka kombetäitmine. Noorpaari kohal rippusid kaks ikooni: Sarovi Serafim, küürus, ümmarguse habemega, kepi ja karuga, ning jumalaema, pea ühe õla poole viltu. Ja noorte pead olid ka teineteise poole lüüriliselt viltu nagu ikoonil . . .

Vasjanja müksas Soustinile paljutähendavalt külge ja küsis valjusti tema kõrvale asunud vanamehelt:

«Ja kui palju lambaid sul oli?»

Vanamees vastas külmetanud hauahäälega. Ja Soustin sai viha ja häbiga aru, et ka selle jutu on Vasjanja meelega välja mänginud tema ja rahva jaoks; paha oli, et rahvas tõepoolest kuulama jäi . . .

«Nii. Aga kui palju hobuseid? Nii et sind siis tehti kulakuks?»

Lõõtspill sattus toas hoogu. Kaks tüdrukut tõusid üles, viskasid poolsaapad jalast ja hakkasid tantsima. Nad keer-

lesid puiselt, liginesid teineteisele ja läksid jälle lahkt, vaadates teineteisest mööda, ja tampisid mütsudes villastest sukkades päkkadega.

«Mis tants see on?» küsis Soustin, et Vasjanja juttu summutada, tähele panemata, et ta küsib seda ühelt tubakuma jäänud vanaeidelt.

«Tuu-stepp,» elavnes eit.

«Ja kui palju suid sul söömas on?» pressis Vasjanja ikka valjemini vanamehele peale.

Rahvas vahtis nüüd ainult Soustini. Vasjanja oli ilmselt tema tähtsust tõstnud, teinud mingite tumedate ja ohtlike lootuste objektiks, aga ühtlasi oli tema käitumises tunda varjatud, ähvardavat ulakust. Ja vististi polnud ta asjata Soustini seda pulma, tardunud kolkaelu vaatama tõmmnud... Nüüd lõid poisikesed kaardipaki niisuguse lärtsatusega vastu lauda, et lamp kustus. Soustin lükkas vanamehe küünarnukiga toorelt eemale ja trügis ringi vaatamata õue.

Vasjanja tekkis ka siin kohe tema kõrvale. Tee peal haaras ta ühe akna taga seisva tüdruku kinni ja kabistas teda.

Siis jooksis hingeldades Soustinile järele.

«Ühe naise kõrval on muidugi igav, ma teen vahel vallatust, Nikolai Filatõtš.»

Tüdruk karjus vihaselt:

«Küll' ma sind tunnen, su naine Klava on lits, vaat kes sa oled!»

Vasjanja jäi kuidagi järsku vait. Ja kui ta mõne sammu järel rääkima hakkas, ei tundnud Soustin seda kiunuvat, mürgist häält ära.

«Mis sellest siis on, et mul on hea hobune... Kas see on siis õige, et mind saadetakse igal neljandal päeval nagu asumisele — kahekümne kilomeetri taha viljaga jaama? Kogukond hakkab varsti metsa jaotama, aga mind saadetakse tingimata jaama. Äh, Nikolai Filatõtš, ma müün oma hobuse maha, müün lambad ära...»

Kuid Soustin läks edasi, krae üleval. Ja Vasjanja sai nähtavasti aru, et see mees ei taha muud kui temast rutem lahti saada... Ta mühatas ja jäi seisma.

«Noh, jääge siis praegu hüvasti, ärge meie tänavat unustage! Meie tänava nimi oli Zaovražnaja, aga nüüd on Pariisi Kommuuni tänav, näe, silt on üleval!» viirildas ta solvunult ja ulakalt nägu. «Ja kirstutegijat Žurkinit, kes need sildid maalis ja üles pani, peame meie kah meelest

Niisuguse ähvardusega katkeski hüvastijätt. Ja see ähvardus ei puudutanud mitte ainult Žurkinit, vaid äärisseri hoiatavalt ka kedagi teist. Jah, raske oli nüüd jääda ainult tunnistajaks: see tähendas käia mööda noatera..., Kõndides keset hangetuisanud kesköist tänavat, vaatas Soustin tahtmatult ringi: kas ei jookse keegi järele mööda pimedaid väravaaluseid? Ja petlik oli see muistne, kalmistulik maakonnavaikus, — ta oli ärevalt tumm, mängis noaga.

«Tsarevštšina külas on pooled elanikud hooajalised ehitustöölised. Nende hulgas on hellitatud ja segase ilmega rahvast. Otse kollektiviseerimise vastu nad välja ei astu, kuid kavaldavad ja viilivad. Sõnades ütlevad nad, et tervitavad külvikampaaniat, tervitavad plaani, aga kui asi tegudeni jõuab, näiteks on vaja maksta rahasummat traktorite ostmiseks, siis hoiavad nad kõrvale. Nad kallutavad kõrvale ka põliseid maaharijaid, kes hea meelega tahaksid lahti saada oma ribapõllundusest ja üle minna kollektiivsele maaharimisele. Mõned teenivad hooajal vähemalt 7 rubla päevas. Hiljuti sõitis siia «Krasnogorskstroi» esindaja, jaotas jälle välja 25-rublased sissemaksukäsud. Põllul aga töötavad neil kuidagiviisi naised, või nad annavad maa kulakutele pooletera peale. Talvel aga vedelevad maas, siis käib joomine, loto- ja kaardimäng. Muidugi mitte kõik, kuid väga paljud ei taha sellisest eluviisist loobuda...

Külas töötav traktorite remondibrigaadi poliitjuht — Mšanskist — ütles:

«Ametiühinguorganisatsioonide ees tuleb küsimus üles tõsta, kuidas nad oma hooajatöölisi harivad... Jaa-a. Kui minu teha oleks, võtaks kõigepealt mõnelt mehelt ametiühingu liikmekaardi ära.»»

See oli esimene sissekirjutus N. Razdoli taskuraamatus. Tsarevštšina külast tuli kunagi Mšanski Soustini vanaisa. Rahva rüpp, isade lähted... Nende lähete juurde Soustin esimestel päevadel läkski. Külas tema tuleku üle keegi ei imestanud: selleks polnud mahti. Külanõukogu suur ruum kajas vaidlustest, valjust jutust, tema suguseltsist inimesed, linnatööliste jopid seljas, sallid nagu meelega ripakil, tegid hoolimatult linna moodi suitsu...

Sellest sissekirjutusest oli juba aimata tulevase artikli

tuuma. Veel ainult mõned üldistused... Ja Soustin tundis, et artikkel tuleb siiras. Ta ei teadnud päris täpselt üksikasju, polnud neid rubla tagaajajaid silmast silma näinud, kuid ka individualiseerimatult kutsusid nad temas esile selge, kadumatu vaenu. Ta oli end mässinud tõelisesse tegevusse. Ja siis ametiühingutöö probleem: kas see on viidud teiste ülesehitustööde tasemele, mis on suured nagu sõjas? See teema vääris täiesti keskajakirjanduse käsitlemist.

Tsarevštšina aktivistidega käis ta majades ringi kogumas raha traktorite jaoks. Aktivistid tundsid teda kui «seltsimeest ajalehest».

Õlgräästaist varjutatud õued nagu Vasjanjalgi. Majades köeti ahju. Kuni peremehega juttu aeti, õiendas naine rasvukalt pottidega, selg külaliste poole; kuid see selg oli valvel, nägi terasemalt kui silmad... Tegelikult räägiti tähtsamad asjad ära koosolekuil. Peremees kutsus paluvalt: «Motrja, tule siia...» Vaheseina taga sosistati ja sahistati. Peremees tuli välja ja ladus kindlalt, jõupingutusega lauale mõned paberrahad, otsekui pitseeris need laua külge. Need olid erilised rahad, pikkamööda loetud, tõsised, karmid... Ja peremees naljatas kergendatult, otsekui külalisi julgustades: «Nii et nagu tulekahju läbi teinud, oleme uue elu poole pööratud!» Midagi salajasse peidetut, seda, millest mõeldi Moskvas neljandal korrusel, siin ei olnud, ja võib-olla ei maksnud seda otsidagi. Ja avanes toimuva lihtne ja ühtlasi seletamatu mõte. Tsarevštšina taludes, põliste hangede, lautade ja aiamaade vahel toimus hüvastijätt. Soustin ei saabunud tegevuse keskpaika, vaid hüvastijätuks. See oli rahutu, vahel ka nukker, aga kõige sagedamini noorte inimeste moodi tormakas. Hauas puhkavad vanaisad ja vanaemad olid nähtamatult selle juures. Ja Soustin tundis selgemini kui kunagi varem, et tegelikult ka tema oma elus jätab hüvasti, purjetab minema.

Oli ka nii: mindi ühte õue, mis oli suur, kuid tühi, maha jäetud. Üks teekaaslastest läks köögitrepile, kolksutas linki. Ärritatud naisehääl kiljus ukse tagant: «Keda vaja? Mitte midagi ei tea, peremeest pole kodus. Läks ära, juba hommikul läks ära...» Ja maja vaikis, suletud nagu kindlus. Aga kui õue mindi, torkas Soustinile tahtmatult silma, et tagavärav äsja lahti oli tehtud ning vilksatasid kogumi kellegi heade kalossidega jalad. Vähe sellest, need ootasid ka praegu teisel pool väravat, need vastikult tähelepanelikud kalossid! Vististi üks neist hellitatuist... Ja kätte-maksuhimuliselt, kärsitult tahtis ta ruttu hakata artiklit kirjutama — anda neile hoop sealt, kust nad oodatagi ei ära!

Ühes majas aga oleks peaaegu juhtunud ebameeldivus — isiklikult Soustinile... Perekond sõi laia laua taga. Helbiti kausist tatraputru piimaga. Rasketel, äsja puhtaks pestud tammepuust pinkidel istusid kaks õlakat õunpunaste põskedega noormeest, sõduripluusid seljas, vanaisi ja punase pearätiga noorik. Habemik perekonnapea tõusis üles ja astus tulijatele vastu.

«Ah annetust? See on õige asi.»

Ta oli välimuselt vihase, rõugearmilise näoga, suurte ninasõõrmetega. Aga selle mehe silmad tõmbasid ligi oma selgusega, sellise targa, häirimatu selgusega, et tahtmatult läks süda rahulikumaks ja kindlamaks. Ta pöördus naljatleva raskusega laua poole:

«Noh, pojad, kuidas on? Kas anname?»

Pojad hakkasid naerma, pritsisid laiali putru, kui lusikad suu juurest ära võtsid. Nad nakatasid naerma ka noori ku. Lumine hommik valgustas aknast puhtaid põrandaid. Peremees ütles:

«Too välja, ema.»

Ja just see mees, kelles oli tunda tõelist peameest, peremees, tundis eriti teravalt huvi Soustini vastu. Võib-olla sellepärast, et ta oma majapidamises pidas tarvilikuks teada kõike ja kõiki. Isegi pärast seda, kui veidi end ahistatuna tundev Soustin pakkus talle linnapaberossi, ei lakanud see mees talle otse silma vaatamast.

«Ma vaatan, et nagu ei tunneks...»

Kaaslased seletasid:

«See seltsimees on ajalehest, kirjutab artikleid. Ta on sõitkandi mehi.»

«Ah nii-i,» venitas peremees silmi kissitades, nagu ei usuks. Ka pojad ja noorik jäid vakka ja vaatasid Soustini. «Aga kuidas teie nimi on?»

Soustin sattus segadusse. Peremees oli elatanud ja kahtlemata mäletas oma küla inimeste Soustinide kulakukuulgust. Küllap ta selgust saab, kes oli vanaisa, kes isa... Praegu küsis ta lahkelt ja leebelt. Soustini valdas vastik, aldse mitte ärateenitud häbitunne.

«Mu nimi on Razdol,» ütles ta jõudu pingutades.

...Saabumise päevast saadik oli Soustinide minevik tal

alateadlikult ebameeldivaks koormaks. Mšanski ja selle ümbruskonna õhk põletas . . . Ja vanaisa maja asi ei paistnud selles õhus sugugi nii kergesti ja võidukalt lahendatav, kui ta oli Moskvas ette kujutanud. Mida edasi, seda rusutumalt ja vastumeelsemalt Soustin sellele mõtles. Ta hoidus sellest asjast kõrvale igasuguste ettekäänetega, kuigi õde talle seda iga päev meenutas — mitte niivõrd palvetega kui oma piinava näoga. Ja elu ise tuletas pea tamatult meelde . . . Niipea kui Soustin oli Tsarevštšinast tagasi tulnud ja artiklit kirjutama asunud, kusjuures teal küdes puid täis ahi ja köögis rõõmsalt särises pannil seal liha (Nastja elas venna kõrval jälle küllase toiduga, kuid selt ja soojalt), ja töö tundus tal juba ette olevat ihaldatav rõõmustav nagu puhkus, — vaevalt oli ta maha istunud, kui ukselt kostis õe ehmunud sosin:

«Koljakene, jälle on see vaenlane siin. Seisab ja mõtlemas kui vahib.»

«Kes, kus?»

Õde näitas meeleheites näpuga akna poole.

«Tema ise . . . Kuzma Fjodorõtš. Näe, seisab seal.»

Soustin vaatas läbi puhtaks sulanud ruudu. Keset tänavat oli tõepoolest üks mees seisma jäänud, mütsilätu peas ja vaatles mõtlikult, otsekui midagi mõõtes, Soustini maja.

«Seda ta teebki meelega, kärnane loom, meelega sõõb ära hinge seest ära! . . .»

«Kutsu ta siia,» ütles Soustin.

«Hirmuta teda, Koljakene, hirmuta teda hästi!»

Kuzma Fjodorõtš oli nõus sisse tulema. Siuhkas jalgadega põrandariidel ja tuli Soustini järel väärikalt tuppa. See kõhn mees oli aastailt üle viiekümne. Harvade vuntside all mänglesid tema huuled kuidagi kummaliselt, rumal-pilkavalt. Võib-olla tuli see ka kibedast meelest . . .

«Pole viga,» vastas Kuzma Fjodorõtš selle peale, kui talle istet pakuti.

Ta istus siiski, viskas mütsi aknalauale ja tegi rinnal vammuse hõlmad lahti.

Ah niisugune ta siis on, see kurikuulus Kuzma Fjodorõtš! Noh, kurikuulus oli ta ainult õele ja Vasjanjale, Soustinil polnud arusaadavalt sellega midagi tegemist. Ja Soustin kohtles teda rahulikult ja lahkelt kui kõrvalinet, sest ainult ajutiselt tegutsev inimene. Ta ulatas külalisele paberossikarbi ja seletas, et temale, ajalehe kaastöölisele, on äärmiselt huvitav tutvuda Kuzma Fjodorõtšiga kui

Mšanski kehvikluse esindajaga, ühest-teisest temaga rääkida, viibida temaga koosolekuil, — sellepärast Soustin tema sisse kutsuski.

Kuzma Fjodorõtš istus kangekaelselt küljega tema poole.

«Ma olen kogu siinse kehvikluse esimees, see on õige. Koosoleku ma kutsun sulle silmapilk kokku: kui tahad, siia kohe, või ükskõik millal.»

See ootamatu valmisolek ei pannud Soustini mitte niivõrd imestama kui ebameeldivalt mõistatama. Kuzma Fjodorõtš nagu oleks rääkinud: lobise mis sa lobised, ma tean, et asi ei seisa sugugi selles! Paberossi vastu ei võtnud, ütles, et ta ei suitseta . . .

«Noh, koosoleku asjus me veel lepime kokku, aga esisigu võtame suupistet.»

Soustin avas konservikarbi, tuurakala, — Moskva tagavaradest, — läks tõi köögist kahvlid ja leiba. Kuzma Fjodorõtš sõi meelsasti. Murdis karbist tüki kala punases kastmes, toetas seda leivatükiga, et maha ei tilguks, ja proovis.

«Kalal pole viga, ma pole niisugust veel söönud.»

Ta tõmbas endale kogu karbi ligemale.

Soustin suitsetas ja ootas, mis edasi saab.

«Aga kuhu su vend Petruška sõitis?»

Soustin vastas jahedalt:

«Ei tea.»

«Aga mina tean. Tühjale maale sõitis. Sinna läheb palju rahvast. Mina tunnen Petruškat. Mulle oli külanõukogu paberi andnud — ülearuste häälte pealt raha koguda. Ma läksin tema juurde, Petruška juurde, tema ütles: sa võid selle paberiga endale head vildid saada. Ja tõsijutt: läksin lõpuks kooperatiivi, mulle anti sealt hinnaalandusega vildid. Noh, ma müüsin nad turul maha. Aitüma Petrušale, öpetas, mis teha tuleb!»

Ja jälle polnud arusaadav, kas Kuzma Fjodorõtš lobiseb tõtsõdamlikkusest või mõnitab teda. Esialgu polnud miljeetki näha, et see kehvik artikli jaoks sobiks . . . Kuzma Fjodorõtš sõi kala leivaga ära ja lakkus soustijäägi peale. Siis läks kööki veetoobri juurde, jõi korraga kaks kopsikutäit tühjaks. Pööras poolelt teelt tagasi, jõi veel ühe kopsikutäie.

«Nojah, vaata,» ütles ta istudes ja vuntse pühkides, «hakkasin ükskord kokku arvestama, kui palju õmblus-

nõelu võib Mšanskist Pensani tee peal üksteise otsa panna. Kolm triljonit viisteist tuhat ükssada.»

Kuzma Fjodorõtš rääkis kuidagi kõrvale, nagu ainult enda jaoks. Üldse ei pööranud ta peremehele rohkem tähelepanu kui mõnele kärbsele. Soustin aga püüdis meelega tehtud lahkusega näidata, et ta seda sugugi ei märka. See oli nagu mingi veider kahevõitlus . . . Ta käskis õel ka sealiha välja tuua. (Õel läksid viha pärast silmad pilukile, kuid samas kustus neis tuli. Mis seal ikka, Koljakene, — ütlesid nad, — sinu raha, ise tead.) Sealiha nähes krimpsutas Kuzma Fjodorõtš nägu.

«Miks sa siis varem ei ütelnud, nüüd ma jõin juba vett. Kui mul vett kõht täis on, siis ma söön vähem. Aga kui Bludovkasse välja jõuan, tahan jälle süüa. Ma olen harjunud inimene.»

Kuid pingutas siiski ja sõi. Äkki pöördus tuppa tulnud õe poole — väga karmilt.

«Sina, Nastja,» — ma näen kõik, — ära vaata midagi viltu minu peale! Nüüd on niisugune aeg, kus võit on minu käes. Mina pean teile rääkima ja teie peate kuulama.»

See õpetus ei olnud määratud nähtavasti mitte ainult Nastjale. Aga ega siis ei võinud tõsiselt pahandada! Vastupidi, Soustin kiitis naljatlevalt järele. Kuzma Fjodorõtš vaatas talle esmakordselt otsa — umbusklikult — ja kortsutas kulmu. Ja hakkas varsti pärast seda koju minema.

Soustin ütles hüvastijätuks:

«Nii et, Kuzma Fjodorõtš, ma astun millalgi sinu poole sisse?»

Kuzma Fjodorõtš pomises:

«Astu.»

See külaskäik jättis Soustini hinge mingisuguse rahutu sadestuse. Ta ei tahtnud Mšanskis olla Soustin, tahtis olla Razdol. Ja kogu see maja . . . Mõne järgmise päeva jooksul jõudis ta kirjutada artikli (millesse ta koloriidi mõttes pistis ka Pronka matused) ja saata selle Moskvasse; jõudis ka veel ühes-teises kohas käia. Kuid Kuzma Fjodorõtš ei kadunud tal meelest. Ükskord vastu õhtut läks Soustin tema poole.

Kuzma Fjodorõtš elutses leivapätsi sarnases omatehtud savist onnis, millel oli kaks tillukest maadligi akent. Onn oli nii viltu vajunud, et katus ühe räästaga vastu lumehange toetus. Akende all oli kuidagiviisi roigastest kokku klopsitud tara ja vanadusest moondunud paju. Enne revolutsiooni tegid siia tihti palverännakuid kohalikud asjaõrmastajad kunstnikud: ülempreestri tütar Katja Magnuspõva-seltskonnaga, maksuinspektor Vesselago ja unistaja leitnant Hrenkov — molbertid, pintslid ja suupisted kaasas. Nad leidsid, et see hütt on väga ilus vene vaatepilt. Kui paju oleks kasvanud veel jändrikumaks ja savihütt oleks hoopis kokku varisenud, oleksid nad vaatepilti veel huvitavamaks pidanud. Härrased maalisid ja sõid, Kuzma Fjodorõtš aga istus akna juures, tõmmates uhkelt ja kavala näoga suitsu. Tema muie oli juba tol ajal seletamatu. Hiljem andsid härrased talle viinaraha. Ükskord teatas Kuzma Fjodorõtš härrastele, et ta on metsas kätte saanud ilusa karupoja. Näidata ta aga teda ei tahtnud, — ta kartis, et loom võõraid hammustab. Sellest ajast sai karupoeg kogu Mšanskis kuulsaks. Loom harjus eluga Kuzma Fjodorõtši juures, sõi, kasvas, ja Kuzma Fjodorõtš käis jõudeajal härrastele ja poodides kaupmeestele rääkimas, kui suureks ta on kasvanud, mida ta sööb ja missugused kombed tal on. Kuid võõraid ta karupoja juurde ei lasknud, mitte kordagi mitte kedagi, kuni karu suureks kasvas ja metsa jooksis . . . Võib olla, et mõned erudeeritud härrad, teada saades, et mingit karupoega ei olnudki, oleksid Kuzma Fjodorõtši muinasjutuvestjaks nimetanud. Kuid mitte keegi neist ei märganud, milline mürk oli sel mehikesel muigavail kibedail huulil, kui ta oma muinasjutte levitas.

Onni taga oli Kuzma Fjodorõtšil aiamaa tükk, kus ta kasvatas kartuleid ja mõni aasta kaera. Kuzma Fjodorõtš pidas vahel karjaseametit, käis päevilisena heina niitmas ja vilja lõikamas, teenis turupäevadel teemajas ja viis härraseid jahile. Tema tütar Ksjuška läks Pensasse toatüdrukuks kaupmees Solntsevi juurde, hiljem sai temast lõbunaine. Ta mürgitas enese ära tuletikkudega. Vanem poeg, toitlussalga liige, punakaartlane, sai Novohopjorski juures surma. Noorem, kommunistlik noor, oli praegu ümbuhhovis külanõukogu esimeheks. Kuzma Fjodorõtš ise pääses ilmasõjast sellega, et mängis lollikest. Nii ta kolm aastat lollikesena ringi käiski . . .

Kui Soustin tema juurde tuli, oli ta riides ja asutas minekule. Kuid külalist nähes vedas Kuzma Fjodorõtš tulija kohe tungivalt (ja samal ajal ükskõikse näoga) tuppa ja pani pingile istuma. Võimalik, et Soustin ka teda millegagi rahutuks oli teinud . . . Koopataolise toa madala

lae tõttu kartis Soustin end sirgeks ajada. Jäätanud aeg-dest helendas vaevaliselt valgust. Toal oli muldpõrand, millesse jalgadega toetus laud ja ainus pink, mis ka lavatsi aset täitis ja mille peale oli visatud kasukas, karvane pool ülespidi . . . Kuzma Fjodorõtš võttis kapist mingi nariga sisse keeratud asja ja ütles:

«Säh, söö.»

Ta laotas lauale nartsu peale kaks keedetud muna, soola ja tüki leiba. Soustin tahtis keelduda.

«Söö, mina sõin sinu juures. Ära karda, mul on kõiki seda palju.»

Kuzma Fjodorõtš vististi valetas nii nagu kunagi kartu-pojast rääkides . . . Tuli kostitust proovida. Kuzma Fjodo-rõtš kraapis lauasahtlist välja midagi, mis tal pihu sees kõrises.

«Vaata, need on kuulid. Peremees jättis mulle need. Kui ma siin toitlussalgas teenisin, siis korjasin igasuguseid kuule. Ma armastan neid korjata.»

Ta puistas lauale kümmekonna väga mitmesugust kaliibriga padruneid: vene, austria ja ameerika omi ning veel teisi, mille päritolu Soustin ei teadnud. Mõned olid pöidlajämedused, millega võis elevandigi surmata. Kuzma Fjodorõtš tundis neist lõbu.

««Säh võta, papi, kuluvad ära,» ütles ta mulle. Võib-olla kuluvadki. Mina mõtlen nii: kui kütaks kuumaks ühe hästi suure sauna, ajaks sinna kõik papid ja pursuid ja paneks põlema.» Kuzma Fjodorõtš lõi käega ja hakkas lollakalt naerma. «Kui ma midagi loban, sa ära kuula. Mina olen haruldane inimene.»

Kuid külalinegi muigas: mis temal — ta oli ju k õ r v a l i n e isik. Ja Kuzma Fjodorõtš läks jälle süngeks. Ta suu kõverdus põlglikult. Äkki loobus ta lolli mängimast ja ütles otse välja:

«Nikolai Filatõtš, mul valutavad siin kondid külma pärast. Ja ma võtan selle teie Nastja maja ikkagi ära. Butõrin lubas mulle. Ma tahan sooja saada. Sellepärast, et nüüd on võim minu käes. Ma olen siin kogu eluaja elanud. Seal aga söödi kotlette. Ja viina joodi. Ja soojas . . . Kui keegi mulle vastu hakkab, siis on mul veel poeg olemas, esimees. Kui Butõrin ei anna, lähen poja juurde.»

Ta veeretas laual kuule ja vaatas Soustinile altkulmu uurivalt otsa. Soustin kuulas ja noogutas kaasatundvalt pead. Ei, Kuzma Fjodorõtšil ei õnnestunud kuidagi teda

hälitsema kihutada. Nagu kiuste ei õnnestunud! Soustin selgitas ükskõikse näoga, et isiklikult teda maja ei huvita, — see on õe asi, temal endal aga on hoopis teised ülesanded. Kui Kuzma Fjodorõtš räägiks talle midagi Mšanski asjadest ajalehe jaoks. Ta võib ka mandaati näidata . . .

«Mis mulle mandaat loeb! . . . Mina ise olen ka võim. Kui juul kondid valutavad . . .»

Ja jälle kinnitas Soustin, et Kuzma Fjodorõtšil on täielik õigus, — sellesse hurtsikusse ei tohi ta enam jääda. Tema omalt poolt räägib ka selle . . . seltsimees Butõriniga. Seda, mida praegu tehakse, tehakse esimeses järjekorras just niisuguste inimeste jaoks nagu Kuzma Fjodorõtš.

Soustin rääkis muidugi täiesti siiralt ja kõneles juba ülevalt hooldavas toonis nagu tugevam. Seekord ta tegi Kuzma Fjodorõtšile selgeks, kes ta tegelikult on. Kuid Kuzma Fjodorõtš istus tema ees, pea maas, morn, ei uskunud millessegi. Koosolekust, kuhu ta lubas Soustini viia, rääkis loiult. Kui praegu linnavalitsusse minna, seal on naiste aktiiv . . .

«Kui tahad, lähme, minuga saab igale poole sisse.»

Tee peal aga oli Kuzma Fjodorõtš rängalt vait, hiljem jäi päris maha. Hämardus, helistati õhtusele jumalateenistusele. Endises linnavalitsuses, kuhu olid kogunenud aktivistid-kolhoosinaised, tuli ei põlenud. Kõneles üks musta värvi särgiga naine, rihm vööl, must seelik seljas ja vildid jalas.

«N e m a d räägivad mulle: meil kolhoosis on kõik alluvad, ja mitte peremehed. Mina küsin: kes siis peremehed on?»

Muistses Mšanskis, kiriku sisselöömise helina ajal, kutsus mehesärgiga talunaine üles:

«Seltsimehed kolhoosinaised, me peame siin asutama lastesõime, emade ja laste nõuandla, on vaja ühist söögimaja.»

Linnavalitsuse majas läks päris pimedaks. Naised, keda enam hämaras õieti näha polnud, istusid ümberringi sirgelt nagu voki juures. Kunagi kutsusid kirjanikud, Tšehhovid, Korolenkod, — mõtles Soustin, — viima valgust rahva hulka, tegema rahva jaoks koole, organiseerima lastesõimi ja sööklaid näljastele. Väiksem vend, kodanikumuro . . . Nüüd aga võtab väiksem vend ise ilma igasuguse hoolduseta, nõuab ja ehitab enda jaoks seda, mis talle vaja

on. Jah, need on peremehed, mitte alluvad. Kuidas ütles tookord Kalabuhh? «Orgaanilised jõud võtavad oma.» Hästnad on juba võtnud oma . . .

Hämarate akende taga eksles kellahelin, seda kandis edasi kolkaküla tšehhovlik öö. Tühjad pihtaiad, varakult kustunud aknad, kuskil uluv koer . . . Pimedat Pensa tänavat mööda lonkisid kellahelina poole vanaeided, toksisid kepiga lumme, kössis, mustad nunnarätikud leppimatult otsaesisele tõmmatud. Ja küllap Nastjagi oli nende hulgas . . . Vana Mšansk elavnes, tõusis oma surnukirstudest. Ja äkki lõi turuplatsil rõõmus välk särama. Elektrilinna süttis lume ja vanaeitede kohal ning samaaegselt linnavalitsuse majas, õieti rajooninõukogus, kust Soustin lahkus, hele valgus süttis akendes, ja naabruses, rahvamajas, süttis tuli ning sealt kostis paljude inimeste hääli.

Soustin läks rahvast täis esikusse, — selgus, et traktoristide kursus oli korraldanud õhtu. Mšansk elas päeval ja öösel! Avaras saalis olid toolid keskele lükatud, noored istusid seal koos tihedas perekondlikus ringis, mõned peaaegu üksteise süles. Mees- ja naistraktoriste ei eraldanud teistest mitte üksnes vatikuued ja türbid, vaid ka rahulu murelikkus, mida oli nende kõhnunud nägudele vajutanud harjumatu õppetöö. Tüdrukud olid maainimese moodi suurte rindadega, roosad ja paksude huultega nagu külaikka, poisid tugevate kärmete kätega: ükski neist ei lase juba endale ülekohut teha! Need olid samad inimesed, kellest ükskord Soustin ja Kalabuhh filosofeerisid, ainult sugugi mitte unelmakujud, vaid elus inimesed.

Ja ülevalt kallas ballivalgust . . . Umbes viisteist aastat tagasi olid samas rahvamajas kärarikkad õhtud. Üksed suveaeda olid pärani lahti; pitsides, õlgu edevalt kehitavad preilid igasugusest härrasteseisusest, riigiametnikud ja üliõpilased kuldnööpidega mundris puudutasid oma daamide pihtu nagu võililli, vaevalt hingates. Kuid muruplatsilt, tumedate tähesäras puude tagant vahtisid ülejõe linnaosa tüdrukud ja poisid. Ja vahel jooksid ülesköetud kavalerid muruplatsile, pimedusse tüdrukuid kabistama. Nüüd tulid siia ruumi aga peremeestena need, kes seisid omal ajal puude taga.

Ja laulval häälel hakkas mängima harmoonium, suur nagu orel. Nurgas oli rahvas Kuzma Fjodorõtši ümber, kes näitas mingit trikki tikkudega: ta oli siin oma inimene, ta lõbutses, vaatas poistele otse silma. Tantsijate hulgas tuntu

ütis Soustin ära ka noorpaari, kelle pulma Vasjanja oli teda kutsunud. Mehel oli seljas traktoristi vatikuub . . . Ja Soustinil tekkis millegipärast solvumistunne seda teiste jaoks tähtsat muusikat kuulates. Kas mitte sellest, et ta sai veel kord teada, kuidas Vasjanja oli teda meelega toorelt sisse reetnud? Või kadestas ta seda ennast leidnud, kõike valitsevat noorust, või mõtles, et tema ja Olga on juba vanad, et on vananenud nende elulaad, isegi nende armastus? Olga, Olga . . . Kursandid tantsisid sedasama tuu-steppi.

Järgmisel päeval tegi Soustin õele ettepaneku vanaisa majast täielikult lahti ütelda, üürida kuskil sobiv tare ja üle kolida. Lubas saata rohkem raha. Kui Nastja oli selle ettepaneku ära kuulanud, tumenes ta näost ja enam vennaga ei rääkinud. Lisaks olid talle naabrinaiste kaudu kõrvu jõudnud kuuldused mingitest uutest Kuzma Fjodorõtši tulevastest kiusutegudest . . . Majas tekkis raske õhkkond nagu surnuaial. Ükskord tabas Soustin õe sahvris, kus ta nööridega õiendas.

«Ära teed rumalusi!» möirgas Soustin südametäiega ja vedas rabeleva Nastja vägisi tuppa.

Sellele loole tuli nii või teisiti lõpp teha.

Muide, külanõukogusse minek oli ikkagi paratamatu. Peaaegu kuuajalise Mšanskis viibimise ajal kogutud materjali tuli täiendada veel dokumentaalsete andmetega, tuhnida külanõukogu toimikutes. Nii et õest võis Soustin raskida möödaminnes, asjade vahel.

Konnaküla kuulus Zaovražski külanõukogu alla, kandes nime külaveerse aleviku järgi, sellesama alla, kus oli esimeheks endine karjapoiss kommunistlik noor Butõrin.

Selgus, et Soustin ei sattunud külanõukogusse mitte päris õigel ajal. See päev oli nõukogus raske ja segane . . . Hommikul oli oblastikeskusest saadud telegramm märkusega «viljavarumine», see tähendab kõige kiirema ja vastutusrikkama märkusega: ühe päeva jooksul panna Zaovražski magasiaitadest varutud vili koormaisse ja vedada Pensasse elevaatorisse. Selleks oli vaja viiskümmend rege. Kuid samal päeval jagasid Zaovražski mehed puid, ja peaaegu kõik reed olid metsas kaheteistkümne kilomeetri taga. Mine too mehed puudejaotuselt ära! Virgatsid, kelle Butõrin majadesse laiali saatis, olid seni kodus leidnud ainult kolm hobustega meest.

Pika laua taga, mille jalad nagu viltuvajunud rist all, tundis Soustin ära noormehe, kes kord suure õhinaga trak-

tori peal temast mööda kihutas. Ta oli kuulnud, kuidas ülo teda põlglikult nimetas veel «penikarjuseks» — kutsikast pärast, keda Butõrin toitis, ja nagu räägiti, põues ringi tassis. Butõrin oli murelikult kummargil paberi kohal, mis oli läbi kopeerpaberi täis kirjutatud; üks silm läks tal ühtelugu valuliselt kissi. Poisil oli nähtavasti raske olukord, ta ei näinud ega kuulnud midagi, mis tema ümber toimus . . .

Aga kui Soustin näitas talle «Tööstuslehe» rändkorrespondendi N. Razdoli nimele väljaantud mandaati, millega paluti kõiki asutusi aidata N. Razdolil saada materjali kollektiviseerimise kohta sõnumite kirjutamise jaoks, kargas karjapoiss aupaklikult püsti, tõi ise talle kapist vajalikud toimikud ja koguni pühkis varrukaga tolmu taburetilt. Kaks poissi, kes istusid kaugemal asuva laua äärest, vahtisid, suu ammuli . . . Esikust hakkasid sagedamini sisse vaatama maamehed otsekui asja pärast, jõid akna all seisvast toobrist vett, viskasid kruusi põhjast tilga põrandale ja vahtisid ise terase pilguga võõrast.

Pärast niisugust vastuvõttu paistis jutt õest Soustinile hoopis tühise asjana. Ja polnud mõtet seda edasi lükata, vaid oli vaja kohe alustada . . . Kuid esikust tuli nagu tuulest aetud Kuzma Fjodorõtš.

Butõrin pööras end järsku tema poole: nähtavasti oli ta teda oodanud.

«Noh, kuidas on?»

«Zaretšnajas otsisin veel kaks tükki üles, Mikolja, näed sa, mis mees ma olen! Tähendab, Vaska Maluhhin, punapea Nikanori väimees, ja Aleksei Jegorõtš Blinkov . . .»

Ta takerdus, kui nägi enda vastas laua taga seda, keda ta polnud oodanud näha. Ja Soustinil hakkas sellest sapisest, solvunud pilgust kõhe. Kuzma Fjodorõtš tegi aga näo, nagu poleks ta kunagi mingit Soustini tundnud . . . Ta kummardus Butõrini poole:

«Miks meil on siin võõrad palgid, Mikolja?»

Butõrin lõi tüdinult käega:

«Mis võõrad palgid? Räägi edasi.»

Kuid Kuzma Fjodorõtš vaikis, hoides midagi endal hinge taga. Ta silmalaud olid kangekaelselt, vaenulikult langetatud. Butõrin ei kärsinud oodata:

«Noh?»

«Noh . . . Vasjanja kohta kuulsin. Õhtul oli küüdist tulnud. Puhkas, nüüd tahab metsa minna.»

«Miks sa tema juurde ei läinud, kinni ei pidanud?»

«Eks sa mine! Tahad hangu otsa tormata?» Kuzma Fjodorõtš elavnes: «Sa anna mulle paber . . . pitsatiga. Küll ma paberiga ta kinni pean!»

Kuzma Fjodorõtš koguni muigas. Nähtavasti oli ta Soustini ajutiseks unustanud. Suu juures kurdudes teravnes kõne ja julm ilme.

«Küll ma ta kinni pean!»

«Ma annan saatekirja. Nii et kuus rege on.»

Butõrin rääkis iseendaga valjusti:

«Ja veel on vaja nelikümmend neli. Aga kust võtta? Mis? Tähendab, mul on vaja metsa minna. Nii et ma siis sõidan Aleksei Jegorõtšiga.»

Soustin aga lehitses toimikuid, nagu oleks lugenud . . . Talle meenus Vasjanja tige ennustus: «Aga mind saadetakse tingimata jaama!» Ja see Kuzma Fjodorõtši tuline rõõm. Pahaendelises sünguses kerkis tema silmade ette poolpime Vasjanja õu. Kuid Kuzma Fjodorõtšile nähtavasti midagi niisugust muret ei teinud, ta tegi ennast tähtsaks, ta oli praegu väga vajalik inimene. Ta hakkas koguni poisile peale käima:

«Nojah noh . . . jookse ja jookse teie jaoks päevast päeva, sina aga ei anna mulle korralikku majagi. Kui hea oleks mul soojas olla! Vaat kui jätan teid kõiki maha, lähen poja juurde, esimehe juurde . . . ja mitte midagi sa minuga teha ei saa!»

Butõrin puhus pitsati peale ja muigas:

«Sa oled meil lööktööline, aktiiv . . . Pole seal midagi, ei sina meid maha jätta ei saa.»

«Lööktööline, lööktööline,» porises Kuzma Fjodorõtš teeseldud vihaga.

Kui ta paberi sai, peitis selle mütsi, vaadates ringi, nagu oleks see nuga. Tema pilk libises jälle üle Soustini — külvalt, vaenulikult. Ta tammus veel poisi juures.

«Kuule, Mikolja . . . ma ütlen, et . . .»

Kuid Butõrin tõukas teda esiku poole:

«Las käia, papi, tegutse!»

Kuzma Fjodorõtš pani mütsi pähe. Ja äkki, nagu oleks endale lohutust leidnud, hüüdis uljalt:

«Ah, küll nüüd teeme Vasjanja elu kibedaks!»

Kuid Soustin vististi enam ei kuulnudki seda: teda huvitas väga üks avaldus, millele ta ühes toimikus peale sattus . . . Selle oli kirjutanud insener Viktor Ivuškin, keda

Soustin gümnaasiumiõpilasena mäletas, — ta palus taastada oma ema valimisõigused, kuna tema, Ivuškin, tehnõukogude võimu heaks kasulikku ja ustavat tööd.

Samas toimikus oli ärakiri külanõukogu vastusest linna tehasesse. Külanõukogu küsis, miks ülesehitustööle nii tähtsas tehases, kus töötavad tuhanded proletaarlased, peetakse Mšanski kulaku poega; kulakul oli viis sulast ja ta oli peaaegu väikesekaliibriline mõisnik. Külanõukogu nõudis asja viivitamatut uurimist ja palus otsusest teatada Mšanski rajooni kehviklusele, kelle verd Ivuškinid vanal ajal olid küllalt imenud . . .

Soustin kõhkles natuke, kuid sai enesest võitu. Kutsus Butõrini.

«Muide, seltsimees, mul on siin peale ajalehe-asjade väike isiklik arusaamatus, õigem — see puudutab minu õde.»

Poiss kuulas, ettepoole kaldu, küünarnukk lauale toetatud: mis edasi tuleb.

«Mu õelt võetakse maja ära ettekäändel, et mu vend Pjotr Soustin, käsitööline ja kaupmees, ei ole makse maksnud . . .»

«Kas see, kes põgenes? Aga kuidas teie nimi on?»

«Minu nimi on ka Soustin, ma olen tema vend . . .»

«Aga miks paberi peal on öeldud Vodopol või midagi niisugust?»

«Razdol. See on minu varjunimi, ma kirjutan ajalehes niiviisi alla.»

«Ahaa, sogad seal vist vett! . . .»

Butõrin läks eemale ja andis oma abilistele-poistele mingi käsu. Need lähenesid lonkides, korjasid ilma pikema jututa Soustini ees olevad toimikud kokku ja viisid kappi. Soustin ootas veel umbes kolm minutit: ta oli nagu unustatud. Ta tõusis püsti ja läks ise Butõrini juurde.

«Kuidas siis nii, me pole teiega kokku leppinud . . .»

«Meil pole selles asjas mingit jutuajamist ette nähtud, anna avaldus.»

Soustin seisis selle endise karjapoisi ees alandatult, tarbetult . . . Soustinil oli peas moodne karvane soni, selja suurepärane karakullkraega palitu. Moskvas armastas teda elegantne naine . . . Karjapoiss keeras end ja küsis äkki:

«Sina, kodanik, ütle meile oma aadress, kus sa Moskvas töötad. Anna mandaat siia.»

Pensasse jõudis segarong hämaras. Kui Soustin ukse poole trügis, lõi talle pimedas vagunikoridoris keegi valusasti vastu kõrvu. Ta tormas habemiku mehe järel perroonile.

«Kuule sa, siga . . . kuidas sa tohid!»

«Kui sõnadega jagu ei saanud, siis rusikaga,» kraaksatas üks reisija hukkamõistvalt.

Teine, solvavam hääl ütles:

«Kahju, vähe veel virutas!»

Vaguni rahvas vajus välja, vihane, vaidlustest lõhestatud. Soustin trügis ägeduses perroonil ringi, kuid tema kaevaja oli rahvasumma jäljetult kadunud. Viha kees, kõrv kipitas häbiväärselt . . . Tõsi küll, mõne minuti pärast klaasi tee juures Soustin rahunes, tundis koguni mingit kättemaksuhimulist naudingut . . . Lugu oli alanud vaguni jälle vaidlusest kolhooside üle. Kõige vihasem oli üks mees, tõrvmusta mustlasehabemega, nagu selgus — endine rikas sadulsepp Mšanski ringkonnast. Sadulsepp rebis rinna pealt särki, vandus jumala nimel . . . Soustin ei saanud vaikida, tema hing oli nüüd eriti ära pöördunud nendest inimestest, sest teda ennast oli vägisi, ebaõiglaselt justkui nende hulka arvatud . . . Muidugi oli temal, pealinna ajakirjanikul, kerge kuulajate mürgisel heakskiidul tambanahka peitunud kulakut vaidluses lüüa, sundida teda lõpuks vaikima, pimedusse pugema. Hiljem, koridoris, maksis sadulsepp salamahti alatult kõige eest kätte . . . Hoh, tont temaga!

Ohtul äiutas Soustini juba rahvusvaheline vagun peegliklaasist ustega. Esivanemate maa kaugenes. Jälle olid hanged ja lumest puhevil metsad ja muistsed mustad hurtsikud orgudesse vajunud nagu muinasjutus. Siin-seal oli näha küngaste taha laiali pudenenud, selles armetuses alles nähtamatuid tulede tähehelmeid — ehitus . . . Ja süda võpatab, nagu ütleks keegi: «Aga selle künka taga on veel . . .» Muide, ega siis hurtsikuteski mingit muinasjuttu peinud: nagu Soustin ise veendus, purustati igal pool seda laulatset muinasjuttu, härraste südamele armsat armetust, purustati mürinal, mootorite undamise ja hädaga.

. . . Hämaruses, pärast seda, kui oli toimunud Soustini jutuajamine külanõukogus, tulid metsast hobuste galoppi läbi tühjad reed. Öösel liikusid nad viljakoormatega maanteed mööda. Kuid Vasjanjat ei leitud. Ei saadud teda kätte ka hommikul — Soustini jaoks, kel oli äkki jaama

sõitmisega kiire hakanud. Polnud Vasjanjat ega Klavat ega hobust.

Seevastu leidsid järgmisel päeval tagasitulevad kütid mehed kuhjade vahelt Kuzma Fjodorõtši. Ta lamas silmitsi, nagu magaks sügavalt; parem, kõrvalesirutatud käsi oli juba hange tuisanud. Verine mütsilätu oli pea külge külmunud. Niipea kui levis kuuldus leiust, tormas sinna tagasi õuede kaudu kogu Zaovražje alevik.

Mšansk saatis Soustini ähvardava järelehüüdega ... ja see ei olnud enam Mšansk: see, mis seal toimus, kasvas oma tähenduse poolest palju laiemaks, suurenes, levis kogu meie maa tohututele avarustele.

... Ta liibus tumeda aknaruudu külge. Teda piinasid millegipärast igasugu mõtted Vasjanjast, lakkamatud nagu vaguniratastе kolksumine, tüütud. Kus ta praegu on? Teab kuskil külavaheteedel reega haake, kolide ja Klavaga, surm selja taga, läheb kaugete jaamade poole, tühjadele maadele, kamba juurde, keda on alles vaja kokku koguda? ... Näe, seal, möödatormanud ülesõidukohal, tuisu sees kappas kellegi hobusekont ja kadus ... Räpane tare, Vasjanja laul, Klava liiderlikud kombed sulasid nüüd, eemal olles, ühte kurba varesekraaksumisse ...

Hommikul sõitis rong Moskva-lähedaste härmas, kultuurselt puhastatud metsade vahele. Koridoris tõmbasid mõned Kesktäitevkomitee märgiga elatanud tadžikid suitsu. Rjazanis müüdi värskeid Moskva ajalehti. «Izvestija» teatas, et NSV Liitu on saabunud ühe sõbraliku maa ministrid ja ühiskonnategelased. Välisasjade Rahvakomissariaat korraldas neile piduliku vastuvõtu. Rongi ümbritses juba Moskva korrastatud riiklik atmosfäär. Mida lähemale Soustin jõudis, seda rohkem piinas teda tüütu närviline paine. Ta nägi juba ette neid piitsutavaid, halastamatuid sõnu, millega tema kohta toimetusse kirjutatakse: «Ja otsusest palume teatada Mšanski rajooni kehvikluse ...» Tema heaolu hakkas pragunema ootamatust kuljest, see sõltus nüüd sellest, mida ta hiljuti oli pidanud ainult materjaliks artiklitele ja mõtisklustele ...

«Tööstuslehes» olid Soustini äraolekul toimunud mõnesugused muudatused. Kõige kummalisem oli see, et äraõitnud Zõbini kohustusi vastutava sekretärina täitis nüüd Kalabuhh. Nähtavasti olid talle endised vead andeks antud ja teda jälle usaldama hakatud ... Soustini suhtus ta nagu varemgi heasoovlikult. Artikliga hooajatöölisteat oli

toimetuses rahule jäädud. See oli murtud ühele joonealusele koos Zõbini artikliga, tema esimese sõnumiga Krasnogorskist, milles samuti ametiühingujuhtkonnale kõvasti pähe anti. Järelikult loeb Zõbin minu artikli läbi ja veendub, et ta asjata mind ei saatnud, — mõtles Soustin. Selle julgustava mõtte mõjul kahvatas isegi karjapoisi kuju.

«Tänase päeva puhkate, ja õhtul ...» — Kalabuhh ulatas Soustinile pileti, mis oli trükitud mingile erilisele läikivale paberile. Ja muheles salapäraselt. «Ka see on teile silmaringi laiendamiseks kasulik!»

Soustin ei saanud alguses arugi, mida see kingitus tähendab. Toimetuse töötaja (Kalabuhhi käega oli Soustini nimi sisse kirjutatud) kutsuti diplomaatilisele vastuvõtule; vastuvõtt, avalikkuse esindajate osavõtul, korraldati sellesama sõbraliku riigi auks. Ta polnud suutelinegi mõistma: tema ihu alles sõitis, silmade eest möödusid taluared ja hanged. Ja telefon Kalabuhhi laual, mida ta enam ammu polnud näinud, pani südame ühtelugu tuliselt, magusa kartusega pekslema.

Ja õhtul ...

Soustin läks esindusliku maja trepist üles. Praokil majesteetlikust uksest paistis päikeseline sära: seal liikus palju rahvast ja kostis kõnekõminat.

Soustin astus saali. Viirastuslikud laigud läikisid tema silmade eest mööda. Vahel ainult eraldus neist üllas, lumivalgeks tärgeldatud särgiga rühikas kuju — «suursaadik, kelle suursaadik?»; või hõljus mööda paradiisliku varjundiga kleit, millega vaevalt varjati kõrgeletõstetud kaheks jagunenud rinda; või äkki kerkis silmade ette tikksirgeks tardunud atašee taevassinine sõjakas sulestik. Ja lühtrite tulised ringid lendasid toasügavusse. Soustini peale uhkas kuumus ja lõhnaõli aroom: otse tema poole tuli palja, vööni palja seljaga lopsakate ruugete juustega noor tundmatu naine, nii et ta oli sunnitud end päris vastu seina suruma, et mitte kuidagi teha midagi teotavat — tema peale hingata. Ja üldse — need ei olnud inimesed, vaid elavad riigid, elavad suurriigid jalutasid ja tunglesid siin parketil, härrandlikult hoolitsetud ja pestud, riietatud võrratu kvaliteediga visiitkuubedesse, smokingeisse, pintsakuisse ...

Mingisuguse seose tõttu kerkisid vaimusilma ette kat-

kendid süngetest, hoiatavatest juhtkirjadest rahvusvahe-
lisel teemal, kuid hajusid kohe kui midagi ebakohast kesk-
seda peaaegu päikeselist naeratuste ja piduliku jutuajamise valgust.

Rahva hulgast tuli Soustini poole Kalabuhh. Ta oli hä-
jumatult uus ja paraadlik selles mustas tsiviilülikonnas ja
särava kõva kraega. Ta sirutas lahkelt käsi, nagu oleks
tahtnud Soustini kaelustada.

«Kogute muljeid? Nonoh, nonoh.»

Nendest sammus mööda Jaapani ohvitser, tema lakksilmi
katsid ükskõikselt, liiga ükskõikselt unised ja suured laud.

«Nüüd võrrelge seda sellega, mida te meie maal
nägite... te ju vististi nägite üht-teist, hiljem räägitakse.
Kas te olete märganud, kui osavasti ja viisakalt teeskle-
vad need välismaa inimesed, mängivad meie suhtes armas-
tusväärsust? Pöörake tähelepanu vaat sellele.» Kalabuhh
näitas paksu, siilisoenguga kõrge ametikandja poole, kes
toetus vastu sammast. «See on krahv... Ta on oma riigis
kolmandiku maapinna omanik. Pangad, protsendid. See
on kapital. Ka tema on väga armastusväärne... Meie maal
on käimas... väga raske, mmm... julge ja loomulikult
teatava riisikoga seotud protsess. Kujutage ette, et need
krahvid just praegu leiavad, et enam pole kasulik teeselda,
ja lihtsalt haaravad meil kõrist kinni?»

Vististi oli paratamatu, et antud olukorras mitmesugu-
sed inimesed ühte ja sedasama mõtlesid. Ühtlasi oli see
nagu jätk jutuajamisele enne ärasõitu. Ainult Kalabuhhi
toon paistis Soustinile liiga pealetükkivalt pahaendeline...

Ja ta vaidles vastu, nagu oleks tema asemel vastu vaiel-
nud iga teine nõukogude inimene. Nähtavasti kujunes
rahvusvaheline olukord niisuguseks, et... Ja peaasi on
Punaarmee on praegu väga tugev ja tehnika poolest suu-
repäraselt varustatud, see on kõigile teada. Tema viimane
hiilgav operatsioon Hiinas...

Oo, Kalabuhh teadis seda ka ilma temata!

«Jah, meie Punaarmee!...» Ta noogutas mitu korda
raskekaalulise, endassesulgunud uhkusega. «Puna-
armee... Aga kallis seltsimees, peale armee on olemas
veel üks tähtis asi — majandus. Kuidas teie näiteks
arvate... mmm, kuidas on meil lood kullatagatisega, meie
riiklike fondidega?»

Soustini poole pööratud Kalabuhhi ainitised pisikesed

silmad rääkisid edasi, rääkisid lõpuni, sisendasid midagi
tõsist, väga tõsist... Mitte mina ei vii teda nagu saatan
kaifile, — mõtles Soustin, — et kiusata, vaid tema viib
mind... Milleks, milleks ma talle vajalik olen? — Esimest
korda, jah, esimest korda viirastus Soustinile Kalabuhhi
ebaloogilikus kohtlemises miski, mille eest võib-olla peaks
heiduma... Kalabuhhi, läbiproovitud kommunisti eest?
Kõrvulukustavad helid tungisid sisse ja levisid üle kogu
saali.

Koorilt, valgete käsipuude tagant hakkas ootamatult
mürtsuma džäss.

Inimeste murd vajus saalis seinte äärde laiali: parketile
läks paar paari järel kangete jalgadega fokstrotti tant-
sima. Ja veel kord liikus tantsijate seast Soustini poole
punase peaga, ahvatleva seljaga daam. Mingi kiitsakas
mees, visiitkuub seljas (võimalik, et tiitlikandja), tilluke
nina ja püüdlikkusest tardunud imikusilmad peas, hellitas
seda aaret enda vastu surudes. Põlesid ballilühtrid.

LUMI SULAB

Põllutöö Rahvakomissariaadi õuel kursusi otsides tuli Olgal laskuda poolpimedasse betoneeritud keldrisse. Seal haaras teda selline läbilõikav külm, et ta tundis end nagu alasti olevat. Kuskil koridoris mürtsus vapustavalt mootor: sealt hoovas rasvast petrooleumihaisu. Sellel oli jõu vastav lehk, Olgal ees seisvale ebatavalisele asjale omane lõhn.

Ta läks oma tugevatel jalgadel, mis olid põlvini kleidiga katmata, sensuaalset värvi sukad jalas, lühike karusnahkne jakk seljas, elegantne ja omamoodi siiras. Jah, võib-olla puudutas neid külmunud seinu kuuldamatult igavene meloodia... Kontoriruumi klaasukse tagant leidis Olga, keda tal vaja oli, — sineliga ja läkiläkiga mehe, kes petrooleumilambi valgel lõunatas. Supp ja puder kompotiga taldrikul... Kui Olga käekotist koos dokumentidega kogemata välja võttis ka taskurätiku, mässis ta jahmunud mehe otsekohe üle pea peenesse balliaroomi. Lumi, kannikesed... Aroomi uppunud mees vaatas talle otsa.

«Mis, autokursustele? Need ei alga enne kui kuu aja pärast, viivitus tuli ette... Aga võib-olla traktoristikursustele? Siis — palun väga, kas või homsest päevast.»

Traktoristiks? Rääkija häälest oli kuulda muiet, kuid Olga ei pööranud sellele tähelepanu. Siin oli avastus, millest teda valdas trotslik ja rõõmus kuumus. Miks ta isegi selle peale ei tulnud? Traktor... Ajalehtedes, kõnedes, loosungites tõsteti seda praegu kogu meie maa kohale nagu vägevat, enneolematu ümberkujunduse tööriista. Temas raudse kere all vappusid muistsed talupoeglikud avarused. Terendas uus elu... Isegi poeedikesed, esteedid, kes Olga juures jõude elasid, pretendeerisid sellele kohmakale, kuid kasulikule mehhanismile, vaidlesid suu vahutades selle üle, kuidas teda luuletustesse ja proosasse «sulatada». Jah,

traktor, see oli palju otsustavam asi kui auto. Olga istus maha ja kriipsutas avalduses midagi läbi.

«Olgu siis traktoristikursustele,» ütles ta.

«Jube mehaanika,» sekkus kellegi uus hääl.

Olga keeras ringi. Kontoris oli veel keegi, keda ta polnud märganud, samuti töölise moodi riides, ootamatult õrna, kahvatu näoga, roheliste silmadega... Kõik need olid tundmatud, tema homse inimesed, kellega ta pidi koos elama ja suhtlema.

Olga tundis end ilmsi keset meloodiat kõndivana.

Tagasiteel mõtles ta: aga mis Tonja ütleb? Kas rääkida talle või mitte? Tal oli kõditav tunne — praegu mitte midagi kirjutada, varjata... Ah, Tonja, veidrik Tonja!

Mees ei kirjutanud talle kuigi tihti. Kuid Olgale tundus, et seal väliolukorras võõrastemajatoas mõtles ta keskmi kaua aega veel kirjutamata sõnade kallal, ja suitsetas abitult ning katkus oma juuksetutti...

Kirjas aga tuli välja nõnda:

«... Oh, sa peaksid siia sõitma, vaatama, mis inimesed on ära teinud, ja aru saama, mida nad kõik veel korda saadavad, ja mitte üksnes vaatama, vaid sukelduma sellesse, — võib-olla sa leiaksidki endale midagi sobivat... Aga esialgu ma kardan sind kutsuda. Mõned sinu hammasraitta hambad pole veel õigele kohale karanud... Ma tunnen igatsust su järele, Olga, sa mu kaotatud nukker naisukene, kui võtaks su praegu kõvasti käte vahele, aga... võib-olla ei tohi sellest kirjutada? Mis sa sellest arvad, kui sa hakkaksid pedagoogina töötama? Sul on selleks kõik olemas, mõtle selle peale! Kuidas su šeflusalused elavad? Sina, Olga, peaksid nendes paremini selgusele jõudma, ma ütlen seda ilma igasuguse tagamõtteta, sest praegu ronib see meie poolt purustatud sodi kõigisse nurkadesse. Sa pead selgust saama. Ma ei taha sinu elamist segada, sa isad, ela... Meil kahel on õieti öelda midagi sassi läinud, segamini. Ma arvan, et võib-olla lahusoluga üks või teine asi paraneb. Muide, teaduslikult ma sellest mitte midagi aru ei saa. Me oleme mõlemad normaalsed inimesed, aga mis hullumeelsus siit välja tuleb? Noh, hilja on juba. Kirjutaksin sulle veel midagi hellitavat, aga sulle on vaja seda peenemalt, ilukirjanduslikumalt teha, sina aga, va ebaratont, pole mind selle koha pealt kasvatanud... Noh...»

Imelik, nendes kirjades peaaegu ei olnud maastikukir-

jeldusi. Olga aga, nagu kõik teisedki, tahtis noil aastail mitte üksnes ajalehtede ja olukirjelduste kaudu, vaid läbi mingite elavate, lähedalt tuttavate silmade (nagu läbi enda omade) näha seda, mis tõmbas meie maad selliste rindeärevusega pingule, seda, mille nimel elu jälle oli kitsendatud kaardisüsteemile — nii toidu kui ka riietuse alal. Oleks tahtnud tabada seda, millest rääkimata jäeti... Tonja nägi seal nüüd kõike oma silmaga, kuid ta polnud harjunud kirjeldama maastikke ega üksikasju selliviisil, mida Olga oleks saanud pidada avameelseks. Väga ettevaatlikult rääkis ta isegi omaenda tööst, kuigi Olga sai aru, mida seal tema tigeda, just nimelt tigeda, peaaegu kättemaksuhimulise töövõimega ära tehti. Tonja kõrvaldas ta kuidagi hellalt ja ühtlasi võõristavalt küünarnukiga kõigest selletaolisest... Ja tõepoolest, kas Olga tundiski Tonjat?

Minu mees, — mõtles ta, ja imelikult ning ebatõepärase selt kõlas talle see lähedust määratlev sõna. Kuna Tonja nüüd ära oli, kerkis ta kuidagi terviklikumalt Olga vaimu silma ette, tervenisti, oma sunnitööliku lapsepõlve, sõjas äravintsutatud nooruse ja sellise — kuni enesepiinamisen ulatuva — töökusega. Ja vastuseks sellele kisendas Olgas midagi abitult, — oli see ülekohtutunne tema pärast, Olga enda süüdiolek? Olga tundis, et Tonja läheb temast kaugele oma erilises, kättesaamatus õhkkonnas. Ja Olga ei teadnud, miks see teadmine oli piinav: kas armastusest või sellestsamast rahuldamata ihast leida enda jaoks tõelist kutsumust? Nendel hetkedel vihkas ta Soustini Parteniti pärast, selle lagastava salajase kokkusaamise pärast. Olgale oli kergenduseks, et Soustin ära sõitis.

Ja Olgat ümbritses ajutine ebakindel vaikus. Oli vaja tõtata, põletava kiirusega tõtata... «Kui sa hakkaksid pedagoogina töötama?» Tonja on kommunist, aga ta kuulleb halvasti inimest, kellega ta kõrvuti elab... Jah, teha kõik, saavutada kõik salaja ja — juubeldada, oo, kuidas juubeldada tema nõutult rõõmsa jahmatuse puhul! «Noh, Tonja, ma olen ise teile järele jõudnud, kas näed?» Olga kujutas seda hetke ette kümme korda päevas, see sai talle millekski nagu meeldiva purjutamise või paberosside suitsetamise taoliseks.

Šeflusalused tulid õhtuti jälle kokku, kuid mitte nii nagu varem: harvemini ja kuidagi loiult. Ja uus oli see: nad lahkusid vähehaaval Olga hoolduse alt. Ööd ja päevad

läbitavat maad haaras selline kõikehõlmav pinge, seal tekkis selline nälg inimeste järele, et isegi kõige seiskunumad sortimendid kaasa tõmmati ja lasti kasulikku käibesse. Poeedikesed hakkasid proosat kirjutama, — jah, kui juba kord vaja oli, suutsid nad kirjutada haritud, ausat proosat, nad sõitsid olukirjeldajatena laiali — sealjuures kõige sotamatumatele tegevusaladele: liha- ja juurviljavarumisele, loomakasvatussovhoosidesse, käsitööndusartellidesse, kalapüügile... Sellepärast, et kõik, mis meie maal töötas ja uuena tärkas, tahtis kuulutada kõigile, kuidas ta töötab ja kasvab... Ja Olga kunstnike hulgas oli nüüd harvem kärarikkaid, kuid tegelikult tühjasõnalisi diskussioone Renoiri, Van Goghi või Matisse'i üle (kodumaisi kunstnikke siin üldse ei tunnustatud). Kunstnikud puhastasid endid, panid korralikumad riided selga; nad olid pooled ööd magamata, joonistasid ja maalisid mitmevärvilisi diagramme ettevõtetele, konstrueerisid fotomontaaže ja kujundasid kiiresti tööstusnäitusi — kleepisid papist ja klaasist kauneid õhkukerkivaid Le Corbusier' laadis kioskite makette ja Parfümeeriatrusti paviljone. (Mõned inimesed torisesid: «Leiba ei ole, aga näe, kuidas ülekolonni reklaamitakse!...» — kuid see torin ei olnud mürgine, see tuli näruse inertsi mõjul, ja peaasi — ise saadi ka sellest aru.) Ja paviljonide klaasis sätendas ka nendele vastu mingi roosa tulevik... Ja üks šeflusalune heilooja kirjutas sümfoonia raadio jaoks — «Rännak musehitustel», kus musikaalselt põimusid kihutavate rongide viled, laulud, masinate mürin ja igasugused eluröömsalt mitmekesised ehituse hääled. Sümfooniat anti korduvalt eetrisse, ta osutus vajalikuks. Üldse jäid tööst kõrvale ainult vähesed: need olid erilist tõugu boheemitsevad kraaded, kes eelistasid ära oodata, või vaimust vaesed inimesed, kes kannatasid mingi vaimse hemofiilia all, irisejad, lorud, kes tingimata tänaval trammi ette jäävad.

Ja mis oleks saanud Olgast, kui kord temal äkki midagi peleks olnud peale selliste järelkäijate? Aga nüüd ta vaikis oma lõbusas meeles: ta oli kõigist rikkam! Ükskord arkas Olga värisedes nagu lapsepõlves: peatsis helendas uus pelgust tekitav ja oodatud päev. Oli vaja esimest korda kursustele minna.

Ja samasuguse kustumatu ärevusega läks ta jälle talle tuttavasse elutusse keldrisse. Koridorid, käänukohtadel nõrga lambiga valgustatud, jalgadesse hakkav, külmast

õhetav asfalt... Kuid päratu garaaživärava taga, kuhu oli vaja pugeda läbi kitsukese jalgvärava, pimestas kõrgel olev viiesajaküünlane valgus ja sealt hoovas mõnusat rõõmsat petrooleumisoojust! Kursuslased, umbes neli kümmend inimest, olid siia kogunenud üsna varakult, vististi sellesama kärsitu ärevuse tõttu, mis Olgalgi oli; need olid inimesed, keda Olga vähe tundis ja keda ta endamisi rahvaks kutsus, enamikus kolhoosidest ja kommuunidest komandeeritud, jämedad maavillased kuued seljas ja läki läkid peas. Oli ka kolm naist — pikkade ürpide ja soojade rätikutega; häbenedes hoidsid nad kõik kolm kokku, uudishimulikult ringi vahtides ja omavahel sosistades. Olga oli endale meelega selga pannud kõige rohkem kantud riided ja pähe pistnud vana viltkübara; aga ikkagi eraldas teda esimesel korral midagi ületamatut nendest, enamikus juba omavahel sõbrunenud inimestest (kõik nad elasid Talurahva Kodus), ja talle tundus võimatuna juurde minna ja kohe, lihtsalt kellegagi neist rääkima hakata. Tema, linnadaamikese otsa, kellel olid nähtaval siidised põlved, vaadati võõrastavalt.

Olga istus üksinda ühte laudadest kiiruga kokkuklopsitud koolipinki ja vaatles salamisi oma tulevasi tööseltsimehi. Vististi olid nad massi hulgast välja valitud, need samad, kellest nüüd kirjutati kui uutest inimestest. Nende hulgas oli näha üht militsionääri ja mõnesid demobilisseeritud punaväelasi, kelle lõkmed polnud veel luituda jõudnud. Oli paar-kolm elatanud inimest. Olga nägi eelnevalt ainult pealispinda... Ühe kolhoosniku üle, kelle nimi oli Tušin, naerdi. Tal olid paigale tardunud, naiivselt juttu nud silmad. Tušin oli esimest korda elus raudteel sõitnud ja esimest korda elektrit näinud. Tušin oli kaasa toonud piiritu vaikiva kire — kõike teada saada. Talurahva Kodus oli ta kaks korki läbi põletanud, salaja uudishimulikult juhtmete kallal urgitsedes. Ta õppis trammil piletite sõitma. Täna hommikul tabati ta teolt, teda ajas taga militsionäär, kuid kätte ei saanud. See oli nähtavasti sündmus: üksmeelse naeru saatel joonistati klassitahvlile karikatuur — Tušin põgeneb militsionääri eest.

Ja Tušin, kes õpetaja laua taga tuhlas ja seal lahtivõetud mootori osi katsus, muigas, ilma et oleks kahetsenud.

Nagu selgus, oli õpetaja tuttav: seesama roheliste silmadega, kes oli kontoris Olgaga juttu ajama hakanud.

«Traktor — see on õieti meie keeles vedaja,» alustas ta tundi. «Näete siis, kuhu on inimesed jõudnud, sihukese jubeda mehaanika välja mõtelnud!» Ta õpetas esimest korda ja vististi arvas linnaelanikuna, et selliste inimestega tulõb asju ajada võimalikult lihtrahva moodi, mahlakate sõnadega. «Aga te ärge seda mehaanikat kartke, mehed, peaasi kui on head pealehakkamist! Vaatame nüüd mootori tööprotsessi.»

Tema ees laual lebas mootori hall mass. Olgal polnud kunagi elus tegemist olnud mehhanismidega ja ta lõi äkki kahtlema: kas ta suudab kunagi orienteeruda nendes keerulistes metallpaisetes ja rauast soolikates... Selleks et võidurõõmu tunda, nagu ta unistas, on tingimata vaja jagu saada sellest temale sugugi mitte omasest jämeda raua tarkusest... Ta kuulas närviliselt seletusi. Ta vaatas kadetsevalt naiste poole, — võib-olla omandab nende lihttöölise-mõtlemine neid asju palju rutem? Ei, kõigil neil kolmel, kellel olid pead kokku vajunud, olid liiga umbusklikud, arglikud silmad... Aga mis siin siis õieti keerulist on? Gaasi plahvatus tõukab kolvi alla, täiesti arusaadav. Kolb annab pinge edasi väntvõllile ja paneb selle pöörlema. Neli töötakti. Nende järgnevus — esimene silinder, teine, neljas, kolmas... Järjestus olenes muidugi väntvõlli vormist. Olgat lausa rõõmustas see lapselikult lihtne rütmiline seos, talle oli kõik-kõik selge! Võis koguni endamisi mängida: kui esimeses silindris on surve, mis on siis kolmandas? Aga siis, kui õpetaja hakkas näitama mootori osi, sööstsid kuulajad külainimeste kombel karjas laua juurde, ja see ärritas Olgat. Ja põrgulikult külmetasid jalad... Tundide lõpul vaatas Olga jälle altkulmu kolhoosinaiste poole. Need jälgisid, põsk käele toetatud, osavõtmatult ja väsinult lektorit. Endaga oli Olga rahul.

Koju minnes oli tal ebaharilik puhastumise tunne, teadmine, et ta oli oma kohust hästi täitnud. Temast möödakihutavad autod kandsid endas varjatult kolbide ja ventiilide välkkiiret mängu.

Õhtul luges ta veel kord aplalt raamatus läbi selle, millest õpetaja oli rääkinud, ja isegi tõttas natuke ette. Aine omandamine polnud sugugi raske (Olga oli ju gümnaasiumis füüsikat õppinud), ta oskas tunda isegi kaunidust selles mehhanismide vastastikku haakuvas täpses töös.

Järgmisel päeval oli Olga õppetööl viltidega nagu tei-

sedki. Kuid teda enam niikuinii ei vahitud, oldi juba harjunud, ja polnud ka mahti. Ainult naised hoidusid endiselt temast eemale . . . Õpetaja ütles:

«Nüüd ma küsin teist kedagi. Noh, ütle või sina, vanaisa!»

Vanaisa oli umbes kolmekümne viie aastane kolhoosnik. Ta tõusis rõõmsalt ja kohmetunult püsti, oli näha, et ta isegi tühise küsimuse puhul — milleks on olemas kolb — harjumatusest kohe nagu udusse kadus. Tušin ei pidanud vastu ja kargas tema järel vastates püsti. Olga oli Tušini peale pahane: tema ise oleks ka vastanud ja veel paremini.

Õpetaja otsis veel kedagi silmadega.

«Kuidas sinu nimi on?» näitas ta pliiatsiga ühe kolhoosinaise poole.

«Kuljutškina.»

Ta seisis püsti, külatüdruk ümmarguse näoga, juuksed rätiku all pea ligi kammitud. Rätiku otsaga varjas ta huuli.

«Ütle meile, Kuljutškina, niisugust asja: missugune on silindrite töökord?»

Naine mõtles natuke ja ohkas. Ta polnud veel harjunud õppima. Olga kergitas end tahtmatult. Ta pilk oli sihitud lektori poole, tema silmad palusid. Enesearmastusliku kirglikkusega tahtis ta vastata, just nüüd hiilata nende tema eest kõrvalehoiduvate naiste ees . . . Kuidas ta vihkas Tušinit, kes oli ka pingeliselt püsti tõusnud ja juba liigutas hääletult huuli, valmis vastust välja laduma, Olga sõnu ennetama . . . Ja õpetaja alistus Olga pilgule.

«Noh, ütle sina, perenaine!»

Olga vastas heledal häälel, kuid sellest oli talle vähe, ta tahtis veel rääkida, rääkida! . . . Õpetaja vaatas teda tähelepanelikumalt, nagu uurides: miski ei meeldinud talle . . . Minnes juba «teie» peale üle, küsis ta Olgalt, — meelega, et teda riivata, kraapis välja kõige salakavalama:

«Aga ütelge: kui esimeses silindris on surve, mis on siis . . . neljandas?»

«Neljandas?» — see oli Olga mäng . . . «Muidugi väljalase.»

«Tingimata.» Õpetaja kortsutas kulmu ja keeras end kõrvale.

Olga istus naeratades. Võitjana oli ta ainus, kes kogu üldist rusutud vaikust naeratas. Isegi Tušin pööras silmad

aupaklikult tema poole. Aga ega Olga Tušini pärast hiilanud . . . Kas need naised tunnustavad teda lõpuks? Ta vaatas silmanurgast nende poole: kõik kolm istusid, silmad maas, mornilt vaikivad . . . Talumatu häbi hammustas Olga südant. Kui vastik oli tema väiklane hiilatatahtmine! . . . Muidugi, nemad polnud kunagi gümnaasiumis füüsikat õppinud, nad tulid siia selleks, et tahtsid oma armetut naisesaatust teisele teele pöörata. Temal, Olgal, aga võis olla ainult kapriis! . . .

Tiškaga juhtus ka niisugune lugu, mida poleks tõesti uskunud ei tema ega Žurkin, ja mida poleks kuidagi uskunud, kui oleks teada saanud, Tiška küla, kust ta oli kolm kuud tagasi lahkunud. Märtsikuus võeti Tiška õppima autojuhtide kursusele.

Ehituse avarused ümbritsesid barakke kevade tulekuga järjest kärarikkamalt, üha aktiivsemalt. Märtsikuus oli tamm valmis, tamm jäi äkitselt tühjaks ja inimesteta; oli ainult poolring halle võitlusvalmis bastione. Inimesed, kes murdsid jäise jõe kanguse, nüüd väljaõpetatud ja kuulsad, viidi üle peamisele ehitusplatsile. Siia keskendus pinge, siin valmistati kevadeks ette peamiste jõudude paigutust. Koksi- ja keemiakombinaadi soojakus läksid peadpööritavasse kaugusse tulekindla tellise riidad: siia kerkivad koksiahjude patareid, mis peavad juba sel aastal andma koksi esimesele, Euroopas seninägematule kõrgahjule. Soojaku taga kuhjusid, tõusid alles nähtamatult õhku söe sõteandmise kükloobilised ehitused; mäe otsas paistsid peenestus- ja rikastamisvabriku kontuurid; jõe ääres — elektrijaama vapustav kaadervärk, ja veel terve linn abitehaseid, mitmekorruselisi elamuid ja ettevõtteid, mis alles ehitajate fantaasias varjutasid siin lund ja neid auke ning torjusid steppi (aga võib-olla koguni pühkisid täiesti maapinnalt) kiratseva, kellatorni ligidal konutava alevi.

Keskväljaku lumi oli paljude inimeste, veoautode ja rõgede rohkusest, mis sealt üle käisid, rutem sulanud ja määrdunud. Ükskord märtsikuu ööl süttisid selle kohal tähtedena tuled: hakkasid töötama ajutise elektrijaama uued agregaadid. Seal silkasid ja vilistasid manöövriteedel pisikesed vedurid, vilistasid elavalt, nagu oleksid nad juba mingi olemasoleva linna tulede vahel.

Kevade tulekuga, kui mahalaadimise hoogtöö lõppes,

kujunes kõigi barakimeeste saatus teiseks ning Podoprigora õiendas seda ümberkujundamist koos tööliskomiteega, valis ja paigutas... Barakimeestest koostati mitu brigaadi — puusepad, müürsepad, betoonitöölised, liitöölised. Kullakallis võeti soojakusse koksipatareid laduma; sinnasamasse puuseppade brigaadi sattus ka kirstutegija. Podoprigora paigutas Pjotri meeleldi tema erialа järgi — sellesama soojaku ligidale sarruselattu... Ja jõudis kätte hommik, kus Tiška pidi uuele tööle minema üksinda, teist teed mööda kui Žurkin. Välja läksid nad siiski koos.

Sinisel pakaselisel teel läikles siin-seal märtsikuu jäide, päikese käes oli mõnes kohas välja ilmunud sõnnik; kui lisada veel kummalegi poole kaks rida taresid mõnusate põimaedade, pajude ja künnivarestega... Sedasama palju ka pilv, mis oma tulise servaga mäe tagant helendas... Tiška ülilaiad varrukad lotendasid käies nagu kiletiivad. Ta läks Žurkini järel justkui papi riietuses narr.

«Onu Ivan, ütle... võib-olla ma võtsin selle asja ilma aegu ette, mis?»

«Noh, mida ma sulle ütlen? Volinik rääkis ju sinuga. Eks igaüks proovi seda, mis parem. Võiksid katsuda muidugi...»

Tema hääl oli võõras, pisut kibestunud.

Taga röögatas veoauto. Ta ajas mõlemad hange, ukerdas mööda mürinas ja lumetolmus, vilgutades hingetuid silmi ja pani Tiška kohmetama.

«Onu Ivan, kas sa tead natuke... millega see masin töötab?»

Žurkin pingutas vastumeelselt aju.

«Paar korda tundsin ma huvi veskimootori vastu, kui ma sinna rukist jahvatada viisin. Muidugi, eks ta tööta harilikku viisi petrooleumiga. Keskel liigub kolb, — noh, ratas tiirleb, selle küljest läheb rihm...»

Tiškat ei julgustanud see seletus sugugi. Ja polnud ka näha, et kirstutegijal oleks kalduvus südamlikuks juttu ajamiseks. Viimastel päevadel oli Žurkin veel rohkem norgu jäänud, vaikis rusutult. Puusepp Obutkin oli talle salamahti teatavaks teinud ühe pahaendelise kuulduse: «Kuule, sind kutsutakse varsti tööliskomiteesse sekretäri juurde.» Esimesel hetkel lõid Žurkini jalad nõrgaks. Ah siis on alanud... Milleks sekretäri juurde? Ja ta kandis endas seda kuuldust nagu kivi... Ja veel, mõni päev

tagasi andis Polja talle kirja, — kirstutegija tundis käekirja ära ja punastas. Ja Polja vaatas nii, nagu oleks tema hüngest seda häbi lugenud. Ta küsis vaenuliku viisakusega:

«Omastelt või?»

«Kodunt,» pressis Žurkin vastuse endast välja.

Naine Polja kirjutas, et nad sõid kevadeks ära viimase leiva ja kartuli, et nad saadetud raha eest ostsid veel kaks puuda rukist, kartuleid ja paastuõli, — aitüma isale, et ta pole oma perekonda maha jätnud, aga kuidas ta ise elab: ega ta seal Siberi kandis näljas ei ole? Selles naise kirjas oli tunda haletsevat kodust soojust, selles olid räbalais lapsed vaatamas kauge isa poole, kes süüa annab... Selle lastekarjale oli veel alles jäänud lehm. Nüüd aga küsis Polja, kas ei peaks lehma ära müüma: sööt on otsas, turul aga on kallis, ei saa osta. Ja oli selge, et Polja kokkuhoidlikkuse peale vaatamata perekonna jaoks ostetud toiduvarust ei jätku kauemaks kui kuuks ajaks, — kirstutegijal polnud veel kunagi asjad nii lähedal viimsele piirile olnud... Ei, kirjutas ta vastuseks, ärgu müügu lehma mingi hinna eest, peab ehk veel kuu-paar vastu, tema katsub veel raha saata.

Ja kirjutas naisele, et ta on kindlalt tööl; töökäsi on siin palju tarvis! Ja süüa saab ta hästi. Peale selle teenib veel löötspillidega natuke lisa. Hiljem, kui ehitus laieneb, pidada veel kasulikum olema.

Kirjale saatis ta kinnituseks järele teenitud ja kõrvalepandud rahast veel viiskümmend rubla. Niisama palju jättis endale. Igaks juhuks, pileti jaoks.

... Alevis hakkasid kellad haledalt helisema. Viimastel päevadel helistati seal üldse tihti. Räägiti, et kirik varsti kinni pannakse ja et seda kohta, kus alev seisab, kavatsetakse kasutada teise veehoidla jaoks. Ja veel räägiti mingisugusest imest — tuleviku ennustusest seal alevis... Ei, kirstutegijal polnud tahtmist südamlikult juttu ajada. Tiška lonkis tal siiski kogu aeg järel, kõndis tema vimmas selja taga, kus rippusid kirves ja saag. Kaks inimeste muret põimusid ilma sõnadeta... Ja kuigi vajadust ei olnud, puges ta Žurkini järel soojaku tumedast suudmest sisse.

Kohe masendas mõlemaid ennenähtamatu peadpööritav kõrgus. Soojaku laudadest kaheviilulist lage oli vaevalt näha, see oli kõrgel nagu taevas. Tohutus hämaras ruumis, tulede vahel oli segi igasugu asju, mida kõike silmata

ei jõudnud. Artell kogunes tellingute juurde nagu sõgavasse auku. Žurkin tõttas sinnasamasse. Ja Tiškagi, kui Podoprigora poleks tema pead segi ajanud, oleks prassu seal, harjuks põlise talupoegliku puutööga. Ta vaatas jahmunult tohutuid killustiku- ja liivahunnikuid, sarrusteid põimitud kõrgusse sirutuvaid sambaid ja nende vahele riputatud päikeseliselt pimestavaid lampe. Teisel pool sambaid seadis teine rahvas, mitte puusepad, vaid teravamate liigutustega askeldavad inimesed kahekorruselist, Tiškale tundmatut betoonisegaja-ehitust üles. Siinne oli kord tahtis harjumist... Puuseppadest, laudadest, kuhu nad enne tööd end tavaliselt sättisid suitsu tõmbama, hõivas head männilõhna ja mahorka lillelehka. Nagu suvel külas palkide juures.

Brigadiril lipendasid kiivritiivad põskedel, ta tuli puuseppade keskelé nagu kull. Tema ähvardava näo tõttu langesid artellimeestel plärud iseenesest suust. Brigadir tantsis meeletult konide peal: soojakus suitsetamise eest oli ette nähtud kohtu alla andmine. Ja brigadir hõbistas logelejaid, ajas neid laudadelt minema, lükkas, pistis neile kirved pihku. Barakimehed olid hämmastunud: mitte nõnda ei alanud tavaliselt artellitöö, mida nad ootasid pärast laadimist nagu puhkust. Nad kergitasid põkse ja sülitasid mõtlikult pihku.

Ja näe, Žurkini höövel sõidab lauda mööda.

Betoonisegaja kohale sillale ronis üks soniga mees ja kamandas valjusti. Malmist kopp tema all mürtsatas, keerles, nii et kaja kogu soojakus kaikus nagu kirikus, laudu mööda hüplesid maa peal kärud, vedades enda järel inimesi, tantsides ühenduskohtadel. Ja puusepad, kes seni ajani olid laisalt liikunud, ka nagu kargasid tellingutel, jõudes vaevalt kogu sellele mürinale järele.

Kurdiks jäänud Tiškast kandus töö mööda nagu vilistav ratas. Ta seisis kõrval justkui äralõigatud viilakas...

Oli kuulda, kuidas seina taga veoautode mootorid müristevad, võluloomad ragistavad laudade ja aukude kohal. Tiškal oli ükskõik, tal hakkas hukutavalt magus tunne. Ta läks nende pimedasse koopasse üksi.

Ja tõsijutt, pärast kevadisest päikesest peaaegu soojas säravat teepealset lund sattus Tiška üle läve astudes lausa pilkasesse pimedusse ja hämmeldus. Tuppa kogunenud tundmatu rahva hulgas turtsatas keegi. Vist jälle selle

vihatud papipalitu pärast... Ta pingutas silmi, vaatas udus ringi — barakk nagu barakk ikka. Üksteise kõrvale ühedalt pandud pikad lauad ja värsketest laudadest pingid. Ta sai selgust, lipsas kõige tagumisele pingile, nurka.

Tegevusetusest olid õppijad kogunenud vahekäigus ühe kõhuka poisi juurde, kes lohakalt laual lösutas ning oli vististi kõige vilunum ja väledam kõigist: nii aupaklikult kuulati teda. Ja teisedki olid nähtavasti välja valitud, kõige osavamad, enamik linnaliku töölise-välimusega, mis oli Tiškale võõras ja mida ta pelgas... Linnamehed, — mõtles ta, — mina üksi olen emakeselt maalt. Pole viga, eks ma siit nurga seest kuidagi...

Seal oli veel üks — kõhn, koletu pikk, ja vaatamata oma sakusele nii vastik vingerdis, et Tiškal teda vaadates paha hakkas... Kui keegi ütles midagi eriti huvitavat, siis oli ta kohe vaimustatud, torkis ühte vastu õlga, teist vastu külge, tal oli juba hing kinni, jalge all nagu põletas, ta tahtis, et kõik viimseni imestaksid, lausa käsi kokku lööksid. Tiška külas peeti niisuguseid inimesi kergatsiteks.

Jutt käis kõige tõsisemast, kõige kaasakiskuvamast asjast: missugust palka tulevased autojuhid hakkavad saama.

Kõhukas mees juba teadis sellest üht-teist. Nad pannakse kõik muidugi veoautole või mootorveokile, ja kui nad normi täidavad, on palk sada üheksakümmend rubla kuus.

«Sada... üheksakümmend?»

Talle vahiti suhu.

Vingerdis ei lasknud kuulata, ta sööstis ühe juurest teise juurde.

«Sa ära muretse, kui juba Vassili Petrovitš ütleb... Ära muretse, Vassili Petrovitš on juba igal pool käinud, kõik välja nuhkinud.»

Tiška ei peitnud ennast enam, ta kuulas ja pilgutas vapustatult silmi. Kuidas talle lollile varem pähe ei tulnud ja ta kordagi ei mõelnud sellele, et peale kiituse, peale selle, et küla kadedusest lõhki läheb, saab ta ka veel palka? Sada üheksakümmend... Uskumatus mässis ta endasse, tema ümber oli mingi piiritu valgus, millesse oli õndsalt raske vaadata... Kirstutegija sai kõigest kaheksakümmend, ta küürutas seal all oma ubrikus, sinna ta jääbki, — Tiškal hakkas juba hale. Seal, all, on juba midagi Pjotri moodi välgatamas... Ahaa, oota! oota! Emal pole Zassetš-

nõis õlgkatusega tare, vaid on midagi uut kujunemas, vikerkaarevärvides ujumas.

Tiška arvestas palavikuliselt kokku: kui ta kaksküm-mend rubla kuus ära sööb . . .

«Sada üheksakümmend on ainult palk,» seletas Vassili Petrovitšiks nimetatud poiss edasi. «Ületundide eest saab veel lisa, ja kilomeetrite pealt . . .»

«Kui palju siis kokku tuleb?»

«Mõnedel tuleb kokku, muidugi mitte kõigil, kuni kolmsada, nelisada.»

Keegi koguni vilistas imestusest. Tiška tuli pingiotsi pidi rääkijatele järjest lähemale. Keegi, kes oli end kõrvuni salli sisse mähkinud, keeras seda ruttu lahti, et ka sõna sekka öelda.

«Kõige parem on nendel sohvritel, kes jaamast ehitusele sõidavad. Tühjalt tagasi sõites võtavad nad naisi peale ja igalt naiselt saavad kolmelise. Jälle kasud sees.»

Vassili Petrovitš hakkas ebameeldivalt naerma:

«Niisugust kasu on ainult üheks korraks. Kui kätte saadakse, antakse kuklasse . . .»

«Kammitakse pead!» naeris vingerdis.

Tiška läks ärevaks: äkki hakkab tema ka, kui autojuhiks saab, suurt raha taga ajama, läheb ahneks, tahab kord veel suuremat pala haarata ja . . . korraga variseb kogu tema õnn kokku. Ta tõmbus pingule, vajutas hambad kõvasti vastamisi, et ta rääkima ei hakkaks. Tiška teed ja rajad läksid nüüd imelisse uttu: ennenägematu riietus, söö pirukaid kõht täis, kuulsus . . .

Zassetšnõis oli peremehel tütar Froska (rautatud kiratud kaasavaraga), Tiškaga ühevanune. Mõlemad magasid kõõgis — tüdruk sooja lae all lavatsil, Tiška madalas puukastil. Froska tõusis varem, et ahju kütta, ja Tiška vähkres sageli nagu veel magades, tegelikult aga vaatas läbi oma õhukese tekinäru augu, kuidas sassis peaga, magamisest üles kohlunud särgiga tüdruk, päris neiu juba, astus ahjuservale, sealt aknalauale. Siis Froska hakkas naljaviluks teda äratama, viskas teki kõhnalt, rabelevalt palavalt kõhnalt ihult minema ja näpistas võimalikult vallatult. Ükskord kakeldes hüppas tüdruk peadpidi tema juurde teki alla. Tiška käed ja jalad kangestusid häbist.

Esimese lumeteega sõitsid isa, ema ja Froska naaberküllasse Rasterjahhasse kirikupühale ja Tšugunovidele külla. Tšugunovidel oli poeg, turske mees, hobuseparisnik.

Tiškal kästi veel joosta heina tooma Froskale istme alla. Tüdruk oli laatsakil — rebasenahka kraega ürp seljas, põlsaapad ja kalossid jalas, villane rätik peas, puuderdatud, laiade puusadega, valmis kaup, — ta ei vaadanudki Tiška poole, kui see tema alla heina toppis: tema vaimusilma ees mänglesid juba ilusad poisid, lõõtspillimehed, hobuseparisnikud. Sinna teda viidigi jumala õnnistusel.

Aga kui tookord poleks saani juures seisnud Köögi-Tiška, vaid selline, kelleks ta nüüd saab umbes kolme kuu pärast, kui õppimine lõpeb? Froska pilk läheks uduseks, ta jääks araks ja oleks pimestatud, ei usuks oma silmi . . . Jälle kerkisid lainena lohutavad väljamõeldised ja kandsid Tiškat . . . Aga mitte kauaks. Jutt käis juba tulevasest õppusest, sellest, mis on seal kõige raskem; jutuajamisest hakkas rinde all kipitama.

Salliga poiss, keda hiljuti naerdi, oli, nagu selgus, mõni aeg garaaživalvuriks olnud ja mõistis üht-teist. Ta kortsutas kulmu ja ütles uhkelt:

«Ma ütlen, et kõige raskem asi on karburaator.»

Vististi ei teadnud keegi, mis asi see on, poisi poole vaadati kartlikult ja umbusklikult.

Ainult Vassili Petrovitš nõustus ükskõikselt:

«Karburaator jah muidugi. Aga süüde on vististi tõsisem asi. Miks?»

Salliga poiss jäi jälle vait ja pilgutas masendatult silmi.

«Sellepärast, et peab teadma kogu elektriteooriat.»

Tiška tundis Vassili Petrovitši vastu arglikku vaenu. Iga tema sõna kahandas süttinud lootusi. Jäi ainult kuhugi Podoprigora: võib-olla aitab ka edasi, on külapoisile abiks?

Aga rahutu mees ei taltunud ikka veel:

«Tead, Vassili Petrovitš, kui ta tammil betoonisegaja peal töötas, uuris kogu mootori läbi, ehk see küll tema asi ei olnud. Tead, tema kohta kirjutati ajalehes, et ta on kõige väljapaistvam mees. Vasja, näita neile ajalehte.»

Vassili Petrovitš pistis nagu vastu tahtmist käe põue, võttis sealt välja terve pahmaka kortsunud pabereid, ümbrikke, vanu lehti, — sellepärast paistiski tal nii paks kõht ees olevat. Aga lauale laiali laotatud lehe juurde pugesid kohe ahnelt kõik ja nende selja taga ka Tiška. Ühel leheküljel ilutses uljalt viltuse lambanahast läkilläkiga ei keegi muu kui Vassili Petrovitš: lambanahast läkilläki oli muidugi tema oma ja pruntis põsed nagu karupojal olid samuti tema omad. All oli trükitud:

Sm. V. Lukjanov,
sm. Maimudullini brigaadi
parimaid betoonitöölisi,
kommunistlik noor.

Tema sõber juubeldas:

«Eks ole kange poiss, ah? Aga sa küsi, kui ammu ta külast tuli. Vassili Petrovitš, kui palju aega on möödas sellest, kui sa külast tulid?»

«Kuus kuud.»

Ohoh, — ei tahtnud Tiška uskuda. Vassili Petrovitš võttis temalt ära selle viimase.

Kui tuli õpetaja-autojuht, trügiti kohmakas Tiška jälle tagasi viimasele pingile seina äärde.

«Me oleme kõik omavahel sõbrad, meie eesmärgiks on autojuhiks õppida. See on hea asi. Aga autojuhile, ütlen juba ette, on kaks asja kõige tähtsamad: vastupidavus ja hea silmamõõt.»

Õpetaja rebis oma võimsal rinnal pintsaku nahkrevääre ja viskas soni lauale: pikki õpetussõnu ta ei sallinud, vaid asus kohe asja juurde. Ja kursus oligi kiire, kolmekuuline.

«Mis meil on auto juures kõige-kõige tähtsam? See on mootor. Ja see siin laual, — te vist olete seda juba katsunud, — seda nimetatakse mootori silindriplokiks.»

Tiška sirutas end ahnelt üle laua, et mitte midagi vahele ei jääks, kuid eelmised sirutasid end ka, tõusid püstakile, nii et ta nägi ainult mütse või juuksesalku. Ja kõige ees nägi ta liikuvat lambanahka läkiläkit, — tundus, et see varjab väga tigedalt tema eest kord paremalt, kord vasakult õpetaja lauda, vastik läkiläki, mis kõike tahtis ainult endale krabada... Tiška kiristas koguni hambaid: loll, miks ta polnud sel ajal, kui kõik rääkisid, sinna ette istunud? Õpetaja aga rääkis edasi — silindritest, milles kütuse plahvatusest hakkab liikumistöö. Nüüd näitab ta seda joonisega tahvlil.

Õpetaja joonistas kriidiga kolm kepikest: kaks püsti, üks põiki. Kiitsakad, natuke kõverikud valged kepikesed. «Silindrid, silindrid,» kordas Tiška püüdlikult. Ükskõik — see oli esiteks arusaamatu ja teiseks otse loomuvastane, et sellistes kepikestes võis varjul olla ja uluma hakata see põrgulik jõud, millega tormas veoauto koos Tiška, onu Ivani ja veel kahekümne turske mehega. (Ta põrises ka

siin kõrval, garaažis!) Tiška vaimusilma ette kerkis vanker, arusaadav, hea, paksult tökatiga määritud, ja hobuse jalad, mis teda jonnaka pingutusega veavad. Tiška ei tahtnud, kuid vanker viis teda ikka edasi, järjest rõõmsamalt kuhugi, kus silindrid päris ära kadusid, mis tõi talle kergendustunde... Ta ei andnud järele, ta pingutas kuulmist, nii et kogu keha vappus, pressis end meeleheitlikult nendele sõnadele vastu, mis rääkisid silindritest ja kolbidest, kuid sõnad voolasid mööda, tühjad, tabamatud, võõrad, neid haarasid ja mõistsid ainult need eespool istuvad linnainimesed, kes olid juba maast-madalast kuulnud igasugustest keerulistest raudasjadest, nemad, isegi need, kes teadsid, pärisid ühtelugu seda ja teist õpetaja käest. Ja Tiškal hakkas kõhu all magus ja hukutav tunne...

Vaheajal läks ta kohe õpetaja laua juurde. Seal lebas pikergune rauast asi, auke täis, külgede pealt tulid harud ja torud nagu oksad. See peletis oli välja mõeldud meelega nii segane ja keeruline, et inimese peas kõik sassi ajada... Tiška katsus salliga poisi käest küsida, kes ka nähtavasti hädavares oli, et kus silindrid on. «Siin,» torkas poiss sõrmega ümmargusse auku. Tiška kõrvutas nendega õpetaja kepikesi ja pulbitseva vedava jõu. Kõik läks veel hullemini segi. Ta otsis kohta esimestel pinkidel, kuid igal pool lebasid mütsid.

Ohtul oli tal raske Žurkini silma alla ilmuda: viimati hakkab küsima... Kuid kirstutegija ei näinud ega kuulnud midagi. Teekatel kees, taburetil põles tattnina ja sinna kõrvale olid laotatud tööriistad, tema aga oli kõik unustanud, teisale keeranud, habe pihku pigistatud, ja sina vaatas ahjus põlevat tuld.

«Kas sa oled haigeks jäänud, onu Ivan?»

Kirstutegija võpatas ehmunult.

«Ah ei, niisama... koogutasin päeval liiga. Vaata, võtsin tööriistad ette, aga töö ei edene.»

Ja esimest korda tundis Tiška end onu Ivaniga üht kasvu olevat. Nüüd ei olnud enam piinlik küsida.

«Onu Ivan, mis asi on silinder?»

«Missugune silinder?»

«Autol.»

Žurkin mõtles laisalt.

«Autol... ei tea. Vanasti olid niisugused mütsid, härrased kandsid neid, nende nimi oli silinder. Sedamoodi, kui mõletad, vanad vanamehed külas kandsid — torukübarad.»

Muide, Tiška näost sai ta aru, et räägib märgist mööda . . . «Noh, kuidas sul õppimine ka läheb, poja?»

«Noh, niisama . . » Tiška koputas mornil näol sõrmega vastu ahju.

Žurkin enam ei küsinudki.

Vastu ööd hakati alevis jälle ebakohaselt kelli helistama — tihedalt ja ähvardavalt. Hilisõhtul oli barakis nüüd kaunis vähe rahvast: vanemad mehed kobisid varem magama, väsinud ja rahustunud jõudsast tööst, mida nad nüüd tegid juba oma eriala järgi. Nooremaid meelitas hilisele hulkumisele kevad, elektrituled, mis olid pöösaina puistatud elavamaisse kohtadesse, — seal olid klubid ja kinod ja tüdrukud . . . Barakis kustusid ahjud, kustusid kellahelina saatel unised jutud sellest, et alevis on ilmunud tähendamise märk — kirikukuppel on hakanud helendama, et naised on ärevuses. Koju minev Obutkin kutsus Žurkini kaasa — imet vaatama.

Öisel mäenõlvakul seisis juba rahvast. Žurkin nägi all-pool midagi helendava pilve taolist. Ta vaatas terasemalt jah, sootihkes pimeduses säras kuppel sinaka helgiga nagu unes . . . Žurkinil hakkas hirm, ta tahtis end kaitsta — kattis näo kätega. Ta elas mingil vabiseval maal . . . ja Obutkin tema kõrval õhkas masendatult.

Žurkin küsis temalt natukese aja pärast:

«Ei kutsuta mind sinna sekretäri juurde. Viimati asi tühja lora?»

«Ei. Nad viivitavad, koguvad mingisuguseid andmeid. Nüüd nad juba ei jäta.»

Ta rääkis nii, nagu oleks mürki jootnud . . . Žurkinile meenus möödunud päev, ebaharilikult tõtlik töö artellis, meenus, kuidas ka tema, selle osa, tundis iga minut järele jätmatuid, kangekaelselt suunavaid käsi. «Jaa, need juba ei jäta, nad oskavad inimeselt võtta oma, hinnaalandust tegemata.» Inimesed kõndisid tellinguil nagu läheksid tormijooksule, nagu oleks hilinemise eest ähvardanud mingi varjatud oht, nagu oleks sõda. «Eks ta ongi sõda.»

«Nemad, kommunistid, on igal pool omavahel seotud nagu sõjamehed,» ütles ta Obutkinile.

«Just nimelt . . . mitte nii nagu meie, lihtinimesed.»

Ka Tiška kuulas kellahelinat . . . Talle paistis, et helin ei tule alevist, vaid päris Zassetšnõist, ema popsipimedusest. Sealt lasti Tiška laia maailma tulema kõveras põlvedega, paluvalt õieli kaelaga. Endast — niisugusest oleks tahtnud

vabaneda nagu lämbumisest . . . Nüüd tuli juba une algus, ja lagedale jooksid autod — rikkuses ja imesid täis . . .

Ärles unisena, ootamata Žurkini ärkamist ja teejoomist, jooksis pesemata Tiška garaaži juurde, tükk leiba taskus. Tee peal leidis ta maast raske rauast mutri ja pistis selle millegipärast põue.

Klassituppa õnnestus tal pääseda esimeste hulgas. Kohe valis ta endale kõige parema koha, eilse Vassili Petrovitši paiga: esimese pingi nurgas, õpetaja vastas. Istus maha ja enam sealt ei tõusnud. Eks vaatame, kuhu sa nüüd istud, — mõtles ta kahjurõõmsalt Vassili Petrovitšist.

Vassili Petrovitš tuli hilinedes, peaaegu ühel ajal õpetajaga. Vabad olid ainult pimedad tagumised pingid . . . Kuid Vassili Petrovitš ei mõtelnud pikalt, vaid tuli ette ja istus servakese peale Tiška kõrvale, trügides teda paremale. Tiška hingeldas viha pärast. Oli kitsas, käed seotud . . . Ta tõukas küünarnukiga täiest jõust Vassili Petrovitšile külge, nii et see jahmatuses põrandale istus. Tiška käsi läks tasku ja pigistas seal raudmutrit; ta mõtles: no-noh, eks sa katsu . . . Ta peaaegu nuuksus viha ja ülekohtutunde pärast. Sel ajal tuli sisse õpetaja. Vassili Petrovitš tõusis üles, ikka veel arusaamatuses ringi vahtides. Ta kutsuti kohe teise esirea pingi juurde, anti ruumi. Tiška laiutas meelega oma pingil, et keegi teine ei saaks sinna pugeda, ja tõmbas hinge.

Õpetaja nahkkuues kõht varjas kõike silmade eest.

«Noh,» ütles õpetaja, «alguses ma vaatan, mehed, kuidas teil ajud õppetöö asjus jagavad.» Ta vaatas Tiškale otse silma, kes ei jõudnud pilku ära pöörata.

«Noh, näiteks sina . . . kuidas su nimi on?»

«Tõuse püsti,» tõugati Tiškat tagant.

Ta tõusis arglikult ja kuulekalt.

«Tihhon Kulikov . . .»

«No nii . . . ütle meile, seltsimees Kulikov . . .» surus õpetaja peoga oma lõuga ja mõtles natuke: «Ütle, mille abil meie auto liigub, käib?»

Tiška pilk eraldas laual sedasama malmist keha halastamatute, salakavalate aukudega, okstega, soolikataoliste harudega. See kiskus kogu tema olemuse kaasa oma mõtteusega, pimedusega, ta ennustas häbissejäämist . . . Onu Ivanil on palju kergem ja parem, — mõtles ta nukrustades ja hukkumise äärel. Ja vaikus oli vaenulik, rippus rauana tema pea kohal.

«Mille abil ta käib? Rataste abil,» ütles ta.

Ja tundus, et kogu barakk müriseb naerust nagu tõesti kord selle palituga oli . . . Kuid see ainult paistis nii: tegelikult naersid ainult üksikud, mõned koguni huupi, sest paljud ei teadnud veel, kuidas vastata. Ainult ühte nägi Tiška selgesti: lõbus Vassili Petrovitš, küljeli laual, sirutas kätt õpetaja poole; ta sirutas seda justkui selleks, et Tiškal oleks veel rohkem kade meel ja kibedam tunne, ja kiitles:

«Mina tean, mina tean!»

Algas porine aeg, mis sellel kilomeetrite viisi vägisi ümberkeeratud taimkattest paljal maal sarnanes tormi kahjuga. Väljakutel muutus muld taignataoliseks sodiseks massiks, mis oli tuhandetest piinarikastest jälgedest üles kaevatud. Jõletu, seninähtamatu pori haaras väsitavalt jalgadest kinni ja püüdis neid inimese küljest päriselt ära kiskuda. Roopad haigutasid nagu vett täis kraavid, veoautod surid nende sees abitult välja, seisid pooled päevad küllakil ja mahajäetuna. Süvendite servadel vingerdasid rõõmsad ja hirmsad teerajad, saviselt libedad, kallakuga kuristiku poole . . .

Madalate mägede vahelt paistis põhjatu tasane stepp, harulised, alles lumekatte all orud ja järved, ligased, veest säravad teejoad, kus polnud ei hobusega ega jala võimalik liikuda . . . Sadade kilomeetrite kauguselt piiras ehitust tohutu, inimesteta, lagunenud teedega maa.

Ja alevi turud, mida peeti juba vanast ajast kesknädalati ja pühapäeviti, jäid inimestest tühjaks ja vaeseks. Mõned kohalikud isikud külmetasid tuule käes, käed vastu rukais ja mingi lootusetu rämps kaenla all. Paar-kolm tühja, siia kuskilt lollist peast sõitnud koormat. Märja ninaga kitsi vanaeit oli nartsu peale laotanud sinaka hobuseliha. Tühjade ja väljasurevate poekeste tagant paistsid ehituse tornid ja linnakesed, ehitus tundus olevat päris lähedal, — millal ta oli vargsi siia roninud? — barakkide katused toetuvad juba turukünkale . . . Ja Agrafena Ivanovna, kes saiakeste karbiga künkal kõndis, nägi juba vastu oma tahtmist lähemas tulevikus täielikku tühjust selles paigas, ta nägi ja uskus sellesse, mida varem kunagi polnud. Hirmu tundes lõi ta kiriku poole risti ette, kuid ka kirik ujus päise päeva ajal nagu hukkumisele määratud, vankuma löönud laev. Ristilöömisest ei hakanud Agrafena Ivanovnal kergem . . . Sellel jõu allakäimise ajal kohtas teda Pjotr, kes just temaga kokkusaamiseks oli turule tulnud; alevis polnud ta käinud juba oma kümme päeva.

Agrafena Ivanovna pahad unenäod olid nagu peoga pühitud. Nagu poleks mitte üksi Pjotr, vaid terve kari taiplikke ja aktiivseid noormehi teda kindla rõngana ümbritsenud . . . Ta kaebas Pjotrile:

«Miks sa siis ära oled kadunud, nõuandja, ma pidin juba barakki sõna saatma: niisugune jama on mul kodus lahti . . .»

Pjotr teritas kõrvu: kelle pärast? Kõige rohkem kartis ta igasuguseid ootamatusi just seal, tema majas . . . Ei, jutt oli Sõssoi Jakovlevitšist. Kui vanaeit seda nime nimetas, kiskus ta meelepahast kõverasse, tal oli tahtmine koguni sülitada; uus kompanjon oli nii vastikult seana käitunud. Selgus, et Sõssoi Jakovlevitš oli kolm õhtut järjest porist hoolimata kutsumatult alevisse tulnud, aina pinninud ja peale käinud, millal tulu kätte saab. Aga kogu käibe pealt, arvestamata kaht toobrit petrooleumi ja pakki voblat, oli temalt saadud mõne krossi eest kaupa. Kui hakati arvet pidama, võttis Sõssoi Jakovlevitš prillid ja põuest paksu taskuraamatu ja hakkas sellesse vaadates nimetama kõike, mida ta oli andnud, täpselt kõik viimse kübemeni, isegi katkine roguskist kott vobla alt oli hinnatud seitsmeteistkümne kopika peale, siis aga, mis on kõige hullem, hakkas üksikasjaliselt välja rehkendama, asjaliku mokkade matsutamisega, milliste produktide vastu võis Agrafena Ivanovna nimetatud kaupa vahetada ja missuguse hinnaga ta võis neid produkte turul müüa. «Niisuguseid hindu pole Moskvaski kuuldud,» ohkas Agrafena Ivanovna. Kuid Sõssoi Jakovlevitš rõhutas raamatus olevaid arvusid, lausus ühkuse ja mõnuga hindu, trummeldades seejuures sõrmedega, ise vaikne ja hoolikas; ja tema silmad, mis olid üle prillide Agrafena Ivanovnale suunatud, kahtlustasid kõiki suures sulitegemises . . . Nähtavasti oli kooperaatoril hästi meeles Agrafena láua muinasjutuline küllus ja ta uskus, et ka tema on varsti kullamägedel. «No oled sina ka ussisoost, peremees!» ei saanud Agrafena Ivanovna end pidada ja tegi temaga arved ausasti, nagu ta ise asjast aru sai. Sõssoi Jakovlevitš läks ära, nina püsti.

Nüüd oli Agrafena Ivanovnal ikka mure, kas Pjotr vii-

mati ei vihasta, kuna ta on kooperaatori pärast nii palju vaeva näinud. Kuid tema imestuseks Pjotr vilistas üksi kõikselt.

«Oh, mammi, elame ka ilma temata, meie ajal juba lõlis jätkub! Aga näe, kus hundist räägitakse . . .»

Tõepoolest läks Sõssoi Jakovlevitš ise üle künka, taeva ja stepi taustal, ülbe nagu mälestussammas. Tema ilmumisel siia oli kahtlemata eriline kurikaval mõte. Agrafena Ivanovna ja Pjotr kõõritasid vargsi tema poole. Sõssoi Jakovlevitš läks tühjade poodide juurde ja nuusutas; siis tuli tal idee küsida midagi ühe koorma otsas õlgedel vedeleva mehe käest, kuid ei söandanud; siis viivitas ta mõtlikult hobuseliha müüva eide juures. Alles siin märkas Sõssoi Jakovlevitš tuttavaid ja hakkas kohe väärikal sammul minema. Kui ta nende kõrvale jõudis, võttis kübara peast, nende poole vaatamata, ja pani jälle pähe, samuti ilma vaatamata. Pjotr puudutas vastuseks oma läkiläkit.

«Nii, nii,» saatis ta kooperaatorit mõistva, hävitava muigega.

Sõssoi Jakovlevitši kavatsused olid selged. Pärast aleviga tutvumist hulkus ta ringi, kadeduses ja ahnuses, rahu leidmata. Kooperatiivi aarded olid tema, ainult tema käes, tema aga, loll, laskis ei tea kui paljudel selle juures käsi soojendada . . . Ta piinles . . . Nüüd otsis Sõssoi Jakovlevitš ilmselt võimalusi selleks, et edaspidi riisuda iseseisvalt, üksi.

Agrafena Ivanovnat näris kadedus.

«On alles krabaja ja nöörija!» põrutas ta. «Kulak! Nõukogude võim teeks õigesti, kui ta sihukesi sigu, kulakuid pitsitaks! Neile kulub ära!»

«Mis te muretsete, mammi,» lohutas teda Pjotr. «Teie ämblikuvõrk töötab ju, ja töötab edaspidigi, mis seal siis veel!»

Õieti öelda oli kokkusaamine Pjotrile vajalik ainult üheks asjaks: kas või kaugeltki hingata Agrafena Ivanovna maja õhku ja olustikku, millest ta ise oli enese vägisi eemaldanud, ta tahtis end rahustada, et mitte midagi pole nud juhtunud. Ta oleks võinud kõike otseselt küsida, kuid ka see oli keelatud, tema enda sellesama halastamatu käsuga . . . Ta ainult uuris, kas on korraldatud regede saatmine külaga käibe korraldamiseks esimesel turul pärast teedelagunemise lõppu: oli oodata suurt kevadist ostu-müüki, mis langeb kokku just lihavõtte-eelse nädalaga, ja mustatööliste barakkides ning muldonnides, ja mitte üksnes seal, vaid ka insener-tehniliste töötajate võõrastemajanumbrites elas rohkesti aktiivseid ämmi ja koduperenaisi, kes ettevaatlikkust silmas pidades pühitsesid lihavõtteid kui mitte kiriklike, siis ometi köögi- ja toidupühadena . . . Jutuajamisel regede saatmisest ilmutas Agrafena Ivanovna mingit ebausklikku kartlikkust: Pjotr polnud varem seda tema juures märganud. Oma mõju avaldasid needsamad lakkamatud kuuldused patrullidest, kes kolhoositeedel valvavad, ja läbiotsimistest. Ja ettetähendusi ei tunnustata, homme kutsutakse kogu alev koosolekule — kirikut lammutama. Ja kogu alev — isegi see kavatsetakse elavalt uputada. Turg tuleb, tõsi küll, kokku pärast paastu hästi suur, nagu laat, ja kellel aru peas, see võib endale terveks aastaks jõukuse kokku ajada. Kui . . . ähh! — oleks sellise ehituse juures teine võim!

Unistama hakanud Agrafena Ivanovnal oli lootusetus silmis.

Pjotr kortsutas meelehärmis kulmu. Agrafena Ivanovna unustas aina ära selle teise, salapärase Pjotri, kelle kuju Pjotr talle sihikindlalt sisendas ning millesse ta ise hakkas sisse elama ja uskuma. Ainult tema võis saatust ja sündmusi ette näha . . . Ta seisis Agrafena Ivanovna ees — künkal, õlad katuseist kõrgemal, üle mägede, — olgugi kaltsudes ja saviste saabastega, — tema ulja pea ümber hõljusid pilved.

«Mammi, millest jutt on? Kas te siis ise ei näe, mis ümberringi sünnib? Külast ma enam ei räägigi, kui te sõõklates kuuleksite, kuidas töölised oma saatust kiruvad. Tuleb välja, kes praeguse võimu toetajaks jäävad: teenistujad, kes paiukit saavad, insenerid. Aga kas te olete kuulnud, missugune kohus Moskvas käib . . . insenerid, kes pidid ministriteks hakkama! Kus siis see jõud on, mammi?»

«Sa räägid juba niisuguseid asju, nüüd võiksid sa ka Miša kohta midagi ütelda.»

«Mis Mišal? Mina olen siin, Krasnogorskis, tema on kuskil Harkovis või «Selmašis», ja tal on samasugused riided seljas kui teistel inimestel. Meie hävineme, mammi, ja ärkame uuesti elusse.»

Vanaeit vaatas talle niisuguse hardusega suhu, et tal kõdi hakkas. Tema silmades mängis rumal-tige muie.

«Ma ütlen teile: maa peal on niisugune jõud, mille nimeks on teine internatsionaal.»

«Missugune teine?»

«Teine, mammi. Bolševikkudel on kolmas, punane, seda aga nimetatakse kollaseks.»

Agrafena Ivanovnal pilkusid silmad.

«Issand jumal, olid punased, olid rohelised, olid valged, nüüd on veel kollased siginenud. Kas neist mingit tolku on?»

Pjotr keeras selja. Agrafena Ivanovna küsis:

«Miks sa, Petruša, meid maha oled jätnud, ei käi meil külas?»

«Pole nagu mahti, mammi. Palju tuttavaid on tekkinud mõned varustusosakonnast, vastutavad töötajad. Seda enam on mul nende juurde asja. Vaja siin-seal käia, rääkida . . .»

,Pjotr ei luisanud. Käies oma lao asjus sageli administratsiooni koridorides ja osakondades, tundis ta juba ammu paljusid teenistujaid ees- ja isanime pidi. Üht-teist pani ta tallele — ütlemata jäänud sõnade ja erilise pilgu põhjal oskas ta aimata varjulolevaid ihasid, valmisolekut rõõbitu teenistusega õiendada toiduettevõtetega . . . Pärast seda kui Pjotr oli paar korda seal uhkeldanud uue ülikonnaga, hakati teda teistest eraldama. Ja tõsijutt — lahkuse, naeratuse, paberossiga hakkasid juba selguma tulevased sõbramehed. Endised sõbrad virelesid madalal, barakis. Pjotr tõusis kõrgemale astmele.

Ta seletas nagu muuseas:

«On avanenud võimalus, mammi, minna raua juurest ära ja selle kaudu sisse seada ennast mõnes teises varustuslaos. Kas toidukaupade või asjade laos.»

Agrafena Ivanovnal muutus koguni näovärv. Ta teadis, mis asi on varustusladu: nõiduslik söödamaa vähestele, tarkadele, kindlalt suletud muudele näljastele elukatele. Ja see söödamaa — sealjuures veel riiklik — antakse tervikkuna Pjotri kätte, see tähendab ka tema, Agrafena Ivanovna kätte . . . Käigu see Sõssoi Jakovlevitš kus pagan! Agrafena Ivanovnal jäi ebausklikult hing kinni, ta oleks tahtnud natuke uskuda, aga usku ei olnud nagu Mišassegi. Pjotr kasvas fantastiliselt suureks.

Pjotr jälgis salamahti vanaeite, endaga rahul. Väimees — värbaja — oli nüüd lõplikult pulbriks hõõrutud. Ja koos vanaeidega, arvas Pjotr, saatis ta nüüd sinna tema majasse veel kellelegi mürgitavat erutust.

. . . Kui nad hüvasti olid jätnud, vaatas ta kaugelt veel

kord kontrolli mõttes Agrafena Ivanovnat. Vanaeit komberdas mõtlikult ja raskelt minna, — jah, ta kandis ausalt turjal nähtamatut taaka.

Pjotri mälus põlesid raevukalt Dusja silmad. Ei, ta ei kahetsenud sugugi oma jultunud tempu. Vististi ootab Dusja järgmisel päeval kättemaksuhimulise vahutava kärsitusega tema tavalist tulekut, et alandada teda kõige tigedamal, kõige magusamal kombel, — alandada, saada sellest isu täis ja siis ükskõikselt selg keerata, — ta ju nägi muidugi nagu naine kunagi läbi, mida tähendasid vahel tema poole pööratud Pjotri aplad ja kaeblikud pilgud. Dusja suutis lüüa kõige õrnemasse, kaitsmatumasse kohta ja veel paar korda nuga haava sees pöörata. Aga Pjotr ei tulnud. Ta ei tulnud ka järgmisel päeval. Ta ei tulnud ka kolmandal . . . Dusja petetud viha kees tühjuses, kees võib olla üle ja muutus millekski ootamatuks — igatsuseks . . . Pjotr polnud nüüd Dusja jaoks mitte keegi, ta viskles temas tema sisemust täitvalt, puuris teda . . . Elulise, teraselt kaaluva vaistuga taipas Pjotr, et tegutseb eksimatult.

Kuid mida edasi, seda raskem oli endast võitu saada, iseäranis öösel. Ka tema oli sisse müüritud tühjusse, ja see tühjus kestis iga päev, lõpmatult nagu hambavalu. Dusjale mõtlemine kutsus esile kibeda janu. Kaks korda käis ta öösiti salaja Dusja akna all. Aken oli valge ja valguses liikus ühtelugu vari. Seal elati nagu alati, seal polnud sugugi vaja Pjotrit, kes haledalt aia otsas vahtis ja jalgu kõlgutas . . . Aga võib olla on see kõik luulelugu, mille ta üksinda on Dusjast välja mõtelnud? Kontrollida polnud ta ju kuidagi saanud.

Ja nüüd, pärast kohtumist Agrafena Ivanovnaga, jõudis miski temas äärmuseni. Aeg oli valge kätte minna, tegutseda. Muidu võis ta järk-järgult unustusse vajuda. Homme avanes soodne juhus: Agrafena Ivanovna, agar kirikuskäija, läheb õhtul kindlasti koosolekule.

Päeval kaalus Pjotr seda veel kord. Jah, aeg on käes.

Läbi alevivahelise pori läks ta kikivarvul — uued ratsavõelase saapad ja uued kalossid jalas. Ei olnud enam õhtu ega veel ka öö . . . Tähed Pjotri pea kohal sulasid kokku ehitusetulede punaga. Ja mõtteis segunes olevik sellega, mis polnud täide läinud . . . Ükskõik, oodaku ees või ebaõnn, Pjotril ei olnud enam tagasiteed endise, viletsa, olgugi seadusliku virelemise juurde (tööliskomitees lubati talle ametiühingu liikmekaart anda), rahuliku leivapala juurde,

mille järele ta oli siia koos Žurkiniga tulnud. Liiga laia kaart oli ta hakanud tegema ja teiste hulgast välja paistma. Tema pea otsis Dusjaga juhtuva igasuguse ootamatuse korraks juba ette vastumürki... Pjotr hakkas ikkagi järele mõtlema selle teise, põrandaaluse jõu üle, millele vihjamisega ta Agrafena Ivanovna ära võlus, ta juba tundis ennast parajalt julgeks läinuna, selleks jõuks kasvanuna. Ja kas tema käitumine ja isegi olemasolu polnud juba poolkaudu põrandaalune? Ta tahtis tunda saada selle olemust, rääkida sellest, aga ta ei teadnud, kellega. Oli keegi, keda ta kahtlustas osavõtmises, näiteks Sanetška; aga õppida oma käest aluselt ei lubanud Pjotrit enesearmastus, ja pealegi oli see mees kuskil seal all, viimases lülis...

Lõpuks jõudis ta tuttava pihtaia juurde. Kaks elutoa akent olid pimedad; läbi luugipragude helendas ainult nõrgjas, Dusja toa oma. Jah, ta oli üksi... Pjotr patsutas mõtlegipärast tükk aega rinda, sirutas õlgu. Läks jalgväravast sisse ja vöörusesse.

Kõik oleks võinud lõppeda ühe minutiga. «Kes seal on?» küsib hääl ukse tagant. «Mina olen...» — «Te soovite mammaga kokku saada? Teda ei ole kodus.» Ja poleks vaja olnud mingeid ennast piinavaid väljamõeldisi, akna all hulkumist... Barakis pilgutab silma petrooleumilamp, suitseb ahi, see koobas on sinu jaoks.

Ta koputas. Kontsad kõpsusid teisel pool kergelt, nagu lauldes.

«Kes seal on?»

«Mina olen, Pjotr...»

Vaikimise sekundid kulusid, see polnud sugugi nii kerge, nagu kaugelt paistis. Pjotr haaras endal kõrist kinni.

Ukse taga tehti midagi, vististi lükati riivi lahti. Pjotr tundis esmakordselt enda kohal ööd nagu tohutu emakese maailma pimedust. Öö oli õnnis iseenesest... Nüüd astus ta tuppa.

«Mul oleks mammat vaja, äriasjus...»

«Teda pole kodus.»

Dusja ei läinud ära; ta seisis äraootavalt, ärevalt valvel seina varjus. Võib-olla nüüd juba tema, tema ise kartis, et Pjotr ära läheb... Elutuppa langes kõrvaltoa paokil uksest kiilutaoliselt valgus. Midagi ikoonilikku, pühadeeelset... Dusjal oli seljas hele pluus ja selle peal tema ihust soojendatud varrukateta jakk. Nägu oli poolpimedas tõmmu, ta oli nagu kuidagi ebaharilik, seisis vaikides, ujes

lõsinenud. Pjotr läks valguse kätte — nii, et lahtitehtud kängurunahkne krae toredasti silma hakkas (värbaja ei saanud ligigi!), et profiilis paistaks mehiselt terav põsenukk; kehale andis ta lennuka hoiaku, toetudes kätega lauale. Ta ütles:

«Te olete minu peale pahane, Jevdokia Afanasjevna, ühe tuttava pärast. Aga asjata: selle paljasjalgse oleksid nad täna-homme niikuinii kätte saanud, ma just nimelt hoidsin teie mammast ebameeldivuse eemale.»

«Näha on, et mamma jaoks. Oma kasu pärast lasete keelel käia... nii teie kui meie heaks.»

Pjotr muigas kurvastatult:

«Mis kasu mul sellest on? Kui ma iga tund võin oma katastroofi oodata... Teie näiteks võite oma pahameeles minna ja ütelda: ehitusel varjab ennast nii- ja niisuguse nime all põgenenud pursui Soustin. Tõepoolest, Jevdokia Afanasjevna, kui te minu peale väga viha kannate, kirjutage ilma oma allkirjata kiri kuhu vaja, ja aitab.»

«Teie ärge mind õpetage,» ütles Dusja.

«Aga mis kasu mul on? Mina pole siit inimene. See tähendab, et siin ega kuskil mujal pole mul enam kodukohta. Aga näe, mulle antakse ametiühingu liikmekaart. Määratakse varustuslattu, suurem palk kui inseneril. Ega nüüd pole ka keeruline inseneri moodi meheks saada, võib minna ametioskuse tõstmise kursustele. Aga minul on, Dusja, oma elueesmärk, ja tõsijutt, kui ma siia sõitsin, käisin ma selle pärast jaamades taldrikuid lakkumas...»

Dusja ohkas.

«Te olete kontra?» küsis ta lapselikult, peaaegu ujedalt.

«Elada nad ei lase!» Pjotr pani oma häälde ikka rohkem ja rohkem nuuksuvat kirglikkust. «Kas te siis arvate, et see sõdi,» — ta raputas põlglikult oma uhkeid kängurunahku, — «mind rahuldab? Ei, mul pole siin kellegagi oma valmset maailma jagada. Minul on, Dusja, olnud palju lõbelamusi, ma vaikin... võib-olla olid mul siin, õlgade peal kunagi tärnid (ta luiskas, ei tea milleks). Ma olen Hiinas käinud, Harbiini välja jõudnud. Jõed on seal kollased, mäed ja lilled niisugused, et ei usu oma silmi. Ma tunnen seal kõiki teid, ja kui vaja, leian jälle tee sinna.»

«Te räägite välismaast?» ütles Dusja, masendatud imedest ja kaheldes, kas seda võib uskuda... «Aga see Hiina on ju metsik maa, seal elavad ainult kollased.»

«Aga Hiina taga meri? Kui ainult oleks midagi taskus:

seal muudkui mine laevale ja sõida ükskõik missugusele maale. Kus on valgeid ja venelasi palju. Kus ma võib-olla ka Mišat kohtan . . .»

Ta ajas end sirgu ja oli tõepoolest juba nagu mittesiitmaine, kartmatult valmis tulevasteks rännakuteks. Ta ütles Dusjale heatahtlikult:

«Nüüd olen ma juba ammu teie võimuses.»

Oli hingetu vaikus, tuba tiirles järjest kiiremini, järjest meeletumalt ikoonilambilises — nagu ammu-ammu Mšanskis — pühade-eelses poolvalguses.

«Miks te siis meie poole sisse pole astunud?» lausus Dusja vaevaltkuuldavalt.

«Miks ma ei astunud?» lipsas Pjotri huultelt hullumeelne sosin. «Miks ma ei tulnud? Ma ju käin siin võib-olla ainult selleks, et üle vaheseina teie õhku hingata . . .»

Tema häält oleks nagu katkestanud läbilõikav, vaimustatud värin, — naine surus käed valge pluusi rinnale ja taganes jõuetult sammu.

«Noh, ma lähen,» haaras Pjotr järsku mütsi.

Kuid õues, külmade kaunite tähtede all krahmas ta mütsi jälle peast ja lõi käe otsaesisele. «Äh . . . peaks enese purjo jooma!» Kuid niigi paterdas ta nagu joobnu oma uute saabastega alevivahelises poris, astus, kuhu juhtus.

Polja hakkas kooperatiivisabas ühe naisega rääkima; nende jutt laabus kenasti ja sõbralikult ning Polja rõõmustas endamisi: viimati on ta leidnud endale seltsilise selles barakkide riigis? Seekord anti heeringat ja paburitsikompvekke. Kui kutsuks uue tuttava enda juurde, sööks temaga suutäie soolast, siis ootaks veidi ja janu kustutuseks jooks tulist teed kompvekkidega. Polja armastas magusat ja korraldas vahel üksinda, vallalise moodi selliseid süütuid pidusid.

Esialgu elas ta ju üksinda luku taga. Esialgu . . .

Uus tuttav osutus ka pesuvardjaks, ainult soliidsemaks, kes asus päris ehituse keskuses — kõrgahjude juures. Sellis elatanud puhta naise suhtes äratas usaldust kallis kaelarätt, mis oli seotud punase pearäti peale. Tal oli paitu seljas ja madala säärega saapad jalas. Nägu oli kõhnakene, kuid hääl oli tal ootamatult vägev bass. Ta rääkis peremehelikult «mul barakis», «minu barakis», nii rõhutatult ja raevuga toetades sõna «minu», nagu Polja kunagi ei

rääkinud. See naine oli tulnud sügisel ehitusele koos mehega, vilunud monteerijaga; kuu aja pärast aga mees suri. Naine talus kindlameelselt oma kibedat saatust, astus tugeval sammul, ta ei kaevanud, vaid rääkis asjalikult. Juba esimestest minutitest tundis Polja end selle seltsilise kõrval väiksemana, kuulekana.

Naine oli järele mõtlemata nõus kohe Polja juurde minema: «Aga miks mitte tulla ja vaadata, võib-olla leian teie juurest enda jaoks mingit eeskuju.» Ja Polja läks esimest korda natuke rahutuks. Oli väga hea, lausa haruldane ilm. Päike paistis heledalt, kuumutades lagedat maad, teid ja ehitusi nii, et neid polnud äragi tunda . . . Mägede tagant lõunis äsjasündinud sina, nii puhas ja tuliselge, et pimestas silmi. Isegi tuul tundus säravat . . . Pärast sellist valgust oli Polja hoolealuse baraki sisemus tema kujutluses nii sünge ja armetu nagu koobas, et tal hakkas südant pitsitama.

Ta tahtis kavaldada, lükata tuttav otse enda juurde ubrikusse, küll kehva, kuid ikkagi naisterahva hoolitseva käe läbi loodud hubasusse, kuid naine jäi lävele seisma ja Polja kiuste kuidagi nagu nuusutas aplalt baraki sisemust. Midagi küsimata astus ta teraselt vahtides voodite vahel edasi.

Polja lonkis talle tahtmatult järele.

Baraki õhk polnud kunagi olnud nii hapukalt lämmatav kui täna. Nina hakkas eilsest seisnud saunalõhnalisest vinast kipitama . . . Kutsumata kohtunik, rätik kaelas, möistis seda oma kokkusurutud huultega vaikides hukka. Olen ikka loll, miks ma endale selle häda kaela võtsin? — mõtles Polja. Läbi hallitusega kaetud tahmaste akende sissetungiv päike kiskus selle häbiväärse pildi veel rohkem lagedale. Kari ebardlikke jultunud ahje, mille peal eilse söögi jäänused, ümber lükatud pott, kust midagi oli välja viskamata jäänud, mingid tarbetud ripnevad kaltsud. Voodite alt paistsid sinna torgatud pesupambud. Tundus, et ka tekid ja sitsist, kukaldega võidunuks määritud kardinad on samasugused prahikarva kärnased; kui heidad pikali, varisevad sulle krae vahele kõditavad raasukesed, liiv ja isegi peenike laastupuru. Künklikku, raudkõva koorikut põrandalaudadelt, mille otsa saapad komistasid, oleks pidanud kuu aega leotama ja nädalate viisi kraapima. Nagu oleks Poljalt kõikide ees särk seljast ära tõmmatud . . . Muidugi, ta oleks võinud enda õigustuseks rääkida koman-

dant Stjopast, ainsast veekeedukatlast kogu jaoskonnas, seitsmest ämbrist veest, mida pole kuskil soojendada, kurta koristajate pärast ja nii edasi ja nii edasi... Aga ta oli jäigalt vait. Akna päikesevalguse-rist põles värisedes seinal... Omal ajal, neiupõlves, peegeldus raudteeputka seinal koos aknaraamidega veel odava, läikima pestud kardina muster. Sõitsid kaubarongid, kardina lükkas kõrvale keegi leebe nõiutud nõbininaline kuninganna, õmblustöö põlvedel, sõitsid kaubarongid märtsikuu lumes, ja kõigilt piduriplatvormidelt naeratasid üksteise võidu konduktorid-peigmehed.

Ja äkki kadus Poljal igasugune tahtmine uut tuttavat endale külla kutsuda. Eriti pärast seda, kui see naine noriva ülevaatuse järel tagasi tuli, sõnagi lausumata, ikka nende kokkusurutud huultega, ja ainult küsis: kas Polja ammu siin teenib, kust paigast ta on tulnud. Ise oled sa paras... ennist rääkisid mehest ja ei poetanud pisaratki, — mõtles Polja. Tuttava teravas ilmes viirastus talle vastik nunnalik salakavalus. Ja kui ta kutsus Poljat nüüd koos temaga jalutama kõrgahju-jaoskonda, lõi Polja, vastamata sellele, et tal tegemist oli, koguni näost särama, tundes rõõmu sellest, et ta on kättemaksuks valmis. Polja tahtis teda omakorda maha rabada.

...Barakid, standardsetest tahvlitest kokku löödud, uued, teravaharjalised, mänglesid silmade ees veikleva männikarva kollasusega. Kui Poljale oleks selline uus hoone kätte antud! Värskelt hööveldatud, samuti veikleevad toobrid seinte ääres olid täis sinist taevast. Mingi kenadus kirendas akendes. Polja vaatas pilusilmil: iga viimase kui ruudu taga roosatasid paberist kardinad, igasugusest mustris lihtsalt kääride abil välja lõigatud. Nendes kardinates oli tunda mingit lihtsakoelist, kuid armastavat hoolikust, ja see oli esimene asi, mis Poljat riivas ja solvas. Mõelda ometi, mis tarkus! — mõtles ta. Tema tuttav viis ta külalislahkelt (ja vististi võidutsedes) läbi avara esiku.

Ja siin, läve taga, puhtatest männilaudadest koridoris nägi Polja seda, mida siin kuidagi ei võinud, ei tohtinud olla. Aga oli. Polja seisis nagu paljaksriisutu. Tema arg ja lootusrikas unistus — hõbedakarva keedunõu «Titaani» kahises tasa ja täiesti tavaliselt tema ees. Polja tundis silmade sarvkestal hellitavat, teda valgustavat soojust. See sära näis olevat kõigest läbitungiv, nii et ta ka eespool nägi baraki asemel mingeid hõbedaselt puhtaid, häirimata

tuid ruume... Tuttav ütles oma õnne märkamata, soojendades harjunud moel käsi vastu seda sära:

«Noh, kohe joome teed ja sööme heeringat.»

Ja lihtsalt, naiselikult mänglesid naeratuses tema kortsud, mille kunagi mure oli kündnud. Kuid Polja ei vastanud ja läks ägedas meeles otse barakki: kõikide liigutustega kordas ta oma kontrollijat. Pigistas samuti huuled kokku ja tõmbas silmad pilukile. Kuid huuled olid valelikud, tulid lahti, avanesid iseenesest. Silmad kõõritasid kadedalt... Ka siin hulkus kogu ruumis päike, kuid siin oli ta sõbralik, oli perenaisega ühel meelel. Polja ei tahtnud näha, kuid nägi neid, olgugi lihtsaid, kuid puhtaid põrandariideid, mis olid pandud läbikäiku pestud põrandale, neid korralikke kapikesi voodite vahel, ja jälle neid kardinaid, mis rääkisid kogu siinse korra hirmsast puutumatusest ja puhtusest, ja sellest ebatavalisest, haruldaselt rõõmustavast tühjusest voodite all, nii et oleks õhata tahtnud. Sealt ei paistnud ainsatki savist musta koletist. Ja Polja õhkas; ta ei tarvitanud enam enda kallal vägivalda.

Akna ülemises osas, naaberbaraki kohal oli noores sinas peatuma jäänud pilv, põletav nagu päike. Kevadine, mõnus... Jah, Polja ohkas: «Hea on teil siin, ei tahakski ära minna.» Teejoomisest keeldus: kunagi teine kord... Nagu tuulispea tormas ta tagasi — rutem, rutem oma barakki! Torm hakkas möllama temas endas, ta ei osanud endale aru anda, mis asi see on: kas soov kõike purustada, mis ette satub, või söösta mingisse taltsutamatusse hullumeelselt vihasesse töösse? Kui Podoprigora teda õhtul koos teistega kutsus asula koosolekule — kiriku asjus, ei ütelnud ta midagi, ainult hammustas vihaselt niidi katki, jättes kõrvale õmblustöö.

Ärevus alevi kiriku suhtes aina süvenes. Kuppel hiilgas endist viisi salapäraselt, ja selle kuma roomas kuulduste sosinana barakkidesse, hirmutades hauataguste piinadega. Kellade helin itkes suurt paastu. Päikese ja tööleminevate artellide kohal heljusid nad kurbuse ja haua küürus viirastustena. Aga kirikutagusel surnuaial olid ükskord välja kaevatud ja lõhutud kõik Punaarmee tähtedega mälestusmärgid.

«Ehitus läheb tormijooksule, nemad aga ennetavad meid oma tormijooksuga,» ütles Podoprigora.

Ja ta lubas oma meestele näidata ka üht-teist ettetähendusliku.

Asula koosolekule tahtsid koos temaga meeleldi minna puuseppade brigadir Vasja Djomin, Kullakallis, baškiir Murtazin, seitse-kaheksa inimest noorte hulgast ja kümmekond meest naaberbarakist. Ka Polja läks. Vaevalt ta märkas, kuidas kirstutegija sirutas end oma voodil ja jäi talle tardunult järele vaatama. Ses suhtes, kas baškiir kaasa võtta, Podoprigora alguses kõhkles. Kuid selgus, et Murtazin mingisugusesse allahisse ei usu, ja järelikult võis teda pidada võrdõiguslikuks kõigi ateistidega. Niisiis oli Podoprigora ümber jälle kogu kamp, kes temast maha ei jäänud. Nendele järele tormas ka Tiška: mingisugused viimased lootused tõukasid teda Podoprigora poole.

Avaras lihtsas toas põles laual petrooleumilamp, millele tõttu enamik pinkidel istujaist jäi varju, ja nad olid nagu ühenäolised (mõned võib-olla seda tahtsidki). Kõige rohkem oli naisi. Mõned neist võtsid tulijaid vastu terava, võõrastava pilguga, eriti Poljat, kes käitus nimme sõltumatult, peaaegu ülbelt. Tiška poetas end tahapoole, suurte lõugadega sassis peaga vanaeide kõrvale, kes järsult salli ümber tõmbas ja end eemale nihutas. Ta tundis kohe selle vihase vanaeide ära. Tiška sai muidugi aru, et ta tuli siia selle vanaeide kiuste, ja tal oli meeldiv tunne (eriti meeldiv sellepärast, et Pjotr hindas seda vanaeite — siin kahtlustas Tiška juba midagi), ja oleks olnud veel meeldivam, kui vanaeit ka tema oleks ära tundnud. Kuid Agrafena Ivanovna istus sirgelt, metsik pilk enda ette suunatud, — ta ei tahtnud sellise sõnniku poole vaadatagi. Noh, mis seal ikka, Tiška hoidis end esialgu varju.

Pinkidelt tõusid kohalikud alevi-inimesed ja rääkisid. Tegelikult oli vaevalt mõtet rääkida. Aeg murdis oma raudse rinnaga alevisse sisse — kas seda siis polnud näha kitsastest alevi akendest? Selle väikese koosoleku kohal heljus seesama tahe, kes püstitas kõrgahje, tõkestas halastamatult jõgesid, oli senitundmatu inimese loojaks. Asula taredes rohkenesid uued üürnikud — ehituselt; asula noorus omakorda kolis barakkidesse; lõppes varjuline ahjutagune elu. Ja alev ise võis lõppeda hulga varem, kui teda enda alla matab teise veehoidla veemass. Mitte kirikus, vaid just selles oli peaasi Agrafena Ivanovnale ja temataolistele. Ja vaevalt maksis neil rääkida, kuid siiski haarati kinni mingist pisiasjast ja räägiti. Tõusis üles üks habemik, talumatult hea, ujeda näoga vanataat.

«Meil, jumalaorjadel, pole teie ehituse vastu mitte midagi ütelda. Teie ehitage, ehitage, kui teil vaja on. Aga ärge meid, jumala orje, puutuge. Miks te peaksite meid puutuma? Teil on klubid ja las meil olla kirik. Ja niiviisi, armastuse sees otsustamegi.»

Siis astus ette kõrge otsaesise ja sirge rühiga habemik. See osutus sõjakamaks.

«Mind aeti kodunt välja valvuriputkasse, ja minust sai nüüd teenistuja, ja samal ajal olen ma ka kirikuvanem: kiriku valvuriks olles saan ma usklikkude annetustest nelikümmend rubla kuus. Ja jumalakoja asjus. Palun usklikke anda mulle iseloomustus ja saata mind Sverdlovski linna: seal on siinsetest kõvemad parteiseltsimehed.»

«Ehee!» venitas keegi pilkavalt, võimalik, et Podoprigora.

Kõnelejat toetati heakskiidukõminaga. Siin ja seal kostis julgemaid trotslikke hääli. Agrafena Ivanovnagi pomises midagi, Tiška imestas, kui nägi ootamatult teisel pool vanaeite istuvat Obutkinit.

Obutkin ja vanaeit hakkasid omavahel ärevalt sosistama, kui lõpuks Podoprigora sõna võttis. Agrafena Ivanovna silmad läksid tigedaks ja tähelepanelikuks. Tiška niheles rõõmsalt, ta tundis, et nüüd tuleb see, mida vanaeit kõige rohkem vihkama peab. Ja ühtlasi ka järelikult Pjotr . . . Podoprigora nägu oli kavalalt lõbus, ja ka Tiškal hakkas lõbus. Jutt oli imest. Nähtavasti oli Podoprigora midagi erilist ette valmistanud . . .

«Kas te lugesite ajalehtedest, et olevat kuskil leiutatud must kiir, mis igasuguse elu seiskab? See kiir paistabki siit meie ehituse peale . . .»

«Ise oled sa must!» hüüti ohutuist paigust, pimedast.

«Ja must mees on su siia saatnud,» käratas ka Agrafena Ivanovna, suutmata vastu pidada, ja kattis kohe suu salliga kinni.

Podoprigora läks aina lõbusamaks.

«Aga hiljem selgus, et see kiir oli tühi muinasjutt. Nii on ka siin. Mitte kuppel ei helenda, vaid meie töötav kiir mängib. Ma võin teile kogu selle viguri kohe ära seletada ja isegi seda reguleerida.»

Obutkin sosistas midagi vihaselt Agrafena Ivanovnale,

kes oli kõrva tema suu juurde seadnud. Sosistas ja ässitas takka, keelitas... Agrafena Ivanovna võttis räti jälle suu eest ära.

«Aga mis on pühakirjas ime kohta öeldud? Ime ei ole vigur, vaid issanda märk igasugusel kujul... tähendab, jumal annab meile märku... Kuidas see on?» küsis ta jutuga sassi minnes Obutkini käest.

Obutkin tõmbas pea õlgade vahele.

«Noh, lase edasi, lase edasi, kodanik!» ergutas teda Podoprigora.

Agrafena Ivanovna läks süngeks.

«Miks mina pean rääkima... siin on isa diakon, las tema räägib.»

«Missugune isa diakon?»

Podoprigora astus uudishimulikult lähemale. Keegi parandas pahameeles vanaeite.

«Ega ta siis praegu, ta on endine...»

Obutkin keeras end kogu kehaga kõrvale. Podoprigora tundis ta ära ja muigas:

«Ahaa...»

Ja läks tagasi laua juurde.

«Nüüd räägime kiriklikest matustest — ka see on huvitav. Seltsimehed, meil on niisugused andmed...»

Podoprigora rääkis, kuidas alevi vaimulikud meelega koguvad surnuid pühapäevadeks, eriti suure pakase ajal, pannes pühapäeval pool kirikut kirste täis ja tekitades seega muljet, et Krasnogorskis on enneolematult suur suremus.

«Aga kellele ja milleks seda vaja on? Võib-olla isa diakon on asjaga kursis, räägib meile?»

Kurjakuulutav kramp jooksis üle tema näo. Ümber ringi vaikiti rusutult.

«Niisiis, kodanikud, me tulime meestega siia ja kutsume teid kõiki täna mäenõlvakule, kust imet näha on. Te saate näha, et täna öösel imet ei ole. Miks? Sellepärast, et bolševikud andsid täna niisuguse korralduse. Nüüd aga, kui tahate, helistame telefoniga ehitusele, ja see ime hakkab jälle helendama. Kas on arusaadav?»

Ime seletus oli väga lihtne: elektrijaama laiendamisel pandi mõned suure valgusjõuga laternad alevi ja ehituse platsi vahele üles. Kahe laterna valguskiired langesid ülevalt — otse kuplile künka ja ehituste vahelisest praost, — tundus, nagu langeksid nad eikuskilt, sest laterna

naid endid polnud künka tagant näha. Tänaseks olid nad meelega kustutatud, ja ime oli tõepoolest kadunud.

Mitmelt poolt plaksutati Podoprigorale käsi. Tiška vaatas võiduröömsalt Agrafena Ivanovna poole, kuid vanaeit istus nagu kivikuju, kuulas ainult Obutkinit, kes talle midagi kibedalt kaebas. Tiška plaksutas ka, plaksutas meelega vanaeide kõrva juures ja tihedalt-tihedalt... Vähe sellest, ta kargas püsti ja hüüdis:

«Õige, õige-e!»

Agrafena Ivanovna ainult natuke raputas ennast. Tiška kahetses, et oli asjata pihud valusaks peksnud.

Siis hääletati. Jälle viiksus keegi pimeduses peidus olijaist (Tiškale paistis, et seal on teine, täpselt samasugune Agrafena Ivanovna):

«Niikuinii sööme välja. Kihutame alevist minema.»

Agrafena Ivanovna vabanes kangestusest ja vahtis teraselt tõusvaid käsi. Ka Tiška tõstis oma: see tähendas, et ka Tiška soovib, et kiriku asemele tuleb klubi. Ta ei tõstnud mitte üksi vanaeide kiuste, vaid ka sellepärast, et tema hing, tema noorus pöördus ära hauahelinast ja ema keskkonna vaimupimedusest.

Vihkamise jõud pööras vanaeide tahtmatult tema poole. Tiška nägi silmanurgast tema nõialikku, moondunud nägu. Siis tõusis ta meelega püsti, sirutas end ettepoole nii palju kui sai, venitas kätt üle eespoolsete inimeste, kiskus seda nagu keha küljest eemale. Pink tema all vappus, oli kuulda summutatud mõrinat. Siis vaatas Tiška äkki õhkavale eidele otse silma ja irvitas saatanlikult.

Tagasi mindi jälle koos, ühes meeles tõugeldi juttu ajades Podoprigora ümber. Seltsis mindi künkale. Alev oli mattunud madalasse hämusesse pimedusse, milles siinseal vilkusid tulukesed. Helendavat nägemust ei olnud... «Nii et jumalad tegid sohki, tegutsesid meie elektri kaudu?» — «Aga nüüd lartsab keegi nende pärast läbi pori, ja veel uued saapad jalas.» Kõik naersid. Ja keegi ei tahtnud katkestada seda ööd, minna barakki magama. Üheskoos tunti mingit soojust, mõnuleti selles. Kui koosolekult ära mindi, kogunesid kõrge otsaesisega mehe ümber nurgale sünged inimesed, kes teistele järele vahtisid. Võib-olla mõte nende peale, mälestus neist sundis Podoprigoraga kaasaminejaid tihedamalt kokku koonduma? Ja Podoprigora tundis ka sedasama... Kolm kuud tagasi võttis barakk teda vastu ebasõbralikkuse, apluse ja tüdimuse

survega. Jah, ta oli kuulnud sellest barakimeeste kojuigatsusest võõras paigas olemise tõttu ja mõistis seda! Aga nüüd, kuigi alles nendele vähestele, eraldunutele, hakkas koos inimesega soojenema ka võõras maa. Siin — nende inimeste erilise lähenemise kaudu — loodi sedasama uut, veel mitte särama hakanud linna . . . Ja kõik saatsid omavahel kokku leppimata Podoprigorat üle mäekuru.

Ainult Tiška oli lahku löönud, koperdas üksi. Podoprigora leidis ta üles ja kõndis tema kõrval.

«Noh, kuidas su silindritega lood on, õpetatud mees?»

«Ei kuidagi . . . õpin . . .» Tiška lonkis edasi ja lõi silmad maha.

«Ma nägin ühe inseneri käes raamatut auto kohta, kas küsin seda sinu jaoks?»

«Mhühüh . . .»

Nende jutuajamist kuulasid ka teised, kes naljatades peale käisid, et Tiška neid sõidutaks, ja Tiškal oli jälle piinlik avada oma lohutut, häbiväärset raskust. Ja nii see jäigi. Kui Podoprigora oleks temaga rääkinud kuskil kõrvalises kohas ja kauem . . . Ja esimest korda liigutas end Tiškas pahameel ema vastu, — enda pärast, et ta niisugune on, — pahameel ja ühtlasi haledus tema vastu . . . Paluda Podoprigoralt teist tööd — see oleks häbi. Võtan kätte ja sõidan maale, sähke siis! — mõtles ta kibedalt ja tigedalt.

Mäekuru taga avanes ehituse öine toredus. Alguses harvad tulekerad mägede nõlvakuil. Ja mägedes — noor kutsuv pimedus . . . Inimesed hakkasid ärevalt rääkima, isegi naersid. Baškiir Murtazin vaatas häbelikult ringi, kas viimati keegi pealt ei kuula, ja palus Podoprigorat:

«Seltsimees, kuidas ma saaksin naise siia välja tellida . . . pea valutab ilma temata . . .»

Podoprigora tahtis nalja heita: «Aga miks minul ei valuta?» — kuid nali ei tulnud välja ja ta ütles:

«Hea küll, ma räägin tööliskomitees.»

Ja mõtted viisid ta hetkeks kõrvale Tiškast ja teistest, viisid ta sellesse ligidasse, vahel rängas unenäos meenuvasse paika Uuralis, kus elas Zabello abielupaar. Ta puudutas küünarnukist vaikivat, kuid kõigi teistega koos tulevat Poljat. .

«Küll mu poisid on ikka rüblikud . . . läksin eile koju, nemad olid kuulikestadest püssirohu lauale puistanud, tahtsid selle põlema panna: mõtlesid ilutulestikku teha. Küll on häda!»

Tegelikult oleks ta pidanud ütlema nõnda: «Polja, mind tõmbab tänasel ööl ja alati sinuga olema, kuid öeldakse: ise kommunist, aga õiendab oma jaoskonna pesuvardjaga. See on paha! Aga ma olen ju inimene!» Puudutas naist küünarnukist, tema aga tõmbus kõrvale. Podoprigora küsis:

«Miks sa kogu aeg vaikid?»

«Keel pandi kinni,» vastas Polja kuivalt.

Nende kõrval kõndiv Tiška kuulis Murtaziniga jutuajamist ja nägi mängu Poljaga. Need inimesed elasid omal maal . . . Ja järk-järgult kerkisid nähtamatud, ainult servadest helendavate kontuuridega mäed, ja pimedus all laius siravaks, tuledes voolavaks maailmaks. Orus oli valge nagu hommikul. Ühes punktis süttis ühtelugu nagu äike kiirgav, pimestav sinine valgus: see oli nagu unenägu . . .

Podoprigora pidi nüüd üksinda sellesse maailma laskuma. Müürsepp sekeldas tema ümber.

«Sina, kullakallis, pea mu sõnu meeles . . . tehase asjus. Ma tahaksin teie töölise elu proovida.»

«Selle asja korraldame ära,» ütles Podoprigora. «Me paneme ka Polja autot juhtima, teeme temast kõrgema kvalifikatsiooniga lööktöölise. Eks ole?»

Ta tahtis, et Poljale elu sisse tuleks, et tal arusaamatu tusatuju kaoks. Kuid Polja vaikis. Aga ta oli kena sel ööl mäejärsaku serval, tulede kohal: nägu taevassinine nagu kinos, tundmatud, kuumad silmad . . . Podoprigora viivitas, kui ta temaga hüvasti jättis.

Tiška ei jäänud kaua aega magama. Tuled särasid, voolasid temast läbi. Podoprigora oli ikka temaga — tugev, hea ja hoolitsev. Tema muidugi on õnnetu, kui Tiška ära maale läheb, ja kui enne kuulda saab, ei lase seda iialgi sündida. Kuid Tiška nägi, et ta on võimetu teisiti talitama, ja talle vististi pakkus mõnu õnnetu Podoprigora kiuste ja vastu enda tahtmist korrata: «Aga näe, lähen ära, aga näe, lähen ära . . .» Ta ei saanud ise ka aru, millised tunded teda lõhestavad.

«Koksohimi» tööliskomitees polnud kaua aega sellist tormi olnud. Üks naine tormas raevukalt laudseintega tuppa, mida hommikust peale piiras järjekord, ja kus istusid peale sekretäri ametiühingu-organisaator Podoprigora ja üks Moskva seltsimees ajalehe juurest. Naine vilistas

selle peale, et tema taga märatses ja vandus segiläinud inimeste saba, et kolm laua taga istuvat meest võtsid teda vastu imeliku pilguga... Otse vastutavate töötajate laua juurde kihutas vihaselt puhkiv sassis juustega olend, kes oli Podoprigorale ärevileajavalt tuttav. Äsja oli Podoprigora üksikasjaliselt aru andnud eilsest koosolekust ja sekretär oli lisanud sellele, et koksiahjude juures on ilmaiks tulnud terve brigaad müürseppi, mis koosneb baptistidest, kusjuures brigadir ise esineb palvetundide ajal peamise preestrina. Raskus seisis selles, et need müürsepad, harutdase kvalifikatsiooniga, olid kõik ühest külast, sugulussidemetega seotud, — kuidas neid ilma sekeldusteta brigaadide vahel ära jaotada? Mõtisklusest äratatud sekretär vaatas küsivalt Poljale otsa.

«Ei, ei,» ütles Polja vihaselt, «kui ma juba tulin, siis ära ma ei lähe! Mina ei tulnud enda pärast, vaid kuuekümne inimese pärast... Teid on pandud tööliste üle järele vaatama, et nad nagu loomad ei elaks, aga kuidas teie vaatate?»

Ja hakkas muudkui rääkima — meelega kõneles hingetõmbamata, et keegi ei jõuaks sõna vahele ütelda, et need kolm meest istuksid jahmatuses, kuni ta on nad lõplikult ära häbistanud. Podoprigora oli tõepoolest jahmunud, ja häbi end avalikult meeletuna näitava Polja pärast, — selle rahuliku Polja pärast! — see vastik häbi aheldas teda ega lasknud lahti... Polja aga muudkui küünistas ja küünistas etteheitmise hoos. Muidugi, tema ahastava jutu järgi oli olukord barakis kümme korda vastikum ja süngem, kui see tegelikult oli. Komandant on loru, muud ei tee, kui plõnnib vahetpidamata kitarri. Madratsite kohal ei või köhidagi — pehkinud puru lendab nagu pilv. Ja ahjud... — Nüüd oleks Polja peaaegu et ära lämbunud nende neetud ahjude pärast... — Ahjude pärast häbistas ta veel hullemini — neid ümbritseb kuni laeni haisev aur, õhtuks lähevad nad kütmisest tulipunaseks, nii et isegi seinapalgid on kuumad. Ühel ilusal päeval ei plahvata põlema mitte üksi barakk nagu püssirohi, vaid terve jaoskond.

«Teie panite loosungid välja nakkuse vastu, et inimesed seda kardaksid. Ja teie parteilane, vat see mees, rääkis eile koosolekul pappidest, kuidas nad üheksa või kümme surnut korraga matavad, et juttu oleks! Aga oodake, kui igal pool soojaks läheb, siis on teil neid surnuid — mis

kümneist rääkida, — kakskümmend tükki igas barakis, ma ei valeta! Mis loosungid siis sellest välja tulevad?»

Sekretär kortsutas kulmu ja pöördus Podoprigora poole. «Kas see on sinu jaoskonnas?»

«Minu omas jah. Tõsi, seal on mustavõitu...»

«»Mustavõitu»!» turtsus südametu Polja.

«Niisiis — lühemalt... mida sa nõuad?» küsis sekretär.

Nähtavasti rusus pisut see jutuajamine teda kolmanda, Poljale tundmatu inimese juuresolekul... Sekretäri silmade all oli nahk väsinud, valgete täppidega. Musta värvi, pikast kandmisest halliks läinud särk... Õhukese ukse läga tõuklesid inimesed nagu raudteejaamas, igaüks oma nõudmisega, — mitu sada neid siit päeva jooksul läbi käib! Polja oli valmis sekretäri haletsema. Nooh, aga ei, ega ma omast ei tagane, — mõtles ta. Ja see kolmas, tundmatu, vaatas nii selge ja julgustava pilguga talle otsa.

Ja Polja hakkas üles lugema, mis tal vaja on. Hoogu sattudes tõstis ta juba häält kogu jaoskonna kohta — meenutas pesumaja, sauna, arstipunkti ja tööliskooperatiivi... Barakkides aga tuleb kohe alustada üldist põranda kraapimist ja puhastamist, selleks on vaja anda kohe keeduaparaadid «Titaan» ja ahjud visata kus kurat!

«»Titaanidega» on üsna raske, sõber, parem nõuame teile veel ühe paagi...»

Polja hakkas pahameelest lausa värisema, ta ei lasknud mehel lõpuni rääkida. Nad on küllalt kuulnud paakidest, kui kaua aega on neid juba lubatud üles panna! Nii et oota veel pool aastat, lämbu mustuse sisse! Kelle jaoks on siis keeduaparaadid ladudes — iseäraliste härrade jaoks? (Polja tundis oma ägeduses, et sekretär on just alla andmas, nägi juba oma käes seda ihaldatud, peeglina säravat saaki, oli ainult veel natuke tarvis peale pressida, ja kaval Polja pressis kõigest väest.) On vaja, et ka meeste barakkides miski säraks nagu päike. Et barakis oleks nagu taevas — nii peaks tegema nõukogude võim! Et lihtne mees õpiks puhtalt elama. Ja veel, ja veel igasugust muud: Polja laotas nüüd sekretäri lauale kõik eilse kadestatud tuttava toad, viis need nagu muinasjutu oma kuuendasse jaoskonda... Ja kui ta ei saa, siis läheb veel kõrgemale, — vaatame, mis partei selle kohta ütleb, kui naist ei taheta kuulatagi, ja ainult paljad sõnad on need, et naisele olgu tee vaba...

«Oota, oota!» peatas selle valingu sekretär. Tema silma-

terades mängis kurb ja ühtlasi heakskiitev muie. Ta vahetas kahe teise mehega pilke: no on alles naine! — ja sirutas käe telefonitoru järele . . .

Podoprigora oli jahmatuses vait: ta kaalus omas meeles seda uut Poljat, äkilist nagu pikne. Polja aga näis olevat tema unustanud, istus vihaselt ja võidukalt, sirge seljaga, valmis, kui vaja, uuesti lahingusse tormama. Varustusosakonnast vaieldi telefoni teel midagi vastu, arvatavasti olid neil küüned enda poole, kuigi sekretär neile kaalukalt ja isegi kurjakuulutavalt seletas, et on aeg jaotamise asjas teine lehekülg pöörata, suhtuda tähelepanelikult kõige mahajäänumaisse jaoskondadesse, ja selliseid on olemas, läks lõpuks näost tumedaks, kuna tema enesearmastus puudutatud oli, ja ütles, et ta tuleb isiklikult rääkima. Poljale kirjutas ta paberi.

«Homme mine varustusse ja nõua sealt.»

«Aga millal me ahjudest lahti saame?»

«Me tuleme sinu poole vaatama.»

«Aga kui asi ei parane, tulen ma jälle!» ähvardas Polja ja läks majesteetlikul sammul minema, lüües käigu peal salliotsa üle õla.

Tundmatu mees tõusis püsti ja püüdis ta lävel kinni.

«Kuule, seltsimees, ütle mulle mälestuseks oma nimi ja räägi, kust sind leida võib.»

«Küsi Poljat . . . kuuendas jaoskonnas.»

Mees kirjutas üles. Talle oli seda vaja ajalehe jaoks. Kas Polja on lugenud «Tööstuslehte»? Polja pani sõrme huultele ja raputas pead. Noh, nii. Homme peab ta — kas tema asi õnnestub või ei, ükskõik — helistama selle kohta võõrastemajasse, toimetusse. Ja küsima seltsimees Zõbinit. Ajaleht võtab ka selle lubamatu asja üles. Ja kui jälle viivitus tuleb, siis . . .

Polja sai aru, hakkas vihaselt ja valmilt näost punetama.

«Tingimata helistan, jumala eest!»

Ja talle meeldis tundmatu noormehe kõrge otsaesine. Ta suutis end vaevalt tagasi hoida, et mitte kikivarvule tõusta ja sellelt healt laubalt ruuget tukka eemale lükata, mis oli lausa silma langemas . . .

Sekretär koputas pliiatsijupiga vastu lauda ja küsis Podoprigoralt:

«Miks sa siis barakkidest vaikisid?»

«Ma ei vaikinud, ma signaliseerisin mitu korda.»

«Halvasti signaliseerisid.»

Podoprigora vaatas aknast välja, ta oli nagu kivinenud. Tõsi küll, ta oleks pidanud enne Poljat vihaseks saama, selles jaoskonnas häirekella lööma. Kuid Podoprigora ülitses ise kuidagiviisi kitsas puuris, ja koos temaga veel kaks vastutusvõimetut väikest olevust, aga ta ei kaevanud. Tema arvates saavutati võit tingimata karmide puuduste mäeharja taga, pärast enesesalgamist, sõjakas vaesuses elamist. Miks siis teised ei pea nii talitama nagu tema?

«Kodusõja ajal nähti hullemaidki asju,» ütles ta. «Antud hetkel tuleb meil pearõhk panna ehitusele . . .»

Zõbin, kes midagi taskuraamatusse märkis, tõstis pead.

«Kulla sõber, meie ei ehita sotsialismi vundamenti ainult koksiahjudele . . . Sa peaksid seda teadma. Ka elus on seda vaja teha. Ka elus on vaja . . . et silmapiir järjest valgeneks. Kodusõjaga sa ära tekita kahjulikku segadust.»

Tema silmades oli külm pilk.

Jah, mind sakutati kõvasti, — kurtis Podoprigora õue minnes omas meeles. — Küllap vist asja pärast. Ütlevad, et segadus . . . — Podoprigoral endal tekkis mõnikord kartus: kas ta ei vea endaga märkamatult kaasas mingit Volka Kubassovi mürgist jälge? Volka pani oma laibaneeduse õitsvaile tokkroosidele, tubade õnnelikule perekonnavalgusele, ja Podoprigora keeras neile tusaselt selja . . . Nüüd aga sõudsid ehituse kohal, läheneva sotsialismi kohal kevadised pilved ja kostis kohinat, peksles helesinine tuul. Roosa tige tuline Polja jooksis siin hiljuti läbi lompide. Petlikult põhjatud lombid sätendasid. Tuul haaras Podoprigora käest ajalehe, ta ajas seda kohmakalt taga, naerdes ja vandudes. Külje pealt kostis vile: kitsarööpalist raudteed mööda, tellingute ja aukude vahelt sõitis rong, ja kriimunäoline vedurijuht, kummardudes üle käepidemete, naeratas lõbusalt kas Podoprigorale või päikesele vastu.

Hommikul ilmus Polja varustusosakonna vastuvõturuumi. Üksiti oli tal kaasa võetud ka komandant, — see pilutas õnnetult silmi tema taga, nagu oleks ta unisest peast päevavalgele tassitud, sinel seljas, mis oli päris puusade peal vöötatud nagu vaimuliku alumine kuub. Laua taga istus halli peaga tundetu ametnikunäss, prillid peas, pliiatsijupp kõrva taga. Sellist tüüpi vist maksab ajalehes tõmmata. Polja läks tema juurde sammudega, milles oli äikese-eelne ähvardus: «Noh, katsu sa mulle midagi ütelda . . .» — ja lõi võitluseks salliharud laiali. Halli peaga

mees aga ei ütelnud midagi, läks paberiga töttamata ü[illegible]muse kabinetti, ja kui tagasi tuli, võttis aegamisi kõrva tagant pliiatsi.

Kuid Polja ei suutnud end pidada:

«Kui palju anti?»

«Resolutsioon: kaks keeduaparaati.»

Ja Polja oli hallipäise mehe suhtes asja ees, teist taga, kohe heldinud, nii et süda magusalt kipitas. Mingit põhjust polnud talle peale karjuda. Ja kuidas ta nii kenasti kiirustamata mõistlikult kohmitseb, paneb asju raamatusse kirja... Õnneliku pilguga keeras Polja end komandandi poole. See vahtis ammuli sui akna poole, kujutas ühe käega kitarri ja teisega näppis nähtamatuid keeli. Poljale paistis see naeruväärt ja vastik.

Telefonis vastas talle võõrastemajast terav bassihääl.

«Seltsimees Zõbinit praegu ei ole. Teiega räägib toimetuse töötaja Gorjunov. Milles asi on?»

Kuuldes, et räägib Polja kuuendast jaoskonnast, läks Paška ärevusse:

«Noh, noh, anna oma materjal. Kuidas keeduaparaatidega on? Anti? Vaata aga vaata! Me tuleme koos seltsimees Zõbiniga, oota meid. Me tahame sellest sõnumi anda. Jajah! Nüüd me mõtlesime välja niisuguse asja: korraldada jaoskondade vahel võistlus, et teada saada, missugune on kõige parem barakk. Sina pead tulema esikohale, pea seda meeles. Siis tuleb konkurss terve ehituse ulatuses. Kogu ehituse parimaid barakke autasustatakse! Mõtle see asi hästi läbi.»

Polja pea põles mõtetest. Tähendab, kõigepealt tuleb komandant saata sinna, kus pipar kasvab...

«Titaan» pandi üles vahekäiku, otse Polja ubriku vastu. See riist pidi teenindama kaht barakki. Mehed tõuklesid laiali minemata õhtuni selles pidulikus nurgas. Jah, siit langes kogu barakile õilis metalne sära, — meeleldi tassiti üksteise võidu puid, köeti, prooviti veeniret, ja paljud imestasid, et nire hakkas tulema alles siis, kui vesi keenud oli: «Tark riistapuu!» Polja istus oma ubrikus ja ainult käratas, et ärgu käperdatagu. Ta enam ei jooksnud ühte puhku välja, et veel ja veel kord uuest asjast lõbu tunda, ta nautis uhkelt puhkeaega, täis rahulolu, peaaegu emalikku tunnet, kuulates kärarikast askeldust ukse taga. Polja imestas iseenda üle: tema, üksik kodune naine, kes oli põgenenud võõrasse paika, kes osutus üksinda ainult

meeste hulgas olevaks päratu suurel ehitusel, võis siin üht-teist saavutada, teistest võitu saada, välja võidelda — ja veel kuidas! Keeduaparaat oli alles algus, läbiproovimata, joovastavalt haarav avarus tõotas olema veel ees... Polja tõusis püsti: ubrikus hakkas sellisest juubeldavast hingamisest kitsas. Perenaisena läks ta läbi baraki, ei pidanud vastu ja hüüdis meestele:

«Aga ahjud viskan ma varsti kus kurat!»

Talle öeldi vihaselt järele:

«Ohoo, kus libe eit... eks katsu!»

Polja läks õue. Märtsikuu pimedus, õise kahu kargus, nagu oleks natuke olnud tunda lillelõhna... Mäed olid kadunud, või olid viimati veel kõrgemale tõusnud, hirmus kõrgele, päris tähtedeni, tähtede virvendusse. Polja oli muutunud heaks ja nõrgaks, ta tahtis naise kombel, alandliku silmade kinnipitsitusega end sirutada ja nii, silmi avamata, heita kellegi kõrvale sooja. Aga ei olnud kedagi... Ainult barakist läbi minnes nägi ta Žurkinit, — see oli enese seadnud ahju äärde nagu alati, ja niisutas klahve, töökalt vimmas. Tema ees põles tuhm tattnina... Polja imestas kevadiste toredate tähtede üle. Kirstutegija aga ölendas oma töö kallal ahju juures ega aimanudki nende olemasolu.

Turg, turg. Pjotr tõmbas värisevate sõõrmetega endasse lapsepõlvest tuttavat, rõõmustavat hobusesõnniku, suitsu, roguski, sitsrätikute ja igasuguse söögikraami hõngu... Turgudel oli möödunud kogu tema elu, need kordusid tema elus nagu nõiduslikud saagilõikused. Nende käras ja könekõminas loksus midagi päris varasest noorusest, tuli üles jäisest kaevust... Tol ajal, Mšanskis, algas turg koidu ajal — lehmade ammumisega, lõõtspillimänguga, vankrite, loomade ja rahva tohutu hulgaga. Kaubaridade ja putkade vahel tõuklesid turukaltsakad, arutu hulk lihtrahvast, kes oli talve jooksul külas rahakopika kogunud ja selle igaks juhuks taskusse pealispükste alla peitnud. Kioskites, riidekaubapoodides ja toidukauplustes istusid nagu varitsedes osavad mehed, magusalt lõhnu taga ajades ja ära oodates... Isegi tuuleõhul oli terav raha lõhn juures. Aga laadad Kaasani jumalaema kloostri juures, kus Petka esimest korda proovis imettegevat viina ja kus ta esmakordselt elus vedas tüdruku Mša äärde järsaku alla... Aga

Peetruse ja Pauluse päev Luninis, üheksas reede Selithas lauljate, ristikäigu, rikkalikus rukkis kullendavate papikuubedega: papikuubedes käisid ringi ja ajasid oma asju ka kaubamehed, kes sarnanesid tururahvaga, ja oli rõõm teada, et kogu maailm kuni taevani välja koosneb nagu ühest suurest imetajast turust.

Pjotr kõndis müüjate ja ostjate tihnikus nagu sõbraliku sõjaväe keskel. Jah, turud polnud alla andnud, nad olid olemas, nad tõusid nagu maa alt kõigele vaatamata. Ja kõik oli täpipealt nii nagu vanasti Mšanskis, ainult siin-seal kõndisid võõrad — baškiirid, teravaotsalised mütsid peas, ja kaamelid lamasid laisalt künkajalamil päikese käes... Mõnega, kes vargsi hiilisid, vahetas Pjotr käigu peal sõnakese; vaatas koormaid, mis olid üleni kaetud süütute õlgedega; nende lähedal käis nähtamatu elav kauplemine hõlma alt... Ja juba oli ta kõigest informeeritud: et Agrafena Ivanovna oli tänaseks saunast välja kraapinud viimased varud, et suured koormad, mida juba õhtul stepist tulema oodati, pole veel tulnud, et vanaeit õiendab kuskil siin turul rahutult ringi. Muide, Pjotr polnud eriti ärevuses, kuigi ta oli nendes koormates üsna suurte rahadega osaline: praegu läks kõik õnnestumise ja heaolu suunas. Ja lisaks sellele näitas ta täna esimest korda tururahvale oma uhkeid riideid, võidunud turukaltsakate imestuseks ja kadeduseks, kes pidasid teda oma meheks. Selle kaltsakate karja lõi päris tummaks ülemuslik portfell, mis tal hooletult küünarnuki all tolknes, — portfell oli hangitud tulevase vastutusrikka ameti jaoks. Pjotril olid silmad udused omaenese toredusest: ta kõndis turul ringi nagu mõni ülik.

Laia rahvahulga kohal luikas ja kukerpallitas kirikukellade helin. Päike paistis naiste rätikutele, hobuste peadele, telkidele. Ja polnud enam näha alevit, see oli kadunud inimmere taha, vehmrite, leierkastide, hobuste hirnumise taha. Koletu turg levis aina laiemale, tema harud ulatusid aiamaadele, lagedale, kirikuni välja, preestrite haudadeni, mille kohal raagus kaskede vahel helisesid vägevalt ja surnumatjalikult kellad.

... Kellade helinast levis kuri jutt mööda turgu.

All aga tuli barakkidest ikka ja jälle rahvast, paljud alles hiljutised külainimesed, korralikud kuued ja rõõmupäevaks hoitud satäänsärgid seljas.

Polja saatis väsimatult oma elanikke turule, kavatsedes

juba hommikul alustada raevukat koristamist kogu barakis. Igasugused külalised võisid äkki sisse astuda... Ta hankis kuskilt kaks naist endale abiks; kolmekesi kraabiti põrandaid, seebitati suitsunud seinu, jalad üle põlve paljad mõnede kavalate habemike lõbuks, kes selle vaatepildi pärast oma asemelt tõusta ei tahtnud. Naised kirusid, tegid kiuste kõik aknad lahti, lastes baraki täis vinget sinist tõmbetuult, ja laksutasid suure hooga vett täis valatud põrandal kaltse. Ebamugav hakkas... Tiška oli vaikselt Žurkini teadmata varem minema läinud. Ta otsustas lõpuks häbiväärse kasuka ja mütsi maha müüa: siis oleks tal koos kokkuhoitud rahaga jätkunud pileti jaoks ja Pjotrile võla tasumiseks, ja oleks veel jäänud üht-teist külas esialgu koos emaga elamiseks.

Õppetööd sel päeval ei olnud ja Tiška vaatas õue minnes ning õrna säravat tuuleõhku tundes esimest korda kogu kevade jooksul ringi. (Kursustele läks ta nagu pime, vahtis mõtlikult kogu aeg maha.) Jah, oli tulnud tõeline soe. Taevas oli helesinine nagu vesi või nurm. Isegi konarlikul, kivistunud poriga teerajal pistsid siin-seal pead välja nõeljad rohukõrred. Barakke alevist eraldava jõe äärsed raagus mustad põõsad olid äkki läinud terashalliks, puhkenud üheks pimestavalt halliks tihnikuks, raod olid pingul ja elavnenud... Tiška mõtles, et kuskil on tõusnud juba suurvesi. Vististi juba küntakse. Talle meenus, kui tühi ja paljaksnäritud on kevadel külatänav, mida mööda on vaja varahommikul lonkida lagedale külmale põllule nagu sunnitööle. Võõrale põllule...

Kasukaga hakkas soe, teda vajutas maa poole, künkale ronis ta peaaegu neljakäpakil. Taeva taustal, künka serval, seisis rahvas nagu pilv.

Tiška trügis täiturule. Teda ümbritses tihedalt koos olevate inimeste aur, jutt paljudest suudest, kutsed ja kiusatused. Paksu seelikuga naine võttis enda alt välja poti sooja punase soustiga, milles ujusid kartulid. Laial pannil, mis nagu imeväel seisis pisikesel priimusel, särisesid rasva sees lihapirukad. Priimus vigurdas, kustus, peremees valas talle vihaga bensiini peale, tõmbas tiku põlema. Leek lahvatas, tõusis peaaegu inimese kõrguseks. Tiška taganes. Lahvatas seesama jõud, — ta teadis, — mis töötas ka mootoris, tema raudses pimeduses. «Silindrid, silindrid,» — meenus talle, ja rahutukstegev haav hakkas jälle valutama... Teda rebis hõlmast noor mustlanna, kes oli küka-

kil ja raputas põlvede vahel valgeid ja siniseid kivikesi. «Pane, tuvikene, mulle raha käe peale, ma kuulutan sulle su saatust ette, mis sul elus tuleb sinu õiendamise sees...» Tiška kohmitses, tema ette kerkis ta saatus, alles otsustamata, see vaatas pimedusse. Ta tahtis võtta kümme kopikat, kuulata, mida mustlanna ütleb ja sellest pimedusest välja toob. Aga külg külje kõrval trügisid rahva hulgast välja mõned poisid tema kursuselt. Ja vist ka Vassili Petrovitš... Tiška häbenes ja põikas kõrvale.

Väsimatult helisesid kellad, kadudes turulärmi, ainult vastu jalgu vibreeris nende kumin. Kellegi riidekatteta poolkasukas lehvis üle Tiška näo. Kasukast tuli kirbet kodust küla hõngu. Ja üldse muutus turg millekski rõõmustavalt tuttavaks, nagu oleks see kära ja kellahelin kostnud Peetruse ja Pauluse päeval naaberkülast Luninist. Koormate juures seisid kinniseotud hobused, pead külahobuse kombel norus, ja kuhu silm ka ei langenud, vaatasid vastu aisad nagu täägimets. Tururahvast oli üle poole habemikud talupojad. Ja barakkides elavad poisidki hulkusid siin nagu külas — kampade viisi, mõned kaelastikku, jultunud juuksetukk soni alt väljas, ja esimesel, kellel oli pussikangelase nägu peas, rippus üle õla tore riistapuu — lõõtspill. Kõik see oli oma, kergendust toov, kauge sellest Vassili Petrovitši ja teiste vastikust pilkavast vingerdamisest... Ja Tiškal hakkas tõepoolest kergem. Ära sõita, muidugi ära sõita! Ta unustas kasukagi, hulkus siin nagu ühe tare juurest teise juurde, vaatas ja kuulas.

Ka siin oli kõige sagedamini kuulda jutuajamist kirikust. «Räägiti, et malmi kaevavad miljoneid puudasid välja, ise aga võtavad kelli maha, nii on kergem... rasva on läinud, ega nemad külva ega lõika...» Üks alevleit, rätik peas ja nahkpintsak seljas, kes hoidis käe otsas paari tosinat sukka, rääkis naistele, kuidas miilits tormanud hommikul alevisse — püüdnud üht põgenenud pappi, mõned ütlevad, et püha meest, ja kuidas ta end kätte ei andnud, roninud kellatorni ja kadunud. Ja kellad helisevad sellest ajast iseenesest ja keegi ei saa neid vaikima panna. «Helisevad, helisevad viimast korda...» kurtis keegi. Paisunud, enneolematust inimeste rohkusest lämmatava turu kohal võis lakkamatus kellahelinas tõesti aimata midagi pahaendelist... Teises kohas andis üks rahutu, ühtepuhku ümbervahtiv mees, kodune kott käes, teda ümbritsevatele maameestele nõu teda kuulda võtta —

sõita koju tagasi tingimata karjas, artellis, muidu passivad töölised — vaata, kui palju neid on kokku aetud! — igal pool teede peal ja teevad koormate kallal puhta töö... Kaugemal lobiseti jälle kelladest, ja jälle lähedastest tuultest, paratamatust tuleõnnetusest, — Tiška kuulis juba mitmendat korda, kuidas sellest lobiseti. Hea on, et ta õigel ajal ära sõidab ja häda eest minema hiilib...

Kasuka eest pakuti talle ühes kohas kümme rubla, ja sedagi vastu tahtmist: ilmad olid soojaks minemas, peale selle karv haises, see oli hundinahk. Teises kohas ainult raputati pead. Ja vaadates tema määrdunud juuksetukki, mis krae peale langesid, küsiti osavõtlikult:

«Kes sa oled, kas salmilaulja või?»

«Ei, ma niisama,» vastas Tiška pahaselt.

Noh, kasuka võib ta mingisuguse hinna eest alati maha müüa... Tema ees ilmus harveneva rahvahulga tõttu nähtavale avar väljak. Maalitud riide ees kõndis asjalikult päevapiltnik. Tiškal ei läinud ikka meelest lahvatav ja silmapilkselt pirukate kohale tõusev leek. Võib-olla jäi siin ainult veel natuke pingutada ja saada mingist viimsest pimedusest üle?... Tiška oli oma maameheliku, visa ja ahne mäluga kolme nädala jooksul suutnud meelde jätta peaaegu kõik mootori osad — kepsud, ventiilid, väntvõlli ja muud. Kuid nende omavaheline seos libises temast kõrvale, ta ei suutnud haarata osade kooskõlastatud tööd, otstarbekohast tantsu kuni lõpuni, sellest ainult valutas aju. Ta istus juhmilt, ventiilid aga tantsisid mõttetult...

Maalitud riie torkas talle silma. Tiška unustas kõik ja jäi vaimustuses seisma. Tema ees peegeldas ebamaine sinine järv enneolematuid mägesid ja puid. Järve jooksid jumalikult valge lossi trepiastmed. Õhus sõitsid lennukid ja tsepeliinid. Järvel ujusid luiged, ristlejad, purjejahid. Lossi poole kihutas eredavärviline auto. Ja dekoratsiooni ees seisis eraldi maa peal väike vineerist auto. Tiškas hakkas äkki möllama üks soov. Ta polnud veel kunagi näinud ennast pildi peal... Fotograaf aimas tema mõtteid, hakkas hullemini meelitama, harutades tema ees lahti ilusa tšerkeska ja raputades seda.

«Palun väga, noormees: päevapilt kostüümis, kaks eksemplari ühe momendiga, hind üks rubla. Odavam kui juuksekamm.»

Häbenev Tiška oli jõudnud minna kaugemale riide taha.

Kuid järv ei ununenud, vaevas, nagu oleks temas süüdatud mitmevärviline tuli. Ja ehitus, kust ta ära sõitis, kust ta tahtis ära sõita, asendus märkamatult selle järvega, ta kujutas seda ette pidupäevana, mis kestab edasi ka ilma temata. Ta ohkas, vaesekene, keda kellelgi vaja polnud. Kui ometi midagi viia külasse siin kord unes nähtud aust ja kuulsusest... Ümberringi ei paistnud olevat ühtki pilkajat. Ta läks päevapiltniku juurde tagasi ja näitas auto poole:

«Kas selle sees võib?»

Piltnik ütles mesimagusalt:

«Korraldame kohe selle asja, noormees. Teeme ülesvõtte dekadentliku maitse järgi.»

Ta aitas Tiškal selga panna tšerkeskat, mis oli kaeluse juurest hõbedase paelaga piiratud ja hõbedase vööga ümbritsetud. Pähepanemiseks sai Tiška kubanka, mitte halvema kui Pjotril oli. Ta seisis keset luiki ja lennukeid, tundmatu, ja ise imestas enese üle. Maa peal vedeles hüljatud ruuge hunnikuna kasukas. Fotograaf pani ta autosse istuma; ei, ta arvas, et on parem, kui Tiška autos seisab. Paremasse kätte, mille ta sundis kõrgele üles sirutama, pistis ta Tiškale mõõga, vasakusse, ees hoitavasse kätte andis püstoli. Siis jooksis ta oma kasti juurde ja sihtis. Tiška, pikk must kuub seljas, müts uljalt viltu, lendas, kõrgus auto kohal nagu poodiumil, käed laiali, nagu arust ära.

«Palun rahulikult,» ütles päevapiltnik.

... Žurkin jäi barakki kõige kauemaks. Tal oli juhtunud ebameeldivus — pesu oli kaduma läinud. Põranda küürimise pärast oli vaja kogu koli voodi alt üles koristada. Kirstutegija puges voodi alla, kuid ei leidnud oma imestuseks sealt midagi peale tühja koti. Koti sees aga oli olnud kogu must pesu, seljas oli Žurkinil viimane paar. Tal langesid käed rüppe... Mõne minuti pärast, kui ta õues barakki tagasi tuli, nägi ta läbi Polja ubriku lahtise ukse oma kadunud asju: puhtaks pestud särgid ja aluspükslid kuivasid seal kenasti, segamini Polja pesuga. Seda ta poleks küll osanud loota...

Ja ta ise imestas, millest oli äkki nii kerge hingata ja ümberringi läks kõik nii narrilt rõõmsaks. Barakis kiskus tõmbetuul, sellel oli vaba õhu ja värske jõe lõhn. Ei

pimene, ei ähvarda külmetus enam kodutut inimest... Viimati läheb veel kõik hästi?

Oli vaja minna Polja juurde ja tänada. Kõigis nurkades kostis vee solina saatel tema kiruv hääl. Polja vististi taipas, milleks Žurkin tuleb, ta keeras pahaselt taguotsa ja alustas põranda kraapimist sellise ägedusega, et Žurkin tahtmatult seisatas. Ta nägi ainult lühikest lõuendist särki ja paljaid turskeid jalgu, millel kalossid otsas. Tahtis kõrvale pöörata, kuid ei pööranud, hea oli, et Polja ei vaadanud. Kirstutegija köhatas ja läks ära. Kuni turuni vaevasid teda näljased kuumad mõtted.

Esimesena sattus ta ilusate pudukauba-ridade juurde. Läikivate värviliste paelte lakad lipendasid tuule käes. Ainult need ilustasidki kasinat kaubandust. Ridade vahel oli üks käsnalise lollikesenäoga palja peaga vanataat enda ümber rahva kogunud. Vastu kõhtu surus ta kruusi pealkirjaga: «Templi kaunistamiseks». Taat ähvardas vapustatult:

«Ja õpetatud mehed räägivad: meie ajajärk jõuab lõpule, ja vulkaanid purskavad ja tulemass mässib kogu maa oma sisse...»

Raputatavas kruusis kilises. Lubjaga määritud poiss hüüdis käigu peal pilkavalt:

«Kirik on otsustatud likvideerida, mille kaunistamiseks sa siis raha korjad?»

«Mine ära, jumala ori, kao, sind ei puutu keegi!» nuuksus taat kiljuvalt ja ootamatu jultumusega.

Oli selge, et ta tundis siin enda ümber kindlat, seni varjul olevat toetust. Üldse ärritas Žurkinit see turg tabamatult, tuhandepealine turg, tihedalt koos, mida keegi ei juhtinud. Laiade sarnadega karvased näod tulid nähtavale ja kadusid taadi taha. Siin oli ka tunda sellesama halva, äikesest lõhestatud aja tõmbetuult.

Lõpuks leidis ta rätikute müügilaua. Talle meeldis üks, päikesekollane, punaste roosidega kollasel põhjal ja paksude narmastega. Ta sidus selle vaimus ümber Polja klaaride põskede ja jättis pruunide mordva silmade kohale koketse nurga. «Noh, te olete lausa Militrissa Kirbitjevna.» — «Kes, kes?» Ta küsis müüjalt, kui palju see maksab... Ja äkki nägi ühe silmaga ridade vahel kõndivat Podoprigorat: käed taskus, kõikumas ühelt küljelt teisele. Ahaa, saadeti ka siia uurima, nad aimavad...

«Kakskümmend viis rubla,» ütles müüja.

Žurkin pani rätiku loiult kõrvale. Kui isegi viieteist kümne peale alla tingida, mis siis endale jääb? Näe, seal see peletis kõnnib . . . Oli ka odavamaid, — valgeid, mustade täppidega. Surnu jaoks, vanaeitedele.

. . . Läheks talle otse juurde, häbistaks teda: «Noh, ütle mulle selge sõnaga, kas sa lased minul, inimesel, rahulikult elada või ei?»

Keegi raputas teda kraest. Ta vaatas tagasi — Pjotr.

«Vahid rätikut?»

«Naisele,» vastas Žurkin vastu tahtmist, kohmetult.

«Nooh, naisele siis nüüd! Ha-haa!» Pjotr pilgutas silma ja osatas, müksates rusikaga külge. «Aga ma näen, et sul sellest asjast midagi välja ei tule. Ja tema?»

Žurkinit puudutas see jutt, ta solvus, — kui räägiks talle pesust? Aga ta ainult muigas salapäraselt, täpselt nii nagu Pjotr.

«Näkkab natuke,» ütles ta.

«Ja mina, Vanja, tahtsin sinu eest üht saladust varjata.» Pjotr toetus müügilaua nurgale ja hakkas rääkima lahkelt, vigurdamata: «Mäletad, ma rääkisin sulle ühest printsessist, kes kunagi minu poole vaadata ei taha? Nojah . . . kui sa oleksid toona teda näinud, pärast üht meie jutuajamist! Oh Vanja, Vanja!» Pjotr haaras meeleheitlikult ja joovastatult peast kinni: «Ma kõnnin ringi, ja nagu oopium oleks minu seeś.»

Žurkin ainult mõmises midagi arusaamatut. Jah, Pjotr oskas magusaid suutäisi haarata. Ja seda kõiges.

Täna, päikese käes, paistis ta Žurkinile iseäranis suurepärasena, võitjana. Kirstutegija mõtles: Näe, partei tegutseb nüüd igal pool, nii nagu öeldakse, töötajate ja kehvikute partei, aga ikkagi on Pjotr heal järjel, nagu ta seda varemgi oli. Tema aga, Žurkin, on igavesti andetu kehvik. Tuim ülekohtutunne näris kirstutegijat, ja ta ei teadnud, kes talle ülekohut tegi . . . Ja Pjotrit ei kaunistanud mitte ainult toredad riided, ka tema nägu oli meeldiv, noor, teravalt läikis see õhu käes, uljalt vaatasid tema silmad. Ja Dusja põimis end nähtamatult, hellitlevalt ümber tema moodsa poolpalitu . . . Žurkin oli ainult umbes kolm aastat vanem. Kui mul ka ülikond oleks, — mõtles ta, — ja ma põsed paljaks ajaksin . . . ja veel kiiver . . . — Aga samas raputas ta tühised mõtted kurvalt peast. Podoprigora polnud veel kadunud, kõikus inimeste taga.

«Tead, Petra, ma mõtlen aina oma asjast. Ma ei kan-

nata enam välja. Tahan ise parteilase juurde minna ja rääkida. Las olgu puhas ots . . . üks lõpp peab tulema. Mis nõu sina annad?»

Pjotri silmaterades keerles kristalne värviline turg.

«Minu meelest oled sa ise ennast petma hakanud. Lasekseid ennast teise jaoskonda üle viia, ja ongi kõik.»

«Kuule Petra, kommunistid on kõik omavahel seotud, niikuinii saavad teada, siis on veel hullem.»

Pjotri nägu virildus ja läks ärevaks. Žurkin vahtis tahtmatult ringi. Rahvahulgast tungis hullumeelselt kätega vehkides läbi Agrafena Ivanovna, juuksed sassis, õudsel ilmel, karp viltu käes.

Pjotr astus ennakult ette.

«Mammi . . .»

Vanaeit nuttis hääletult, ilma pisarateta. Tema silmad olid lausa hirmsad. Žurkin võttis kaastundlikult mütsi maha, kummardas, kuid vanaeidele oli ta tühi koht, eit vankus Pjotri toetusel kioski taha. Kirstutegija kuulis vaikset kiljumist ja ulumist.

«Mammi!» ütles Pjotr etteheitvalt.

«Mis teha ometi, Petruša? Minu ja sinu vara on riisutud. Ilma kohtu ja korrata kaks koormat . . . päris alevi juures . . . oo . . .»

«Kes?» muutus Pjotri hääl kähisevaks.

«Kes? Tööliste patrull, kes muu . . . Niisugustest meestest!»

Tagasi vaatamata tundis Žurkin, et ta näitab näpuga tema selga, tema vihatud selga.

«Elasime vaikselt, ei puutunud kedagi . . . Kes kurat neid siia on kokku ajanud? Ehitavad meie pisarate peale!» Agrafena Ivanovna hakkas meelega järjest valjemini nuuksuma. «Oota, küll issand neid pisaraid meeles peab! . . . Vat kui hakkavad tuuled puhuma!»

Pjotr püüdis eite vaigistada ja vedas ta jõuga kuhugi. Ka Žurkin läks sealt minema. Teda valdas nukrus. Ta hulkus künka serval. Ehituse org laius jalgade all ühtlaselt nagu järves, päikese paistel, asustatult, üleni laagrisuitsus, katustega, karedate tellingutega, sarrusetornidega võimsate betoonbastionide vahel. Kõik see kasvas peatumatult päevast päeva nagu tõusev suurvesi, ja jõudis oma tulevikku . . . Ja kas see kõik hävitatakse? Žurkin teadis oma käte ja turjaga, mida tähendab näiteks laudadest ühe tellingute mademe ehitamine . . . Ja iga katuse all elas

seal samasugune soe ihu ja hingus nagu tema, Polja ja Tiška oma, see elas, mõtles, keetis süüa, töötas. Ta heitis vaimus nende katuste peale tuuled, tulest haaratud Sõsrani, mis teda seniajani unes painas. Ja ta nägi veel hirmsamaid leeke kui unes. Need olid sassisjuukselise vanaeide moodi, kes oli oma viimaks kätte saanud ja juubeldas . . .

Need mõtted olid sünged ja rängad, aga Žurkinil oli küllalt ka omi hädasid. Ta keerles kaua aega täikal ja poodide vahel, kuni ta mänguasjade rea ääres nägi seda, kelle vaja.

Ootas, kuni Podoprigora oli millegi ostmisega valmis saanud.

«Ah rääkida tahad?» küsis ta kirstutegijalt. «Tõsi, rääkida on vaja.» See nõusolek ei tõotanud midagi head. «Noh, lähme sinna, kus vaiksem on.»

Podoprigora käes kullendas uus lastevile. Ahah, hoolitseb oma laste eest, — mõtles Žurkin südame kripeldades. Ja kõik oma kuus väikest tulid tal hirmsa hetke ees valuliselt meelde. Podoprigora viis kirstutegija sellelesamale künkapoolele, kus oli vähe rahvast.

«Ma kuulan,» ütles ta külmavereliselt ja rahulikult.

Kirstutegija aga lõi nõrgaks. Tema hoog oli kadunud, hingamine jäi seisma nagu tookord barakis . . . Ja sõnad surid keelel. Ta pingutas, et midagi endast välja pressida, aga ei leidnud . . .

Podoprigora lükkas saapaninaga kivikesi alla veerema. «Noh?»

Kirstutegija jälgis, kuidas kivikesed veeresid. Tema silmadele avanes seesama tuttav päikesepaisteline org. Tundus, et pärast hiljutist nägemust vajus sinna alles lämmatav ving . . . Žurkin ütles nagu kogemata:

«Näe . . . rahvas lobab, et tulevad tuuled, kuiv kuum tuul . . . Ja et ühest söest või suitsuotsast võib kogu ehitus kohe, ühe sekundiga põlema minna. Sõzran põles niiviisi ükskord . . .»

Podoprigora muutus tähelepanelikumaks.

«Tõsi küll, olen kuulnud, mõned lobisevad.»

«Meile aga annab see ehitus leivapala. Nii et . . . on vaja ette vaadata, et vara ei hävineks. Aga missugune teie valve on? Näe, seal teie valve seisab, ajab ühe naisega lora.»

See oli äkiline, iseendast tulnud avastus. Podoprigora nagu ergutas, kuid uurivalt, jahedalt.

«Noh, räägi.»

«Mul pole rääkimiseks annet. Üksvahe olin ma tuletõrjesalgas, vabatahtlikus. Et kui siin ka . . . igas barakis, igal ehitusel vabatahtlikke korjata. Õpetada välja: üks on ronija, teine kirvemees, kolmas lõhkuja. Et oleks nagu sõjavägi . . . kui midagi juhtub, et oleksid mehed valmis.»

Mõte oli lihtne, kuid Žurkinit see sütitas. Ta oli isegi mütsi uljalt kuklasse lükanud. Podoprigora mängis mõtlikult vilega.

«Nii.» Ja vaatas talle rahulikult otse silma. «Kas sul varem oli oma ettevõte?»

«Noh, lõin vahel, kui juhtus, kirstu kokku . . . tegin puutööd . . . aknaraame ja . . .»

«Kui palju sul meistreid oli?»

Žurkin muigas kibedalt:

«Kus nüüd meistreid! . . . Ühelegi oli tööd vähe. Meil on küla, rajoonikeskus. Mšanski küla.»

Podoprigora vaatas teda äraoleva pilguga. Ta vaatas iseenesesse. Kuid selleks polnud praegu õige aeg . . . Ta raputas ennast.

«Jah, sa oled õige asja välja mõtelnud. Siin . . . peab noored sellesse töösse võtma. Tee proovi, organiseeri oma barakis.»

Žurkin ei teadnud oodata, et nii kohe . . .

«Pole viga, tegutse, me aitame sind.»

Oma rõõmsas tuhinas oli kirstutegija praegu kõigega nõus. Päike, milline päike valgustas maailma!

«Kui aitate, siis muidugi. Aga on vaja igasugu riistu muretseda — köisi, kirveid.»

Kirstutegija läks julgemaks, lubas endale isegi üleannetuid unistusi:

«Ja kui kiivreid . . .»

Podoprigora oli isegi kiivritega nõus. Ja nüüd tahtis ta sellest mehest rohkem teada.

«Sa töötad vist puuseppade artellis?»

Žurkin seletas, et ta on õieti tislermeister, ja jällegi: neid meistreid on vähe järel, sest nende jaoks ei ole tööd.

Podoprigora ütles eitavalt:

«Meile on vaja meistreid oskustööle, puidutööstuse tehasele.»

Žurkin lõi silmad maha — ootavalt, tänulikult. Nüüd oli tulnud hetk kõik välja laduda . . . See polnud enam jutt, vaid nagu laul — sõnaohtralt, helisevalt, naisterahva moodi: nendestsamadest kirstudest, Mšanskis virelemi-

sest, — kõik selle ladus ta Podoprigorale nagu peo peale välja (peaaegu oleks meenutanud kaheksat suud — kaheksat leivapala, kuid sai õigel ajal sõna sabast kinni) . . . Podoprigora kuulas ja noogutas osavõtlikult pead. Teisiti ei saanud ollagi. Ja äkki puuris Žurkinit pilguga — ainitise ja terava pilguga.

«Nii et sa ütled, et tulid siia paremat suutäit haarama?»

Kirstutegija takerdus, ta ei saanud aru, miks niisugune pöörak tuli. On teadmata, mida Podoprigora oleks edasi ütelnud, kui poleks kuulda olnud imelikku saginat ligiduses. Tururahvas rabeles, vankus lainetena.

. . . Tiška astus oma postamendilt alla. Muinasjutulisest ümberriietumisest, erutusest oli pea uimane. Päevapiltnik pesi juba fotot, elavalt imetledes:

«Väga imeilus pilt, ainult silmaga on väike moonutus juhtunud, noormees. Noh, pole viga.»

Samal ajal tuli lina tagant välja (Tiška kartis seda juba ammu) lõbusas meeleolus Vassili Petrovitš ja tema kaasas viis kambameest. Nad jäid seisma, vahtisid ja irvitasid. Tiška nööpis meelega aeglaselt lahti oma haruldast kuube, kiuste hästi aeglaselt, näidates, et nemad teda mitte sugugi ei huvita. Ja ikkagi kipitas tal süda sees nende õnnelike pärast . . . Samal ajal ilmus rahva hulgast esile Agrafena Ivanovna.

Ta tuli veereval poolpurjus kõnnakul, tema järel sünge Pjotr. Just tema, Pjotr, nõudis, et nad otsiksid üles selle küüdimehe, kes koormatega tuli, ja küsitleksid teda veel kord: viimati tegi tema ise mingit sahker-mahkerit? Agrafena Ivanovna pomises mõttetult käigu peal, tema viha otsis ikka veel toitu, ja äkki säras Tiška tema ees oma hõbedase sulestikuga.

Vanaeit tundis ta ära — viha ja vapustusega.

«Vaadake . . . missugune kloun on välja tulnud!» ahhetas ta. «Ja sihuke kloun . . . sihuke tattnina tõstis käe, et jumalakoda lõhutaks. Et su käed ära kuivaksid, nurjatu!»

Tiška jahmatas, kuid siis haaras teda ärritav vastikustunne. Nagu oleks tema hing seda solvamist ainult oodanud.

«Me ei lõhu telliskive, tädi, ainult teie pursuide varjupaika.» Need sõnad oli ta kuulnud Podoprigoralt ja ta pildus need nüüd naudinguga vanaeidele vastu silmi — õnneseente, silindrite, kõige eest . . . «Jah, lõhume, lõhume.»

«Ja kuidas sa siis . . .» taganes vanaeit. «Kodanikud . . .»

Ta keerutas ringi, lõplikult aru kaotanud, ei leidnud sõnu. «Kodanikud . . . vaat see tõmbas minu käest raha ära.»

Vassili Petrovitš liikus vanaeide poole, tõsine, käed taskus.

«Ära karju, mis sa asjata karjud!»

Vanaeit hakkas uuesti kisendama. Rahvast kogunes rohkem kokku. Pjotr astus eidele varjuks ette, teraselt silmitsedes, mis nüüd tuleb. Kõvahaardeline käpp haaras Tiškal kraest kinni:

«Kas see?»

Päevapiltnik hädaldas nutusel häälel:

«Oota, ära puutu, kui tal kostüüm seljas. Kui ära võtab, lõõ siis.»

Vassili Petrovitš lõi rusikaga käpa Tiška õlgadelt maha.

«Ta lorab . . . me nägime.»

«Kodanikud, see on üks bande!» karjus Agrafena Ivanovna juubeldavalt.

Kellegi käsi lükkas ta kõrvale ja rebis tagasi.

«Lähme edasi, mammi, saavad ilma teieta toime!» sisistas talle tuttav hääl kõrva.

Kuskilt hüüti:

«Töölisi pekstakse!»

Vihase tõtlikkusega trügisid kärale lähemale vanakraamikauplejad ja kandelauamehed. Tiška vahtis hinge kinni pidades kellegi põski, mis olid nagu karvased kerad, ja kuulis rasket nohinat: peremehed otsisid teda. Nende hulgas lõi risti ette käsnase näoga vanataat. Kõik tungisid Tiška poole piiramisrõngana ja löömise kavatsusega . . . Vassili Petrovitši kaaslased tõukasid ta oma selja taha. Seljad olid pintsakutega, järsud, sihilesuunatud.

Kahe inimeste müüri vahel oli tühjus. Mõlemad müürid liginesid ja vankusid. Vassili Petrovitš tammus jalgadel, käed endiselt taskus.

«Noh?»

Kaugemal kõlas miilitsavile. Tururahva hulgast tõukles välja jässakas unine kalamüüja. Ta ütles:

«Ah vargaid varjama?»

Ja tururahvas liikus mõminal edasi. Tiška juurde jooksis Žurkin, kasukahõlmad lahti. Pintsakuis seljad taganesid, tõugates mõlemaid. Kirstutegija vaatas: tulevad peale tuttavad, juuksed metsikult sassis, suud vihast viltu. Nagu oleks juba kokku varisenud põlenud barakid, leegid neelanud kogu oru ja inimeste töövaeva . . . Ka Sõzranis olid

vahel vägevad kaklused. Kirstutegija keeras hinge tõmbamata käised üles ja läks edasi nagu sõnn.

Ja müür vankus koos temaga. Ta vajus turumeeste peale, kasukahõlmad maani, elatanud, paksude tukkadega, vihased käed nagu juurikad üleskeeratud varrukaist väljas. Turumehed olid pisut segaduses.

«Missuguse Kaini on lahti lasknud!»

«Hoia eest, neil on suurtükid . . .»

Viimane käis vististi Podoprigora kohta, kes tormas Žurkini järel. Kuid Podoprigoral polnud sugugi kaklemiseks valmis inimese välimus. Ta küsis rahustavalt:

«Milles asi on, kodanikud?»

Ta hoidis oma mehe kombel metsistunud kirstutegijat rinnust kinni.

Mõned töölised tulid tema juurde, turumehed keerasid süngelt ära.

Nii ei juhtunudki midagi. Pjotr vehkis käega Agrafena Ivanovnale, kes künka jalamil ootas, ja hakkas vilistades ise ka alla minema. Vassili Petrovitš tuli oma meestega Tiška juurde ja ulatas talle maast võetud kasuka.

«Pane selga, tuled meiega kaasa.» ütles ta tõsiselt.

Sõidupraktika traktorikursustel, kus Olga õppis, toimus Moskva lähedal «Metallisti» sovhoosis.

Sõiduväli algas kohe jaama kõrvalt. Vaguni trepilt astus Olga aprillikuu päikeseta hommikusse, vaikusesse. Eriti pani teda imestama see ebaharilik, ääretusse ulatuv selgus. Kodus nägi ta ärgates esimesena ähmast akent. Siin-seal oli vagude vahele jäänud kerget lund, mis sarnanes paigaletardunud pilvetükkidega. Peaaegu läbipaistvad kased voolasid taeva poole . . . Nooruses oli Olgal sel ajal tahtmine minna kuhugi olematusse taevasinasse või kiuste, armsate inimeste kurvastuseks surra. Ja praegugi kandis teda terav ja tahtejõuetuks tegev kevadine ebaselgus nagu tuulest aetult, anna aga ainult sellele järele. Ja ta seisis alistunult, kõik unustanud, nagu laps. Kuid siinsamas teede taga kerkisid tehaste tellisepunased tagamaad, industriaalsesse hägusse uppuvad agulid, kaskede taga tõusid taeva poole elektrivõrgu saledad raudkonstruktsioonid; oli tunda ligiduses Moskva kirevat ja võimsat äratust. Ja sovhoosi garaaži värava juures seisid karjas koos Olga seltsimehed: igaüks pidi täna esimest korda põriseva masinaga üksinda toime tulema. Olgat ootas tegevus; erutus, võib-olla natuke naiivne, kandus ka temale üle. Ta ühines tuttavate naistega, kellel olid rätikud peas.

Garaaži kõrge värav läks lahti. Selle taga, kuuri all, peremehetses juba õpetaja. Ta näis täna morn ja ligipääsmatu ning likvideeris kohe naljatlevad tervitused, — traktorid olid sovhoosi omad, töötavad masinad, ja vilumatud, erutatud inimesed võisid siin tont teab mida kokku keerata. Ja inimesed taltusid hardalt. Õpetaja andis Olgale ämbri kätte.

«Lase õli täis, näe, pumpa seal, nurgas. Võtke ometi palitugi ära.»

Olga kandis ettevaatlikult ämbrit, mis oli täis tihket rohelist rasket vedelikku. Tema maniküüritud sõrmed läksid siniseks, kui ta õli läbi lehtri paaki valas. Ja mida raskem, talumatum oli, seda uhkemalt tundis ta rahuldust . . . Kas mitte sellepärast, kas mitte sellepärast, et see kõik oli talle alles mäng? Kolhoosinaine Poljanštšikova, rätiku terav nurk otsaesise kohal, astus kasti peale ja valas jõupingutusega vett radiaatorisse, — tema tegi tõelist, talle vajalikku tööd.

Alguses lasti traktori ligi naised. Olga haaras esimesena käigukangist kinni. Kas kibelev kannatamatus tegi ta nii jõuetuks? Ta tõmbas kangi kogu jõuga, kuid see ei andnud järele. Ümberringi olid inimesed tihedalt koos, vaikisid tähelepanelikult, uurivalt. «Interi» rind kõrgus pea kohal rusuvalt ja suurelt. Tema raudsed rattad tahtsid liikuda, vajuda maasse. Olga rebis käepidet nõnda, et ristluudes valus hakkas. Jälle jäi kang paigale nagu naelutatud. «Nõrgalt,» kostis pilkav hüüd, vist Tušini suust. Lootusetus raevus rebis Olga käepidet tihedate hüsteeriliste tõmmetega. Ta oleks võinud käe katki tõmmata. Olgu! Õpetaja kõrvaldas kerge õlapuudutusega ta traktorilt, hingeldava ja häbistatu.

Traktori juurde läks kõheldes Poljanštšikova.

Kuid ka temal ebaõnnestus esimene pingutus. Ümberringi juba muiati. Siis viskas naine kiirustamata räti õlgadele, silus juukseid, võttis jälle käepidemest kinni ja tõmbas seda jõnnakalt enda poole. Traktor turtsatas ja hakkas põrisema. Ja kohe kostis ulumist ja lõginat. Poljanštšikova ajas end sirgu, kohmetult õnnelik, ja naeratas. Ka Olgal polnud enam sugugi piinlik, ka tema tundis kergendust ja

rõõmu Poljanštšikova pärast, säras näost — sellega ta tasus mingit võlga.

Hakkas tööle ka teine «Inter» — meeste käes. Kuuris kostis ühtlast mürinat, millesse uppusid hüüded, erutus ja naer. See oli tõepoolest varem proovimata ja joovastav. Ja hädavares Olga tõukles ägedalt ning sekeldas koos teistega. Õpetaja ja tema abi viisid traktorid garaažist välja, jättes maa peale sakilise jälje.

Oldigi põllul.

Esimesed nimestiku järgi väljakutsutud istusid rooli taha ja hakkasid liikuma. Neid saadeti ja ergutati naljasõnadega. Nad sõitsid eemale, käed kramplikult rooliratta küljes, nii et musklid valutama hakkasid, ebaloomulikult tardunud ja liikumatu pilguga. Kuid teisel ringil nad, juba kummardusid oma kaaslastele, võtsid meelega ükskõikse hoiaku, ja üldse nagu kiitlesid, et traktori juhtimine on tühi asi. Kuid lõkendavad põsed ja hambad reetsid neid. Ja traktorid tiirutasid edasi-tagasi, nagu oleksid nad allunud üldisele joovastavale palavikule.

Lõpuks ronis ka Olga ärevuses istmele ja oli äkki ootamatult kõrgel.

Tema kõrval istus seesama roheliste silmadega õpetaja. Seisev traktor põrises taltsana, äraootavalt. Kas ta tõesti hakkab nüüd liikuma tema, Olga käe läbi? See tundus äkki hingevärinani uskumatu. Ja haav kirvendas veel — sellest ebaõnnestumisest garaažis... Olga vajutas jalaga pedaali, lülitas sisse esimese käigu, — ei, ta ikka ei uskunud veel. Huult hammustades laskis ta vähehaaval pedaali järele nagu rabelevat lindu, jäi ainult mingi sekund selleni, kui sünnib liikumine... Süda tardus magusalt... Traktor liigatas ja vajus raskelt edasi. Õpetaja ergutas takka: «Väga hea, ilma nõksatuseta panid liikuma, lülita nüüd sisse teine käik!» Põld, kased ja suitspunased hooned tulid pikkamisi Olga poole, nii peadpööritavad, et nende peale ei saanud vaadata. Õndsas tundmuses pööras Olga rooli vasakule, ja kohmakas raudne, tema keha all vappuv kaadervärk keeras ka pidulikult vasakule ja tegi kaare. Ei, see polnud enam mäng, vaid elu, tuul, kuklasse heidetud pea, võit. Olga imestas: kuidas see mees tema kõrval võib istuda nii igavlevalt ja mõelda isegi mingitest kodustest asjadest? Ta keeras sõiduga vagusid üles ja talle tuli vastu teine traktor, mille roolis istus Poljanštšikova nagu kuninganna. Rätik oli tal jälle õlgadele vajunud,

juukséd lehvisid nagu vanik, ta noogutas Olgale, tahtmata naeratus näol säramas. Ja ka Olga suu kiskus muhelema. Nad mõlemad olid nüüd omavahel võrdsed ja vahutasid mõlemad ühe ja sama asja pärast üle ääre. Võib-olla sel hetkel just lõppeski nii lihtsalt tema eraldatus neist? Nii Olga mõtles, nii ta tahtis.

Lõpueksamit sooritati sellessamas keldris, kus õpitigi. Eksam oli öösel, mille tõttu erutatud koosolek sarnanes õhtuse lõbusa koosviibimisega. Ja Olga tundis mingit lahkumise pidulikkust... Üks naistest sööstis eksamitoast välja tulles äkki Olga juurde, haaras tal tormiliselt kätest kinni ja peitis pea tema rinnale. «Ma andsin eksami ära!» — ning naeris ja nuuksus. Kui ta näo üles tõstis, jahmus — erutuses oli ta Olgat pidanud üheks oma kaaslaseks. Kuid Olga ei lasknud teda lahti, läks temaga koos teiste naiste juurde, kuulas nende juttu äsja läbielatud hirmust, nende tulevikumõistatamist. Ta palus luba minna nende juurde homme Talurahva Kodusse hüvasti jätma.

Selleks kohtumiseks ei pannud ta jalga vilte ega selga kursusel kantud riideid, vaid oma tavalise rõivastuse. Ta läks ju nüüd nende naiste hulka kui oma inimene, — järelikult oli vaja nendega olla niisugune, nagu ta on tegelikult. Olgale oli seda kokkusaamist vaja veendumaks veel kord, et ta on saavutanud selle, mida ta otsis; tal oli isegi plaanis rääkida nendega lihtsalt, naiselikult, südamlikult oma suhetest mehega, kummalisest surutisest ja võib-olla kuulda mingeid tarku naiste sõnu... See mõte tekitas talle rõõmu. Talurahva Kodus viidi ta üles, puhtasse tuppa, kus oli neli korralikku voodit, rohelised oksad aknal, ümmargune laud karmist riidest linaga; keset seda linnahubasuse hoolikusele manitsevat korda võtsid talunaised teda püsti seistes vastu.

Olga ladus lauale õunad ja kompvekid, võttis laia žestiga palitu ära — nagu kodus — ja istus, pani küünarnukid lauale, — natuke dekolteeritud, aromaatne. Ta sundis oma kostituse peale. Naised võtsid igaüks ühe õuna, hammustasid tseremoniaalselt; nad olid rahul tema külastusega, kuid tundsid siiski end ebamugavalt ja jutt kujunes ka niisuguseks nagu nad käitusidki: see oli viisakas, otsitud, ja ei räägitud sugugi mitte sellest, mida Olgale vaja oli. Arutleti vabade kohtade üle, — neid oli Usbekistanis, Siberis ja isegi Kaug-Idas — sinna kutsuti traktoriste suure palga eest. Ja naised olid muidugi salajas uhked, et

ka nemad on nende hulgas, keda kutsutakse ja otsitakse . . . «Mehed võib-olla sõidavad, kes kolhoosiga seotud ei ole, aga kes naistest sõidab, võib-olla ehk vallalised?» Küsiti, kus Olga kavatseb töötada. Ta ütles, et veel ootab ja mõtleb. «Teie mees vist teenib palju raha?» küsis Poljanätšikova aupaklikult. Ja Olga hakkas teravalt tundma kleidi oma seljas ja oma paljaid küünarnukke ja peeni helmeid kaelas . . . Ta rääkis veel natuke tühjast-tähjast ja jättis hüvasti.

Ja jälle seisis ta üksi kõnniteel, silmitsi vastu öist Moskvat, mis püüdles tema ees edasi oma tulede, inimeste ja teelahkmetega. Ta ei seisnud kaua. Teda viisid minema kiired, tigedad, jonnakad sammud. Ta läks telegraafi, tee peal kindaid käest tõmmates. Telegrammi saatis ta Krasnogorski: «Sõidan sinu juurde Olga.»

LAUL

Tehases, puidutöötlemistehases polnud Žurkin kunagi käinud. Ta oli sellest ainult kaugelt kuulnud. Ta kujutas tehast ette nagu oma töökoda, ainult palju kordi suuremana, kus on reas hulgaliselt tööpinke, mille taga inimesed suure hooga hööveldavad, peiteldavad ja saevad. Sest töö on ju siin ja seal üks ja seesama!

Podoprigora viis ta alguses joonestusruumi.

Seal nägi Žurkin laudadel laiu siniseid lehti, mis olid peenikeste valgete joontega täis kriipsutatud ja mille peal olid mitmesugused kõverad.

«Need ongi joonised,» seletas märkija, kes üldse armastas seletusi anda. «Siis kantakse need märkimislauale, mille pikkus vastab tehtava asja normaalsele kõrgusele. Võtame näiteks selle värava . . .»

Žurkin vahtis tema ette seisma pandud lauda, mis ulatus peaaegu laeni, ja oli mõlemalt poolt kribuliselt täis joonistatud neid vigureid . . . Üht-teist ta siin taipas: tapid, omavahel risti nagu sõrmed, tahud, viilungid. Ta vaatas silmanurgast Podoprigora poole, kes jälgis teda sugulase heatahtliku muhelusega, nagu oleks ta oma kasvandikku esmakordselt eksamile toonud. Ta vaatas vargsi, kuid tal ei olnud julgust rääkida . . . Aga oleks tahtnud küll . . . Tehas valmistas ju lihtsaid asju: uksi, aknaraame, tahvleid standardsete barakkide jaoks. Ja millegipärast aeti see asi keeruliseks, peeti spetsialiste-joonestajaid. Neile muudkui maksa aga palka! . . . Nende arusaamatuste keskel tõukas Podoprigora teda edasi — läbi igasuguseid puitmaterjale täis koridori.

Suure võlvkaare taga algas kõige kärarikkam tsehh — masinasaal. Žurkin ei jõudnud veel seda ruumi õieti üle vaadata ja viiluga katuseni ulatuvale heledale kõrgusele pilku heita, kui tema kõrval miski läbilõikavalt uluma hakkas. Saepuru lendas tema näost mööda. Noormees toetas

rinnaga vastu jämedat prussi ja tõukas seda masinasse; teiselt poolt haaras pähe seotud rätiga neiu prussist kinni ja võttis selle masinast välja; siledalt saetud pruss langes kaheks. Ühe poole, mis oli mõõdu järgi lõigatud, pani neiu samasuguste prusside hunnikusse, teise viskas noormehele tagasi. See surus jälle rinnaga, masin hakkas metsikult vinguma, neiu ladus juba hunnikusse uue prussi, saagimisest jäänud peenikese laua viskas kõrvale.

«See on ketassaag,» seletas Podoprigora uhkuse varjundiga.

Žurkin seisis range ja morni näoga... Noormees muudkui tõukas kergelt üht prussi teise järel, saag vingus. Niiviisi lõikas Žurkin tavaliselt leivapätsi: surus selle vastu rinda, lükkas noa keskelt sisse — ja pool pätsi langes allaportsjon kaheksa hinge jaoks... Selle ajaga, mis Žurkin sae juures seisis, saag vingus ja lõikas nii palju prusse, nagu ta käsitsi poleks poole päevagagi saagida jõudnud. Ta aina vangutas pead.

Podoprigora, kellele see kirstutegija jahmatus ilmselt lõbu tegi, viis teda edasi ühe masina juurest teise juurde. Seal oli mehhaaniline pikkhöövel, mis hööveldab prussi või pakku korraga kahelt poolt — «küljest» ja «kandist», seal oli rööbits, mis täpselt hööveldas kahte teist poolt. Ise keerlev puur läks puusse nagu või sisse. Kuid kõige rohkem hämmastas Žurkinit freesimispink, selle imeline võime kohanduda igasuguse fassongiga lõikeoperatsioonideks, olgu see siis tahk või kumerus või ümmargune kaar akna jaoks. Kirstutegija vaatas — ümberringi töötasid peatumatult targad ja vihased instrumendid, ühtlaselt kulges kiire elav metallist jõekärestik. Tsehhis oli palju ruumi ja kuidagi nagu vähe inimesi. Rõõsa koore karva rahustava, värskelt hööveldatud ja saetud puu kuhjad ja siin-seal läbi klaasseina paistva roosa aprilliõhtu helk. Põline kibekas tärpentiini lõhn... Kirstutegijas murdus midagi.

Läksid mööda juurdekandjad, värviline rätik ümber pea, hoides kahekesi oma kandamit. Nende jutt kadus mitmemustrilisse kärasse. Hööveldmasinad hingasid valjusti, kõrinal. Pärast saagide undamist jäi õhku helisema kaeblik kaja. Peitelpingi ulumises viirastus kirikukellade helin... Masinate juures töötasid inimesed valmis märgistuste järgi (vaata siis, milleks joonestajaid vaja oli!), õigemini töötasid masinad, inimesed ainult suunasid lihtsate liigutustega materjali. Ja kirstutegijat hakkas rusuma arusaamatus: milleks õieti siin tema käsi, tema meistrioskust vaja on? Kuid ta ei küsinud Podoprigoralt seda, vaid hoopis midagi muud:

«Kui sedaviisi ööd ja päevad vehkida, kui palju siis neid raame ja uksi valmis saab? Nii et paari nädala pärast polegi enam midagi teha... Tehas jääb siis seisma?»

Podoprigora hakkas naerma.

«Sina, sõber, rehkendad meie mastaape valesti. Sellest tehasest jätkub vaevalt Koksi- ja keemiakombinaadi jaoks! Aga siis veel sotsialistlik linnak, seal on elumajad, igasugused abiettevõtted, koolimajad, klubid, teatrid. See tehas on ainult tilk meres.»

Žurkin suutis vaevaga ette kujutada seda siit iga päev lõpmatult voolavat raamide, uste ja muu kraami hulka. Võimalik, et alles sel hetkel sai talle selgeks ehituse hiiglasuurus... Podoprigora viis ta järgmisse tsehhi — monteerimisosakonda. Õieti sellesse tsehhi ta tahtiski kirstutegijat paigale panna. Siin oli vähem ruumi: kokkupanemiseks valmis detailide virnad, terved virnade tänavad, kuid oli seda hubasem, vaiksem ja laastuhunnikute tõttu jalgadele pehmem. Ja omased tööpingid seisid siin üksteise kõrval. Ühel neist hööveldas üks juba elatanud tööline pikkhöövliga tähelepanelikult raami, teisel aeti naaglit raami, kolmandal liimiti. Pea, siin tuleb juba midagi välja! — turgatas kirstutegijal mõte. Ta tundis kannatamatut ihuvärinat, käte sügelemist. Ta ei tahtnud enam kuhugi edasi minna.

Vahepeal käis Podoprigora ära ja tõi kaasa ühe suitsuklaasist prillidega mehe. Mees kergitas prille, et Žurkinit paremini vaadata ja hinnata, ja silmad olid tal ka suitsrohelised, külmad ja head. See oli tsehhiülem. Jah, meistreid on talle vaja, ütles ta. Monteerimistsehhis käib toodangu lõplik kokkupanek ja puhastamine. Töölised jagunevad brigaadidesse; brigadir on see, kes vastutab detailide täpse kokkusobitamise ja monteerimise eest, ja ta peab olema vilunud puusepp. Aga selliseid pole kuigi kerge leida.

Žurkin kuulas ja piinles. Kui oleks võimalik, tormaks ta kohe tööle, et näidata... Ta palus seda silmadega. Endast rääkis ta sõnaahtralt, paari lausega, kõvasti häbenedes sellepärast, et ka töölised hööveldpinkide juures töö seisma jätsid ja kuulasid. Ja see juhtus kuidagi iseene-

sest . . . Žurkin võttis palitu seljast ja viskas laastude peale; elatanud meister, kes höövelpingi juures töötas, nagu ei suutnud tema meeleheitlikule pilgule vastu panna, nihutas end kõrvale ja ulatas kirstutegijale pikkhöövli. Žurkin seadis raami serviti ja sihtis silmaga: «Natuke on viltu . . .» Käed vajutasid pikkhöövlit kõvahaardeliselt, aplalt. Hööveldas korra või paar. Ja unustas kõik, nagu oleks ujunud tuttavais, rõõmustavais paikades! Kui ta pead tõstis, nägi endal suitsuklaasist prillide tähelepanelikku pilku. Podoprigora aga ei vaadanudki tema poole, ilmselt oli ta niigi kindel. Žurkin andis vastu tahtmist, nukralt instrumendi tagasi. Ta oli juba võõrdunud uskumast . . .

Tsehhiülem tegi teatavaks, et Žurkin võetakse mõneks ajaks proovi peale ja ütles, et ta homme hommikul tööle tuleks.

Proov ei kestnud kahte päevagi. Tsehhiülem oli ise tisler ja oskas tööd hinnata esimesest pilgust. Tehase väravale ilmus käskkiri: *«Tisler I. A. Žurkin arvata monteerimistsehhi brigadiriks . . .»* sellest ja sellest kuupäevast. Läbi värava, millel säras ja laulis paber, läks kirstutegija nüüd sisse nagu oma inimene.

Aga ometi ei tahtnud ta ikka veel uskuda . . .

Liiga palju kibedaid kogemusi oli kirstutegijal meeles. Ta mäletas sõjaeelseid tööta nälja-aastaid. Ta vireles Mšanskis üksiktöötajana. Kindlust — seda polnud ta oma töömehesaatuses veel iialgi näinud. Nüüd aga tahtis ta kangesti seda kindlust, ta tahtis seda ka tehasele, kogu ehitusele. Sest see, et ta oli käskkirjaga tööle arvatud, oli juba midagi kindlat. Käskkirjaga määrati Žurkin tööle elus esimest korda. Jah, siin juba tuleb midagi, — mõtles ta meeldiva värinaga ja hõõrus käsi.

Talle anti kuuemeheline brigaad. Siis lubati võtta veel kaks. Žurkin keelitas kerge vaevaga puuseppade artellist tema juurde üle tulema puusepa Vasja ja tema kaaslase, ühe poisi. Tema kutsus nad tehasesse! Žurkinil oli tema auahnust kõditav lõbu — näidata kogu barakile, et tema ise värbab nüüd inimesi, ja mõlema noormehe juures meeldis talle see, et nad polnud hellitatud ja kõigest oli näha, et nad on võimelised õppima. Äh, kui saaks ka veel Tiška, — mõtles ta. Kuid Tiška oli juba ärahammustatud suutäis ja kadus terveteks päevadeks kuhugi, vahel jäi ta ööseks ära.

Tehas oli barakist kaugel: peaaegu selles jaoskonnas, kus

nad laadimistöil olid käinud. Žurkin läks, ja talle meenus talv, mis oli läbi elatud nagu raske hämarus. Noh, mis seal ikka; head ilma halvata ei ole, — mõtles ta. Varasemal laadimisplatsil olid nüüd puhtad relsid. Jälle vilistasid rongid suurtest kaugustest, aga vaevalt küll Žurkin neid kuulis. Aprill, Krasnogorski aprill haaras teda igast küljest, hele ja soe ja pulbitsev, ja ta pulbitses tööst ja uutest lootustest. Värava taga laius tehase õu palkide, laudade ja prusside kuhjadega; veoautod tõid veel uusi juurde. Värava peal valendas käskkiri.

Esimeses vahetuses töötasid Žurkiniga neli tema brigaadi meest. Teises — kuni kella kaheteistkümneni öösel — teised neli. Žurkin pidi ainult enne äraminekut neile materjali ette valmistama ja juhendid andma.

Kell viis õhtupoolikul läks Žurkin lõunatama. Nüüd oli ta vaba kuni hommikuni, võis minna barakki ja puhata. Kuid lõunatki sõi ta nagu vägisi . . . Pärast sööki läks ta kohe kiirel sammul tehasesse, nagu kartes, et see tal eest ära libiseb. Pealegi töötasid neli temale alluvat seal üksi.

Ta läks nagu vaatama ja kontrollima, siis aga asus ise tasapisi tööpingi taha. Nüüd oli ta ablas ja kergesti solvuv hing rahul. Ta tahtis kindlustuda seal nõnda, et keegi enam ei saa teda sellelt kohalt ära tõugata, tahtis seal juuri ajada. Ja hakkas libisema pikkhöövel, ning jälle voolasid üksteise järel detailid. Meistri käed panid nad kokku, nii et tuli välja asi, monteerisid ja kaunistasid ning lasksid ellu.

Pärast ühteistkümmend ilmus tsehhiülem ja vaatas prillide alt paar minutit neid käsi.

«Kas sina siis . . . raha peale nii ahne oled, et kuusteist tundi töötad?»

Žurkin ohkas ja ajas selja sirgu. Ta häbenes pisut.

«Ah, ükskõik, mis selle ajaga teha? Ma . . . olen töö pärast mures.»

«Ahaa . . .»

Ja tsehhiülem nimega Nikolai Ivanõtš, ise endine tisler, nägi selle mehe silmades igatsust kindluse järgi, mis kahtlemata oli talle ka kunagisest ajast tuttav. Ta ütles:

«Sinu rahutus on muidugi hea asi . . .»

Ka järgmisel päeval läks Žurkin pärast lõunat tsehhi tagasi. Ja ka kolmandal päeval . . . Töö vangistas teda nagu palavik. Ta töötas poole ööni, istus ainult lõuna ajal ning

ei tundnud seejuures raskust ega kurnatust. Ja kui tundiski, oli see raskus meeldiv ja hea nagu ravim, see nagu puhastas järk-järgult organismi, taastas südameröömu. Röömu! Seda toitu polnud kirstutegija ammu söönud... Ajutiseks varjutas see palavik temas isegi naise Polja ja lapsed. Kirstutegija elas, läks aplalt tööpingi juurde, ei näinud ümberringi midagi. Tööpingi juurest võidi teda ära kiskuda nüüd ainult koos lihaga.

Nädala või poolteise pärast hakkas kirstutegija tänu oma kogemustele ja sellele visale, väsimatule tööarmastusele kuidagi ise juhtima kõike tsehhis. See habemik, range ja pöörane oma töös, paistis kõige enne teiste hulgast silma. Ta tuli tsehhi varakult, nautides juba ette tööhubasust, oma armast puutöö lõhna, hommikust päikest, millest laastuhunnik särab ja prussivirnadest nagu tuli läbi paistab. Mehaanikatsehhist kostis saagide kooris ulumist ja laulu. Lõõtspillimängija kuulmine kujutas ette imelisi viise. Tööpinkide äärest hüüti habemikule vastu: «Tere, Ivan Lekseitš!» Žurkin võttis kuue seljast, riputas selle korralikult üles, siis kohendas vööd: nagu kodus. Ja nii see oligi: nagu kodus. Juhtus vahel, et puusepp Vasja (tema nimi oli Pozdnjakov) ja veel mõned noored jäid vahtima masinaid mehaanikatsehhi ukse juurde. Žurkin ajas nad vihaselt minema, matkides seda asjalikku ja ägedat brigadiri soojakust: «Las käia, las käia, alguses tee oma töö ära, see aga ei lähe teil kunagi eest ära!» Ja tsehhiülem kutsus teda Ivan Aleksejevitšiks, tema jälle ülemat Nikolai Ivanõtšiks. Brigadirid, kes temast nooremad olid, ei häbenenud temalt vahel nõu küsida: «Vaata korraks siia, Leksejev!» Kirstutegija läks väärikal sammul juurde, võttis pliiatsi kõrva tagant ja näitas, kuidas vaja teha.

Podoprigorat ei näinud ta nendel päevadel kordagi, kuid ei kahelnud, et see mees teda eemalt jälgib. Ja ägedust, millega kirstutegija töö kallale asus, piitsutas veel rohkem üles see nähtamatu jälgimine. Kirstutegijale oli vähe sellest, et tasuda inimesele heateo eest, — ta tahtis teha nõnda, et Podoprigora tema üle uhkust tunneks, et Žurkini töölevõtmine talle teeneks loetaks. Kuidagi eriliselt esile tõusta, ime korda saata! Nende unistuste tekkimisel etendas üsna suurt osa ajaleht «Krasnogorski Rabotši», mida Žurkin hakkas töövaheaegadel lugema ning kus kirjeldati üksiktööliste ja tervete brigaadide vaprust ja kus avaldati päevapilte. Nende piltide juures nagu oleks muusika mängi-

nud. Sellestsamast arutlesid töölised pikalt ja laialt tööpinkide juures ilmse kadedusega, ja sellest räägiti koosolekuil... Algas ning kandus ühelt inimeselt teisele see kangelaslik, auahne erutus, mis tõi hiljem ehitusele maailmakuulsuse ja maailmarekordid mitmesugustel tööaladel. Juba kaevas tatari mullatööliste brigaad vahetuses mingil tohutul hulgal mullakuupmeetreid; betoonitöölised tõstsid päevast päeva üksteise ees segukõverat; paistsid välja monteerijad, sarrusetöölised, lukussepad. Aga puuseppadest polnud kuulda... Žurkin polnud veel kuulnud puuseppadest, ja tema süda hakkas tasapisi põletavalt, juba ette nautlevalt põksuma. Ta oli vaadanud siinseid meistreid, võrrelnud ennast nendega, ta teadis oma tõelist hinda. Oh, kuidas sütitas teda see Podoprigora, ilma et ta ise oleks sellest midagi teadnud! Kuid esialgu töötas Žurkin ilma igasuguse arvestuseta, pimedast peast, rabades, ta murdis nagu karu läbi tuulemurru. Ükskord astus Podoprigora siiski tehasesse sisse.

«Sina, sõber, olla lööktööliseks saanud?»

Žurkin muheles ja lõi silmad maha.

«Jah, kui meil ainult tööd oleks... aga lüüa võin ma igal ajal!»

Podoprigora pistis käed tasku ja mõõtis teda vaikides pilguga — ei saanud aru, kas pilkavalt või tõsiselt. Vististi polnud uhkustunne temast enam kaugel...

«Ega sa pole unustanud oma lubadust... tuletõrje organiseerimise asjus? Hooaeg on parajasti tulemas.»

«Olen ikka väheke meestega rääkinud.»

«Ja mina kõnelesin tööliskomitees. Nii et sina tee oma proov ära, meie kutsume siis su välja, kogume rahva kokku. Võtad sõna, räägid meile, kõneled oma kogemustest... Eks?»

Žurkin noogutas järele mõtlemata pead.

Aga kui ta järele mõtlema hakkas, kohkus ära. Hirmus lugu seisis selles, et tal on vaja s õ n a v õ t t a. Ta polnud unustanud, kuidas ta tookord barakis häbisse jäi... Ta tahtis Podoprigorale järele joosta: «Noh, mis kõneleja mina olen!» — aga sellest mehest polnud enam jälgegi. Äkki vihastas ta iseenese peale: aga mida mul siis karta on, mida karta?... Teised, minust lihtsamad mehed, ei karda rääkida; vaata, mis nad sul silma ette maalivad!

Ja eks Podoprigora, seesama Žurkinis hiljuti hirmu tekitanud Podoprigora tulnud nüüd tehasesse ainult tema

pärast. Podoprigora, parteilane . . . «See jõud on omavahel seotud nagu sõjavägi!» Ja selgub, et sellele jõule, see tähendab parteile, on vaja teda, Žurkinit, ta hindab teda ja tõmbab teda enda poole. Vaata siis, kus on see peavägevus! Võib-olla oleks Žurkin juba ammu pidanud sellele mõtlema, aga nüüd alles tuli see pähe. Ta pani tahtmatult silmad kinni (ta seisis parajasti tööpingi taga), ja haamer libises käest, ning selline piiritu, kõigutamatu rahu valdas teda, valdas esimest korda paljude-paljude aastate vältel, võib-olla poole elu jooksul, rahu mitte üksi enda pärast, vaid ka naise Polja ja oma orvuks jäänud laste pärast . . . Ja nüüd polnud tal vaja enam Pjotrit, kellega koos võid vee peale jääda, ega kedagi teist . . . Talle tuli meelde, kuidas ta ükskord sel talvel meeleheites, iseendale vastaliselt soovis Podoprigorale: peaks ta ometi külmetama, — ta käib ju palja nahkkuuega, — ja voodisse jääma. Kirstutegijale meenus see, ja terve päeva oli ta kangesti tujust ära.

Aga meestega rääkis ta tõepoolest.

Ükskord öösel läksid brigaadimehed õue veetoobri juurde suitsu tegema. Žurkin küll ei olnud suitsumees, kuid ka tema istus sinna ligidale kivi peale. Pea kohal, suures ja vaikses kõrguses sirasid heledasti tähed . . . Keskõisest vaikusest hoolimata puhusid ühtepuhku kõvad tuuleiilid. Tuules oli nagu mingit rahutut eelaimust . . . Žurkin tähendas hoiatavalt:

«Mehed, te olge tulega tasasemad, näete, kui palju siin kuiva puumaterjali vedeleb! Pea ta põlema ei sütti! Ükskord meil Sõzranis . . .» Ja ta rääkis neile Sõzrani õnnetusest, kui taevas nii paksu suitsu täis oli, et paistis öö olevat, ja inimesed jooksid nagu hullud tulelõksus. «Aga kui siin ehitusel midagi juhtub, siis hoidku jumal . . .»

Ta rääkis, iseäranis õudustest, laulval häälel, naisterahva moodi, ja noormehed unustasid kuulates suitsutõmbamise. Ja morn valvur küsis berdankale toetudes kahtlustavalt:

«Milleks sa seda kõike räägid?»

«Aga selleks . . .» Žurkin nagu oleks seda küsimust oodanudki. Nad peaksid siin nüüd oma salga kokku lööma, kes siis, kui midagi juhtub, oleks platsis nagu tuulispask! Seda asja tunneb ta läbi ja läbi. Vahendeid, mis vaja on, lubasid parteimehed anda, Žurkin on nendega juba rääkinud. Aga tuletõrjesalka on tingimata vaja! Ja Žurkin kordas karmilt, mõjukalt nagu ülemus seda, mida ta oli koosolekuil korduvalt kuulnud:

«Kas te teate, kelle oma siin kõik see vara on? See on kõik rahva oma.»

Siis kirjeldas ta, kuidas see vahva tuletõrjesalk tegutseb. Võitlus põleval katusel, kõrged redelid, kiivrid! Õue peal võib korraldada õppusi, ronida posti otsa, köit mööda, ölendada voolikutega. Salga olemasolust saadakse teada kogu ehitusel, võetakse temast eeskuju. Edasi läks kirstutegija lugu juba muinasjutuks, unistuseks: tuletõrjujad päästavad midagi väga tähtsat . . . nende juurde sõidavad mingi tõsise õnnetuse puhul pöörase kiirusega autod . . . Mehed ümbritsesid kirstutegijat, nendele kandus tema vaimustus üle.

«Tõsi, Leksejev, tubli!»

Olematule tuletõrjesalgale langes juba ette seesama tuttav, kangelaslik valgusekuma.

Vasja Pozdnjakov, endine puusepp, tegi kindla sõnaga ettepaneku:

«Ei ole mõtet seda asja edasi lükata, brigadir. Juba homme tarvis esimese vahetuse meestega rääkida.»

Žurkin jahmatas: oi, kui pikaks suitsutund on veninud!

«Lähme, lähme!»

Tuletõrjesalgast tuli Žurkinil rääkida ka tehasekomitees. Ta rääkis pikalt ja niisama tuliselt kui oma meestega, ja tehasekomitee liikmed kuulasid teda lugupidavalt. (Alles siis, kui kirstutegija oli juba kõik ära ütelnud, sai ta imestusega aru, et ta oli ju s õ n a v õ t n u d. Kuidagi kogemata kukkus see asi välja!) Tehasekomitees kiideti muidugi tema algatus heaks, mindi koguni niikaugele, et leiti küskilt salga jaoks kolm tuletõrjekiivrit.

Vabatahtlikena pani end kirja kaksteist meest. Omal jõul meisterdati pikk redel, pandi õuele püsti sile post ronimiseks. Hangiti vajalik hulk kirveid ja kange. Õppusi otsustati teha hommikuti enne töö algust ja ka enne teist vahetust. Õpiti lihtsaid asju: käskluse peale tassiti redelit, roniti posti otsa, veeretati õuel voolikurulle. Kuid selle tegevuse taga nähti kujuteldavat tulekahju möllavat.

Žurkin tallas iga päev ühte ja sama teed: barakist tehasesse ja tagasi. Ja tee muutus üha tundmatumaks . . . Ükskord tõusid silmapiiril «Koksohimi» soojaku taga korraga

taeva poole kaks peenikest ja kõrget korstnat, niinimetatud skraberid. Päeva pärast kerkis kolmas. Silmapiiri taga oli nagu ärasõitev laev. Ja õieti polnud silmapiirigi — see oli täis kootud ehitustornide ja tellingute võrku. Žurkin vaatas nüüd ringi juba alalise elaniku terava uudishimuga. Ta juba teadis, kus miski on. Eriti huvitas teda kõrgahi. Alles eile sarnanes see päratu raudtõrrega, täna aga paistis see nagu tuletõrjetorn ja ta oli keskelt nagu kokkunööritud talje. Surmavas kõrguses, kraana otsas vingerdasid kommunistlikud noored, vingerdasid, laulsid ja neetisid. Barakist väljudes püüdis Žurkin mõistatada, kui palju nad veel päeva jooksul needivad... Ükskord hommikul mõistatas ta neljanda skraberi kohta. Kui ta lagedasse paika jõudis, nägi: neljas skraber juba tõusis taeva poole peaaegu ühel kõrgusel kolme teisega. Ohoo! Jalgade ees avardusid nii äraarvamata sügavusega süvendid, et nende põhja ja nõlvadele oleks ära mahtunud terve Mšansk. Ja põhjas, otsekui laias orus sõitsid veoautod, vankrid, sõelusid inimeste salgad, vehkisid koppadega ekskavaatorid. Süda ei tundnud enam vastumeelsust, nagu varem, selle võõristava raua, mürina ja vaugumise, puurimis- ja lõikamishelinate vastu, vaid nüüd piiras Žurkinit ümbrus oma sõbraliku rahvarohkusega. Ta kõndis kindlal maal, mille ta oli nüüd endale teeninud, kõndis nagu oma inimene; vedurid vilistasid, ja tema, Žurkin, vilistas ka, habe püsti. Ta unistas: võtta paar tundi vaba aega, hulkuda ringi, vaadata kogu see kibe töö üle, nii et himu täis saab... Kord andis ta kiusatusele järele, lubas endale hingetõmbe ja keeras sööklast tuttavasse «Koksohimi» soojakusse. Tohutu söetorn ulatus juba päris katuse alla, valmistus sellest läbi kasvama; puutellingud ja kiiktöölavad olid nii kõrgel, et silm vaevalt neid vaatama ulatas. Kui palju äpardusi ja kibestumisi oli kirstutegija siin läbi elanud!... Nüüd ta seisis ja vilistas. Ahjude juures otsis ta Podoprigora üles.

Temale ta teatas, et tuletõrjesalgaga on ta peaaegu valmis. Selle tööd tahab ta näidata esimese mai eelõhtul, nii on ta meestega kokku leppinud. Nad näitavad, nagu oleks kogu tehas katusest põlema hakanud, ja nemad kustutavad. Las Podoprigora ja teised seltsimehed tulevad ja kontrollivad.

«Kokku lepitud,» ütles Podoprigora. Teda ootasid mingid teised, pakilised asjad.

Kuid Žurkin ei läinud ära.

«Muĺ on veel.. üks sõna ütelda. Meie ehitusel — seal on tuhanded inimesed... tööl (ta oleks peaaegu ütelnud: «haaravad oma suutäisi», aga sai sõna sabast kinni), ja sinna on miljoneid sisse pandud. Mis sellest kõik saama peab! Siis saab, kui igal pool on asi kindel. Aga on niisuguseid inimesi, kes tahavad teist viisi: et seda kindlust ei oleks... Sina ise, seltsimees Podoprigora, rääkisid barakis...»

«Õigus, neid on.»

«On, on!» rõõmustas kirstutegija. «Ta kõnnib öösel ehituse peal nagu mõni hulgus... vaatad, viimati paneb põlema või ei tea mis veel. Teda sa kinni ei püüa. Aga varsti hakkavad suured tuuled...» Ta läks üle pühalikule sosinale. «Ja kui... paneks noored mehed, kõige parem veel komnoored seks puhuks ka hulkurite riidesse või nad mängiksid joobnut, — las nemad ka kolavad öösel ehituse peal, ja anda neile veel dokumendid, et kohe, kui midagi märkavad... kohe naksti auto peale!»

Podoprigora kuulas teda kannatlikult. Kirstutegija ägedus — ta nägi seda — ei olnud teeseldud. Žurkini selja taga, sinavas taevas kerkisid kõrgele neli korstnat — skraberid. Hiiglalaev oli välja sõitmas... Podoprigora ütles:

«Sinu ettepanek on asjalik, aga sellest tuleb välja midagi niisugust nagu kinos. Seda asja peab veel arutama.»

Ja lisas:

«Aga sina, va naljamees, võiksid habeme maha ajada, muidu jääb veel viimati tööpingi vahele ja kisub su pea otsast ära.»

«Jah, ma ise mõtlen ka.» Kirstutegija läks kohmetuse pärast näost punaseks.

Nüüd ei läinud Žurkin mõnel ööl üldse tehasest ära, ööbis tehasekomitees diivani peal. Tsehhiülem Nikolai Ivanõtš kutsus ta ühel niisugusel ööl enda juurde teed jooma ja ütles teed juues, et võib-olla hakatakse tehase juurde varsti standardelumaju ehitama; on väga tõenäoline, et ka Žurkinile kui meistrile antakse eraldi tuba.

«Muidugi võid sa siis ka pere ja naise siia tellida. Kas sul on suur perekond?»

Žurkin hakkas kogelema:

«E-ei ole...»

Ja vahtis raskel pilgul oma teeklaasi.

... Žurkin oli peaaegu unustanud Polja peale mõtlemise,

ta oli nii haaratud oma uue töö palavikust. Muide, vahel hilja õhtul koju tulles aeglustas ta samme Polja ubriku lukkus ukse taga ja kuulatas. Tavaliselt Polja juba magas. Ja igatsusevari jooksis üle südame... Hommikul vahetasid nad möödaminnes mõne sõna. Polja rääkis ainult meeldivaid asju: «Ma mõtlesin alati, Ivan Alekseitš, et teie kui meister jõuate kaugele.» Ja Žurkin tegi ennast veidi tähtsaks.

Ükskord ei tulnud Žurkin kaks päeva järjest koju ööbima, ja naist see nähtavasti puudutas... Kui Žurkin koju tuli, oli ubriku uks keskööotunnile vaatamata pärani lahti ja Polja istus heleda lambi valgel laua taga, ilusti riides, täpiline markisettkleit seljas. Žurkin läks hinge kinni pidades uhkelt mööda. Barakis oli petrooleumilampide tuli väikeseks keeratud... Polja jooksis talle poolpimedas järele.

«Ivan Aleksejevitš, mul on teile väikene palve: kas te ei tahaks homme minuga koos kinno minna? Mulle anti tööliskomitees kaks piletit.» Ta tõstis käed, kohendas kiharaid oma soengus, mis oli täna eriti ilus.

Žurkin istus voodile tema põlvede juures, millel oli uue riide lõhn.

«Noh, mis seal ikka, võin tulla küll,» vastas ta mõtlemata, magusast ettepanekust ootamatult tabatud.

Polja tänas viisakalt ja läks ära...

Žurkin viskas enda riidest lahti võtmata voodisse. Valbumatult, naiselikult lõhnas uus riie... Pjotri ja Tiška voodid olid tühjad. Kus need ööhulgused küll kolavad? — imestas Žurkin... kuid ta valetas iseendale, mitte need mõtted polnud tal peas.

Järgmisel päeval läks ta juukselõikaja juurde, laskis pead pügada ja ostis uue terashalli soni. Pärast lõunat tuli tehasesse ootamatult Pjotr (ütles, et möödaminnes). See juhtus esimest korda. Ja Žurkinil torkas ärevalt midagi südame all. Tal oli nüüd kergem, kui ta Pjotrit ei näinud. Nagu oleks ta end tundnud tema ees mingis reetmises süüdlasena... Tsehhist inimeste eest viis ta Pjotri kartlikult ruttu õue. Pjotr sai sellest sekeldamisest aru ja ta näole ilmus viril muie.

«Ah teed püüdlikult tööd, Vanja?»

«Töötan jah tasapisi.»

«Ega midagi, tööta... jumal armastab töötegemist.»

Viimasel ajal, pärast seda turulärmi, oli Pjotril kaunis

kesine väljanägemine. Kuid see polnud tema pilkav toon, mis Žurkinit ärritas. Kirstutegija märkas, et Pjotr end järsku pööras ja kellelegi õue peal silma pilgutas. Kellele? Seal töötasid vedajad, materjalitoojad ja mustatöölised. Kui palju Žurkin ka ei pingutanud, ei näinud ta seda meest... Tal hakkas ebameeldiv tunne. Ta ei tahtnud, et Pjotr või miski Pjotrist lähtuv seda tehast puudutaks! Tal oli kuni õhtuni rusutud meeleolu ja vihane kaksipidine tunne.

Õhtul klubi juures, mis asus kõrgahju-jaoskonnas, ootas teda Polja, vahtides ühtepuhku tee poole. Kõndis kõrgetel kontsadel nagu magus patt. Tuledes silt, klubi katuse tuledes viil säras õrnuduses pimeduses pidulikult. Nagu oleks kirstutegija jälle noorpõlve hämaruses ringi hulkunud... Ja pidulikul palgasaamisel anti talle kahe nädala eest sada viiskümmend rubla! Mitte igamees nendest inimestest, kes klubi juurde olid kogunenud, ei saanud nii palju!... Kirstutegija tundis end rühikana, osavana, vägevana.

Ta läks näost õhetama löönud Polja juurde ja pistis talle ilusti käe pihku. Kohendas peas uut soni, rebis alt servast pintsakut, mille all ilutses ristpistes väljaõmmeldud särk.

«Noh, lähme siis,» ütles ta. Sammu võrra Poljast ees, läks ta väärikalt ringi vahtides klubisse.

Laudadega vooderdatud fuajees istusid nad seina ääres toolidele. Rahvas jalutas mööda. Žurkin ei teadnud, millest juttu alustada, ja hakkas higistama. Võttis soni peast, vaatas seda tähelepanelikult ja pani jälle pähe. Polja istus sirgelt ja rõõmsalt, suurepärane täpiline kleit seljas, punane rätik peas. Ta oli niivõrd maikellukese-lõhnane, et võttis silmad kipitama, ja see piirituselõhn ajas kirstutegija pea veel rohkem segi.

«Seltsimees Podoprigora saadab teile tervisi,» alustas Polja; tema sõnades oli midagi koketeerivat ja trotsivat.

«Minu poolt temale ka,» vastas kirstutegija viisakalt ja hakkas mossitama.

Nii et ta jälle... õiendab meie ja teiega, — mõtles Žurkin. Ja teda hakkas asja ees, teist taga rusuma habe. Kunagi varem polnud ta habeme pärast end nii ebamugavalt tundnud. Tarvitses tal end natuke ühele või teisele poole pöörata, kui habe juba jultunult kõigile naeruks nagu torakas ette lendas. Tema pärast ei tahtnud ta end enam liigutada, istus nagu puujumal. Ja oli vihane: tõsijutt... tõmban ta kuradi maha.

Polja aga ütles laulval häälel:

«Ivan Alekseitš, kas teil on kaua veel nii tõsist tööd, et teid terved päevad näha ei ole?»

Žurkin vastas võimalikult ükskõiksena nagu puuslik:

«Varsti võib päris suur muudatus tulla, Polja. Ma ei tea, kui palju selles tõtt on, aga mulle pidada tehase majas tuba antama.»

«Tuba?» imestas Polja.

Ja Žurkinil tekkis kahjurõõmus tunne, et ta tabas naelapea pihta ja tasus kätte... Kuid Polja ei mõtelnudki meeleolul langeda lasta. Ta itsitas, kehitas ennast nagu kõditamise puhul ja müksas kirstutegijat küünarnukiga!

«Nüüd on päris peigmees valmis!»

Kuhu oli jäänud Polja endine kena lihtsus! Seina taga hakkas muusika toredasti mängima. Ja Žurkin oli valmis õndsalt kuumaks minema... Kuid äkki turgatas talle valusalt pähe tema naine Polja: tema oleks pidanud rõõmustama toa pärast, tema oli ju Žurkini särgi ristpistes välja õmmelnud. Torkas nagu nõelaga ja kutsus vaeslapsed kokku, et nad haaraksid isa hõlmadest kinni, ei annaks isa ära...

Sel ajal löödi lahti vaatesaali uksed. Rahvas valgus sinna sisse. Ka Žurkin ja Polja hakkasid liikuma. Murest võitu saades hoidis Žurkin pihkusid Polja külgedel, et teda nii väga ei tõugataks. Niiviisi hoidis ta teda esimest korda... Ja Polja vajus nagu kogemata oma sooja seljaga vastu teda. Nad jõudsid juba vahekäiku, kus oli täitsa vaba, aga Žurkin viis teda ikka veel pihkude vahel, ei tahtnud lahti lasta.

Polja laskis palitu õlgadelt alla ja seadis end õnnelikuna tema kõrvale.

«Ah, kuidas ma kino armastan, Ivan Alekseitš!»

Läks pimedaks, ja nad jäid nagu ainult kahekesi siia ellu. Ja Žurkin ei pannud enam vastu, teda haaras magus tundetus, unustus. Ta kuulis pianiino kellahelinataolist muusikat: ekraanile lendasid hõbedased nägemused. Paar aastat tagasi oli ta kinopilti näinud Mšanskis, rahvamajas: ta seisis ja jõllitas silmi rahva hulgast, tundes piinlikkust, et ta oli koos lastekarjaga tulnud seda nalja vaatama...

Ekraanil tõusid ja vajusid muusika saatel merelained. Meri oli ilus: selles olid koos muusika, mingid kannatused ja lained... Mäenõlvakul, tundmatute puude vahel tuule

käes jooksis lühikeste juustega sale neiu, sall pikalt lehvimas. Polja kallutas end oma kuuma kehaga.

«Kuurorti näidatakse, Ivan Alekseitš. Mulle meeldib kangesti! Seltsimees Podoprigora ütles, et kui ehitus valmis on, saadetakse meid kõiki tingimata kuurorti.»

Noh, seda Žurkin muidugi ei uskunud. Ja ta meenutas: kus veel, missuguse viletsuse vaevas ta nägi pildil sellist juubeldavat elu? Ei, nüüd enam ei hirmutanud see teda. Polja aga kaldus nagu tukkuma jäädes aina Žurkini poole ja lõpuks toetus õlaga tema rinnale. Nii oli tal mugav... Ta oli tuline ja raske. Ta lõhnas magusasti. Tema kiharad kõditasid Žurkini põske. Ka Žurkin tahtis nihutada end ligemale, põsk päris vastu põske, kuid ei saanud selle kuradi habeme pärast... Muusika läks segi ja lookles tema kõrvus. Polja toetus veel mugavamalt. Žurkin kaotas aru ja võttis peoga tal rinnast kinni. Polja tahtis teha järsu liigutuse, kuid ohkas ja jättiski nii. Ta sai Žurkinile omasemaks kui õde. Žurkin sulges silmad ja hammustas kõigest jõust huult, et tema olemus ei plahvataks.

Kui nad värske õhu kätte läksid, tundis kirstutegija külmavärinat ning Poljal olid unised, kitsad silmad. Tuli lahku minna: Žurkin ööbis tehases, sest ees seisis otsustav päev — tuletõrjesalga demonstreerimine. Polja ütles, et ta tuleb ka vaatama.

Polja jättis küll hüvasti, kuid ei saanud kuidagi ära minna.

«Ma ei rääkinud teile veel midagi volinikust, Ivan Alekseitš. Ta kutsus pühade ajal kasemetsa jalutama, piknikule.» Ja lisas ruttu: «Ta ütles, et kutsub teid ka.»

«Mis seal's ikka,» nõustus Žurkin.

Öine vahetus tuli tööle. Siin ja seal paistsid pimedusest tellingute tuledes rõdud. Öö mürises ja säras nagu keskpäev. Kui Žurkin ainult tahtis, läks ta tehasesse magama nagu koju. Ta ei teadnud, mis ta veel peaks tegema!

Ja äkki tuli pähe:

«Polja, teie juures on mu kast... Kui me sellele pidule lähme, siis ma võtan lõõtspilli kaasa.»

«Noo?» lõi Polja näost särama. «Ivan Alekseitš! Nii et teie tõotuse aeg on möödas?»

Žurkin vastas põiklevalt:

«Teen vähe proovi, mängin natuke.»

Järgmisel päeval töötas ta hajameelselt ja rahutult. Kuigi tuletõrjesalk oli täiesti demonstratsiooniks valmis ja,

võib öelda, ise lausa kippus seda tegema, kartis Žurkin ikka, et midagi vahele jääb. Ta jooksis välja vaatama, kas on toodud relsitükk alarmi löömiseks, kas õu on ka korralikult puhas... Ja üldse oli igal pool näha läheneva pidupäeva erutavat helendust. Tsehhid nägid punaste kangaste ja ülespandud vanikute tõttu ilusad välja.

Lähenes määratud tund. Ja Polja, peaasi, ka Polja narrikene tahtis sinna tulla! Žurkinit joovastas peo eelaimus. Arusaadavalt ei võinud ta ette näha, kuidas see kõik tegelikult lõpeb...

Kella kuueks katkestati õuel ajutiseks töö. Kuuride juures sagis uudishimulik rahvas. Sohvrid panid automootorid seisma, tulid kabiinidest välja. Ilmus Podoprigora koos ajalehemehega. Tulid seltsimehed tehasekomiteest, tuli tsehhiülem Nikolai Ivanõtš. Viimaks jooksis jalgväravast sisse Polja, suu naljakalt kokku pigistatud.

Õue keskpaik oli tühi. Akendest kostis tööpinkide väsimatu undamine.

Oodati.

Žurkin tuli järsku tsehhi uksest välja. Jooksusammul läks ta üle õue. Tema saapad olid läikivaks viksitud nagu peeglid, pintsakule oli piha kohal uljalt rihm ümber tõmmatud. Polja ahhetas ja haaras käega põskedest kinni: Žurkinil ei olnud enam habet. Üle õue tormas mustade vuntside ja mustade kulmudega noor mees, kullatud kiiver peas.

Žurkinil endal lõi hinge kinni. Rahvas virvendas tema ees, rahvas tiirles, rahvas vaatas muidugi vaimustatult. Pinevast uhkusest valgusid Žurkinil pisarad silma. Ta jooksis Podoprigora juurde, andis au ja järsult, sõjaväelase moodi, raputas tal kätt. Teisi ta selle au väärilisekс ei pidanud.

Mees, kes seisis posti külge riputatud relsitüki juures, ei pööranud Žurkinilt silmi. Žurkin pani käed puusa ja viipas talle siis komandöri kombel käega. Mees hakkas innukalt kepiga vastu relssi taguma.

Metsikud, uluvad häirehelid... Need hakkasid järsku kostma. Ja akende taga vaikisid tööpingid. Vaikus oli pahaendeline nagu tõelise, väljamõtlemata õnnetuse puhul...

Ja tehase mõlemast otsast pudenesid õuele tuletõrjujad. Kerged ja kärmed, rihm kõigil pintsaku peal, kahel kiiver peas. Rihma vahel kirves. Neli ja veel kord neli meest haarasid redelid ja jooksid nendega üle õue. Veel neli veeretasid ja harutasid voolikuid lahti. Žurkin pistis vile suhu ja puhus tirinal.

Redelite ülemised otsad kerkisid ja toetusid karniisile, mille küljes kirendas lipukeste rida. Kaks ja veel kord kaks meest kargasid nagu kassid katusele, haarasid kirved, alt tõmbasid nad üles voolikud. Žurkin, ähmis ja raevukas, pöördus pealtvaatajate poole:

«Kodanikud, seal putkas korstna taga nagu oleks tuli süttinud.»

Mehed tagusid kirvesilmaga katust, kujutades selle lõhkumist; tulvas ettekujutatav kuum suits, püüdis lämmatada... Žurkin kamandas:

«Vesi.»

See tuli tal kõlavalt nagu tookord vagunis — «aknaid klaasida!» Tuletõrjujad viisid voolikuotsad tuletõrjekraanide juurde. Katusel vehiti voolikutega, sihiti neid vett oodates. Vett ei tulnud.

«Anna vett!» möirgas Žurkin pöörase häälega.

Tuletõrjujad keerasid jahmunult kraane siia ja sinna, kuid voolikud jäid lotsi ja tühjaks. Katusel valitses ilmne segadus. Žurkin jooksis suures raevus ise kraani juurde, lükkas tuletõrjuja ära ja hakkas oma päratute kämmaldega õiendama. Siis keeras vooliku välja ja vaatas...

Tema juurde tuli juba aeglasel sammul Podoprigora, Podoprigora järel ajalehemees, veesaapad jalas, nahkne välitasku üle õla. Žurkin tõusis põlvitamast püsti, hingeldav, higine, hale pilk silmis.

«Ulakus,» pomises ta. Siis läks ta koos Podoprigora ja ajalehemehega teise kraani juurde. Ka sellesse kraani, nagu esimessegi, oli sügavale kõvasti sisse taotud tammepuust kiil.

Podoprigora vaatas põgusalt ja katsus käega.

«Keegi on pühadeks kiuste kingituse teinud.» Ta pani Žurkinile käe õlale. «Sa ära heida meelt, sõber, sa näitasid toredasti... Aga selle asjaga me hakkame tegelema.»

Ja hetkeks vahetas ta lehemehega sõnatu pilgu.

Pärast keskpäeva hajusid kirevad rahvahulgad Krasnogorski avaralt stepiväljakult laiali. Tehase noored, kellega Žurkin rongkäigust üheskoos osa võttis, läksid kohe mitmele poole; Žurkin ühines tagasiteel oma baraki meestega,

kuid ka need läksid pidupäeva puhul kes kuhu. Tagavaras oli terve päev vaba puhkust!

Pooltühjas barakis olid aknad ja uksed pärani lahti. Avaras ruumis puhus tuul (ahjudest polnud enam jälgegi) puhtalt ülestehtud voodite vahel. Jaheduse lõhn, maja varjupoolse külje lõhn... Žurkin koputas Polja uksele, küsis väärtuslikku kasti. Ta võttis voodil istet, tõmbas kastist lõõtspilli ettevaatlikult välja, puhus selle peale igast küljest ja vaatas teda mõnuga. Tore lõõtspill! Värvilise kaunistuse taga külgedel küütles siid. Lõõtsa nikeldatud nurgad läikisid. Pärlmutrist klahvide taga olid varjul võluhääled, mida tema kõrvad juba ammu igatsesid!... Ja jälle tundis kirstutegija endas mängu jõudu, sedasama vastupandamatult väljamurdvat, kogu sisemust ümber keeravat jõudu, mis kunagi sundis kolme küla aru kaotama... Ei, ta pani oma aarde tagasi. Teda oli vaja hoida, seda jõudu, viia ta sinna, kaasikusse, ja alles seal lahti lüüa! Ja ta nägi juba ette imestanud, igatsusest läbini haaratud Podoprigorat, nägi pisaraid Polja põlevates silmades. Igatsus, häda ja viletsus... «Piinatud, vaevatud tööline ma!»

Väljast tuli Pjotr, pühapäevariides, aga kuidagi nagu tujust ära. Viskas loiult soni peast, tegi loiult nalja kirstutegija habeme üle, istus.

«Hakkad kuhugi minema või, Vanja?»

Žurkin ütles, kuhu. Pjotr elavnes.

«Mina ühinen ka teie seltskonnaga.»

«Noh, mis seal's ikka,» ütles Žurkin tagasihoidlikult.

Pjotr märkas alles nüüd voodi peal lahti olevat kasti.

«Aga milleks sul lõõtspill siin on?»

«Ma mängin, täna on ju püha.»

«Ahaa...» venitas Pjotr arusaavalt ja pisut pilkavalt läbi nina. «Nii-i. Ah et murrad tõotust, Vanja? Nii kaugel juba?»

«Mis mul siis... kui oleks ainult kindel leivateenistus.»

Pjotr pilgutas üht silma — teraselt, paljutähendavalt:

«Kas sa arvad, et see on sul kindel?»

Žurkin keeras vaikides selja ja pani kasti kinni. Talle ei meeldinud, et Pjotr end seltskonnale kutsumatult kaela määris, need jutud ka ajasid jälle meeli segi, tegid sünges... Ja minevikumälestused tulid muudkui pähe halva tuuleiilina, kuigi Žurkin püüdis nende eest kõrvale keerata.

Polja seisis juba ukse vahel valguse käes ja kutsus. Käes

oli tal kotikene. Žurkin võttis kasti, siis kapist veel midagi salajast, Pjotr muidugi kui kavaler haaras Polja käest kotikese. Jah, pidumeeleolu oli siiski olemas.

Podoprigora ootas tee peal tööliskomitee juures.

Teedel ja radadel liikusid ilusas riides inimesed pampudega ja pampudeta, ning suundusid sinnasamasse — kaasikusse. Kasesalu oligi siit näha, Krasnogorski juures mäel. Selle tüvede vahelt helendas stepp Venemaa poolel... Sinnasamasse, kaskede alla, liikusid üle «Koksohimi» platsi ka Tiška ja Vassili Petrovitš, kumbki ilma mütsita, sinine maika seljas, ja Vassili Petrovitš kandis õlal kitarri nagu püssi. Maika oli Tiškal seljas esimest korda ja rahvapeole läks ta ka esimest korda.

Teepööretel rappus nende taga veoauto, sama teed sõitev veoauto, ja Vassili Petrovitš tõkestas kitarriga sellel tee.

Roolis oli noor naine. Ta ei peatanud autot kuigi osavalt, mootor suri välja. Vassili Petrovitš viskas nagu peremees kitarri autokasti ja hüppas osavasti ühe jalaga ratta peale.

«Ma nagu ei tunneks sind. Kas sa ammu autol sõidad?»

Naine vastas, et mitte kuigi kaua. Ta sõitis mõne päeva instruktoriga, nüüd aga, pühade ajal, anti talle auto üksinda praktiseerimiseks. Naine oli lahke jutuga ja natuke kohmetanud.

«Noh, las käia!» ergutas teda Vassili Petrovitš.

Naine tahtis välja tulla, et mootorit käima vändata. Kuid Vassili Petrovitš ütles kähku:

«Kulikov, aita, kiiresti!»

Tiška võttis põrnitsedes naise käest vända.

«Kas sa süüdet kontrollisid?» hüüdis Vassili Petrovitš ülevalt talle karmil toonil.

Tiška punastas, pistis pea kabiini aknast sisse ja kohendas kangi. Kabiinis naise juures oli paradiislik lõhn. Ja Olga nägi enda ligidal pingul, päris lapselikke kumeraid ripsmeid.

Kui auto liikuma hakkas, istus Vassili Petrovitš veoauto nurka ja lõi kõigi viie sõrmega kitarri keeltele. Ja Tiška naeris valjusti. Kuid Vassili Petrovitš ei naernud, ta vaatas teraselt kuhugi kõrvale, ta koguni kargas püsti ja tagus rusikatega kabiini katusele.

«Seis! Seis!»

Piki soojaku serva, arvututest tulekindlate šamottkivide virnadest mööda tõllerdas üks mees. Üks huul oli tal

kaheks lõhestatud, silmad verd täis valgunud. Purjus peaga vihkas ta kõike. Ja ta tahtis juua. Ta nägi paviljoni varjus veekraani. Selle juures polnud kedagi näha... Mees vajus kõhuli sinna peale, keeras midagi ja vesi hakkas sealt purskkaevuna voolama. Mees püüdis veejuga suuga, kuid vool lõi ta jalust maha. Vesi kohises, kerkis suure sambana üles ja voolas maad mööda... Mees proovis mutrit tagasi keerata, kuid ei suutnud, õieti ta väga ei püüdnudki. Ta sülitas, lõi käega ja keeras ruttu kuhugi telliste taha. Vesi aga tungis vihinal soojaku taladest kõrgemale, langes siis alla ja vajus läikivateks lompideks laiali. Ja nüüd juba mitte enam lombina, vaid terve jõena voolas väärtusliku, importeeritud, kulla eest ostetud šamoti alla...

«Seis!» möirgas Vassili Petrovitš.

Ta hüüdis metsiku vandesõna ja juba jooksis veejuhtme juurde. Tiška vaatas arusaamatult autokasti visatud kitarri ja hüppas ka maha.

Vassili Petrovitš keeras vihaselt mutrit, kuid see ei andnud järele või oli vint maas, vesi voolas endise jõuga, vilises, tulvas maha ja tema pühapäevapükstele. Noormees ajas end sirgu ja laskis piki soojakut liikvele uue vandesõna, mis oli veel hirmsam kui esimene. Olga sulges kabiinis silmad. Mõned uudishimulikud jäid seisma. Vassili Petrovitš pani avause pihkudega kinni. Torust pritsis ja voolas vilinal vett, alumiste šamottkivide all jõgi aina suurenes. Siis kiskus Vassili Petrovitš sellise näoga, nagu oleks kedagi tapnud, enda seljast maika ja toppis selle veetorusse. Maikast oli vähe, see paisus ja vahelt hakkasid jälle joad voolama. Vassili Petrovitš hüüdis midagi kähinal Tiškale. Tiška võttis ka maika seljast ära. Nüüd sai Vassili Petrovitš toru päris kinni toppida ja heitis ise kõhuli peale, tema kõrval vajutas oma palja kõhu vastu toru Tiška ning kõvaduse kinnituseks haaras kätega ümber toru ja Vassili Petrovitši. Eemalt tõttasid kaks valvemeest, keda siiamaani kuskil näha polnud. Vassili Petrovitš sõimas nad ühe hingetõmbega põhjalikult läbi.

Siis läksid nad auto juurde kitarri järele.

«Nägemiseni,» lausus Vassili Petrovitš Olgale mornilt.

Tiška oli eemal kössis, häbenes. Peost osavõtmisest ei tulnud midagi välja, ja oli paha meel, nii nagu ikka esimest korda on paha meel, kuid ta vaatas usaldavalt Vassili Petrovitšile otsa. Mõlemad keerasid ringi ja lonkisid poolpaljalt kodu poole. Vassili Petrovitš hoidis kitarri endast eemal, et see märjaks ei saaks, pühapäevapüksid olid tal haledasti vastu jalgu liibunud, ja mõlemal oli käes märg känkar — maika.

Olga vaatas neile järele. Talle tundus, et ta on lõpuks paljust aru saanud, ja seda mitte ainult mõistusega, — ta sai aru oma olemuse mingi parema, inimlikuma osaga. Emaliku tundega meenutas ta neid ripsmeid...

Podoprigora võttis seltskonda vastu siledakspöetud näo ja valge särgiga. Poole tunni pärast tõusid nad juba mäkke. See oli seesama Krasnaja mägi, mis oli täis määratu suuri väärtusliku rauamaagi lademeid (maak ulatus isegi maapinnale), kuulus nõukogude mägi, mille jalamile ja mille tõttu loodi enneolematut tehasehiiglast. Tippude punakail nõlvadel lehvis kevadine vine, taevas oli rahulik. Ei olnud näha töötavat inimest, inimene puhkas, kuid selles ajutises vaikuses, puurimistornide, tühjade karjääride, demonteerimata kraanade tardumuses oli näha seda edasikihutavat ja otsekui joovastavat hoogu... Sellel maal tahtis ja püüdis kõik — ehitused, inimesed, vägiteod — ületada alatise, argipäevase piiri... Seltskond tegi peatuse ja vaatas imetlusega alla jäänud päikesepaistelist orgu. Žurkin otsis silmadega oma tehast. Näe, seal tammi taga peegeldub ja põleb järv, ja seal on kuuenda jaoskonna barakid! Podoprigora ütles kavalal näol Poljale:

«Telkide asjus ma juba rääkisin ühe ja teisega: antakse.»

«Missuguste telkide?» imestas Polja.

«Me ju hakkame barakke krohvima. Ja inimesed paneme ajutiseks telkidesse.»

Polja polnud veel kuulnud, et krohvima hakatakse. Podoprigora hüvitas minevikku, serveeris pühadeks kingituse. Lumivalged helendavad seinad, millest isegi sombusel õhtul valge on! Polja sõbrannal on laudadega vooderdatud seinad, suvel peab peale passima, et lutikad ei sigineks... Kuid Polja polnud nende hulgast, keda saab silmapilkselt ära meelitada. Ta venitas ükskõikselt:

«Ah nii-i...»

Aga silmad hakkasid endal särama. Žurkin kuulas pealt ja sai aru. Muidugi, Podoprigoraga ta sellistes asjades võistelda ei saa. No oota, jõuame mäele, ma võtan lõõtspilli välja, — mõtles ta. Ja jälle käis tal värin üle keha, kui ta laulu juba ette nautis.

Pjotr sammus kõige taga. Soninoka alt polnud tema nägu näha. Ta mõtles oma mõtteid ... Oli kuulda, et Sõssol Jakovlevitšil on poes pahad lood, mitu päeva käib juba revisjon. See loll võib vahele jääda ja võib siis vihaga ka teiste peale kaevata. Ja see tulu, mida varem turgudelt sai, on nüüd lõppenud. Harvem oli nüüd juhust käia selle sünge vanaeide juures, olla oma õnne ligidal. Ja selle õnnega peab ka veel laveerima ...

Esimesena jõudis kaasikusse Polja. Ta hõikus ja hakkas jooksma, käed laiali. Podoprigora sööstis talle järele. Žurkinit pidurdas lõõtspill ja taga tulev morn Pjotr, muidu oleks ka tema mõne vembu teinud. Kased lehvitasid talle jahedust ja kodukandi lihtsust. Nad heitsid oma teritatud haljuse taevasina poole. Nende valgetest, tihedatest, otsekui ümberringi jooksvatest tüvedest, nende põhjatust — igasse ilmakaarde ulatuvast — sügavusest, mis oli samuti valge ja mustriline, hakkas pea ringi käima. Podoprigora sai välul siiski Polja kätte, kes rabeles ja lõkerdas naerda. Siis jooksis Polja ka Žurkini juurde ja keerutas teda koos lõõtspilliga, nii et silmade ees läks tumedaks. Ega midagi, naisterahvas tahtis mängida!

Välul istuti maha. Polja seadis end Podoprigora kõrvale (ja sellele meeldis see väga, ta püüdis koguni Polja selga silitada), tegi oma kotikese lahti ja hakkas perenaise ametisse. Laotas rohule koduse salvräti, pani selle peale leiba, voblat, mune, soolakurke, kolm pudelit limonaadi... Žurkinil hakkas seda küllust kõrvalt vaadates süda valutama.

«Miks te olete niiviisi kulutanud, Polja?»

Selgus, et peale Polja oli ka Podoprigora sellest osa võtnud. Siis pistis ka Žurkin käe põuetasku. Kui juba pidu, siis olgu õieti! Silmanurgast Podoprigora poole vaadates seadis ta pidulikult Polja ette keelatud viinapudeli. Podoprigora ähvardas teda sõrmega, kuid ei keeldunud, — rüüpas kruusist, mille Polja talle esimesena pakkus.

Rüüpasid teisedki. Polja hakkas näost õhetama, kostitas kärarikkalt kõiki, rätik vajus tal peast. Olgu! Kaskede taga, õhtusse veereva päikese all, hakkas silma kauge-kauge tükike ehitusest. Žurkin vaatas kaskede alt sinnapoole, vaatas otsekui Mšanskist. Nagu polekski olnud kahe tuhande verstalist vahemaad ... Ta oleks seda praegu kogu südamest rääkinud, rääkinud kõigile, käed rinnale surutud, aga Pjotr aheldas teda ... Kõik võtsid suupistet, lõtvusid mõnutundest, toetusid seljaga vastu kaski. Polja, kogu selle asja eestvedaja, ei saanud enam pidada:

«Nüüd Ivan Alekseitš mängib meile!»

Žurkinil süttis südame all jube tunne. Pjotr läks äkki libekeelselt elavaks:

«Paluge temalt seda laulu, ta teab, missugust ... millest nutt peale tuleb!»

Ta hakkas Podoprigorale kiitvalt seletama, kuidas Vanja järel oli kolme küla rahvas läinud ja kuidas pärast seda Vanja, tema tädipoeg, poliitika pärast vangi pandi. Podoprigorast ei saanud aru, kas ta kuulas või ei.

«Noh, lase tulla, Žurkin!»

Kirstutegija võttis oma kaunitari kastist välja, pani sõrmed klahvidele. Tema pea vajus nukralt lõõtspilli kohale. Ta võttis prooviakordi — laulu minoorses toonis. Kased, kased, nende taga saarekene õhtuste kummaliste hoonetega. Ja kirstutegija kutsus oma mälus esile hukutava marutormi, mis möllas võõra maa kohal, pisarsilmil saatmise — nagu surnu järel, meenutas kadunud isa, keldrikorruse elamut, mis oli laeni täis kirste, — ikka edasi ja edasi, läbielatu sügavusse lendasid nuuksudes tema mõtted. Nutuga pidi lõõtspill nüüd südamest kinni haarama. Ja kirstutegija püüdis seda.

Laul kostis kaugele kaskede vahele. Žurkin mängis korra, alustas teist ... Podoprigora istus ja tõmbas suitsu. Polja õiendas oma rätikuga, kohendas kiharaid. Žurkin ei suutnud neid kumbagi kaasa tõmmata ... Ja kirstutegija tundis ise ka, et see pole see õige laul. Meeleheites rebis ta välja veel rohkem halemeelsust, läbilõikavat ja venivat, valukarjatuseni küünivat. Ja ainult üht Pjotri poolkinnise silma pilku tundis ta endal ... Ei, laul ei tulnud välja. Temas endas ei tulnud. Ja laul kustus, sõrmed vajutasid loiult klahve, nagu oleks ta mänginud ainult prooviks. Polja istus tema juurde — palus koketeerivalt:

«Ivan Alekseitš, te võiksite midagi lõbusamat mängida.»

Žurkin tundis vähe lõbusaid lugusid. Võib-olla tuu-stepp? Ja ta mängis, muidugi ainult seltskonna meeleheaks, Mšanski tuu-steppi. Mšanskis viskasid neiud pulmas poolsaapad jalast ja tantsisid seda villaste sukkade väel. Ja Polja kargas äkki üles, rätik käes, keerutas end, taandus kummardustega, kergitades seelikut kõrvale.

«O-oih!»

Välu servale jäi üks poiste ja tüdrukute seltskond seisma ja vaatas. Podoprigora tõusis põlvili ja plaksutas käsi. Ja Žurkinis endas ärkasid vallatud tunded. Kui kena nüüd oli, nagu perekonnas! Ta leidis kogemata mingi uue, sütitava, teda ennastki imestama paneva viisi. Lõõtspill hõiskas äkki üle kogu kaasiku, nagu oleks tema jõud kolmekordistunud.

Poisid ja tüdrukud hakkasid välu serval paariviisi keerutama.

Kuskilt lähenes mürin. Nagu oleksid kased seestpoolt unnanud, maa pinises nagu pillikeel. Žurkin mängis vaiksemalt. Inimesed väluserval tõstsid pead. Läänest tuli roosatades lennuk. Polja hingeldas ja vajus Žurkini kõrvale. Ta vaatas ka üles. Kirstutegija mängis vaevaltkuuldavalt.

«Reisilennuk . . . vist Moskvast,» kissitas Podoprigora silmi.

«Huvitav, kuhu ta läheb?» mõistatas Pjotr end kergitades.

«Siberisse kuhugi, ehitusele . . . aga võib-olla kaugemalegi, Hiinamaale.»

«Hiinamaale?» küsis Pjotr uuesti.

Ja Podoprigorat pani imestama tema hääl, ähmased igatsevad silmad. Ja veel nägi Podoprigora, kuidas Polja väsimusest toetas põse lõõtspillimängija õlale. Podoprigora nägu virildus, ta pöördus Pjotri poole:

«Miks sul, vennas, niisugune nägu peas on? . . .»

Ja keeras end ära. Keeras ära ja heitis rohule pikali. Kirstutegija hakkas uuesti mängima. Võib-olla igatses Podoprigora kaskede keskel perekonnamajakest, lillekesi akna taga? Või tuli tal igatsus laste järele, kes olid jäetud alla barakki? Noh, lapsed lähevad homsest päevast lasteaeda. Või rusus teda mingi vaigistamatu mõte tööst? . . .

Lennuk lähenes Krasnogorskile stepi poolt küljest, mäed kitsenesid kuruks, seal läikis sinise mere killuna järv, ja õhus lõi särama esimeste tulede ahel. Ehitus liikus lennuki all ääretuna ja keerlevana.

Podoprigora tõstis pead. Polja naeratas talle, kas õrnalt või süüdlaslikult, kirstutegija õlalt. Ja ka Podoprigora — mis seal teha! — naeratas. Kirstutegija aga aina mängis, aina mängis!

AUTORIST JA TEMA LOOMINGUST

1920.—1930. aastate vene nõukogude kirjanduses kuulub Aleksander Malõškinile märkimisväärne koht. Olles üks revolutsioonilise proosa alustepanijaist, võttis ta osa selle pööreterohkest arengust nii äärmuslasena, taganejana kui ka iseloomulikumate etappide kajastajana. Malõškini teostes on kujutamist leidnud murrangulised revolutsiooniaastad ja ajaloolised muutumised nõukogude kirjanduses endas. Viimati mainitu poolest on Malõškin sarnane mitme teise nonde aastate nõukogude kirjanikuga. On ja ei ole ka, kuna Malõškinil on oma kindlad meelisteemad ja -kujud, mida ta haruldase järjekindlusega on kord üht-, kord teistpidi lahanud-analüüsinud kogu oma loomingu vältel. Need teemad ja kujud on pärit tema lapsepõlvest, nad on seotud kirjaniku biograafiaga, ja seetõttu on nad ka sügavalt isiklikud, justkui alati autori enda poolt läbi kannatatud.

Aleksander Georgijevitš Malõškin sündis 9. märtsil 1892. a. Bogorodskoje külas Mokšani maakonnas Pensa kubermangus. «Minu suguvõsa juured,» kirjutas Malõškin, «pärinevad maata talupoegadest, mõisnik Narõškini endistest mõisateenijatest, kes vabastati ilma maata. Selle suguvõsa järelkasve on mitmesuguseid: ühed läksid kreisilinna jooksupoisteks, poesellideks, pagariteks, teised rentisid kõrtse, kolmandad otsisid teenistust suurtest linnadest — müüritöödel —, neljandad läksid sulasteks rikaste talunike juurde, viiendad äritsesid turgudel ja laatadel äramärgitud kaardipakkide ja ruletiratastega. Sellises keskkonnas möödus minu lapsepõlv.»

Malõškini lapsepõlv möödus kreisilinnas Mokšanis, kus ta isa töötas poesellina. Siin sai nooruk omal nahal tunda Vene kreisilinna elu-olu, siin omandas ta noorusele omase mällusöövivuse ja tundlikkusega tolle kolkalinna arusaamad elust ja inimestest, veendumused ja unistused. Ja siit kerkib ka kõiki Malõškini teoseid läbiv kodune kreisilinn Mokšan, mida kord nimetatakse Mšanskiks, kord Rasseiskiks, kuid mis isegi seal, Rus tal nime pole, tegutseb kui jõud, mida peab arvestama. «Metsik maakonnakolgas,» kirju-

tas kunagi Dostojevski. Gorki võttis need read epigraafiks oma «Okurovi linnakesele». Maakonnakolkast kirjutasid ka Malõškini kaasaegsed vene kirjanikud: F. Sologub «Väikeses kuradis», A. Remizov «Viiendas paises», J. Zamjatin «Kolkas» ja «Pärapõrgus» ning B. Pilnjak «Alasti aastas». Neis teostes sümboliseerib kolgas kõike soikuvat, tardunut, unist ja nõmedat. See on pöörane ja fantastiline, see kohutab kui kuratlik. Need kirjanikud püüdsid — igaüks omamoodi ja edukalt või edutult — selle vastu võidelda, seda ületada, sellest üle olla. Malõškinile on Mšansk-Mokšan lähedasem, kodusem, isegi kallis — ja jääbki selliseks, ehkki ka Malõškin tema vastu nii ägedalt võitlusse astub. Tema suhtumises Mšanskisse on midagi pojaliku armastuse-vihkamise taolist.

Malõškini isa tahtis vaesusele vaatamata, et poeg inimeste sekka jõuaks, hariduse omandaks. Malõškin lõpetas kreisikooli, Pensa gümnaasiumi ja 1910. aastal sai temast Peterburi Ülikooli filoloogiateaduskonna üliõpilane. Noil aastail ilmusid trükis ka tema esimesed jutustused. Oma varase loomingu ühendas ta hiljem tsüklisse pealkirjaga «Kolkaarmastus». Kujutades samanimelises jutustuses kreisikolka elu-olu ja kombeid, avab Malõškin lausa ängistava nukrusega kõigest ilma jäetud väikese inimese armetutenõmedate mõtete, tunnete ja unistuste maailma. Malõškini kangelasi ümbritsev kolgas on ummik, suletud ring, väljapääsu sellest ei ole, ja nende ainus lootus — petlik-viirastuslik unistus õnnest puruneb paratamatult ning halastamatult kokkupõrkes elu julmusega.

Oma varastes jutustustes Malõškin eitab Mšanskit. Ta jutustab valu ja rahulolematusega oma kangelaste orjalikust alandlikkusest ja kaotatud inimväärikusest.

Malõškini noorusea jutud ei tekitanud mingit vastukaja: nende teemad olid kirjanduses küllaltki läbileierdatud, ja uus ei olnud ka nende kunstiline käsitlus. Kuid ometi ilmnes juba neis varastes teostes Malõškini tulevasele loomingule iseloomulik helge lüürism. Lüüriline teema sünnib koos kangelaste unistustega «pöörasest õnnest», peadpööritavast, lõbusast ja lärmakast peost. See on romansilik, kitarrilik, mustlaslik igatsus õnnest, suurest ja ilusast armastusest, ootamatust kohtumisest salapärase kaunitariga... Autor-jutustaja vahel küll ironiseerib kergelt nende virvatulede üle, ent läheb siiski oma kangelastega kaasa, sest talle endalegi on need illusioonid lähedased ja ilusad. See magus-laulev unistus ilmutab end ka hilisemais Malõškini teostes.

1916. aastal lõpetas Malõškin ülikooli, samal aastal kutsuti ta armeesse ja suunati Oranienbaumi junkrutekooli. Pärast Veebruarirevolutsiooni sai temast ohvitser ja teenistus jätkus Musta mere

laevastikus, Sevastoopolis. Madruste miitingul valiti noor ohvitser vabatahtlike salga komandöriks, kes pidas võitlust kindral Kaledini kontrrevolutsiooniliste üksustega. 1918. a. juulis Malõškin demobiliseerus ja saabus tagasi kodumaale. Mõnda aega oli ta kirjandusõpetaja ja aktiivne ajalehtede kaastööline Saranskis. 1919. a. kutsuti Malõškin Punaarmeesse, esialgu laskurrühma komandöriks, hiljem aga, arvestades tema humanitaarharidust, ajaloolaseks M. Frunze staapi. Wrangeli purustamise järel Krimmis asub Malõškin jälle ilukirjandusliku loomingu juurde. 1921. a. kirjutab ta jutustuse «Daiiri langemine», mis teeb Malõškini tuntuks ja tunnustatuks.

«Daiiri langemine» on üks esimesi nõukogude proosa tähelepanuväärseid teoseid kodusõjast. Jutustuse aluseks on ajaloolised sündmused — Punaarmee pealetung Perekopile ja Krimmi vallutamine. Malõškin kujutab neid sündmusi vastavalt tolle revolutsiooniajastu poeetikale, teadlikult loobudes reaalselt toimunu lihtsast taasloomisest. Veel enne «Daiiri langemist» oli Malõškin kirjutanud olukirjelduse 6. armee lahingutegevusest, mida ta operatiivstaabi liikmena hästi tundis. Selles kirjeldas ta lahinguoperatsioone haruldaselt täpselt, nagu sõja-ajaloolane. Jutustuses aga on taolised kirjeldused harvad ning tagaplaanile surutud. «Daiiris» ilmneb selgesti autori suunitlus mütologiseerimisele, müüdi loomisele. Viimane oli tollal iseloomulik mitte üksi Malõškinile. Meenutagem V. Majakovskit poeemis «150 000 000»: «Uus kogu ilmale kõmab me müüt»; V. Knjazevit, kes nimetas oma 1918. a. värsikogumiku «Punaseks Evangeeliumiks», või proletkultlasi, kes püüdsid luua uue müüdi «kallist, raudsest, masinlikust paradiisist». Müüditaotlus dikteeris ka «Daiiri langemise» kujundite süsteemi ja stiili. Reaalsest Krimmist sai Malõškini sule läbi muinasjutumaa Daiir, «tõotatud maa», mida endale võitma tormavad loendamatud «hulgad», «hordid». Nad lähevad, vaatamata arvutuile ohvreile, hukule, vaatamata «punsunud kõhtude ja avali lõugadega laipadele», sest ees ootab unistus tulevasest paradiisist. Neid on «sadu ja tuhandeid», nad «lähevad vaimustusega — imelise ajastu muinasjuttude tiibadel». «See oli imepärast ajastut vallutama minevate hordide laagripaik,» kirjutab autor «Daiiris». Ta kuulutab revolutsioonitormist haaratud masside tõe ülimaks, vaieldamatuks tõeks: «Nii oli vaja: sadade ja tuhandete kõmin, kes liikuma hakanud mööda metsikut maad, silme ees pimeduses vilkuv paradiis — selles oli igavene, oli tõde.» Malõškiniga solidariseerub 20-ndate aastate silmapaistvam kriitik A. Voronski: «On's need illusioonid lõppude lõpuks ebatõed, valed? Ja võltsidena ja ebatõdedena näivad need unelmad ainult noile, kes ei saa aru, ei suuda aru saada ja tunne-

tada epohhi dünaamikat, sajandi muusikat, sajandite igavest liikumist. Sest lähevad aastad ja paljude loodud legend muutub tegelikkuseks, ja saab lihaks ja saab vereks, ja saab ilmsiks. «Ja see tulgu, tulgu.»»

1918.—1919. a. kirjanduskriitilistes artiklites näeb Malõškin revolutsioonilist tegelikkust «kaootiliselt tantsivana, pöörases rütmis». Revolutsioon näib olevat sooritanud «hüppe hallist igapäevasusest kõige säravamate võimaluste maailma», avanud «suured mastaabid», mis kättesaadavad ainult neile, kes «sündinud ja mehistunud pöörase stiihilise tormi hällis». «Daiiri langemises» avaldub eredalt stiihia poetiseerimine, püüe edasi anda revolutsiooni tormilisi rütme ja selle kosmilist haaret.

Malõškinile on tavalised niisugused väljendid nagu «laskus maa peale üleilmne öö», «hääbuvate sajandite loojangud», «koit kurgaanide taga nagu aegade vahetus» jms., mistõttu ei üllata ka neile järgnev pöördumine kangelaslaulu «Lugu Igori sõjaretkest» juurde, kuna Daiiri suunas liikuvate arvutute masside stiihias väljendusid metsikute rändrahvaste sajandivanused legendaarsed unistused. Jutustuse pateetiline, ülevalt emotsionaalne stiil läheb sageli üle riimitud proosaks, mistõttu kriitika nimetas «Daiiri langemist» «poeemiks proosas». Rohked metafoorid, ootamatud võrdlused (mis sageli laenatud vene sümbolismist), tsitaadid «Igori sõjaretkest» ja Brjussovi «Tulevatest hunnidest», noorele nõukogude proosale omane «nihkepoeetika» — kõrge, heroilise ja poeetilise julge murdmine madala, jämeda ja füsioloogilisega — kõik see kõneles autori filoloogilisest kultuurist, kõike seda oli autorile vaja, et poetiseerida revolutsioonilist massi, et võimalikult värvikalt ja kujukalt edasi anda massi stiihiat ja monoliitsust. Malõškin lõi — nagu kaasajal on tavaks saanud väita — «romantilise eepose». Heroiline on tal mass, massi liikumist ta kujutabki, ja kui episoodiliselt ilmuvadki üksikkangelased (punaarmeelane Mikešin, Juzef, pealetungil hukkuv madrus), siis kaovad nad lõpuks ikkagi massidesse, sulavad «hulkadesse». «Kivise naeratusega» armeekomandöril N. õnnestub tuhandete liitmine pealetungiks ainult seetõttu, et ta tunneb «masside seadust».

«Daiiri langemisele» järgnes Malõškini loomingus jutustus «Toad» (1922). Nagu paljud revolutsioonilised kirjanikud, elas Malõškin nepi üle raskelt: näis, et revolutsioon soikus, et võidule pääses too vihatud Mšansk... «Toad» — need on kapid, sahtlid, rautatud kirstud, vaibad, pitskardinad, laiad tammepuuvoodid, need on vana, väikekodanliku asjademaailma sümbolid. «Tubade» umbne maailm on rõhutatult vastandatud «Daiiri langemise» kodutule, mugavustevälisele stepiavarusele. «Toad» eitasid revolutsiooni, kuid osutusid elujõulisteks: «Vaatamata kõigele on midagi jäänud... Aga näis, et olid igaveseks kadunud nood üksteist rinnet, mis läbi linna marssisid punaste, valgete, maruskinlaste, mahnolaste saabastes, näis, et aastadki olid saanud uue näo, olid vaibunud, tagasitõmbunud nagu mõõnalaine,» alustas Malõškin jutustust «Toad».

Võidulepääsenud Mšanski teema lõpetab ta järgmises jutustuses «Vaksalid» (1923) traagiliselt ja sümboolselt: rong täis joobnud sõdureid, kes teel olles veinivabriku tühjaks riisusid, tormab kallakust alla, teda on võimatu pidurdada. Madrus, kes vedurijuhti asendab, hüppab välja lumehange, rong aga puruneb Rasseiski tupikus...

On huvitav märkida, et «Vaksalites» jutustab revolutsioonisündmustest autor-haritlane, kes kogu südamest kaasa tunneb rahva saatusele. Kui «Daiiri langemises» olid uue maailma kujundajaiks massid, siis «Vaksalites» on endale koha ja rolli võitnud isiksus — «väike, jalust nõrgake ja lugemisest segane» haritlane. See vaene demokraat, «inimene pintsakus», seab enese julgelt vastu kroonulikule-pealinlikule Peterburile, tahab kirjutada «raamatut Venemaast, põgeneb armastusest rahva vastu «pimedatesse avarustesse», kuid hukkub; kihutavalt rongilt viskavad sõdurid ta välja sõnadega: «Viruta neile, lurjustele, küllalt on nad meie turjal elanud!»»

«Vaksalid» jättis Malõškin oma hilisematest kogumikest välja. Meie päevil on sellele viidatud kui kriisimärgile, eksitusele tema loomingus. Õigem oleks näha selles teoses olulist etappi Malõškini loomingulises evolutsioonis, mille tulemusena süvenes, muutus keerulisemaks ja dialektilisemaks revolutsiooni kujutamine järgmistes teostes. Eriti torkab see silma kujutamisobjektide teisenemises: monoliitsete masside asemele tulevad isiksused, tulevad teravad intelligentsi ja rahva, isiksuse ja massi vahelised probleemid.

Jutustuses «Rong lõunasse» (1925) ei ole enam toda ühekülgset revolutsioonilist asketismi nagu «Daiiri langemises» või täielikku olustiku eitust nagu «Tubades». «Rongis lõunasse» polemiseerib autor endaga. Jutustuse kangelane sõidab puhkusele Krimmi, sinna, kus hiljuti käis võitlus, kus olid langenud paljud tema kaaslased, nende mälestuste nimel on ta valmis hukka mõistma oma vagunikaaslasi, kellel muid muresid nagu ei ole kui toit ja mugavused; eriti häirib teda «vaguniromaan» polgukomandöri ja ilmselt hellitatud preili vahel; nimetute kaaslaste haudade foonil näib kogu vaguniseltskond talle lausa pühaduse teotusena. Nii on see algul, hiljem aga hakkab ta toda rahulikku, perekondlikku, ilu ja rahu maailma hindama; rinnalapsega naine, kes lohaka ja kapriisse väikekodanlasena näis, oli varemalt põrandaalusel tööl olnud,

tagasihoidlik ja hoolikas isa, kes igas jaamas teevett ja toitu tassis, osutus legendaarseks partisaniks.

Märkigem, et ka sellised Malõškini teoste sümboolsed kujundid nagu «paradiis», «tuba», «rong» jt. omandavad siitpeale uusi tähendusi; muutumatuks ja vaieldamatuks väärtuseks jääb valdavalt üks — liikumine.

Jutustuste «Vaksalid» ja «Rong lõunasse» problemaatika sobis hästi kokku tollal tegutsema hakanud kirjandusrühmitusega «Pereval», millega Malõškin liitus, ning mis enese «töölis- ja talupoeglike kirjanike» rühmituseks kuulutas. Tegelikult liitusid nendega ka demokraatliku intelligentsi hulgast pärit kirjanikud, kes revolutsiooni tervitasid.

Kuigi pole teada, et Malõškin oleks esinenud «Perevali» ideede otsese propageerijana, kajastusid need selgelt tema romaanis «Sevastoopol» (1926—1930). Malõškin võttis omaks perevallaste olulisemad loominguprintsiibid ehk — nagu nad neid ise nimetasid — «loosungid»: siirus, mozartiaanlus, liikumine, esteetiline kultuur ja humanism; neist kolm viimast kerkivad Malõškini loomingus eriti esile. Liikumist iseloomustas üks «Perevali» programmi loojaid A. Leznev järgmiselt: ««Perevali» kunstilise programmi üks aluselisi printsiipe — liikumine — ei tähenda midagi muud kui püüdu kujutada maailma liikuva protsessina, kui nõuet kunstnikule pöörata tähelepanu eelkõige liikumise muutumise, kujunemise, dünamismi elementidele. Seda liikumise printsiipi peab püüdma väljendada kõiges: lauseehituses, stiilis, kujundis, tüübis.» Väärib tähelepanu, et kaasaegne nõukogude kirjandusteadlane, Malõškini loomingu uurija I. Kramov, jättes märkimata Malõškini kuulumise «Perevali» gruppi, rõhutab «Sevastoopolis» kujutatud elu olulise tunnusena «l i i k u m i s t, muutumist, mis haarab kõike ja kõiki». Mitte ainult «Sevastoopolis», vaid kogu oma loomingus oli Malõškin kirglik liikumise apologeet.

«Sevastoopolis» teeb keerulise seesmise liikumise läbi peategelane Šelehhov. Šelehhov on ilmsete autobiograafiliste sugemetega kirjanduslik kuju. Malõškin jutustab Šelehhovi otsinguist ja kahtlustest 1917. aasta veebruari ja oktoobri vahel kui sügavalt isiklikust, isiklikult läbielatust, isiklikult läbimõeldust — üllatavalt veenvalt ja siiralt. Samas aga on «Sevastoopol» ajalooline jutustus «vene intelligentsi mõningatest teedest ja ristteedest». Siinkohal tasub meenutada «Perevali» humanismiloosungit D. Gorbovi sõnastuses: «Dialektiliselt saab massi kirjandusse viia ainult isiksuse kaudu, kui ühiskondliku protsessi isiksustatud väljendust.» Malõškini «Sevastoopol» vastas ka sellele «Perevali» nõudele. Mis puutub «Perevali» humanismiprintsiipi, siis siin tunnistasid nad

ideaaliks igakülgselt arenenud ereda isiksuse, isiksuse õiguse õnnele ja elule — vastandina raplaste askeedile ja proletkultlastelaflaste standardinimesele-robotile.

Perevallaste 1926. aasta deklaratsioonile kirjutas Malõškin alla. Selles väideti: «Perevallased peavad vajalikuks lähtuda kõigist revolutsioonisaavutustest kui baasist, mille varal tuleb edaspidi kujundada inimisiksus kogu selle ammendamatus mitmekülgsuses. Perevallased astuvad välja inimese mistahes skematiseerimise, lihtsustamise, tapva standardiseerimise vastu.» «Pereval» kuulutas «pühaks inimese elu», isiksuse õigused, ja nõudis kirjanduselt isiksuse kujutamist liikumises, seepärast oli ootuspärane tema pöördumine psühhologismi ja realismi juurde. «Perevali» asutaja A. Voronski näiteks uuris sügava huviga Freudi, Joyce'i, Prousti. «Perevali» loosung «esteetilisest kultuurist» tähendaski orienteerumist eelkäijaile, õppimist klassikuilt, nagu kinnitati ka deklaratsioonis: ««Pereval» toetub vene ja maailma kirjandusklassika rikkale pärandile. «Pereval» seob oma tegevuse inimkonna kunstilise mõtte parimate saavutustega.» Meenutagem, et noil aastail enamik revolutsioonilisi rühmitusi eitas klassikalist kultuuri- ja kirjanduspärandit. «Daiiri langemise» revolutsioonituhinas arvas Malõškin, et «hulkadel tuleb maha suruda nii härraste kättemaksujanuline vastupanu kui ka kultuuriga kavaldamised». «Sevastoopolis» laseb ta filoloogilise haridusega ohvitseril (Šelehhov) asutada ülestõusnud madrustele kooli, jutustada neile vene ajalugu ja isegi Kanti filosoofiat. Kui «Daiiri langemises» Malõškin teadlikult eksperimenteerib avangardismi vaimus, siis «Sevastoopolis» on ilmne tema pöördumine vana realismi ja psühhologismi traditsioonide poole. Viimati mainitut rõhutab ka K. Paustovski Malõškini mälestusele pühendatud artiklis:

«Kui rääkida suure kirjanduse traditsioonidest või, õigemini, suurte ja lihtsate, nagu elu ise, mõtete ja tunnete traditsioonidest, siis oli Malõškin üks vähestest nende traditsioonide õigeist ja vankumatuist kandjaist.»

«Sevastoopoli» peamisi ideelis-esteetilisi printsiipe arendab Malõškin edasi oma viimases romaanis «Kolkarahvas». Alustatud on see romaan 1931. aastal, esimene raamat valmis 1937. aasta lõpul, töö teise raamatu kallal katkestas kirjaniku enneaegne surm 1938. aasta augustis.

Romaani tegevuse aluseks on autori rohked ja mitmekesised muljed esimese viisaastaku suurehitustelt — Dneprogessilt, Valge mere kanalilt, Tšeljabinski traktoritehasest, Magnitogorski metallurgiatehaste ehituselt jne. 1931. ja 1932. aastal elas Malõškin koos Valentin Katajeviga pikemat aega Magnitogorskis, kus töötas koha-

liku ajalehe toimetuses. Magnitogorskist on «Kolkarahvas» saanud Krasnogorsk. Samal ajal külastas Malõškin kodupaiku — Mokšani, Saranskit, Pensat. Oma kirjades lähedastele kõneleb ta vajadusest tunda-teada provintsielu. Kirjas Saranskis elavale naiseõele tunnistas Malõškin: «Ei, Klavdija Nikolajevna, Moskvast Venemaad ei näe. Ja just sellepärast kisubki mind küll Mokšanisse, küll Teie juurde, ja tunnen, et on lausa kuritegu mitte sõita, lukustada kodumaa ja maa seitsme luku taha. Klavdija Nikolajevna, kirjutage sealsest elust kas või paar ridagi. Ma loen, ausõna, Teie kirju sellise rõõmuga, ja meelega aeglaselt, sest tunnen ju Teie perekonda, Teie tööd, Saranskit, tunnen hästi, südamega.»

Ringi sõita sai Malõškin aga vähem, kui ta seda soovis, olles 30-ndail aastail tööga väga koormatud. Pingeliselt jätkas ta tööd romaani kallal: aeglaselt, hoolikalt viimistledes peaaegu iga lauset, armutult maha kriipsutades terveid lehekülgi ja peatükke. F. Gladkov on meenutanud, et Malõškinil oli kuidagi eriliselt arenenud «aus, siiras suhtumine sõnasse.» Malõškin ise väitis, et «ere sünonüüm, üks mahukas sõna tuhandeist, selles peitubki kirjaniku edu saladus». «Kolkarahvas» paistabki 30-ndate aastate nõukogude proosas eelkõige silma oma ereda, ilmeka keele poolest. Just noil aastail hakkas kirjanduses laialt levima «kroonulikult» silutud, kuiv ja hall keel-stiil, mis eriti läbi lõi nn. «tööstusromaanis».

1930-ndate aastate algul oli Malõškin seotud nõukogude kirjanduselu organisatsiooniliste ülesannetega. Ta oli I kirjanike kongressi ja Kirjanike Liidu juhatuse liige, osales aktiivselt ajakirja «Novõi Mir» ja «Literaturnaja Gazeta» toimetuskolleegiumide töös. Siit saadud muljeid ja tähelepanekuid kasutab Malõškin «Kolkarahva» ühes olulisemas — Nikolai Soustini kujuga seotud liinis. Malõškin oli valitud ka Moskva nõukogu saadikuks. Ajalehe «Literaturnõi Leningrad» korrespondendile antud intervjuus (1934) ütles Malõškin: «Minu kirjanikutööle aitab nüüd palju kaasa ühiskondlik töö. Moskva nõukogu deputaadina võtan osa transpordisektsiooni tegevusest, olen läbi viinud rea uurimusi, mis andsid mulle palju väärtuslikku materjali.»

Malõškin kirjutas peaaegu eranditult sellest, mida ta ise oli näinud, ise läbi elanud, läbi tunnetanud. Sellest ka «Kolkarahva» romaani siiras ja isiklik tonaalsus. Malõškin jutustab Ivan Žurkinist, Tiškast, Nikolai Soustinist ja Poljast nagu omainimestest, talle lähedasist ja kalleist. Sellepärast pole sugugi juhuslik too järsk üleminek kirglikule ja lüürilisele minavormile peatükis «Õnn»: «Me olime vaesed, me olime pärit nõbininalisest, häbelikust lihtrahvast, ja mina olin esimene meie suguseltsist, keda isa oli julgenud gümnaasiumi saata härradega ühte pinki istuma.»

Autor kuulutab enese kolkarahva hulka kuuluvaks, nendega ühtseks, suguluses olevaks. Kaasaegsed uurijad on seejuures Malõškinile ette heitnud sõnaga «liiga vaba» ümberkäimist (V. Jermilov) ja «äärmuslikku, liialt keerulist kujundlikkust» (I. Kramov). Selliseid võtteid nagu «tegelaste kõne põimumine autorikõnega, kõnekeele vabaduse-varjundid autorikõnes, autori intiimne sekkumine oma kangelaste ellu, mille tulemusena tekib jälle «omadevaheline keel» — peab V. Jermilov ebaoluliseks. Tõsi, mitte alati pole see oluline, kuid ometi peitub just siin suurel määral Malõškini romaani kunstiline eripära ja põhjendus sellele, miks too 30-ndate aastate tüüpiline teos jäi kirjanduslukku, samal ajal kui paljud talle temaatiliselt lähedased teosed on ammu unustatud. Lüürilise algme ja objektiivselt asjaliku sotsiaalse analüüsi põimumise kõrval eristab «Kolkarahvast» ka kujutatava isiksustatud esitamine. Peatähelepanu pöörab Malõškin siin nagu «Sevastoopoliski» liikumises olevaile, seesmiselt arenevaile karaktereile. Läbilõhki õiged ja sirged kangelased nagu Zõbin huvitavad teda vähem, ehkki romaani ideekavandis näib ta mängivat kandvat rolli. Zõbin on huvitav ainult seal, kus näeme teda keerulistes suhetes Olgaga, ehkki ka siin jääb ta seesmiselt suletuks, tuimaks.

Enamik 30-ndate aastate romaane «suurest murrangust» ja esimesest viisaastakust — L. Leonovi «Sott», F. Gladkovi «Energia», V. Katajevi «Aeg, edasi!», I. Ehrenburgi «Teine päev» jt. — näitasid lugejale, kuidas grandioossete ehituste ja tohutute töökollektiivide entusiasmis toimus «inimmaterjali ümbersulatamine», nagu tollal väljendati. Samast paatosest on kantud Bruno Jassenski romaani ilmekas pealkiri «Inimene vahetab nahka» ja küllaga on seda ka Malõškini «Kolkarahvas», ehkki kangelaste «ümbersulatamise» protsess selles teoses on lihtsam, argisem. Mšanski-inimese «sirguajamine», vabastamine orja psühholoogiast ja talle inimväärsete tunnete omistamine oli Malõškinile vahest olulisem ning tähtsam kui mõnele teisele nonde aastate autorile. Võib-olla oli see üldse malõškinlik teema, kui meenutada, et juba oma esimestes jutustustes oli ta südant valutanud alandatud vaese inimese pärast. «Minu sõidu eesmärk Magnitstroile ja Tšeljabinskstroile,» kirjutas Malõškin, «oli selles, et ilukirjanduslikes teostes näidata toda maailmavaate ümbertegemist neil endistel käsitöölistel (kingsepad, klaasisepad jne.) ja juhutöölistel, kes, saabunud meie uusehitustele, ümber kasvavad teadlikeks industriaaltöölisteks. Peamiselt huvitas mind endiste «kolkainimeste» (Gleb Uspenski kangelased) psühholoogia, kellel tehastes, treipingi taga kaob väikekodanlik, omakasupüüdlik suhtumine töösse.»

«Maailmavaate ümbertegemise» paatost selle õõnsas ja deklara-

tiivses vormis esineb Malõškinil üldiselt vähem kui ta kaasaegseil, «Kolkarahvas» aga on taolist lamedat publitsistlikkust küllaga.

Kunstiliselt on õnnestunumad need romaani leheküljed, kus maailmavaatelisi muutumisi näidatakse seestpoolt, kangelaste siseheitluste läbi, siin on autor usutavam, veenvam.

Romaani isiksuslik ja samal ajal sügavalt demokraatlik mõte ilmneb selles, et vaatamata Tiškade-Žurkinite armetusele ja vaimupimedusele, on nad siiski isiksused oma mõtte- ja tundemaailmaga. Nende maailm on selgelt kõrvutatud pealinlaste Nikolai Soustini ja Olga maailmaga. Romaani kaks liini — tinglikult väljendades intelligentsi- (Nikolai Soustin, Olga) ja rahvaliin (Žurkin, Tiška) — on peale perekondlike sidemete seotud ka sarnase seesmise arenguga. Romaani loomisel juhindus Malõškin ka poleemilistest eesmärkidest ja ülesannetest. «Selles romaanis tahan ma inimest näidata, tõeliselt — niiviisi, et ta masinate ja kõrgahjude varju ära ei kaoks, nagu seda sageli juhtub,» kirjutas Malõškin. Siit huvi eelkõige olustiku ja nn. isikliku elu vastu. Tegevus hargneb põhiliselt barakkides, mitte tohutul ehitustandril, kuigi sellest kiirguv valgus mõjutab oluliselt barakkide asukaid. Kahjuks ei õnnestunud Malõškinil neid poleemilisi kavatsusi täielikult realiseerida. Romaanis «Kolkarahvas» ilmnevad tajutavalt 30-ndate aastate uusehituste temaatikat käsitlevate romaanide paljud puudused. Eelkõige on selgesti nähtav ettemääratus, «maailmavaate ümbertegemine» (või, vastupidi, vaenulikkuse süvendamine uue korra vastaste teadvuses, mis seotud 30-ndate aastate kirjandusest lahutamatu kahjurluseteemaga) kui skeem (või «idee»), mida autor jäigalt järgib. See ettemääratus jättis tegelased ilma oma vabast tahtest, soodustas skematismi. On selge, et skeem võttis seda enam võimust, mida lähemale jõudis romaan lõpule. Ammutuntud «õnnelikku lõppu» ilmestas 30-ndate aastate nõukogude proosa oma ideaalidega. Paljud nonde aastate autorid nägid sotsialistliku ülesehituse tohutuis edusammudes sajandite lootuste ja unistuste täitumist, usuti siiralt, et unistusest saab tegelikkus ja maa peale tuleb paradiis. Reaalsuseks saanud utoopia mõtet kandis M. Svetlovi luuletus kuulsale stahhaanovlasele Maria Demtšenkole: «Ja siin sa seisad — Thomas Moore'i unistus!» Malõškini loomingut oli alati kandnud ja hingestanud unistus õnnest, maisest paradiisist. 30-ndail aastail uskus ka tema, et see unistus hakkab realiseeruma. Sellele tuleb lisada, et samal aastakümnel tõusis kirjanduse sotsiaal-pedagoogilise ja kasvatusliku funktsiooni tähtsus («nõukogude kirjanikud — inimhingede insenerid»); kirjanduses eelistati kujutada soovitavat (seda, mis peab olema) oleva (selle, mis on) asemel. Reaalse ja illusoorse, oleva ja näiva motiiv läbib ka kogu Malõškini loomingut. Romaanis «Kolkarahvas» püüab Kalabuhh Nikolai Soustinit õigelt teelt kõrvale juhtida, «võrgutada» õelalt idealistlike kantiaanlik-bergsonlike ideedega maailma kaemuslikkusest. Need vaated mõistetakse romaanis hukka kui vaenulikud ja neile vastandatakse kommunist Žõbini tõde: «Kirjutage tõtt, ja ongi kõik!... Tõde ei tule mitte ainult näha, seltsimees Soustin, teda tuleb osata välja selgitada... Seltsimees Soustin, tõde on ainult üks: tõde on see, mis on klassi jaoks raudne vajadus.» Klassipositsioon, võitlevate leeride täpne vastandamine lubab meil arvata Malõškini «Kolkarahva» sotsialistliku realismi kirjandusse. Malõškini loominguline tee aga kulges «romantiliselt eeposelt» realismile, realismilt sotsialistlikule realismile, olles seega tüüpiline paljudele nõukogude kirjanikele.

Valeri Bezzubov

SISUKORD

Lahkumine 5
Moskvas 12
Õnn 51
Sõidul 62
Mägede ja orgude taga 85
Rasked päevad 103
Esivanemate maal 187
Lumi sulab 258
Laul 317

Серия «Сокровищница» («Вараму»)
Александр Малышкин
ЛЮДИ ИЗ ЗАХОЛУСТЬЯ
На эстонском языке
Перевод с русского языка
Переводчик О. Самма
Художник-оформитель Х. Керсна
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja R. Mägi
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld
Tehniline toimetaja R. Lillema
Korrektorid L. Golberg ja R. Arendi

ИБ № 889
Laduda antud 24. XII 1976
Trükkida antud 17. III 1977
Trükipaber nr. 2, 84×108/32
Trükipoognaid 11. Tingtrükipoognaid 18,48
Arvestuspoognaid 20,0. Trükiarv 50 000
«Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10
Tellimuse nr. 704
Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 58
Hind rbl. 1.76